

OK 8747
2

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus II

Procopium Caesariensem Iustiniani Novellas Ioannem Lydum continens

Textum graecum cum versione georgica edidit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHISCHVILI

Sumptibus Societatis Georgicae Historicae et Ethnographicae.

THPHILISIIS 1934

9(47.922) + 9(495.02)

გეოგრიკა

ვიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეორე

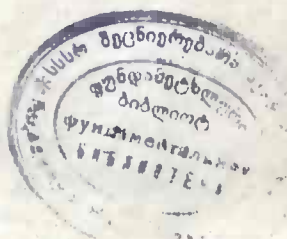
პროკოპი კესარიელი იუსტინიანე იოანე ლიდე

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო

სიმონ შაუსჩივილიმა

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების გამომცემი

თბილისი 1934

Handwritten notes on the left margin: 'ს. რ. 47', '2', and '2013-3187'.

გამომცემლობა „ტექნიკა და შრომას“ სტამბა.

მთავლიტის რწმ. ნკ.

დაკვეთა 1268

ტირაჟი 200

მუქავნი

პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილი

შინაარსი

წინასიტყვაობა	8
პროკოპი კესარიელი	11
De bello vandalico	16
მდინარე ფაზისი 16.—ფარსმან კოლხის შვილიშვილები 16.	
De bello persico	17
ფარსმან კოლხი 17.—კასპიის კარები 18.—დავა ლაზიკის გარშემო 20.—იბერია და გურგენ მეფე. ლაზების ყოფა-ცხოვრება 21.—კანების ტომი 25.—კასპიის კარების დაცვის საკითხი 29.—532 წლის უვადო ზავი 31.—ხოსროს ლაშქრობა კოლხიდაში 33.—ბიზანტიის პოლიტიკისათვის არმენიაში, კანეთსა და ლაზეთში 34.—გადასახადი კასპიის კარების დაცვისათვის 43.—ბიზანტიის ეკონომიური პოლიტიკისათვის ლაზეთში (ვაკრობის მონოპოლია) 45.—ქალაქი პეტრა 54.—დვინი და იბერთა აღებ-მიცემობა 60.—პერანი და მისი რაზმები 61.—ხუთწლიანი დროებითი ზავი (545 წ.) 63.—ბრძოლა პეტრას გარშემო 69.	
De bello gothico	89
კანეთისა და ლაზეთის აღწერა 89.—აბაზგები და მათი მეზობლები. აბაზგების გაქრისტიანება 99.—გუთები-ტეტრაქსიტები 107.—ევქსინის პონტო 108.—მდინარე ფაზისი 108.—სპარსეთისა და ლაზიკის ურთიერთობა ხოსროს დროს 113.—ბრძოლა ლაზ-ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის იპსისის ნაპირას 550 წელს 116.—აფხაზთა განდგომა 124.—აფშილების განდგომა 131.—ბრძოლა პეტრასთან 550 წელს 134.—სპარსელების ლაშქრობა არქეოპოლისის წინააღმდეგ. სკანდე, შორაპანი და ვარდციხე 150.—ბრძოლა არქეოპოლისთან 157.—კუთაისი 163.—მეორე ხუთწლიანი ზავი 166.—ლაზ თეოფობის განდგომა და უქიმერიონის დაპყრობა სპარსელთა მიერ 168.—სპარსელების დამარცხება ლაზიკეში 552 წელს 176.—პაკური პერანის ძე 180.	
De aedificiis	182
კანეთი 182.—ლაზიკე 188.—იბერთა და ლაზთა მონასტრები 192.—მდინარე ფაზისი 192.	
Anecdota	193
სპარსელები ლაზიკეში 193.	
იუსტინიანეს ნოველები	196
იოანე ლიდე	200
კოლხეთი-ლაზიკე 200.—კასპიის კარები და ვირაპარაზი 201.—სკვითები კოლხეთში 204.	
საძიებლები	205

წინასიტყვაობა

ქართული მეცნიერების ზრდა-განვითარებან ქართველთმეტყველების დარგში წამოაყენა საკითხი იმ ცნობების გამოქვეყნების შესახებ, რომლებიც უხვად არის გაბნეული მსოფლიო ლიტერატურის ძეგლებში და რომლებიც შეეხება საქართველოს ძველ ისტორიას. ამ ცნობათა შორის პირველი ადგილი უჭირავს ბერძენი და რომაელი მწერლების ცნობებს, რომელთა ერთი ნაწილი — სახელდობრ, კლასიკური პერიოდის მწერლობაში დაცული ცნობები — უკვე გამოქვეყნებულია აკადემიკოს ვ. ლატიშევის მიერ (*Scythica et Caucasica* I, II).

ამ ათი წლის წინათ გადავწყვიტეთ დაგვემუშავებინა ბიზანტიურ მწერლობაში დაცული ცნობები საქართველოს შესახებ. მასალების წინასწარმა ამოკრეფამ და განხილვამ დაგვარწმუნა იმაში, რომ აღნიშნული ცნობები უფრო მიზანშეწონილი იქნება გამოქვეყნდეს ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით და გამოცემის ბოლოში დაერთოს დაწვრილებითი საძიებლები, რათა ამ ცნობების გამოყენებელ მკვლევარს საშუალება ჰქონდეს სწრაფად იპოვოს მისთვის საჭირო ყოველგვარი მასალა. მის შემდეგ, რაც ყველა მასალა იქნა წინასწარ გადასინჯული, გამოირკვა, რომ ბიზანტიელ მწერალთა ცნობების გამოქვეყნებას დასჭირდება ხუთი ტომი: პირველი ტომი შეიცავს IV—V საუკუნეთა ცნობებს, მეორე და მესამე VI საუკუნისას, მეოთხე VII—X სს., ხოლო მეხუთე XI—XV საუკუნეებისას.

ვინაიდან IV—V საუკუნეთა მწერლები ნაწილობრივ უკვე შევიდნენ ვ. ლატიშევის გამოცემაში და, მაშასადამე, უკვე ხელმისაწვდომნი არიან — თუმცა არა სრულად — მკვლევართათვის, ამიტომ ჩვენ გადავწყვიტეთ პირველ რიგში გამოგვექვეყნებინა VI საუკუნის მწერალთა ცნობები, რომელთა ერთი ნაწილიც წარმოდგენილია წინამდებარე, მეორე, ტომში*.

*) VI საუკუნის დანარჩენ მწერალთა ცნობების შემცველი მესამე ტომი უკვე დამზადებულია ჩვენ მიერ შოთა რუსთაველის სახ. ინსტიტუტის ისტორიის სექციის დავალებით და გადაცემული აქვს უნავერსიტეტის გამომცემლობას 1935 წელს გამოსაცემად.

ამ ტომში მოთავსებული მასალა ნაწილ-ნაწილ ქვეყნდებოდა „საქართველოს მუზეუმის მოაზრებაში“ (ტომები VI, VII, VIII), ხოლო პარალელურად, ცალკე პაგინაციით, იბეჭდებოდა მცირეოდენი ტირაჟით საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების საფასურით 1931—1934 წლების განმავლობაში.

ს. ყაუხჩიშვილი

ტფილისი,
1934 წლის 1 ნოემბერი

პროკოპი კესარიელი

ბიზანტიელ მწერალთა შორის, რომელთაც დაუცავთ ცნობები საქართველოს და მისი მეზობელი ქვეყნების შესახებ და რომელთა თხზულებებიც ჩვენამდე მოღწეულა, პროკოპი კესარიელი წარმოადგენს ყველაზე უფრო მდიდარ მასალას.

ბიოგრაფიული ცნობები პროკოპის შესახებ მეტად მცირეა. მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ ისევ მის თხზულებათაგან თუ ვგებულობთ რასმე¹: სხვათა ცნობები (მაგ., ისტორიკოსების მენანდრესი და აგათიასი და ლექსიკოგრაფ სვიდასი) ვაკვრით და მოკლედ (ორიოდე, სიტყვით) ახასიათებენ პროკოპის, როგორც ისტორიკოსს.

პროკოპი დაიბადა პალესტინის კესარიაში 490 წლის მახლობლად. ის წარჩინებულთა წოდებას უნდა ჰქუთვნებოდა, რაც იქიდან ჩანს, რომ იგი თავის თხზულებებში განსაკუთრებულის ყურადღებით იხსენიებს ამ წოდებას. თავის სამშობლო ქალაქში მას იურიდიკული განათლება მიუღია და დაუსრულებია იგი მახლობელ ბეირუთში, სადაც ცნობილი სკოლა იყო სამართლის მეცნიერებისა, რის შემდეგაც სამოღვაწეოდ კოსტანტინეპოლში გამგზავრებულა.

527 წელს ჩვენ მას უკვე დიდ თანამდებობაზე ვხვდავთ: იუსტინიანე კეისარმა ის იურიდიკულ მრჩეველად მიუჩინა ველიზარისა რომელიც ჯერ როგორც სარდალი და *dux Mesopotamiae*, ხოლო შემდეგ როგორც *magister militum per Orientem* სპარსეთის ფრონტებზე აწარმოებდა საომარ ოპერაციებს. მასთან დაპყო მან 531 წლამდე (ამ წელს გადააყენეს ველიზარი). 533 წელს ის იმავე თანამდებობაზე მიჰყვება ველიზარის აფრიკაში, სადაც ის რჩება ველი-

¹) ეს ცნობები თავმოყრილი აქვს Dr. Felix Dahn, *Procopius von Caesarea. Ein Beitrag zur Völkerwanderung des sinkenden Römerthums.* Berlin 1865. 83-83. 12—31.

ზარის გაწვევის შემდეგაც, ხოლო 535 წელს ის მისდევს ველიზარის გუთებთან ბრძოლაში და აქ რჩება 540 წლამდე. 541 წელს ველიზარი ისევ სპარსეთის ფრონტზეა და მასთან ერთად პროკოპიც უნდა გამგზავრებულიყო.

პროკოპი კესარიელი მარტო იურიდიკული მრჩეველი (consiliarius) არ ყოფილა ველიზარისთვის. მის თხზულებებში არა ერთი შემთხვევაა დასახელებული, როდესაც ის უშუალოდ იღებს მონაწილეობას საომარ ოპერაციებში. მაგალითად, ის აწარმოებს სამხედრო დაზვერვას (BV I 14), ნეაპოლში ტვირთავს ხომალდებს ხორბლით და ხუთასი ჯარისკაცით (BG II 4) და სხვ.. ქვემოთ მოყვანილი ტექსტებიდანაც დარწმუნდება ადამიანი, რომ საომარი ოპერაციების ასე დაწვრილებით აღმწერი (BP II 17; II 29 და სხვ.) მარტოოდენ მრჩეველი იურისტი კი არ უნდა ყოფილიყო, არამედ გამჭრიახი სამხედრო პირიც.

ველიზარისთან ერთად ბიზანტიის საომარ ოპერაციებში მონაწილეობის მიღება გარდამწყვეტი მნიშვნელობისა იყო პროკოპის შიშველი მოღვაწეობისათვის, ამ ლაშქრობათა დროს ის დაწვრილებით ეცნობოდა როგორც საომარი ოპერაციების ტერიტორიას და მისი მცხოვრებლების ყოფა-ცხოვრებას, ისე ბიზანტიის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის იდუმალ კუნჭულებს. სახელმწიფო ცხოვრებაში ასეთი უშუალო მონაწილეობის შედეგად მივიღეთ ჩვენ მისი თხზულებები, რომლებიც სამ ჯგუფად განიყოფება.

ა) Πολεμικαί. ეს ითვლება პროკოპი კესარიელის ძირითად თხზულებად; იგი ეხება იმ ომების აღწერას, რომელთაც აწარმოებდა ბიზანტია (იუსტინიანეს დროს) სამ ფრონტზე—სპარსელებთან, ვანდალებთან და გუთებთან, და შედგება რვა წიგნისაგან (Ἰστορικῶν ἐν βίβλοις ὀκτώ: Phot. 63). ხელნაწერებში ამ თხზულების ჩვეულებრივი სათაურია: Ἰστορικῶν Καίσαρῶν (ιστορικῶν... ἢ πρώτης, ἢ δευτέρας... ეს თხზულება დაწყებულია პროკოპის მიერ 543—545 წლებში, 550 წელს უკვე მზად იყო 7 წიგნი. 554 წელს პროკოპიმ დაუმატა მეოთხე. ფრონტების მიხედვით წიგნები ასეა განრიგებული:

I—II. De bello persico I—II (... ἰστορικῶν περσικῶν).

III—IV. De bello vandalico I—II (... τῶν περσικῶν τρίτον, τέταρτον; მეოთხე წიგნს O ხელნაწერში აწერია τὸ δ' ὄν/λυσικῶν β' ὄν)—შეიცავს ვანდალებთან წარმრე-ბული ომის ამბებს.

V—VII. De bello gothico I—III (... τῶν γ' ἰστικῶν πολέμων... ἐν τέσσαρσι τμήσις διηρημένῃ)—ეხება გუთებთან ბრძოლას.

VIII. De bello gothico IV. ასეა აღნიშნული ეს წიგნი გამოცემებში, ხელნაწერი K-ც მას, როგორც გუთების შესახები წიგნების მომდევნოს, აღნიშნავს Πρ. κχιθ. ισσεριων γοιθικων τετρατη. მაგრამ ეს სინამდვილეს არ შეეფერება. ამ წიგნში მოცემულია ცნობები ყველა ფრონტის შესახებ, ამიტომაც არის, რომ თითონ პროკოპი ამ უკანასკნელ წიგნს *Πεισιλη*-ს უწოდებს.

პროკოპის ეს, იუსტინიანეს დროინდელი ომების შესახები, თხზულება სამართლიანად არის მიჩნეული საუკეთესო წყაროდ ბიზანტიის (და საქართველოს) VI საუკუნის პირველი ნახევრის ისტორიისათვის. იქ, როგორც ამბობს ისტორიკოსი აგათია, ზედმიწევნით არის აღწერილი მეტი წილი იუსტინიანეს დროინდელი ამბებისა (Hist. Gr. Min. II 137), მაგრამ პროკოპის „ომების“ ისტორია არ იყო მარტო ფაქტების გადმოცემა. ის ხომ გაცნობილი იყო ყველა იმ ადგილებს, სადაც საომარი ოპერაციები წარმოებდა და იძლევა ხოლმე ამბის უკეთესად გასაშუქებლად დაწვრილებითს გეოგრაფიულსა და ეთნოგრაფიულს აღწერებს. თუმცა უნდა აღიბიშნოს, რომ პროკოპი ისეთი კუთხეების აღწერასაც გვაძლევს, სადაც თითონ არა ჩანს რომ ყოფილიყო. კერძოდ ეს შეეხება, ჩვენის აზრით, ლაზეთის აღწერას. როგორც ეს ქვევით თავთავის ადგილას აღნიშნული იქნება, პროკოპის ხანდახან ისე აქვს აღრეული ამ კუთხის შესახები გეოგრაფიული ცნობები, რომ ის, საფიქრებელია, პირადად ლაზეთში არ უნდა იყოს ნამყოფი¹. მაგრამ არც ისეა წარმოსადგენი, რომ ის მხოლოდ ზეპირად გადმონაცემს ემყარებოდა. ასეთი შემთხვევებიც არის, რომ ის გავონილს გადმოგვცემს, მაგრამ მისი აღწერილობანი (კუთხის ვითარების, საომარი ოპერაციების მსვლელობისა და სხვათა), როგორც ეს ნათლად ჩანს თბრობის ხასიათის მიხედვით, უმთავრესად იმ ოფიციალურ მოხსენებებს ემყარება, რომლებიც ადგილებიდან მოსდიოდა სამხედრო შტაბს, სადაც თვით პროკოპიც იმყოფებოდა. გარდა ამისა მის განკარგულებაში იქნებოდა სამეფო საგანძურებში დაცული ოფიციალური დოკუმენტები, რომლებიც მისთვის, როგორც—ასე ვთქვათ—სამეფო კარის ოფიციალური ისტორიკოსისთვის, მუდამ ხელმისაწვდომი იყო.

როგორც ოფიციალური ისტორიკოსი, პროკოპი, რასაკვირველია, გარკვეულს, იუსტინიანეს მთავრობის სასარგებლო ხაზს ატა-

¹) რომ ის მოსაზღვრე არმენიაში ყოფილა, ამას თითონვე აღნიშნავს (BP I 17).

რებს თავის თხზულებაში, და მის მიერ მონათხრობის გაცხრილება; ცხადია, აუცილებელია ყოველ კერძო შემთხვევაში. განსაკუთრებით ახასიათებს პროკოპის, როგორც ოფიციალურ ისტორიკოსს, მასი მეორე თხზულება.

ბ) Περὶ κτισμάτων (De aedificiis, «შენობათა შესახებ»), რომელიც დაწერილია 560 წელს და ექვსი წიგნისაგან შედგება (მისი სრული სათაურია: Πρωτοπύσις βίησις τε καὶ Καισαρέας περὶ τῶν τῶν θεοπότου Ἱουστινιανοῦ κτισμάτων). აქ ჩანს გადამეტებული ქება იუსტინიანესი. და ეს თავისთავადაც ცხადია: მას ეს შრომა ხომ შეკვეთილი ჰქონდა, მას ნაქარნახევი ჰქონდა ხოტბა შეესხა იუსტინიანესთვის იმ შენობათა აგებისთვის, რომელთაც მთავრობამ უამრავი თანხები დაახარჯა. მიუხედავად ამისა ამ თხზულებას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს თავის აღწერილობითს ნაწილში. ის წარმოადგენს ძვირფას წყაროს გეოგრაფიული, ტოპოგრაფიული და ეკონომიური ხასიათის ცნობებისათვის.

სულ სხვა ხასიათისაა პროკოპი კესარიელის მესამე ნაშრომი, ე. წ. «საიდუმლო ისტორია».

გ) Ἀνάκλιτα. ჯერ კიდევ სვიდას მიხედვით იყო ცნობილი, რომ „ომების“ წიგნის გარდა ამგარივე ამბებისათვის პროკოპის «სხვა წიგნიც დაეწერა, ეგრეთწოდებული ანეკდოტა» (ἕτερον βιβλίον, τὸ κλισματικὸν Ἀνάκλιτα: Suidas s. v. Πρωτοπύσις). ამ ნაშრომში—იმავე სვიდას მოწმობით—იუსტინიანეს და ბისი მეუღლის, თეოდოზას და, საზოგადოდ, მთავრობის პოლიტიკის ძაგებას ჰქონია ადგილი. მაგრამ, თუ რას წარმოადგენდა ეს თხზულება თავისი შინაარსით, არავინ იცოდა. მხოლოდ 1623 წელს აუხადა ფარდა ამ საიდუმლოებას, როდესაც ნ. ალემანიმ აღმოაჩინა იგი ვატიკანის ბიბლიოთეკაში. ამ თხზულებაში გამოხატული აზრებრიმდენად ეწინააღმდეგება პროკოპის მიერ სხვა ნაშრომებში გამოთქმულ აზრებს, იმდენად მძაფრი არის აქ მთავრობის პოლიტიკის კრიტიკა,—იმ მთავრობის, რომელსაც სხვაგან პროკოპი ქება-დიდებათ იხსენიებს,—რომ დიდხანს მეცნიერთ შორის დაეა იყო ამ თხზულების ავტორკუთვნილობის საკითხის გარშემო. დღეს კი, ამ თხზულების შესწავლის შემდეგ როგორც შინაარსის ისე ენის მხრით, დამტკიცებულია, რომ იგი პროკოპის კალამს ეკუთვნის და დაწერილია მის მიერ 550 წლის მახლობელ ხანში, ე. ი. იმავე ხანში, როდესაც ის „ომების“ წიგნს ამთავრებდა. ირკვევა, მაშასადამე, რომ ოფიციალური ისტორიის პარალელურად პროკოპი სწერდა არაოფიციალურ, «საიდუმლო» ისტორიას, რომელიც მას არ გამოუქვეყნებია

(ἀνέχοντα), ვიხიდან მისი გამოქვეყნება ავტორს მთავრობის რისხვას დაატეხდა თავს. მიზეზი პროკოპის ამგვარი ოპოზიციონერობისა უნდა ვეძიოთ იმ საზოგადოებრივ დაჯგუფებაში, რომელსაც ადგილი უნდა ჰქონოდა იუსტინიანეს მთავრობის პოლიტიკასთან დაკავშირებით. ამ მხრით ბიზანტიის ისტორიის ეს პერიოდი, სამწუხაროდ, შესწავლილი არ არის, მაგრამ წყაროების მითითებანი იმის შესახებ, რომ იუსტინიანე ებრძოდა მიწისმფლობელ არისტოკრატიას, და ის გარემოებები, რომ პროკოპი, როგორც ზემოთ იყო მოხსენებული, სწორედ ამ წოდების წარმომადგენელი იყო, გვაფიქრებინებს, რომ «საიდუმლო ისტორიის» ავტორი ამ თავის თხზულებაში მთავრობის პოლიტიკისადმი ოპოზიციურად განწყობილი ფენების იდეოლოგია.

ჩვენს განკარგულებაში იყო პროკოპი კესარიელის თხზულება-თა შემდეგი გამოცემანი და თარგმანები:

Haury Jacobus, Procopii Caesariensis opera omnia. I—III. Lipsiae 1905—1913.

Dindorfius Guilelmus, Procopius (=Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae) I—III. Bonnae 1833—1838.

Dewing H. B. Procopius (with an english translation) in seven volumes. I—V, London 1914—1928.

Comparetti Domenico, Le Inedite, libro nono delle istorie di Procopio di Cesarea. Testo greco emendato sui manoscritti con traduzione italiana [edizione postuma licenziata da Domenico Bassi]. Roma 1928.

De-Boor Carolus, Excerpta de legationibus (Excerpta Historica iussu Imp. Constantini Pophyrogeni confecta) I—II. Berolini 1903.

Stritter J. G. Memoriae Populorum.... Tomus IV. Petropoli 1779.

Dieterich Karl, Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde, I—II. Leipzig 1912.

Cousin, Histoire de Constantinople, depuis la règne de l'ancien Justin jusqu'à la fin de l'Empire: I—II, Paris 1685.

Дестунис Спиридон (комментарий Гавр. Дестуниса Прокопия Кесарийского История воин Римлян с Персами, вандалами и готами: а) История воин Римлян с Персами, кн. I—II. СПб 1876—188; б) История воин с вандалами, кн. I. СПб 1871

Coste D. Prokop. Vandalenkrieg, Lpz. 1835.

Coste, D. Prokop. Gothenkrieg (= Die Geschichtsschreiber der Deutschen Vorzeit Bd. 7). Lpz. 1922.

ჩვენ მიერ დაბეჭდილ ბერძნულ ტექსტს საფუძვლად უდევს ჰაურის გამოცემა.

DE BELLO VANDALICO.

მდინარე ფაზისი.

Κατὰ δὲ τὴν τῆς Ἀσίας μοῖραν, εἴη δ' ἂν ἐκ Καλχηδόνος ἐς ποταμὸν Φάσιν, ἢς ῥέων ἐκ Κόβλων κάτεισιν ἐς τὸν Πόντον, ἀνήεται τεσσαράκοντα ἑδδὲς ἡμερῶν (Haury I 309, 12—15)

I 1. აზიური ნაწილის გასწვრივ გზას კალქედონიდან მდინარე ფაზისადმე, რომელიც კოლხების ქვეყანაში მომდინარეობს და პონტოში ჩადის, გაივლის კაცი ორმოც დღეში¹.

ფარსმან კოლხის შვილიშვილები.

[539/40 წელს იუსტინიანემ აფრიკის საქმების გაძლოლა. (განლაღებთან ბრძოლის დროს) სარდალ სოლომონს ჩააბარა]

Στρατῆυμά τε αὐτῶ παρασχομένους καὶ ἀρχοντάς ἄλλους τε καὶ Ρουφίνον καὶ Λεόντιον, τοὺς Ζαύνα τ.ε.ν Φαρσεμάνου (Haury I 508, 7—10).

II 19. და მისცა მას თავის განკარგულებაში ჯარი და სარდლები, მათ შორის რუფინე და ლეონტი, ფარსმანის² ძის ზავნას შვილები.

Ἐνταῦθα Ῥουφίνος τε καὶ Λεόντιος, οἱ Ζαύνα τοῦ Φαρσεμάνου, ἔργα ἐπεδείξαντο ἐς τοὺς πολεμίστας ἀρετῆς ἄξια (Haury I 515, 10—12)

II 20. აქ რუფინემ და ლეონტიმ ვაჟკაცობის ღირსი საქმეები გამოაჩინეს მტრის წინაღმდეგ ბრძოლაში.

¹) შდ. BG IV 5: «ევქსინის პონტოს მარჯვენა მხარეზე რომ იარო, კალქედონიდან ვ.დრე მდინარე ფაზისამდე, ორმოცდათორმეტი დღის სავალი გზაა მსუბუქად შეიარაღებული კაცისთვის» (Haury, II 509, 1—13; იხ. ქვევით გვ. 108).

²) ეს ის ფარსმანია, კოლხი, რომელსაც პროკოპი იხყენიებს BP I 8 (იხ. ქვევით გვ. 17 და შენიშვნა იქვე).

DE BELLO PERSICO 1.

ფარსმან კოლხი.

[ანასტასი მეფემ რომ გაიგო სპარსელების მიერ ქალაქ ამიდას გარემოცვის შესახებ, გაგზავნა ჯარი რომლის სტრატეგოსებად დაყენებულ იქმნენ: არეობინდე, კელერი, პატრიკი და იპატი. ამ ოთხ სტრატეგოსთან იმყოფებოდენ: იუსტინე, პატრიკიოლე ვიტალიანი-თურთ, გოდიდისკლე და ბესსა, და ფარესმანი:]

...και Φαρσαπίης Κόλχης μὲν γέ- I 8... და ფარესმანე, წარმოშო-
νος, διαφερόντως δὲ ἀγαθὸς τὰ πει- ბით კოლხი, განსაკუთრებით სახელ-
λξμ:α (Haury I 37, 4-6). განთქმული სამხედრო საქმეებში 2.

1) ამ თხზულების პირველი წიგნის IV თავში მოთხრობილია პერთხის შე-სახებ, რომელიც დაიღუპა ჰუნებთან (ეფთალიტებთან) ბრძოლის დროს უკანას-კნელთა მიერ მოწყობილი თხრილის წყალობით. სიკვდილის წინ პერთს მოუხსნია მარჯვენა ყურიდან მარგალიტი და გადაუგდია. ეს მარგალიტი იშვიათი სი-დიდისა და საფასურის ყოფილა. ხელნაწერებში (XIV საუკუნისა) ამ ადგილას შენიშვნა:

περὶ μαργάρου ὃν λέγουσιν εἰ βῆρες τῆ τῆς φεομύτρως εἶχόν· ἀναθεῖναι (λέγουσιν εἰ βῆρες τῆ τῆς φεομύτρως εἶχόν· ἀναθεῖναι τέντων τὸν μάργαρον P ხელნაწერი—XIV საუკ.). ελξεν δὲ ///γ δαδεια (ἐξζγ:α !β' P) και ἀληθῶς λέγουσιν ὡς και τις τῶν ἡμετέρων ξαράχιασ.ν. εἶτε δὲ ἐκεῖνα: ἐστ.ν δ' ἑράμμενος γν (γνν აკლია P-ს.) εἰμ' ἑτερο: ἀκριβῶς οἷα ἐπίσταμαι (εἰμ' ἑτερο: ὅς γινώσκω P) (Haury I p. XXIII),

ესე იგი: «იბერები ამბობენ, რომ მათ ეს მარგალიტი ღვთისმშობლის ხატს მიუ-ძღვენეს, იწონის კი თორმეტ ეგზავიონს და ჰეშმარიტადაც ამბობენ, როგორც ეს ზოგიერთებმა ჩვენთანავე ნახეს. ხოლო სწორედ ის არის აწ ხილული თუ სხვა, ეს მე დანამდვილებით არ ვიცი» („ეგზავიონ“ სოფოკლეს ლექსიკონის განმარტებო-თ უნკის მეექვსედს უღრის, ხოლო სვიდ'ათი. s. v. statēr: «სტატერი—ოთხგრა-მიანი ნომისმა: ეგზავიონიცა და ზიკონიცა»).

ეს შენიშვნა მოიპოვება პროკოპი კესარიელის თხზულებათა ჩვენამდე მო-ღწეულ ორივე (y და z) ჯგუფის ხელნაწერებში, რაც ცხადია იმას ჰმოწმობს, რომ ეს შენიშვნა x-არქეტისაც ჰქონდა.

2) თეოფანე ეპითალმწერელიც (5997 ე. ი. 503/4 წლის შემდეგ) ამავე ბრძოლაში მონაწილედ იხსენიებს ფარსმანს: «და ფარსმანი წარმოშობით ლაზი» (Theophanis Chronographia rec. C. de Boer I 146). ხოლო პროკოპი 539/40 წლისათვის მოგვითხრობს: იუსტინეს მეფის მოკვლე-მეების ვაძლოა ვანდალებთან ბრძოლის დროს სარდალ... «და მისცა მას თავის განკარგულებაში ჯარი და სარდლები, და მართეს თუფანე და ლენტი, ფარესმანეს ძის ზავნას (ზანას) შვილები... და

საქართველოს მუზეუმის მოამბე, VI.

კახიის კარები.

Τὸ Κιλίκων ὄρος ὁ Ταῦρος ἀμεί-
βει μὲν τὰ πρῶτα Καππαδοκίας τε
καὶ Ἀρμενίας καὶ τῶν Περσῶν
μενίων κηλουμένων τὴν γῆν, ἔτι
μὲνται Ἀλβανούς τε καὶ Ἰβηρας¹,
καὶ ὅσα ἄλλα ἔτι αὐτὸ νομίζε
καὶ Πέρσας κατέκρηται ἰσχυ-
ται. ἔξικνεῖται γὰρ ἐς χώραν πολ-
λὴν, περιόντι δὲ αἰεὶ τὸ ὄρος τοῦ-
το ἐς μέγα τι χρεῖα εἰρημίας τε
καὶ ἰσχύος διήκει. ὑπερβάντι δὲ
τοὺς Ἰβήρων ὄρους ἀτραπίς τις
ἔστιν ἐν στενωχῶριζ πολλῇ, ἐπι-

I 10. კილიკიელთა მთა ტავრი
გადის ჯერ კაპადოკიელთა, არმე-
ნიელთა და ეგრეთწოდებულ პერ-
სარმენიელთა ქვეყნებზე, შემდეგ
უკვე ალბანთა და იბერთა და იმ
დანარჩენ ტომთა, თვითთავდთა და
სპარსელების ქვეშევრდომთა, რო-
მელნიც აქ ცხოვრობენ. ის გაშლი-
ლია დიდს მანძილზე, ხოლო, რაც
უფრო წინ მიდინხარ, ეს მთა უფ-
რო დიდად იშლება სიგანეზეც და
სიმაღლეზეც. იბერთა საზღვრებს
რომ გადახვალ, ვიწრობში ერ-

ლონტიმ, ფარეზმანეს ძის ზაფრას შვილებმა, ვაჟკაცობის ღირსი საქმეები გამოაჩი-
ნეს მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში» (Hauray I 508 და 515).

ამავე ფარსმანზე უფრო დაწვრილებით სწერს ზაქარიას რეტორი:
სპარსთა მეფე კავადი «მოვიდა ჯარით რომაელების წინააღმდეგ. ესენი გაიქცენ
მისგან და დასტოვეს თავიანთი კარვები და განძეულობა, რომელიც თან ჰქონდათ:
არეობინდო გაიქცა ჰარზამის ციხიდან, იპატი, პატრიკი და სხვები ტელ-ქასრა-
დან. მათ ბევრი ცხენი და ცხენოსანი დაჰკარგეს, რომლებიც კლდეებიდან გადმო-
ეშვენ, დაიმსხვრენ; დაიხოცენ ან დაიჭრენ. მხოლოდ ერთმა მამაცნა მეომარმა
ფარეზმანემ (Hamilton: „Farzman, a warlike man“; Ahrens-Krüger: „ein
gewisser Kriegsmann Pharezman“) რამდენჯერმე გაიმარჯვა ბრძოლაში, შეიქმნა
სახელოვანი და სპარსელებს შიშის ზარი დასცა; მისი სახელი მათ აშინებდა, მისი
საქმეები ანადგურებდა მათ და ასუსტებდა მათ რიცხვს, მის წინაშე ისინი მხდა-
ლობდნენ და მარცხდებოდნენ. ბოლოს, ეს მოვიდა ხუთასი ცხენოსნით აზილაში,
დაუდარაჯდა სპარსელებს, რომლებიც სოფლებში გადიოდნენ, ზოგიერთი მათგანი
მოკლა და წაართვა მათ საქონელი, რომელიც თან მოჰყავდათ, და ცხენებიც». ვინ-
მე გადდანას მოხერხებულობის წყალობით ფარეზმანე გამოიტყუებს ქალაქიდან
სპარსელთა სარდალს გლონს ჯარითურთ და ამოჰლეთს მათ. სარდლის მოკვლის
გამო სპარსელებმა დაატყვევეს მცხოვრებნი და ქალაქში საშინელი სიმშვილეა ჩა-
მოვარდა. ბოლოს «ქალაქში მოვიდა ფარეზმანე და იქ დარჩენილ, ძალამიხდილ
სპარსელებთან ხელშეკრულება დადვა... ფარეზმანე დარჩა ქალაქში და მართავდა
მცხოვრებლებს და ქვეყანას» (Ahrens-Krüger, Die sogenannte Kirchen-
geschichte des Zacharias Rheor. Leipzig 1899, S. 112—115; Hamilton-
Brooks, The syriac chronicle known as that of Zachariah of Mitylene,
London 1899, 161—163).

1) Ἰβήρας: G (აქაც და ქვემოთაც).

σταδίους πεντήκοντα ἐξικνουμένη. αὕτη δὲ ἢ ἄτριπὸς ἐς ἀπτόμοιόν τινα καὶ ἔλας ἄβατον τελευτᾷ χῶρον. δίδως γὰρ σὺδραμὶν τὸ λοιπὸν φαίνεται, πλὴν γε δὴ ὅτι ὡσπερ τινὰ χειροποίητον πυλῖδα ἐνταῦθα ἢ, φύσις ἐξεῦρεν, ἢ Κασπία ἐκ παλαιοῦ ἐκλήθη. τὸ δὲ ἐνθὲνδε πεδία τέ ἐστιν ἰππήλατα καὶ ὑδάτων πολλῶν ἀτεχνῶς ἔμπλεα, καὶ χώρα πολλῆ ἰππεδοτός τε καὶ ἄλλως ὑπία. σὺ δὲ τὰ Οὐννων ἔθνη σχεδὸν τι ἅπαντα ἴδρυται ἄχρι ἐς τὴν Μαιῶνιν δεικνόντα λίμνην. οὗτοι ἦν μὲν διὰ τῆς πυλῖδος ἢς ἄρτι ἐμνήσθην ἰώσιν ἐς τὰ Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων θῆ, ἀκραιφνέσι τε τοῖς ἰπποις ἴασι καὶ περιέδω τινὶ σὺδραμῇ χρώμενοι, σὺδὲ κρημνώδεσιν ἐνταχόντες χωρίαις, ὅτι μὴ τοῖς πεντήκοντα σταδίοις ἐκείνοις, ὡσπερ εἰς τοῖς Ἰβηρίαις ὄροις, ὡσπερ ἐρρήθη, δείκνυσιν. ἐπ' ἄλλας δὲ τινὰς ἐξῆδους ἰόντες πόνω τε πολλῷ παραγίνονται καὶ ἰπποις σὺκάτι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἔχοντες. περιέδους τε γὰρ αὐτοῖς περιέδου πολλὰς ἐπάναρχας καὶ ταύτας κρημνώδει. ὅπερ ἐπειδὴ ὁ Φιλιππὺς Ἀλέξανδρος κατενόησε, πύλας τε ἐν χώρῳ ἐτεκτῆνατο τῷ εἰρημένῳ καὶ φυλακτῆριον κατεστήσατο. δ δὲ ἄλλοι¹ τε πολλοὶ προάγοντες χρένου ἔσχον· καὶ Ἀμβα-

თი ბილიკი შეგხვდებდა, ორმოცდაათი სტადიონის მანძილზე გაქიმული. ეს ბილიკი ერთს ციცაბო და სრულიად გაუვალ ადგილს მიადგება: არავითარი გასავალი აქ აღარ ჩანს, ის-ღა არის მხოლოდ, რომ ბუნებას აქ გაუკეთებია თითქოს ხელქმნილი კარი, რომელსაც ძველითგანვე კასპიის კანი ჰქვიათ. ამის იქით არის გაშლილი ველები, წყლით მდიდარი — ხელოვნური ორწყვის გარეშე — და მიწები, ცხენოსანოვი და სხვათა შორის, სწორი. იქ თითქმის მთლიანად მხოლოდ ჰუნნთა ტომები დამკვიდრებულან ვიდრე მეოტის ტბამდე. როდესაც ესენი სპარსელთა და რომაელთა ადგილებში მოდიან იმ კარივთ, რომელზეც ეხლახან მოგახსენებდით, ისინი წმინდა ჯიშის ცხენებით მოდიან ისე, რომ არავითარ გარემოვლას არ საჭიროებენ და არც დაქანებულ ადგილებს ხვდებიან, გარდა იმ ორმოცდაათი სტადიონისა, რომლითაც მოაღწევნ იბერიის საზღვრებს, როგორც ეს უკვე ითქვა. სხვა რომელიმე გასავლებით რომ წამოვიდნ, მრავალი დაბრკოლება შეხვდებათ და ვერც იმ ცხენებს გამოიყენებენ, რომელიც მათ ჰყავთ. ვინაიდან ნათლადსაჭიროებათ მრავალ ადგილას გარემოვლა, ისიც დაქანებულ ადგილებში. რადგან ალექსანდრემ, ფილი-

¹ სტრ. 29-33 (სპერ -- ἄλλοι) კონსტანტინეს ექსცერპტებში იკითხება ასე: ὅτι κατὰ τὰς Κασπίας καλουμένας πύλας ὁ φιλιππου ἀλέξανδρος πύλας τεκτῆνάμενος φυλακτῆριον κατεστήσατο. δ δὲ ἄλλοι. (Excerpta de legationibus, ed. C. de Boor II 490).

ζούκης, Οὐννος μὲν γένος, Ῥωμαί-
 cis δὲ καὶ Ἀναστασίω βασιλεῖ φί-
 λος. ἔπειτα Ἀμβραζούκης ἐπειδὴ ἕ-
 τε γῆρας ἀφίκτο βαλὺν καὶ τελευ-
 τᾶν ἔμελλε, πέμψας παρὰ τὸν Ἀνα-
 στάσιον, χρήματα εἰ δεσφῆσαι ἔπει,
 ἔφ' ὅτι τὸ τε φυλακτήριον καὶ πύ-
 λας τὰς Κασπίας ἐνδῶσει Ῥωμαί-
 οis. βασιλεὺς δὲ Ἀναστάσιος (δρᾶν
 γὰρ ἀνεπισκέπτως οὐδὲν οὐτε ἡ-
 στατο οὐτε εἰδῶμαι) λογιζάμενος
 ὅτι εἰ στρατιώτας ἐνταῦθα ἐκτρέ-
 φειν¹ ἀδύνατα ἦν ἐν χωρίῳ ἐρήμῳ.
 τε ἀγαθῶν ἀπάντων καὶ οὐδ' αὖθις
 ἐν γειτόνων ἔχοντι ἕθνος Ῥωμαί-
 οis κατήκον, χάριν μὲν τῷ ἀν-
 θρώπῳ τῆς ἕξ αὐτῶν εὐνοίας πεπ-
 λῆν ἠμολόγει, τὸ δὲ ἔργον τεντο
 οὐδὲν ἰδέσθαι προσέτετο. Ἀμβραζού-
 κης μὲν οὖν εὐ πολλῶ ὑστερον
 ἐτελεύτη νόσῳ, Καβάδης δὲ βια-
 σάμενος τὴν αὐτῶν παιδῶν τὰς πύ-
 λας ἔσχεν (Haurgy I 45—47).

პეს ძემ, ეს იცოდა, მან ხსენებულ
 ადგილას კარები ააგო და სიმაგრე
 აღმართა. ეს სიმაგრე დროთა გან-
 მავლობაში ბევრს ეჭირა და ამბა-
 ზუკისაც, შთამომავლობით ჰუნის,
 რომელებსა და ანასტასი მეფის
 მეგობარს. როდესაც ეს ამბაზუკი
 ღრმა სიბერეში შევიდა და სიკვ-
 დილს უახლოვდებოდა, შეუთვალა
 ანასტასის ფული მიეცა მისთვის და
 ის გადასცემდა რომელებს სიმა-
 გრეს და კასპიის კარებს. ხოლო
 ანასტასი მეფე, (მას ხომ მოუთქი-
 რებლად რისამე გაკეთება არც შე-
 ეძლო და არც ჩვეული იყო) მივი-
 და იმ დასკვნამდე, რომ მისთვის
 შეუძლებელი იქნებოდა ჯარისკა-
 ცების შენახვა იქ, ყოველგვარ სი-
 კეთეს მოკლებულ ადგილას, სა-
 დაც მეზობლად არ მოიპოვებოდა.
 რომეელთა ქვეშევრდომი ტომები,
 და მადლობა უძღვნა იმ კაცს.

(ი. ი. ამბაზუკის) მისდამი უაღრესი
 (ი. ი. ამბაზუკის) მისდამი უაღრესი

დავა ლაზიკის გარშემო.

[კავადი სთხოვს იუსტინეს იშვილოს მისი ძე ხოსრო, უკანასკნე-
 ლის მომავალი მდგომარეობის განმტკიცების მიზნით. იუსტინე კი,
 კვესტორ პროკლეს რჩევით, ამის თანხმობას არ იძლევა და უთოლის
 კავადს, რომ ის გამოგზავნის თავის წარმომადგენლებს სპარსელებთან
 ზავის შესაკრავად და ხოსროს საკითხის მოსაგვარებლად. მოლაპარა-

¹) ἐκτρέφειν VG.

²) «კასპიის კარები» მოხსენებული აქვს პროკოპის ქვემოთაც (BP I, 12, 22;
 II, 10; BG IV, 3).

კებაც სპარსელებსა და რომაელებს შორის მალე დაიწყო ერთ ადგილას, ორივე ქვეყნის საზღვარზე, და მასში მონაწილეობა მიიღეს: რომაელების მხრით—იპატიმ, პატრიკიმ და რუფინემ¹; სპარსელების მხრით—სეოსმა და მევოდიმ.]

Πολλεί μὲν οὖν καὶ ἄλλαι λόγοι: πρὸς ἀμφοτέρων ὑπὲρ τῶν ἐν σφίσι διαφόρων ἐλέγοντο, καὶ γῆν δὲ τὴν Κογχίδαν, ἣ ἔστιν Ἀζιὰ καὶ ἐπιχειρεῖται. Σερσῆς ἔλεγε Περσῶν κατῆκόν το ἀνέκαθεν ὄντων βιασαμένους λόγῳ ὁδὸν Ῥωμαίους ἔχειν. ταῦτα Ῥωμαῖοι ἀκούσαντες δεινὰ ἐποιῶντο, εἰ καὶ Ἀζιὰ πρὸς Περσῶν ἀντιλέγαιτο...

Μετὰ δὲ Μεβρόδης μὲν τὸν Σέρσῆν διέβλεψε Καβადῆς, ὡς οὐκ ἐξέπιτηδες, οὐ οἱ ἐπιτεταγμένον πρὸς τὸν δεσπότην, τὸν Ἀζιῶν λόγον προειπὴν, τὴν εἰρήνην ἐκκρούων Ἰπᾶτιν τε κινεσγησάμενος πρότερον... (Haury I 53, 16—54, 12).

იბერია და გურგენ მეფე. ლაზების ყოფა-ცხოვრება.

Ἐνθὺς δὲ Καβადῆς, καίπερ ἐν σπουδῇ ἔχων ἐσβολὴν τινὰ ἐς τῶν Ῥωμαίων ποιεῖσθαι τὴν γῆν, ὁδὸν αὐτῷ ἔκρουεν, ἐπεὶ αὐτῷ ἔκρουεν Ἰπᾶτιν, ὡς οὐκ ἐπιτεταγμένον πρὸς τὸν δεσπότην, τὸν Ἀζιῶν λόγον προειπὴν, τὴν εἰρήνην ἐκκρούων Ἰπᾶτιν τε κινεσγησάμενος πρότερον... (Haury I 53, 16—54, 12).

1 11. ბევრი სხვადასხვანაირი სიტყვები უთხრეს ერთმანერთს მათ შორის არსებულ უთანხმოებათა შესახებ, და სეოსმა თქვა, რომ კოლხიდა, რომელსაც ეხლა ლაზიკე ეწოდება, ძველითგანვე რომ სპარსელთა ქვეშევრდომი იყო, რომაელებს ძალით უჭირავთ, უსამართლოდ. რომაელები აღშფოთებით ისმენდნენ ამას, სპარსელები რომ ლაზიკესაც ეცილებოდნენ....

შემდეგში მევოდიმ დააბეზლა სეოსი კავადთან, თითქოს მას განზრახ, ისე რომ დესპოტისაგან ეს დავალებული არ ჰქონია, ლაპარაკი დაეწყო ლაზიკეზე, რომ გაეჭიანურებინა ზავის საქმე, თითქოს ის წინასწარ ყოფილიყოს შეთანხმებული იპატისთან.

1 12. თუმცა კავადს განზრახვა ჰქონდა რამენაირად შეჭრილიყო რომაელთა მიწაწყალში, მაგრამ მან ეს მაშინვე ვერ მოახერხა, რადგან მას შემდეგი დაბრკოლება შეხვდა. იბერები, რომელნიც აზიაში ცხოვრობენ, დამკვიდრებულან სადღაც კასპიის კარებთან, რომელიც მათგან ჩრდილოეთით არის.

1) ხ ა ქ ა რ ი ა რ ე ტ ო რ ი ს ცნობით ამ მოლაპარაკებაში ბიზანტიელების მხრით მონაწილეობა მიიღეს იპატიმ და «მოხუცმა ფარეზმანემ» (Ahrens-Krüger, 157).

αὐτῶν ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἐχομένη
 πρὸς τὰς ἡλίαις δυσμὰς Λαζική
 ἐστίν, ἐν δεξιᾷ δὲ πρὸς ἀνίσχοντα
 ἡλίαις τὰ Περσῶν ἔθνη. οὗτος ὁ
 λεῖος Χριστιανὶ τέ εἰσι καὶ τὰ
 νόμιμα τῆς δόξης φυλάσσει
 τᾶν τῆς πάντων μάλιστα ἀνθ-
 ρῶπων ἂν ἡμεῖς ἴσμεν, κατή-
 κται μέντι ἐκ παλαιῶν τοῦ Περ-
 σῶν βασιλέως τυγχάνουσιν ὄντες
 τότε δὲ αὐτοῦς ἠΐθελε Καβάδης
 ἐς τὰ νόμιμα τῆς αὐτοῦ δόξης
 βιάζεσθαι. καὶ αὐτῶν¹ τῷ βασιλεῖ
 Γουργένῃ ἐπέστελλε τὰ τε ἄλλα
 ποιεῖν ἢ Πέρσαι νομίζουσι καὶ
 τοὺς νεκροὺς τῆ γῆ ὡς ἦριστα
 κρύπτειν, ἀλλ' ὄρκοι τε ῥιπτεῖν
 καὶ κισὶν ἀπαντας. διὸ δὲ Γουργ-
 γένης προσχωρεῖν Ἰουστίνῳ βασι-
 λεῖ ἠΐθελε τὰ τε πιστὰ ἡξίαι λα-
 βεῖν, ὡς εὐποτε Ἰβηρας κατα-
 προΐσονται Πέρσαι Ῥωμαῖοι. ὁ
 δὲ ταῦτά τε αὐτῷ ξὺν προθύμῃ
 πικρῇ ἐδίδου καὶ Πρόβιον τὸν Ἀνα-
 στασίου τοῦ βεβασιλευκότος ἀδελ-
 φιδῶν, ἀνδρᾶ πατρίκιον, ξὺν πολ-
 λοις ἐς Βόσπορον ἐπεμψεν, ἐφ' ᾧ
 στρατεύμα Οὐννων χρίμασιν ἀνα-
 πείσας Ἰβηρσι πέμψῃ ἐς ξυμμα-
 χίαν. ἔστι δὲ πόλις ἐπιθαλασσία ἢ
 Βόσπορος, ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἐσ-
 πλέεντι τὸν Εὐξείνιον κελύμενον
 πόντον, Χερσῶνας δὲ πόλεως, ἢ γῆς
 τῆς Ῥωμαίων ἐσχάτη ἐστίν, ἀδῶ

მათ მარცხნივ კი დასავლეთით მდებარეობს ლაზიკე, ხოლო მარჯვნივ აღმოსავლეთით, ცხოვრობენ სპარსელთა ტომები. ისინი (იბერიები) ქრისტიანენი არიან და ამ სარწმუნოების წესებს ყველა იმათზე უკეთ იცავენ, რომელთაც ჩვენ ვიცნობთ, ხოლო ძველითგანვე სპარსელთა მეფის ქვეშევრდომნი გამხდარან. მაშინ კავადს უნდოდა ძალით მოექცია ისინი თავისი სარწმუნოების წესებზე, და მათ მეფეს გურგენს შეუთვალა სხვა რამეშიაც ისე მოქცეულიყო, როგორც სპარსელებში იყო მიღებული, და მიცვალებულებიც მიწაში კი არ დაემარხა, არამედ ყველა მიცვარიღბილი ფრინველებისა და ძაღლებისთვის გადაეგდო. ამიტომ გურგენმა მოინდომა იუსტინე მეფის მხარეს გადასულიყო და პირობა მიეღო, რომ რომაელები არასდროს სპარსელების ხელში არ ჩააგდებდნენ იბერებს. იმანაც (ი. ი. იუსტინე) მას დიდის სიამოვნებით მისცა ეს დაპირება და ბოსპორში გაგზავნა დიდძალი ფულით პრობეგარდაცვალებული ანასტასის ძმისწული, პატრიკიოსი, რათა ჰუნების ჯარი ფულის საშუალებით დაეყოლიებინა და იბერთა დასახმარებლად გაეგზავნა. ბოსპორი ზღვის ნაპირა ქალაქია, ეგრეთწოდებულ ექსინის. პონტში რომ

¹) აქიდან დაწყებული კონსტანტინეს ექსცერპტებში იკითხება ასე:

ἔτι ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἐπέστελλε τῆς Ἰβηρσι τὰ νόμιμα τῆς αὐτοῦ πλειτείας τηρεῖν, διὸ γουργένης ὁ βασιλεὺς αὐτῶν προσχωρεῖν.... (Excerpta de leg. II 492).

ἐπέχουσα ἡμερῶν εἴκοσιν. ὧν διὰ τὰ ἐν μέσῳ ἅπαντα Οὐννι ἔχουσιν. εἰ δὲ Βοσπορίται αὐτόνομοι μὲν τὸ παλαιὸν ὄνουν, Ἰουστινῶ δὲ βίαιεὶ ἔναγχος προσχωρεῖν ἔγγασαν. ἐπεὶ δὲ Πρόβος ἐνθῆνδε ἄπρακτος ἀνεχώρησε, Πέτρον στρατηγὸν σὺν Οὐννίαις τισὶν ἐξ Ἀζιῶν βασιλεὺς ἔπεμψε Γουργένησιν δὲ ἄλλοις ἄξιον ἐπὶ τῆς Γουργένης καὶ Ἰβηρας ἔπεμψε καὶ στρατηγὸν ἄνδρα Πέρσην, ἐστρέψθη μὲν τὸ ἀξίωμα, Βόην δὲ ὄνομα. οὗ τῆς Γουργένης ἐλάσσαν βφθίεζ ἢ φέρειν τὴν Περσῶν ἔφοδον, ἐπεὶ εἰ τὰ ἐκ Ῥωμαίων οὐχ ἕκαστὸν ἦν, ἔξιν Ἰβήρων τῆς λογίμοις ἅπασιν ἐξ Ἀζιῶν ἔφυγε, τὴν τε γυναικα καὶ τοὺς παῖδας ἔξιν τοῖς ἀδελφοῖς ἐπικύριμοις, ὧν διὰ Περσῶν ἐπρεσβύτατος ἦν. ἐν δὲ τοῖς Ἀζιῶν ὁμοίως γινόμενοι ἔμενον τῆς τε δυσχωρίας φραζόμενοι· τῆς πολέμου ὑφίσταντο. Πέρσαι δὲ αὐτοῖς ἐπισπόμενοι οὐδὲν ὅ τι καὶ λέγουσιν ἄξιον ἐπρασσῶν, τῶν πράγματις σφίσι δὲ τὰς δυσχωρίας ἀντιστασέντες.

1) *πρεσβύτερος Ρ.*

2) ბერძნული ტექსტის მიხედვით მსაზღვრელი წინადადება «რომელთაგან უხუცესი იყო პერანი» შეიძლება ეკუთვნოდეს როგორც «ძმებს», ისე «შვილებს» დეს ტუნისის ამ წინადადებას «შვილებს» აკუთვნებს (მაშასადამე, პერანი გურგენის უფროსი ძე ყოფილა) და თავის აზრს ისტორიული მიდგომითაც ასაბუთებს: „сведения о старшинстве между детьми царскими в делах о престолонаследии стоят на первом плане“ (გვ. 145, შენ. 9). პროფ. ივ. ჯავახიშვილის მიერ დამტკიცებული დებულებით როგორც დასავლეთს ისე აღმოსავლეთ საქართველოში I—VI საუკუნეებში მეფობის უფლებას მენაკვიდრობის წესრიგი პირდაპირი კი არ არის, არამედ ეს უფლება უფროსობით გადადის მთელი

შედიხარ—მარცხნივ, ხოლო ქალაქ ქერსონს, რომელიც არის რომაელთა მიწაწყლის უკანასკნელი ადგილი, ოცი დღის სავალ გზაზეა დაშორებული. მათ შუა მდებარე მთელი ადგილი ჰუნებს უჭირავთ. ბიზპოტიტები კი ძველად თვითთავადად ცხოვრობდნენ, ხოლო დიდი ხანი არ არის, რაც იუსტინე მეფეს მიეკედლენ. რადგან პრობი იქიდან უშედეგოთ დაბრუნდა, მეფემ პეტრე სტრატეგოსი გაგზავნა ლაზიკეში რამდენიმე ჰუნციურთ, რომ ის დახმარებოდა გურგენს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, ამავე დროს კავადმაც დიდძალი ჯარი გაგზავნა გურგენისა და იბერების წინააღმდეგ და სარდალი ვინმე სპარსელი, უარიზის პატივის მქონე, სახელად ვიბ. გურგენმა რომ დაინახა, რომ ის სუსტია სპარსელთა იერიშის ატანისათვის, რადგან რომაელების მიერ გამოგზავნილი რამდენიმე ძალები საკმაო არ იყო, ლაზიკეში გაიქცა იბერთა ყველა დიდებულებითურთ და თანე წაიყვანა ცოლი, შვილები და ძმები, რომელთაგან უხუცესი იყო პერანი? ლაზიკის საზღვრებში რომ

Ἐπειτα δὲ οἱ τε Ἰβηρὲς ἐς
 Βυζάντιον πηρεγένοντο καὶ Πέ-
 ρος ἐς βασιλεὺς μετάπειπτος ἦλθε,
 καὶ τὸ λοιπὸν βασιλεὺς Λαζῆς ἐν-
 ρουλαμένως συμφύλασσειν τὴν χώ-
 ρην ἤξιεν, στρατεύμα τε καὶ Βι-
 ρηναῖον ἄρχοντα πέμφκε. ἔστι δὲ
 φησὺρις ἐν Λαζῆς δὴ εὐθὺς εἰ-
 σιόντι ἐκ τῶν Ἰβηρίας ἐρίων, ἃν
 φυλακῆ τ. ἰς ἐπιχωρίους ἐκ πικλίου
 ἐπιμελῆς ἦν, καίπερ ταλαιπωρία
 πολλῆ ἐχομένης, ἐπεὶ οὕτε σίτος
 ἐνταῦθα οὕτε εἶνος οὕτε ἄλλο τι
 ἀγνήθον γίνεται. οὐ μὴν οὐδέ τι
 ἐτέρωθεν ἐσκαμίνισθη διὰ τὴν
 στενωχωρίαν εἶναι τὸ ἐστίν, ἔτι μὴ
 φερβντων ἀφρώπων. ἐλῆμοις¹ μέντοι

მოვიდენ, აი გაჩერდენ და, ძნელ-
 გასავლელი ადგილებით დაცულნი,
 იგერიებდენ მტერს. სპარსელები კი
 დაედევნენ მათ, მაგრამ მაინცა-და-
 მაინც ვერაფერი დააკლეს, რად-
 გან საქმეს აფერხებდა ძნელგასა-
 ვლელი ადგილები.

შემდეგ იბერები ბიზანტიონში
 ჩავიდენ, პეტრეც მოვიდა, მეფის
 მიერ გამოწვეული. სხვათა შორის,
 რადგან ლაზებს არ სურდათ თა-
 ვისი ქვეყნის თანადაცვა, მეფემ
 გადაწყვიტა გაეგზავნა ჯარი და
 სარდალი ირენე. იბერიის საზღვ-
 რებიდან რომ შედინხარ, იქვეა ლა-
 ზების მიწაწყალზე ორი სიმაგრე,
 რომელთა დაცვა ძველითგანვე ად-

სამეფო საგვარეულოს ამათუიმ წვერზე (ქართული სამართლის ისტორია I, 180.
 ტფილისი 1928). და ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პროკოპი კესარიელის მიხანაც იყო,
 აღნიშნა ის «უხუცესი» შვილი თუ ძმა გურგენისა, რომელიც მეფობის უფლების
 კანონიერ მემკვიდრედ ითვლებოდა.

იმავ პერანის იხსენიებს პროკოპი რამდენჯერმე: BP II, 24, 25, 26,
 27, 28; BG I, 5, 23; II, 1, 19, 21; III, 6, 27; IV, 26. პ. ინგოროცყვა მიუ-
 თითებს ბოლნისის წარწერის «ფრანე ერისთავსა»-ს და ფიქრობს, რომ ეს პრო-
 კოპი კესარიელის «პერანი» უნდა იყოს (იხ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული
 პალეოგრაფია, 179, შენ. 2); მაგრამ ამ წარწერის გამოქვეყნებულ ტექსტში იკით-
 ხება «მე ფარნ/////» (შდ. ა. შანიძე: ტფ. უნ. მოამბე II 27:1).

1) ამ მარცვლელს იხსენიებს პროკოპი მეორე შემთხვევაშიც (BG
 IV 13), სადაც აღნიშნავს, რომ სკანდასა და შორაპანში ჩაყენებულმა ბერძენთა
 ჯარმა ვერ აიტანა «ელვზოსით» კვება, რადგან იგი მისთვის უჩვეულო იყო.
 და მუბუხას გაგებით ეს მარცვლელი „ლომი“ უნდა ყოფილიყო, და ქართულ
 საისტორიო მწერლობაშიც ასეთი გაგება დამკვიდრდა (იხ. მაგ., ალ. ჭყონია,
 ისტორიული ნარკვევი, 336, ტფილისი 1890; დ. ბაქრაძე, ისტორია საქართვე-
 ლისი, 179, ტფილისი 1889).

სიტყვა ἔλμοις ბერძნულში იშვიათად იხმარება, მისი ეტიმოლოგიაც გა-
 მოუჩვევებია. Etymologicum Magnum იძლევა ასეთ განმარტებას:

Ἐλμοις — σπέρμα τι δ' ἐφάν-
 τες οἱ Λαζῆνες ἡσθῆον. Ἀριστο-
 φάνης Νίσιος. παρὰ τὸ ἔλμοις. ἔλ-
 μοις: χαίρει γὰρ ἐν ἵεροισι τ ποιεῖ
 καὶ ἐν ἔλεσι φάσειται. (ბილბურ-
 გის გამოცემა, სვეტი 302).

ელვზოს — ერთნაირი მარცვლელია,
 რომელსაც ლაკონელები ხარშავენ და ისე
 სჭამენ. არისტოფანე «კუნძულებში». ჰე-
 ლოს-ისავან ელვზოს; ის ხომ სისველის
 შემცველ ადგილებსა და კაობებში ხა-
 რობს.

τισιν ἐνταῦθα γιγνομένοις εἰμισμέ-
νον σφρίσιν οἱ Λαζοὶ ἀπαζῆγν ἰσχυρ.
τούτους ἐξαναστήσας ἐνθίνδε βασι-
λεύς τούς φρουρούς, στρατιώτας
Ῥωμαίους ἐκέλευεν ἐπὶ τῇ φυλα-
κῇ τῶν φρουρῶν καθίστασθαι.
οἷς δὴ κατ' ἀρχάς μὲν ἐπιτίθει
μέγλις Λαζοὶ ἔφερον, ὕστερον δὲ
αὐτοὶ τε πρὸς τὴν ὑπασργίαν ἀ-
εῖπον καὶ Ῥωμαῖν τὰ φρούρια
παῦτα ἐξέλιπον, οἱ τε Πέρσαι πῖ-
νυ ἀνὰ τὰ ἐσθὲν ἔσχον. ταῦτα μὲν
ἐν Λαζοῖς γέγονε (Haurgy I 55-
58).

ჯარისკაცებს უბრძანა სიმაგრეების
სადარაჯოზე დამდგარიყვნენ. თავ-
დაპირველად მათ ლაზები აწოდებდნენ ძლიერ-ძლიევობით საჭირო
სურსათს, მაგრამ შემდეგ მათ უარი განაცხადეს ამ სამსახურზე და
რომაელებმა ეს სიმაგრეები დატოვეს; ისინი ხელთ იგდეს სპარსე-
ლებმა სრულიად გაურჯელად. აი, ეს მოხდა ლაზების ქვეყანაში.

ჰანების ტომი.

Τῦτε καὶ Περσῶν χωρία ἐν Περ-
σαιμενίῳ Ῥωμαῖοι ἔσχον φροῦ-
ρίον τε τὸ Βῶλον καὶ τὸ Φαράγ-
γιον καλοῦμενον, ἔθιν δὴ τὸν
χρυσὸν Πέρσαι ὑρῶσοντες βασιλεῖ
φέρουσιν. ἐτύγχανον δὲ καὶ ἐλίγα
πρῶτερον καταστρεψάμενοι τὸ Τζα-

გილობრივი მცხოვრებლების სა-
ზრუნავს შეადგენდა¹, თუმცა მათ
ბევრი ნაკლებობის გადატანა უბ-
ედობლათ, რადგან იქ არ მოდის
არც ხორბალი, არც ღვინო, არც
სხვა რამ სიკეთე. სხვა ადგილიდან
რისამე შემოზიდვა, ვიწროების
წყალობით, შეიძლება მხოლოდ
ისე, თუ კაცები თვითონ მოიტა-
ნენ. მაინც, რადგან იქ რამოდენ-
ნადმე ქვრიმა მოდიოდა, ლაზები
ახერხებდნენ, ჩვეულებისამებრ, თა-
ვის გამოკვებას. მეფემ გამოიყვანა
იქიდან ეს მცველები და რომაელ
სადარაჯოზე დამდგარიყვნენ. თავ-
დაპირველად მათ ლაზები აწოდებდნენ ძლიერ-ძლიევობით საჭირო
სურსათს, მაგრამ შემდეგ მათ უარი განაცხადეს ამ სამსახურზე და
რომაელებმა ეს სიმაგრეები დატოვეს; ისინი ხელთ იგდეს სპარსე-
ლებმა სრულიად გაურჯელად. აი, ეს მოხდა ლაზების ქვეყანაში.

I 15. მაშინ რომაელებმა დაი-
ჭირეს სპარსელთა ადგილები პერ-
სარმენიელთა ქვეყანაში: სიმაგრე
ბოლონი და ეგრეთწოდებული ფა-
რანგიონი, სადაც სპარსელები ოქ-
როს თხრიან და მეფესთან მიაქვთ.
ცოტა ხნის წინათ მოხდა, რომ

«პელოს»-ისაგან (ნიშნავს „ქაობს“) «ელვმოს»-ის წარმოებას მრავალი ფო-
ნეტიკურ-მორფოლოგიური მოსახრება ელოდება წინ და ამდენად ეს ეტიმოლო-
გია მიუღებელია. დანარჩენი განმარტება კი საკმაო მასალას იძლევა ჩვენი მარ-
ცვლელის რაობის გამოსარკვევად. პროფ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ს გამოკვლევი
(საქართველოს ეკონომიური ისტორია, 366—368, ტფილისი 1930) ეს მარცვლე-
ული, რომელსაც თანამედროვე ბერძნულ-ლათინური ლექსიკონები panicum itali-
cum-ად („ფეტვი“) განმარტავენ, ქვრიმა უნდა იყოს.

1) ლაპარაკია სკანდასა და სარაპანისზე, რომელთა შესახებ დაწვრილებით
მოგვითხრობს პროკოპი BP, II, 29; BG, IV, 13, 16; იგივე ციხე-სიმაგრეები იხსე-
ნიება 562 წლის მოლაპარაკების დროს, პროდესაც ბიზანტიის რწმუნებულნი პეტრე
პატრიკიონის და ხოსრო დავობენ სვანეთის შესახებ: «და კვლავ იდავეს სვანეთის
შესახებ. მეფემ (ხოსრომ) თქვა: როდესაც მე დავიჭირე Σαχίνდεις (var.: Σαχίνდεις)
და Σάραπα და ლაზიკე, თქვენ არ გითქვამთ, რომ მაშინ სვანეთი თქვენ ქვეშეწ-
დომთა რიცხვში გაყავდათ» (მ ე ნ ა ნ დ რ ე, ფრგ. II: Hist. Gr. Minores, II 30 ed.
Dindorfius; Excerpta de legationibus, I, 186, ed. C. de Boor).

νικόν ἔθνος, οἷ ἐν γῆ τῆ Ῥω-
 μαίων ἀπένομοι ἐκ παλαιῶ ἰδ-
 ρυντο· ἄπερ ἀπὲ κα ὄν. να ἐπρά-
 χθη τρέπον λελέξεται. ἐκ τῶν
 Ῥαυμενίας χωρίων ἐς Περσαυμενί-
 αν ἰόντι ἐν δεξιᾷ μὲν ὁ Ταυρός
 ἔστιν. ἐς τε Ἰβηρίαν καὶ τὰ ἐκεί-
 νη ἔθνη διήκων, ὡσπερ μοι ὀλί-
 γω ἔμπροσθεν εἰρηται, ἐν ἀριστε-
 ρᾷ δὲ κατάντη μὲν ἐπὶ πλείστον
 ἀεὶ προΐουσα ἡ ἑδὸς γίνεται, κα-
 ἔρη ἀποκρέμαται λίαν ἀπότομα
 νεφέλαις τε καὶ χιύσι κεκαλυμμέ-
 να τὲν πάντα αἰῶνα, ἔνθεν ἔξω
 ποταμὸς Φάσις φέρεται ἐς γῆν
 τὴν Κολχίδα. ταυτη τὸ ἐξ ἀρχῆς
 βάρβαροι, τὸ Ἰζανικὸν ἔθνος· οὐ-
 δενὸς κατήκοοι· φκ. γ. ν. τ. Σάνοι¹ ἐν
 τῶς ἄνω χρόνος καλούμενοι, λγ-
 στεταῖς μὲν γράωμενοι ἐς τοὺς πε-
 ριοίκοις Ῥωμαίους, δίαιταν δὲ
 σκληρᾷν ὑπεφυῶς ἔχοντες καὶ
 τοῖς φωρίοις· ἀεὶ ἀποζῶντες. οὐ γάρ
 τ. ἐς βρωσιν αὐτοῖς ἀγαθὸν. ἡ γῆ
 ἔφερε· διὸ δὴ αὐτοῖς χρυσίον τακ-
 τὲν ἀνά πᾶν ἔτος ὁ Ῥωμαίων βα-
 σιλεὺς ἔπεμπεν, ἐφ' ᾧ δὴ μίπο-
 τε ληίσονται τὰ ἐλείνη χωρία. οἷ
 δὲ καὶ ἄρκους τοὺς σφίσι πατρί-
 ουσ ὑπὲρ τούτων ἰμύντες καὶ τὰ
 ἰμωμοσμένα ἐν ἀλογίᾳ πο. οὐ. με-
 νοι. ἀπροσδόκητοί τε ἔμπύπτοντες
 ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἐκακούργου
 οὐκ Ῥαυμενίους² μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς αὐτῶν ἐχομένους Ῥωμαίους
 μέχρι ἐς θάλασσαν, δι' ὀλίγου τε
 და აწიოკებდენ არა მარტო

მათ დაიმორჩილეს ჯანების ტომი
 რომელნიც, თვითთავადნი, ძველით-
 განვე დამკვიდრებულან რომაელთა
 მიწაწყალზე. თუ რანაირად მოხდა
 ეს, ესლავე იქნება ნათქვამი.

არმენიის ადგილებიდან პერსარ-
 მენიაში რომ მიდიხარ, მარჯვნივ
 არის ტავრო, მიმავალი იბერიაში
 და იქ მოსახრი ხალხებამდე, რო-
 ვარც ეს მე ცოტა ზემოთ ვთქვი
 ხოლო მარცხნივ მეტად დაქან-
 ბული, დიდ მანძილზე გაჭიმული
 გზა არის, და აღმართულია მეტად
 ციცაბო და მუდამ ნისლითა და
 თოვლით დაფარული მთები, საი-
 დანაც გამოდის მდინარე ფაზისი
 და მიდის კოლხეთის ქვეყნისაკენ.
 აქ მოსახლეობდა ჯანების ტომი,
 თავიდანვე ბარბაროსები, რომელ-
 ნიც არავის ქვეშევრდომები არ
 არიან, წინა ხანებში სანებად წოდე-
 ბულნი, ირგვლივ მოსახლე რომა-
 ელების მძარცველნი, რომელნიც
 უალრესად მკაცრ ცხოვრებას ეწე-
 ოდენ და მუდამ ქურდობით ირ-
 ჩენდენ თავს. მიწა ხომ მათ არა-
 ფერს აძლევდა სარჩოდ: ამიტომაც
 იყო, რომ რომაელთა მეფე ყოველ-
 წლიურად მათ ოქროს განსახ-
 ღვრულ ჩაოდირობას უგზავნიდა.
 რათა მათ აღარასდროს არ გაე-
 ძარცვათ ის ადგილები. ისინიც
 იძლეოდენ ამაზე მათში მიღობი
 მამაპაპეულ ფიცს, მაგრამ შეძრივ
 ფიცს ივიწყებდენ და თავს ესხმო-
 დენ, მეტნაწილად მოულოდნელად,
 არმენიელებს, არამედ რომაელებსაც,
 რომელნიც ვიდრე ზღვიმდე მათი მეზობლები იყვნენ; ცოტა ხნის

1) თონი. V. 2) არმენიუსი G.

τήν ἔφοδον πεποιημένοι εὐθύς ἐπ' οἴκου ἀπεκομίζοντο, καὶ Ῥωμαίων ἴσως ἐντυχόντες στρατῷ ἡσθῶντο μὲν τῇ μάχῃ, ἄλγισμοι δὲ παντάπασι οὐκ ἐγένοντο χωρίων ἰσχύϊ. μάχη τοῖσιν ὁ Σίπτας αὐτοὺς πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου νικίσης, ἐπαγωγὰ τε πολλὰ ἐς αὐτοὺς εἰπὼν τε καὶ πράξας, προσποιήσασθαι παντελῶς ἰσχυσε. τὴν τε γὰρ διαταν ἐπὶ τὸ ἡμερῶτερον μεταβαλόντες ἐς καταλόγους αὐτοὺς Ῥωμαίους ἐσεγράψαντο καὶ τὸ λοιπὸν ξὺν τῷ ἄλλῳ Ῥωμαίων στρατῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐξίασι. τὴν τε δόξαν ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον μετέθεντο, ἅπαντες χριστιανοὶ γεγεννημένοι. τὰ μὲν οὖν ἀμφὶ τοῖς Τζάνοις ταύτη πῆ ἔσχευ.

Ἵπερβάντι δὲ τὰ αὐτῶν ὄρια φάραγξ ἐστὶ βαιθεῖα τε καὶ λίαν κρημνώδης, μέχρι ἐς τὰ Καυκάσια ὄρη διέκυσσα. ἐνταῦθα χωρία τε πολυανθραπέτατα ἐστὶ καὶ ἄμπελός τε καὶ ἡ ἄλλη ὄπωρα διαρκῶς φύεται. καὶ μέχρι μὲν ἐς τριῶν ἡμερῶν ἔδδὸν μάλιστα Ῥωμαίοις ἡ φάραγξ αὐτῆ ὑποτελής τυγχάνει οὖσα, τὸ δὲ ἐνθὲν δὲ οἱ Περσαρμενίαν ὄροι ἐκδέχονται, οὐ δὲ καὶ τὸ τοῦ χρυσοῦ μέταλλῶν ἐστίν, ἑπερ Καβάδου δόν.

შემდეგ, თავდასხმას რომ მოათავებდენ, ისინი მაშინვე შინ ბრუნდებოდენ და თუ ვინიცოდა ისინი რომაელთა ჯარს შეემთხვეოდენ, ბრძოლაში მარცხდებოდენ. ხოლო, მათი ადგილების სიმტკიცის გამო, მთლიანად მათი დამორჩილება არ ხერხდებოდა. სიტტამ, მაინც, ბრძოლაში დაამარცხა ისინი. ჯერ კიდევ ამ ომამდე¹, და იმით, რომ მომხიბლველად ელაპარაკებოდა და ეპყრობოდა მათ, მან სრულიად შესძლო მათი გადმობირება: მკაცრი ცხოვრება უფრო ჩვილზე შესცვალეს და ეწერებოდენ რომაულ რაზმებში და ამიერიდან რომაელთა ჯართან ერთად მტრების წინააღმდეგ ილაშქრებდენ. სარწმუნოებაც უფრო სანდომიერზე გამოიცვალეს, ყველანი ქრისტიანები გახდნენ. ასეთი იყო საქმის ვითარება ჭანებში.

მათ საზღვრებს რომ გადახვალხევი არის, ღრმა და მეტად დაქანებული, რომელიც კავკასიის მთებამდეა გაჭიმული. აქ ადგილები ძალიან მჭიდროდ არის დასახლებული და ვენახი და სხვა ხეხილიც საკმაოდ ხარობს, დაახლოვებით სამი დღის სავალი გზის მანძილამდე ეს ხევი რომაელების ხელშია, იმის შემდეგ კი პერსარმენიელთა

1) ჭანების დამორჩილება უნდა მომხდარიყო 528—535 წლებში. იუსტინიანეს მიერ 528/9 წელს ინიშნება სიტტა magister militum per Armeniam, ხოლო 535 წელს ჭანეთი უკვე ბიზანტიელების ქვეშევრდომია, რაც მტკიცდება იუსტინიანეს ნოველოთ, რომელიც 535 წლით თარიღდება. აქ, სახელდობრ, ნათქვამია: ლაზების ქვეყანას «მოსდევს ჭანთა მიწა-წყალი, რომელიც ჩვენ დროს იქნა დაპყრობილი რომაელების მიერ» (ც ა ხ ა რ ი ე - ლ ი ბ გ ე ე ნ თ ა ლ ი ს გამ. I 192).

τος ἐπετρόπειε τῶν τις ἐπιχωρίων Συμεώνης ὄνομα. οὗτος ὁ Συμεώνης ἐπειδὴ ἀμφοτέρους ἐς τὸν πύλεμον ἀκμάζοντας εἶδε, Καβάρθην τῆς τῶν χρημάτων προσόδου ἀποστερεῖν ἔγνω. διὸ δὴ αὐτὴν τε καὶ τὸ Φαράγγιον Ῥωμαίοις ἐνδοῦς οὐδέτεροις τὸν ἐκ τῆς μετῴλου χρυσὸν ἀποφέρειν ἤξιον. Ῥωμαῖσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἔπραττον, ἀποχρῆν ῥῆσι·ν ἡγούμενοι ἀποκλέναι τοῖς πολεμίοις τ.γ. ἐν-πένθε φορὰν, Πέρσαι δὲ οὐχ εἶσι·οί τε ἦσαν ἀκόντων Ῥωμαίων τοῦς τῆς δὴσχαρίας βιζύεσσιναι (Haury 177-79).

ნენ—რომაელების სურვილის წინააღმდეგ ძალა დაეტანებინათ იქაური მცხოვრებლებისათვის, რადგან ამას ძნელსავალი ადგილებიც აფერხებდა¹.

თუ რა დიდ მნიშვნელობას აძლევდა იუსტინიანეს მთავრობა ჭანეთის დამორჩილებას, უფრო ნათლად ჩანს 535 წლის სხვა ნოველლით (Nov. 1: იგივე გამოცემა 17-18). ჭანეთის შესახებ უფრო დაწვრილებით პროკოპი მოგვითხრობს ქვემოთ De aedificiis III 6.

1) ჭანეთის აღწერილობის შემცველი ეს XV თავი იწყება იმ ბრძოლის ამბებით, რომელიც 530 წელს მოხდა რომაული არმენიის მიწაწყალზე.

Καβάρθης δὲ ἄλλοι στρατεύματα ἐς Ἀρμενίαν τῆν Ῥωμαίων κατήκουσιν ἔπειψε. τὸ δὲ στρατεύματα τ.στ. Περσῶν Ἀρμενίαν τε καὶ Σου[α]-νιτῶν ἦσαν, ἐν δὲ Ἄλξαν·ις εἰσιν ἔμειν. Οὐνοί τε αὐτοῖς ἐν Σάβειροι καλ·ύμενοι πρὸς χλῆσι ξυτήσαν. μαχίματσαν ἐσ·γ. (Haury I 74).

საზღვრები იწყება, სადაც ოქროს მადანი არის, რომელსაც განაგებს, კავადის გადაწყვეტილებით, ერთი ადგილობრივთაგანი, სახელად სიმეონი. როდესაც ამ სიმეონმა დაინახა, რომ ორივე მხარე ბრძოლაში იყო გართული, გადაწყვიტა მოესპო კავადისათვის შემოსავალი, ამიტომ, თავისი თავი და თარანგიონი რომ რომაელებს ჩააბარა, არც ერთისათვის არ სურდა მადნის ოქროს მიცემა, რომაელები არათერს ერჩოდენ, მათ თავისთვის ისიც დამაკმაყოფილებლად მიაჩნდათ, რომ მტრისთვის დაკარგული იყო მადნის შემოსავალი;

ხოლო სპარსელები უძლურნი იყვნენ

ხოლო კავადმა მეორე ჯარი გაგზავნა რომაელთა ქვეშევრდომ არმენიაში. ეს ჯარი შესდგებოდა პერსარმენიელთაგან და აგრეთვეს უ[ა]ნთაგან, რომელნიც აღანთა მეზობლად ცხოვრობენ. მათთან იყვნენ ჭუნებიც, საბირებად წოდებულნი, სამი ათასი კაცი, მეტად მამაცი ხალხი.

ჩვენ მიერ საზგასმული სიტყვა «ს უ[ა]ნთაგან» პროკოპის ყველა ხელნაწერში იკითხება σουαντῶν. ჯერ კიდევ Muralt, Essai de Chronologie Byzantine 150, ჰგულისხმობდა აქ „სვანებს“, ხოლო გ. დესტუნისი (გვ. 180—182) მიუთითებს, მოსე ხორენელიც მიხედვით, VI საუკუნეში არარატის აღმოსავლეთით მოსახლე „სვნიელებზე“. დესტუნისს შეუძლებლად მიაჩნია აქ „სვა-

კასპიის კარების დაცვის საკითხი

[დარასთან სპარსელების დამარცხების შემდეგ, ბიზანტიელები (რუფინუს პირით) და სპარსელები (თვით კავადი) მოლაპარაკებას აწარმოებენ ზავის შესახებ. კავადი ეუბნება:]

„Ω παῖ Σιλβανῶν, μηδ' αὐτῶν ἀντιστρέφειν τὰς αἰτίας περὶ τῶν πόντων ἐξέπιστάμενος μάλιστα ταραχῆς ἀπίσης ἀπωτάτους γεγενῆσθαι τὴν Ῥωμαίους ἔμεινεν. πύλας γὰρ τὰς Κασπίας ἡμεῖς ἔσχομεν ἐπὶ τῷ Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων ἀγαθῷ βιασάμενοι· τοὺς ἐκείνη βαραβήρους, ἐπεὶ Ἀναστᾶσιος ὁ Ῥωμαίων ἀποκράτωρ, ὡς πού καὶ αὐτὸς οἶσθη, παρὸν αὐτὰς χρ. μασ. ν ἀνεῖσθαι, οὐκ ἔπειθεν, ὥπως μὴ στρατεύμα εἰς πόντα τὴν ἀῶνα ἐνταῦθα ἔχων χρεῖματα μεγάλα ἐπὲρ ἀμφοτέρων

16 „უ ცდილობ, სილვანეს ძვე, დანაშაულის შებრუნებას, როდესაც ყველაზე უკეთ იცო, რომ მთელი არედარევის მიზეზი თვენ ხართ, რომელები. ჩვენ ვსძლიეთ იქ მცხოვრებ ბარბაროსებს და დავიჭირეთ კასპიის კარები სპარსელთა და რომელთა სასიკეთოდ, რადგან ანასტასიმ, რომელთა ავტოკრატორმა, როგორც ეს შენ თვითონაც იცი, მათი (ი. ი. კარების) ყიდვა ფულით, თუმცა ეს შესაძლებელი იყო, არ მოისურვა, რათა იქ მუდმივი ჯარის ყოლით იძულებული არ ყოფილიყო დიდი

ნები“ იგულისხმებოდენ, რადგან სვანები ბიზანტიის ქვეშევრდომნი იყვნენ და სპარსელებმა ისინი შემდეგ დაიპყრესო. ჩვენის აზრით, არ შეიძლება იმის თქმა, თითქოს სვანები ამ დროს მტკიცედ იჯავდნენ ბიზანტიის ორიენტაციას. მთელი VI საუკუნის განმავლობაში ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის დავა სწარმოებს სვანეთის გარშემო და შეუძლებელია ჩვენ ეს ბრძოლა ისე წარმოვიდგინოთ, თითქოს სვანები მას გულხელდაკრეფილი უტკებოდნენ. პირიქით, სვანეთის მოსახლეობა, როგორც ეს ნათლად ჩანს მენანდრეს ფრაგმენტებიდან, აქტიური მონაწილეა ამ ბრძოლისა, და ეს მონაწილეობა, რასაკვირველია, ერთსულოვანი არაა: ერთი ნაწილი ბიზანტიის ორიენტაციისაა, ხოლო მეორე—სპარსეთისა. ამას უნდა მიეწერებოდეს ის გაბედული სიტყვები, რომელთაც წარმოსთქვაშ სპარსელთა წარმომადგენელი ჯიქი 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს: «სვანები თვითთავადნი იყვნენ და არასდროს კოლხების ძალაუფლებას არ ექვემდებარებოდნენ»-ო (მენანდრე, ფრგ. 11: Hist. Gr. Min, II, 19).

რომ პროკოპის ზემოთყვანილ ნაწყევტში სვანები უნდა იგულისხმებოდნენ და არა „სვნიელები“, ამას ჰმოწმობს ის გარემოებაც, რომ ისინი აღანთა მეზობლებად არიან მოხსენებულნი. ასეთი გეოგრაფიული განსაზღვრა სწორედ სვანებს შეეფერება და არა „სვნიელებს“. დასასრულ, ფორმა Σουανίται კანონიერი წარმოება Σουανία-დან. მართალია, ჩვეულებრივ ბიზანტიელები ხმარობენ Σουανίσι, მაგრამ ასეთი ფორმა პროკოპის არსად არ უხმარია (შდ. Ernst Stein: RE III A, s. v. Sittas, 405, 42. Stuttgart 1927).

προεσθαι αναγκάζηται. ἐξ ἐκείνου τε ἡμεῖς στρατιᾶν τοσαύτην τὸ πλῆθος ἐνταῦθα καταστήσμενοι καὶ ἐς τὸν παρόντα χρόνον ἐκτρέφοντες δεδῶκαμεν ἡμῖν τὰ γε κατὰ τοῦς ἐκείνη βαρβάρους μέρος ἀδῆατον τὴν χώραν οἰκεῖν, ἔξιν πολλῆ ἀπραγμᾶσιν τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἔχουσιν. ὥσπερ δὲ οὐχ ἱκανὸν ἡμῖν τοῦτ' ἔστι, καὶ πάλιν-μεγάλην Δάραις ἐπιτείχισμα Πέρσαις πεποιήσθε, καίπερ διαρρήθην ἐν ταῖς σπονδαῖς ἀπειρημένον, ὥσπερ Ἄνατόλιος πρὸς Πέρσας ἔφητο· καὶ ἀπ' αὐτοῦ δυνὸν στρατοπέδιον ἀνάγκη πύνοις τε καὶ δαπάνῃ κεκακῶσθαι τὰ Περσῶν πράγματα, τὸ μὲν, ὅπως μὴ Μασσαγέται τὴν ἀμφοτέρων γῆν ἄγειν τε καὶ φέρειν ἀδεῆς δύνανται, τὸ δὲ, ὅπως ἂν τὰς ἡμετέρας ἐπιδρομὰς ἀναστέλλοιμεν. ὑπὲρ ὧν ἔναγχος μεμφομένων ἡμῶν, δυνὸν τε τὸ ἕτερον ἀξιούτων παρ' ἡμῶν γίνεσθαι, ἢ ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἐς πύλας τὰς Κασπίας στρατὸν στέλλεσθαι, ἢ πόλιν Δάραις καταλύεσθαι, τῶν μὲν λεγομένων τὴν μάθησιν οὐ προσέσθε, κακῶ δὲ μείζονι κρατύνεσθαι τὴν ἐς Πέρσας ἐπιβουλήν ἔγνωτε, εἴ τι μείνιμιεθα τῆς ἐν Μίνδοις οἰκοδομίας· καὶ νῦν δὲ Ῥωμαίοις ἐλετὰ μὲν τὰ τῆς εἰρήνης, αἰρετὰ δὲ τὰ ἐπὶ, ἢ τὰ δίκαια πρὸς ἡμᾶς τιθεμένοις, ἢ ἀπ' ἐναντίας αὐτῶν ἰοῦσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐπὶ καταθήρουσι, πρῶτε-

თული გაელო ორივე მხარის გულისთვის. ჩვენ რომ იქ იმ დროიდან ჩყენებული გყვავს დიდძალი ჯარი და ვინახავთ იმას დღევანდლამდე, ამით თქვენ საშუალება მოგეცით გქონოდათ მიწაწყალი, იქ მოსახლე ბარბაროსების მხრით აწიოკებისაგან უზრუნველყოვილი: თქვენი საქმეები ამიგომ დიდს ზრუნვას თქვენგან არ მოითხოვდენ. მაგრამ ეს თითქოს საკმარისი არ იყო თქვენთვის და ააგეთ ქალაქი დარა, როგორც სპარსელების წინააღმდეგ მიმართილი სიმაგრე, თუმცა ეს გარკვევით იყო აკრძალული იმ საზავო ხელშეკრულებით, რომელიც ანატოლიმ დასდო სპარსელებთან. ამის გამო უცილობლად დაზარალდა სპარსელთა საქმეები ორ ბანაკად ბრძოლითა და ხარჯებით; ერთი ბანაკი გაშლილი იყო ჩვენ მიერ, რათა მასაგეტებს არ შესძლებოდათ ორივე (ი. ი. ჩიჩნი და თიჩჩინს) მხარის მიწაწყალის უშიშრად აოხრება; ხოლო მეორე, რათა თქვენი იერიშები მოგვეგერიებინა. როდესაც ჩვენ ამას წინათ გისაყვედურებდით და ვფიქრობდით, რომ ორში ერთი ყოფილიყო თქვენი მხრით გაკეთებული: ან ორივე (ჩიჩნის და თიჩჩინი) მხრით გაგზავნილიყო ჯარი კასპიის კარებში, ან ქალაქი დარა ყოფილიყო დანგრეული, თქვენ ყურად არ იღეთ ნათქვამი და განიხრახნეთ უფრო მეტის სიბ ოროტის ჩარჩით გაგეძლიერებნათ სპარსელების წინააღმდეგ მიმართი-

ρον Πέρσαι; πριν δή αυτοῖς Ῥωμαῖοι ἢ τὰς πύλας δικαίως τε και ὀρθῶς ξυμφυλάξουσιν, ἢ πόλιν Δάραι; καταλύσονται“ (Haury I 80-81)

წავიღებ. სპარსელები მანამდე არ დაჰყრიან იარაღს, სანამ რომაელები ან კარებს მათთან ერთად არ დაიცავენ, რაც სამართლიანი და სწორი იქნებოდა, ან ქალაქ დარას არ დაანგრევენ“.

532 წლის „უვადო“ ზავი.

[531 წლის ბოლოს ბიზანტიის ელჩები (ერმოგენე, რუფინე, ალექსანდრე და თომა) ტიგრის ნაპირებთან საზავო მოლაპარაკებას აწარმოებენ ხოსროსთან].

. . . , Χοσρόης. . . τὴν μὲν εἰρήνην πέρας οὐκ ἔχουσιν δέκα και ἑκατὸν κεντηγαρίων ἠμολόγει πρὸς αὐτοῖς θῆσεται, ἐφ' ᾧ δὴ ἔτι ἔτι ἐν Μεσοποταμίᾳ στρατιωτῶν ἄρχων μηκέτι ἐν Δάραις τὸ λοιπὸν εἶη, ἀλλ' ἐν Κωνσταντίνῃ τὸν ἅπαντα χρόνον διαγένοιτο, ἤπερ και τὸ παλαιὸν εἶθιστο· φρούρια δὲ τὰ ἐν Λαζικῇ οὐκ ἔφη ἀποδῶσειν, καίπερ αὐτὸς τὸ τε Φαράγγιον¹ και Βῶλον τὸ φρούριον δικαίως πρὸς Ῥωμαίων ἀπολαβεῖν. ἔλκει δὲ λίτρας τὸ κεντηγαρίον ἑκατὸν, ἀφ' οὗ δὴ και ἠνόμασται. κέντον γὰρ τὰ ἑκατὸν καλοῦσι Ῥωμαῖοι. τοῦτο δὲ εἰ δίδοσθαι τὸ χρυσίον ἤξλου, ὡς μήτε πόλιν Δάραις Ῥωμαῖοι καθελεῖν ἀναγκάζωνται μήτε φυλακτηρίου τοῦ ἐν πύλαις Κασπίαις μεταλαχεῖν Πέρσαις. οἱ μὲντοι πρέσβεις τὰ μὲν ἄλλα ἐπιγουν, τὰ δὲ φρούρια ἐνδιδόναι οὐκ ἔφα-

რი მზაკვრობა; ჩვენ კიდევ გვახსოვს მინდლის სიმაგრის აშენება. ეხლა რომაელებმა უნდა ან ზავი მიიღონ ან ომი ირჩიონ, ან სამართლიანი მოგვიზღონ ან ამის წინააღმდეგ დაჰყრიან იარაღს, სანამ რომაელები ან კარებს მათთან ერთად არ დაიცავენ, რაც სამართლიანი და სწორი იქნებოდა, ან ქალაქ დარას არ დაანგრევენ“.

I 22. ხოსრო თანახმა კი იყო ას ათ კენდინარად უვადო ზავი დაედგა მათთან იმ პირობით, რომ მესოპოტამიის ჯარის სარდალი დარაში კი აღარ დარჩებოდა, არამედ კონსტანტინეში იქნებოდა მუდამ, როგორც ის ძველადვე იყო ჩვეული; მაგრამ ისიც უთხრა, რომ ლაზიკის სიმაგრეებს არ დაუბრუნებდა, თუმცა თვითონ კანონიერად თვლიდა რომაელებისაგან უკან მიეღო ფარანგიონი და ბოლონის სიმაგრე. კენდინარი კი ას ლიტრას იწონის, რითაც აიხსნება მისი სახელი: κέντον'ს ხომ რომაელები ასს ეძახიან, მისთვის ამ ოქროს მიცემას ის მოითხოვდა, რათა არც ქალაქ დარას დანგრევა დასჭირვებოდათ რომაელებს, არც კასპის კარების დაცვაში მონაწილეობის მიღება სპარსელებთან ერთად. ელჩები სხვა ყველაფერში დაეთანხმენ, ხოლო სიმაგრეების ჩაბარება შეუძლებლად სცნეს, თუ

¹) φάραγγι H.

σκαν οἱοί τε εἶναι, ἦν μὴ βασι-
λέως ἀμφ' αὐτοῖς πύθωνται πρό-
τερον. ἔδοξε τοίνυν Ῥουφίνῳ μὲν
ὑπὲρ τούτων ἐς ἰσχύαντιον στέλλε-
σθαι, τοὺς δὲ ἄλλους, ἕως αὐτὸς
ἐπανίη, μένειν. καὶ χρόνος ἡμε-
ρῶν ἑβδομήκοντα Ῥουφίνῳ ξυνέ-
κειτο ἐς τὴν ἀφίξιν. ἐπεὶ δὲ ὁ
Ῥουφίνος ἐς Βυζάντιον ἀφικόμε-
νος βασιλεῖ ἀπήγγελλεν, ὅσα Λο-
σρόη ἀμφὶ τῆ εἰρήνῃ δοκούντα
εἶη, ἐκέλευσε βασιλεὺς κατὰ ταύ-
τα σφίσι τὴν εἰρήνην ξυτίστα-
σθαι.

Ἄλλ' ἐν τούτῳ φήμη τις οὐκ
ἀληθῆς ἦκουσα ἐς τὰ Περσῶν
ἡδὴ βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἦγγελ-
λεν ὀργισθέντα Ῥουφίνον κτείνειν.
οἷς δὲ Λοσρόης ξυνταραχθεὶς τε
καὶ θυμῷ πολλῶν ἡδὴ ἐχόμενος
τῷ παντὶ στρατῷ ἐπὶ Ῥωμαίους
ἦμι. Ῥουφίνος δὲ οἱ μεταξὺ ἐπ-
ανήκων ἐνέτυχε πόλεως Νισβιδος
εὐ μακρὰν ἀπῶθεν. διὸ δὴ αὐτῷ
τε ἐν τῇ πόλει ταπεινὴ ἐγένετο
καί, ἐπεὶ τὴν εἰρήνην βεβαιοῦν
ἔμελλον, τὰ χρήματα οἱ πρέσβεις
ἐνταῦθα ἐκόμισον. ἀλλ' Ἰουστι-
νιανῷ βασιλεῖ τὰ Λαζიკῆς φρου-
ρια ξυγχεχωρηκῶτι μετέμελεν ἡδὴ,
γράμματα τε ἀντικρυς ἀπελέγον-
τα τοῖς πρέσβεισιν ἔγραψε, μηδα-
μῶς αὐτὰ πρῆσθαι Πέρσαις. διὸ
δὲ Λοσρόης τὰς σπονδὰς θέσθαι
ἐνέκετι ἡξίου. οἱ τε γοῦν
πρέσβεις ξὺν τοῖς χρήμασιν ἐς
Δάρσας ἦλθον καὶ ὁ Περσῶν στρα-
τὸς ἐπίσω ἀπήλαυε.

წინასწარ არ გაიგებდენ მეფის
აზრს ამის შესახებ. კიდევაც გა-
დასწყვიტეს რუფინე გაეგზავნათ
ამის გამო ბიზანტიონში, სხვები კი,
დარჩენილიყვნენ, ვიდრე ის და-
ბრუნდებოდა. და სამოცდაათი-
დღის ვადა დაუდევს რუფინეს
მგზავრობისათვის. როცა რუფინე,
ბიზანტიონში მოვიდა და მეფეს
მოახსენა, თუ რა პირობებს აყე-
ნებდა ხოსრო ზავის შესახებ, მე-
ფემ უბრძანა ზავი დადებული ყო-
ფილიყო ამ პირობებით.

მაგრამ ამ დროს სპარსელთა ქვე-
ყანაში ხმები მოვიდა, სიმართლეს
მოკლებული, რომელიც იუწყებო-
და, იუსტინიანე მეფემ, გაჯავრე-
ბულმა, რუფინე მოაკლევინაო. ამ
ხმებით შემოფოთებული და მეტად
დანალელიანებული ხოსრო მთელი
თაჟისი ჯარით რომაელების წინა-
აღმდეგ გაემართა. მაგრამ ქალაქ
ნიზიბინის მახლობლად მას შეხვ-
და რუფინე, რომელიც ამასობაში
უკვე ბრუნდებოდა. ამიტომ ისინი
ამ ქალაქში დარჩნენ და, როდესაც
ზავის დადებას აპირებდენ, ელჩებ-
მა იქ ფულიც მოიტანეს. მაგრამ
იუსტინიანე მეფე უკვე ნანობდა,
რომ დაუთმო ლაზიკის სიმაგრეები
და ელჩებს სწერდა ამის პირდაპირ
უარმყოფელ წერილებს, არას ვხით
არ მისცეთ ისინი სპარსელებსო.
ამიტომ ხოსროს აღარ სურდა
ხელშეკრულების დადება..... და
ელჩები ფულითურთ დარაში მო-
ვიდნენ და სპარსელთა ჯარიც უკან
დაბრუნდა.

. . . χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ ὑστερον Ῥουφίνος τε αὐτὸς καὶ Ἐρμολογῆς ἀμφὶς παρὰ Χριστόν ἔστέλλοντο, ἕς τε τὰς σπονδὰς αὐτίκα ἀλλήλοις ξυνέβησαν, ἐφ' ᾧ ἐκάτεροι ἀπ.δῶσουςιν ἕσα δὴ ἀμφοτέροι χωρία ἐν τῷδε τῷ π.λέμφ ἀλλήλους ἀρῆιλοντο, καὶ μηκέτι στρατιωτῶν τις ἀρχὴ ἐν Δάρας εἶη τοῖς τε Ἰβηρσιν ἐδῆδοκτο ἐν γνώμῃ εἶναι ἢ μένειν αὐτοῦ ἐν Βυζάντιῳ, ἢ ἐς σφῶν τὴν πατρίδα ἐπανιέναι. ἦσαν δὲ πολλὰ καὶ οἱ μένοντες καὶ οἱ ἐπανιόντες ἐς τὰ πάτρια ἦθη ¹. οὕτω τοῖσιν τὴν τε ἀπέραντον καλουμένην εἰρήνην ἐσπέψασαντο, ἕκτειν ἦδη ἔτος τὴν βασιλείαν Ἰουστινιανοῦ ἔχοντες, καὶ Ῥωμαῖσι μὲν τὸ τε Φαράγγιον ² καὶ Βῆλον τὸ φροῦριον ζῆν τοῖς χρίμασι Πέρσαις ἔδοσαν, Πέρσαι δὲ Ῥωμαῖς τὰ Λαζიკῆς φροῦρια (Haury I 115—117).

...ცოტა ხნის შემდეგ იგივე რუფინე და ერმოლოგე კვლავ იქნენ გამოგზავნილი. ხოსროსთან; ეხლა კი შეთანხმდნენ ერთმანერთთან საზავო პირობებში, სახელდობრ, რომ ორივე მხარე დააბრუნებდა იმ ადგილებს, რომელიც ამ ომში მათ ერთმანერთს წაართვეს, და ჯარის არც ერთი სარდალი აღარ იქნებოდა დარაში; იბერებს-კი ნება მიეცათ მოქცევილიყვნენ როგორც უნდოდათ: ან დარჩენილიყვნენ იქვე, ბიზანტიონში, ან დაბრუნებულიყვნენ თავიანთ სამშობლოში. ბევრი იყო, რომელიც დარჩა, ბევრი კიდევ დაბრუნდა სამშობლო ქვეყანაში. ამ გვარად დადვეს ეგრეთწოდებული უვადო ზავი, მეექვსე წელს იუსტინიანეს მეფობისა ³. რომაელებმა მისცეს სპარსელებს თანხიონი და ბოლონის სიმაგრე, და თან ფულიც ⁴, ხოლო სპარსელებმა რომაელებს—ლაზიკის სიმაგრეები.

ხოსროს დაშქრობა კოლხიდაში.

[ხოსროს წინააღმდეგ შეთქმულებას აწყობენ სპარსელი დიდებულები, რომელთაც სურთ მისი ნახევარ-ძმის, ზამის ძის, კავადის გამეფება, ხოსროს განკარკულებით სიკვდილით იქმნა დასჯილი შეთქმულების ყველა მონაწილე. გადარჩა მხოლოდ კავადი, რომელიც

1) ἦσαν—ἦθη გამოტოვებულია H. 2) φαλάγγιον H.

3) ე. ი. იმ წელს, რომელიც 532 წლის 1 აპრილიდან იწყებოდა. თუმცა იუსტინიანე 527 წლის 1 აგვისტოს ავიდა ტახტზე, მაგრამ ის თავისი მეფობის წლებს ითვლიდა დღიდან თავისი თანაკეისრობისა (527 წლის 1 აპრილიდან).

4) ას ათი კენდინარი, როგორც ამას ხოსრო მოითხოვდა. 110 კენდინარი, ანუ 11 ათასი ლიტრა ოქრო, უდრის დაახლოვებით ხუთ მილიონ ოქროს მანეთს.

დამალა—ისე, რომ ხოსრომ ვერ გააგო—მისმა გამზრდელმა ქანარანგმა ადერგუდუნვადმა].

Χρόνῳ δὲ ὑστερον ὁ μὲν Χοσροῦς ἐξ γῆν τὴν Κολχίδα¹ στρατῷ μεγάλῳ ἐσέβαλλεν, ὡς μοι ἐν τοῖς ἔπισφιν λόγοις γεγράφεται: (Haury I 120,7-9).

[ამ ლაშქრობის დროს გაიგო ხოსრომ ქანარანგის შვილის, ვარამისაგან კავადის თავგადასავალის შესახებ, აღინთო შურისძიებით ქანარანგისადმი და]

ἡγίκα ἐκ γῆς τῆς Κολχίδας² ἐπ' αἰκου ἀναχωρεῖν ἔμελλε, γράφει τῷ χαναράγγῳ τῷτῳ ὅτι διή αὐτῷ βεβουλεμένα εἶη παντὶ τῷ στρατῷ ἐξ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐσέβαλλεν (Haury I 120,18-21).

[და უბრძანებდა მას გამოცხადებულიყო მასთან პირადად ზოგიერთი, ლაშქრობასთან დაკავშირებული, საკითხების შესახებ მოსალაპარაკებლად. ნამდვილად კი ხოსროს განზრახვა ჰქონდა ის მოეკვლევინებინა].

ბიზანტიის პოლიტიკისათვის არმენიაში, ქანეთსა და ლაზეთში.

Συμεῶνης ἔχεινος, ὁ τὸ Φαράγγιον Ῥωμαίους ἐγδούξ, Ἰουστινιανὸν βασιλέα πείθει, ἔτι τὸν πελέμευ ἀκμάζοντος, κώμαις αὐτὸν τισιν ἀνδρῶν Ἀρμενίων³ δωρήσασθαι. κέρως τε τῶν χαρῶν γένόμενος πρὸς τῶν αὐτὰ πάλαι κερκτημένων ἐξ ἐπιβουλῆς μνήσκει. ἐξείργασμένου δὲ τοῦ καιοῦ οἱ τοῦ φίνου ἀρχηγοὶ⁴ φεύγουσιν ἐς τὰ Περσῶν ἥθη. ἀδελφῶν δὲ ἦστυν ὄμο

I 23. შემდეგ ხოსრო დიდი ჯარითურთ შეიჭრა კოლხიდაში, როგორც ეს ჩემ მიერ აღწერილი იქნება შემდეგ მოთხრობებში³.

... როდესაც დააპირა კოლხიდიდან შინ დაბრუნება, მისწერა იმ ქანარანგს, რომ მან გადასწყვიტა მთელი ჯარით რომაელთა მიწაწყალში შეჭრილიყო

II 3. იმ სიმეონმა, რომელმაც რომაელებს თარანგიონი ჩააბარა, იუსტინიანე მეფე დაიყოლია, ჯერ კიდევ მაშინ როდესაც ომი იყო გაჩაღებული, ეჩუქებინა მისთვის არმენიელ მფლობელთა ზოგიერთი სოფელი. ამ სოფლებს რომ დაეუფლა, ის მოკლულ იქნა მათი წინანდელი მფლობელების მზაკვრობით. ამ ბოროტმოქმედების ჩადენის შემდეგ მკვლელობის მომ-

1) კოლχίდა G. 2) კოლხიდა G.

3) ეს ლაშქრობა აღწერილია პროკოპის მიერ ქვევით BP II 17.

4) არმენიաց VG (იპაც და ქვევითაც). 5) ბრჩევი P, აბსოპოვი VG.

Περὸς τοὺς παῖδας βασιλέως τε καὶ
 τὰ ἀκούσας τὰς τε χῶμας Ἀμα-
 ζάσπην παραδίδοσσι τῷ Συμεῶνι
 ἀδελφίδῃ καὶ ἄρχοντα καταστή-
 σατο Ἀρμενίους αὐτόν. τοῦτον
 τὸν Ἀμαζάσπην, προϊόντες τοῦ
 χρόνου, Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ τῶν
 τὴν ἐπιτηδεῶν διέβηλλον, Ἀκά-
 κιος ὄνομα, κακουργεῖν τε ἐς Ἀρ-
 μενίους καὶ βύβησθαι. Πέρσαις
 ἐνδύοντι θεῖοδωσιπλὴν τε καὶ
 ἄλλα ἅττα πηλίσματα. ταῦτα εἰ-
 πὼν γνῶμη βασιλέως Ἀκάκιος
 τὸν Ἀμαζάσπην ὄντι ἔκτεινε,
 καὶ τῆν Ἀρμενίων ἀρχὴν ὄντος
 βασιλέως ἔσχεν αὐτὸς. πνευρὸς
 δὲ τῶν φύσει ἔσχε καὶ τὸ πᾶν
 τῆς ψυχῆς ἡμῆς ἐνδείξασθαι. γέγο-
 νεν εὖν ἐς τὰς ἀρχαίους ἀμύ-
 ταιτος ἀνθρώπων ἑπάντων. τὰ τε
 γὰρ χρήματα ἐληίξετ' οὐδενὶ
 λόγῳ καὶ φόρῳ αὐτῆς ἀπαγα-
 γῆν εἵπασθε εἴσαν ἐς κεντηγάρια
 πένταρα ἔταξεν. Ἀρμένιοι δὲ (φέ-
 ρειν γὰρ εὐχέτι αὐτὸν εἶσι τε
 ἦσαν) κτείνουσι τε ξυμφορήσαν-
 τες τὸν Ἀκάκιον καὶ ἐς τὸ Φαραγ-
 γιον καταφύγουσι.

მათ უკვე აღარ შეეძლოთ მოეთმინათ ავი) შეთქმულება მოაწყვეს და მოკლეს აკაკი და გაიქცენ ფარანგიონში¹.

წყობნი გაიქცენ სპარსელთა ქვე-
 ყანაში. ესენი იყვნენ ორნი ძმანი,
 პეროზის შვილნი. ეს რომ მეფემ
 გაიგო, ის სოფლები ამახასპეს გა-
 დასცა, სიმეონის ძმისწულს, და
 არმენიელთა არქონტად დააყენა
 იგი. ეს ამახასპე, შემდეგ ხანებში,
 იუსტინიანე მეფესთან დააბეზლა.
 იმისმა ერთმა მახლობელთაგანმა,
 სახელობრ აკაკიმ; არმენიელებს ცუ-
 დად ეპყრობა და სპარსელებს უნ-
 და გადასცეს თეოდოსიუპოლი და
 ზოგიერთი სხვა სიმაგრეებიცო. ეს
 მოახსენა აკაკიმ და მეფის ნებისა-
 მებრ ვერაგულად მოაკვლევინა ამა-
 ხასპე და არმენია თვითონ იგლო
 ხელთ: მეფემ მას მისცა საგამგეოდ.
 ხოლი აკაკი ბუნებით ბოროტი გა-
 ცი იყო და იხილა მიეცა საშუალება
 გამოემქლავნებინა თავისი ხსიითი;
 ქვეშევრდომთა მიმართ ის მართ-
 ლაც რომ ყველაზე უფრო მკაცრი
 აღმოჩნდა: სრულიად უსამართლოდ
 ართმევდა მათ ქონებას და დაად-
 ვა მათ ისეთი სახარკო გადასახა-
 დი, როგორც არასდროს არ ყო-
 ფილა, დაახლოვებით ოთხი კენდი-
 ნარი. არმენიელებმაც (ვინაიდან

არმენიელებმაც (ვინაიდან

¹) ფარანგიონს იხსენიებს პროკოპი რამდენჯერმე (BP I 15, 22; II 29; BG IV 13) და ყოველთვის „ბოლონის სიმაგრესთან“ დაკავშირებით. ამ ცნობებით ბოლონის ციხე და ფარანგიონი პერსარმენიაში მდებარეობენ (BP I 15) კანეთის მუხობლად იმ მიდამოებში, სადაც მდინარე ბოასის სათავეა (BP II 29). ფარანგიონი ცნობილია ოქროს-მადნებით და ამიტომ გასაგებია, რომ მის დასაცავად ამ ადგილის მფლობელთ ციხე (ბოლონი) აუგიათ. გასაგებია ისიც, რომ ბიზანტიელი სარდლის სიტტას ერთ-ერთ დანიშნულებას შეადგენს ამ ადგილის დაპყრობა. სიტტა თავისი ნაცადი პოლიტიკით, სხვადასხვა სიკეთის დაპირებით (კე-

Διὸ δὲ Σίτταν ἐπ' αὐτῆς ἐκ
Βυζαντίας βασιλεὺς ἐπεμψεν. ἐν-
ταυθα γὰρ ὁ Σίττα: δι-τριβεν.
ἐπειδὴ Ῥωμαίων ἐγένοντο αἱ πρὸς
Πέρσας σπ. νθαί. Ἐς δὲ ἐς Ἀρ-
μενίαν ἐλθὼν τὰ μὲν πρῶτα ἐς
τὸν πᾶσι μ. γ. ἐκνηφῶς ἦεν, τὸ αὖ-
τῆς εἶναι μέντοι καὶ ἐπὶ τὰ πρῶτα.

ამის გამო მეფემ მათ წინააღმ-
დეგ სიტტა გაგზავნა ბიზანტიო-
ნიდან. სიტტა ხომ აქ იყო, მის
შემდეგ რაც რომაელებმა ზავი შე-
კრეს სპარსელებთან. ამრიგად, ის
მოვიდა არმენიელთა ქვეყანაში:
პირველ ხანებში ის შეუდგა ომს
საკმაოდ მოშვებულად; ის ცდი-

როდ, ოქროს-მადნით სარგებლობის უფლებით), მიიზრობს ფარან-
გიონის მმართველს სიმეონს (531 წ.) და ოქროს მადნებს ბიზანტიის ტერიტორიას
შემოუერთებს (BP I 15). თუ რა დიდ მნიშვნელობას აძლევდნ ბოლონ-ფარან-
გიონის საკითხს მებრძოლი მხარეები, იქიდან ჩანს, რომ 532 წლის საზავო მოლა-
პარაკების დროს ეს საკითხი ერთი უპთავრესთაგანია: სპარსელები არასგზით არ
თმობენ ამ ადგილებს და კიდევაც მიღწევენ იმას, რომ ბიზანტიელები დაუბრუ-
ნებენ მათ ფარანგიონსა და ბოლონის სიმაგრეს (BP I 22; იხ. ზემოთ გვ. 33).
პროკოპის გარდა ბიზანტიელებისა და სპარსელების ამ სადავო საკითხს ეხება
აგრეთვე ჟამთააღმწერელი მალალა; მისი გადმოცემით კავადმა «უარყო საზა-
ვო ხელშეკრულების დადება. მიზეზად მოიყვანა ოდესღაც ანასტასი მეფის დროს
აღმოჩენილი ოქროს-მადნები, რომელიც რომაელების ხელში იყო; წინათ ხდამ ეს
მთები სპარსელთა ძალაუფლების ქვეშ იყო; ეს ოქროსმადნიანი მთებრ მდებარე-
ობს რომაული არმენიისა და პერსარმენიის საზღვრებს შუა, როგორც ამბობენ
ამ საქმის მცოდნენი...» (Ioannis Malalae Chronographia, rec. Dindor-
fius, Bonnae 1831, გვ. 455-456). მართალია, სახელი მოყვანილი არაა, მაგრამ
ცხადია იმ სადავო, ოქროს-მადნის შემცველ, ადგილზეა ლაპარაკი, რომელსაც
პროკოპი ფარანგიონს უწოდებს. თუ, სახელდობრ, რომელი ადგილია ეს, ამის თქმა
ძნელია. დესტუნის მოჰყავს ძველ მკვლევართა აზრი ფარანგიონის და ისპი-
რია, აგრეთვე ფარანგიონის და არქის იგივეობის შესახებ და არ ეთანხმება მათ
(გვ. 188-192); თუ რა აზრისაა თვითონ, არა ჩანს. ნ. ადონცის აზრით ფა-
რანგიონი იგივეა, რაც სომხ. „სპერ“, კლასიკ. „სისპირის“, ხოლო თვით კიტყვა
სპარსულ „ფარჰანგ“-იდან წარმოშობილად მიაჩნია: нам кажется, что оно
ничто иное, как переид. farhang. арм. հրահանգ в значении обработка,
завод, рудник (Н. Адонц. Армения в эпоху Юстиниана, გვ. 25-26).
ნ. ადონცი მართალია, ოდესაც ამბობს, რომ პროკოპის გამოთქმა «ეგრეთწოდე-
ბული ფარანგიონი» (BP I 15) მუკვათითებს იმაზე, რომ აქ არაბერძნულ, ადგი-
ლობრივ სახელთან უნდა გვეკონდეს საქმე; მაგრამ, ვინაიდან — როგორც მალა-
ლას ტექსტიდან ჩანს — ბიზანტიელებისა და სპარსელების ეს სადავო ადგილი
«ოქროსმადნიანი მთები» იყო, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ «ფარანგიონი» ამ
მთების სახელს გადმოგვეცემდეს და «პერანგის» მთებს უდრიდეს. ამ სახელწოდების
მთები ხომ რამდენიმეა დაცული კავკასის მთათა სისტემაში. ერთი, მაგალითად,
ჩრდილოეთით იმერეთ — ოსეთს შუა. ხოლო მეორე სამხრეთით აჭარაში. და შეი-
ძლება ვიფიქროთ, რომ ქანეთის მეზობლად მდებარე, ოქროს-მადნების შემცველი
და პერსარმენიისა და რომაული არმენიის მსახლვრე მთა „პერანგის“ სახელს
ატარებდა.

ήθη αντικαθιφθάναι τὸν ἀνθρώ-
 πους ήπειγέτο, πείθειν βασιλέα
 ὑποσχόμενος ἀφείναι αὐτὴν τὴν
 καινὴν τοῦ φόρου ἀπαγωγίην. ἐπεὶ
 δὲ αὐτὸν βασιλεὺς τῆς μελλήσεως
 πᾶντ' ὄνειδιζων ἐκάκισεν, ἡγγέ-
 νος ταῖς Ἀδολίου διαβλαῖς τοῦ
 Ἀκακίου παιδός, ἐνταῦθα ἴδη ὁ
 Σίττας τὰ ἐς τὴν ξυμβολὴν ἐξηρ-
 τήτετο. πρῶτον μὲν οὖν ὑποσχέ-
 σεαι πολλῶν ἀγαθῶν ἀναπειθεῖν
 τε καὶ ἐταιρίζεσθαι αὐτῶν ἑνίνας
 ἐνεχείρησεν, ὅπως αὐτῷ ῥάων τε
 καὶ ἀπρωτέρω ἢ ἐξ τῆς λειπούς
 ἐπικράτησις γένοιτο. καὶ οἱ τὸ τῶν
 Ἀσπειριανῶν¹ καλουμένων γένος
 μέγα τε ὄν καὶ πλεονάνθρωπον,
 προσχώρειν ήθελε. πέμψαντές τε
 παρὰ τὸν Σίτταν ἐν γράμμασιν
 ἐδέοντο διδόναι τὰ πιστὰ σφέσιν,
 οἱ δὲ ἦν ἐν τῷ ἔργῳ τὸν ὁμο-
 γενεῖς ἀπελιπόντες ἤξωσιν ἐς τὴν
 Ῥωμαίων παράταξιν, κακῶν πην-
 τάπασιν ἀπαθεῖς μείνωσι, τὰ σφέ-
 τερα αὐτῶν ἔχοντες. ὁ δὲ αὐτοῖς
 ἰσομενός τε γράψας ἐν βιβλίῳ,
 καθάπερ ἐδέοντο, τὰ πιστὰ ἔδωκε,
 καὶ τὸ γράμμα κατασημηγόμενος
 ἐς αὐτὸν ἐπέμψε. θαρσῶν τε ὡς
 ὁ αὐτῶν ἀμαχητὶ τοῦ πλέμου
 κρατήσσει, τῷ παντὶ στρατῷ ἐς

ლოზდა დაემშვიდებინა ხალხი და
 დაებრუნებინა ისინი მათ ძველ
 სამკვიდრებელში და ამიტომ ჰპირ-
 დებოდა მათ მეფის დაყოლიებას
 იმაზე, რომ მას მოეხსნა მათთვის
 ახალი სახარკო გამოსაღები. ხოლო
 ვინაიდან მეფე, აკაკის ძის ადო-
 ლის დაბეზლებით, ძალიან უტყვედა
 მას და უსაყვედურებდა სიხელისა-
 თვის, მაშინ უკვე სიტტა მოემზა-
 და შეტევისათვის. ჯერ მან სკადა
 ბევრნაირი სიკეთის დაპირებით
 დაეყოლიებინა და მიემხრო ზოგი-
 ერთი მათგანი (ი. ი. ანმეჩილითა-
 განი), რათა მას უფრო ადვილად
 და გაუჭირვებლად დაეძლია და-
 ნარჩენები. და მართლაც, ეგრეთ-
 წოდებულ ასპეტინთა გვარი, ძლი-
 ერი და მრავალრიცხოვანი, მოწადი-
 ნებული იყო მიმხრობოდა მას. მათ
 მოციქულით გაუგზავნეს სიტტას და
 მოითხოვედნ მისგან წერილობით
 მიეცა იმის პირობა, რომ, თუ ისი-
 ნი ბრძოლის დროს დასტოვებდენ
 თავიანთ ნათესაებს და რომაელ-
 თა ბანაკში მივიდოდენ, მათ სრუ-
 ლიად არავითარი ვნება არ შეხ-
 ვდებოდათ და თავიანთი საკუთრე-
 ბაც შერჩებოდათ. სიტტამაც სია-
 მოვნებით მისწერა წიგნი², სარაც
 დაუდგა მათ პირობა, როგორც ისი-

¹) ასპერიან Ῥ. ხელნაწერი Ῥ ამ სიტყვაში ჩვეულებრივ უხიგვთ ფორ-
 მას იცავს.

²) გაურკვეველია გამოთქმა γράψας ἐν βιβλίῳ: სიტყვა «ბიბლიდიონ»
 ჩვეულებრივ თქმაში ნიშნავს „წიგნაკს“, „წერილს“; მაგრამ იხმარება აგრეთვე მა-
 სალისა და წერილის ფორმის გამოსახატავად და აღნიშნავს „პაპირუსს“, „პა-
 პირუსის გრაფილს“ (Th. Birt, Das antike Buchwesen, Brl. 1882, გვ. 21 და
 432), ასე რომ ჩვენი ადგილი შეიძლება ნიშნავდეს: „მისწერა პაპირუსის გრაფილზე“.

χωρίαν Οὐναχαλάων ἦει, ἔνθα τὰς Ἀρμενίους ἐστρατοπεδεύσθαι ξυμβείβαινε. πύχη δὲ τινι οἱ τὸ βιβλίον ἔχοντες ἑτέροις ἰόντες δὲν Ἀσπετιανούς ἐντυχεῖν σὺδαμῆ ἰσχυσαν. μοῖρα μέντοι τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ ὀλίγοις τισιν αὐτῶν ἐντυχόντες, οὐκ εἰδότες τε τὰ ξυγκείμενα, ὡς πολεμίους ἐχρήσαντο. καὶ αὐτὸς Σίπτας ἐν σπηλαίῳ πού παιδῶς τε αὐτῶν καὶ γυναῖκας λαβῶν ἔκτεινε, ἢ τὸ γεγονός οὐ ξυνείδῃς ἢ δὲ ὀργῆς. Ἀσπετιανούς ἔχων, ἔτι οἱ καθάπερ ξυνέκειτο, οὐκ προσεχώρουν (Haurgy I 153—156).

ში იხელთა მათი ბავშვები და ცოლები და ამოჟლიტა ისინი, ან იმიტომ რომ ვერ გარკვეულიყო მომხდარ ამბავში, ან იმიტომ რომ გაჯავრებული იყო ასპეტებიანებზე, რადგან ისინი მიუხედედად შეთანხმებისა არ მიემხრებ მას.

[ამ ბრძოლაში დაეცა სიტტა. მის ადგილას ბიზანტიის მთავრობამ დანიშნა ბუზე (Βουζης), რომელიც იმავე ხერხებს მიმართავს, როგორც სიტტა: ერთის მხრით ის ელაპარაკება არმენიელებს კეისართან მორიგების შესახებ, ხოლო მეორეს მხრით ვერაგულად ეპყრობა მათ. მან მოაკვლევინა არმენიელთა ერთ-ერთი წინამძღოლი არსაკიდი იოანნე]

καὶ ἀπ' αὐτοῦ οὕτε ἰνα ἔλπειδᾶ ἐξ Ῥωμαίων: Ἀρμένιοι ξυμβάσεως πέρι τὸ λοιπὸν ἔχοντες οὕτε βιασιλέα τῆν πολέμου ὑπεραίρειν

ნი მოითხოვდენ, დაბეჭდა წერილი და გაუგზავნა მათ. გათამამებული იმით, რომ მათი შემწეობით უბრძოლველად გაიმარჯვებდა ამ ომში, ის მთელი თავისი ჯარით საფელ ინოქალაკონ-ისკენ¹ გაემართა, სადაც არმენიელები იყვნენ დაბანაკებული. მაგრამ რალაც შემთხვევით წიგნის წამლებნი სხვა გზით წასულიყვნენ და ასპეტებიანებს ვერსად შეხვდენ. ზოგიერთ მათგანს კი რომაელთა ჯარის ერთი ნაწილი შეეხება და, რადგან ამათ არ იცოდნენ იმ შეთანხმების შესახებ, მოეპყრენ მათ როგორც მტრებს. და

თვითონ სიტტამაც ერთს მღვიმეში

და ამის შემდეგ არმენიელები, რომელთაც უკვე აღარც იმედი ჰქონდათ რომ რომაელებს მოურჩევლებოდენ ამიერიდან და არც ძე-

¹) ამ სახელწოდების ადგილი სხვაგან არსად იხსენიება. ეს სიტყვა ადგილობრივი უნდა იყოს და არა ბერძნული. საფიქრებელია, რომ ის „ინოქალაკონ“-ის შერყვნილი ფორმა იყოს, სადაც „ი“ დედრობითი სქესის ართრონს წარმოადგენს (ი), ხოლო „ნოქალაკონ“ ერთ-ერთი იმ „ნაქალაქეე“-თაგანია, რომელიც ასემრავლად მოიპოვება იმ ტერიტორიის მიდამოებში, სადაც საომარი ოპერაციებში სწარმოებდა VI საუკუნეში (ერთ-ერთი ასეთი ნაქალაქევი მოხსენებული აქვს ლეონტი მროველსაც: «ესე ყოველნი შეკრიბნა ფარნავაზ და მიეგება ნაქალაქეესა თანა არტანისასა», მ-მ დედ. ვარ. გვ. 19).

εἶσι τε ὄντες παρὰ τὸν Περσῶν
 βασιλέα ἦλθον, Βαστάκω σφίσι
 ἡγουμένω, δραστηρίου ἀνδρός. ὅν
 τότε οἱ πρῶτοι Χοσρόη ἐς ὅσιν
 ἐλθόντες ἔλαξαν τινάδε „Εἰσι
 μὲν ἡμῶν πολλοί. Ἀρσακίδαι, ὧ
 θέσπειτα, ἐκείνου Ἀρσάκω ἀπό-
 γονοι, ὅς δὴ οὕτε τῆς Πάρθων
 βασιλείας ἀλλότριος ἐτύχχανεν ὧν,
 ἡνίκα ὑπὸ Πάρθοις ἔκειτο τὰ
 Περσῶν πράγματα, καὶ βασιλεὺς
 ἐπιφανῆς γέγονε τῶν κατ' αὐτὸν
 ἐνθενδὲς ἦσσαν. πάρεσμεν δὲ τα-
 νῦν εἰς ἡμᾶς ἄπαντες δοῦναι τε
 καὶ δραπέται γεγεννημένοι, ἐνχ
 ἐκείνοι μὲντοι, ἀλλ' ἡναγκασμέ-
 νοι ὡς μάλιστα, τῷ μὲν φαινομέ-
 νῳ ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τῷ
 δὲ ἀληθεὶ λόγῳ ὑπὸ σῆς, ὧ βα-
 σιλεῦ, γνώμης. ε περ ὁ τὴν ἰσχὺν
 τῆς ἀδικεῖν βουλομένοις διδούς αὐ-
 τὸς ἂν φέροιτο καὶ τὴν αἰτίαν
 τῶν ἔργων δικαίως. εἰρήσεται δὲ
 μικρὸν ἄνωθεν ὥπως δὴ ἄπαντι
 παρακολλησθῆναι τοῖς πεπραγμένοις
 δυνήσασθε. Ἀρσάκης γὰρ ὁ τῶν
 προγόνων τῶν ἡμετέρων βασιλεὺς
 ὑστατος ἐξέστη τῆς ἀρχῆς τῆς
 αὐτοῦ Θεοδόσιῳ τῷ Ῥωμαίων αὐ-
 τοκράτορι ἐκὼν γε εἶναι, ἐφ' ἣ
 δὴ ἄπαντες οἱ κατὰ γένος αὐτῷ
 μέλλοντες πάντα τὸν αἰῶνα προσ-
 ἴκειν τὰ τε ἄλλα βιοτεύσουσι κατ'
 ἐξουσίαν καὶ φόρου ὑποτελεῖς ὑ-
 δαμῆ ἔσονται καὶ δεσποσάμεθα τὰ
 თავისუფლად ცხოვრებდა საზოგადოდ და, კიდორ, არასდროს ხარკს
 არ ვაიღებდა. და ამ შეთანხმებას ჩვენ ვიცავდით მანამდე, სანამ

ლა შესწევდათ ომში გაემარჯვნათ
 მეფეზე, სპარსელთა მეფესთან მო-
 ვილენ; მათ შეთაურობდა ბასსაკე,
 მოხერხებული კაცი. როდესაც
 უწარჩინებულესნი მათგან ხოსროს
 წარუდგენ, მათ თქვეს შემდეგი:
 „მრავალი ჩვენთაგან, ბატონო, არ-
 საკიდები არიან, იმ არსაკის შთა-
 შობავალნი, რომელიც არც პარ-
 თელთა სამეფო ხელისუფლებასა-
 თვის იყო უცხო, როდესაც სპარ-
 სეთი პართელებს ექვემდებარებო-
 და, და რომელიც ბრწყინვალე მე-
 ფე იყო და თავისი დროის არც
 ერთ მეფეს არ ჩამოუვარდებოდა.
 ეხლა კი ვდგევართ თქვენს წინაშე
 ყველანი მონებად და ლტოლვი-
 ლებად ქცეულნი, მაგრამ არა ჩვე-
 ნი ნებით, არამედ უალრესად იძუ-
 ლებულნი, ერთის შეხედვით, რო-
 მაელთა მართველობით, ნამდვილად
 კი, მეფეც, შენი წყალობით, თუ,
 მართლაც, ის, ვინც უსამართლოდ
 მოქცევის მსურველთ ზურგს უმა-
 გრებს, თვით არის ნამდვილად ამ
 უსამართლო საქმეებში დამნაშავე.
 ვიამბობთ ცოტა შორიდან, რათა
 შესძლოთ ყველა მომხდარ ამბავს
 კვალდაკვალ მისდიოთ. არსაკმა ხომ,
 ჩვენი წინაპრების უკანასკნელმა მე-
 ფემ, თავისი საგამგებლო რომაელ-
 თა ავტოკრატორს თეოდოსისს გა-
 დასცა თვისი ნებით იმ პირობით,
 რომ მომავალში მუდამ ყველა ის
 ვინც არსაკის გვარისა იქნებოდა,

ξυγκείμενα, ἕως ἡμεῖς ταῦτα πεποι-
 ησθε τὰς διαβοήτους σπονδὰς, ἀς δι-
 κοινόν τινα ὄλεθρον καλῶν τις, οὐδ-
 μεῖθα, οὐκ ἂν ἀμάρτοι. φίλων τε γάρ
 καὶ πολεμίων τὸ ἐντεῦθεν ἀφροντισ-
 τήσας ἀπαντα, ξυγέχεε τε καὶ ξυνετά-
 ρξε τὰ ἀνθρώπεια ὁ σὸς, ὃ βασιλεῦ,
 τῷ λόγῳ μὲν φίλος, ἔργῳ δὲ δυσμε-
 νής. Ἐπερ καὶ αὐτὸς οὐκ εἰς μα-
 κρὰν εἴση, ἐπειδὴν τάχιστα τοῦς
 ἐκπερίους εἶός τε ἢ παντάπασι
 καταστρέψασθαι. τί γὰρ τῶν πρό-
 τερον ἀπειρηγμένων οὐκ ἔπραξεν;
 ἢ τί οὐκ ἐκίνησε τῶν εἰς καθεσ-
 τῶτων; εὐχὴ ἡμῖν μὲν φόρου ἀπα-
 γαγῆν ἔταξεν οὐ πρότερον εἴσαν,
 καὶ Τζάνου¹ τοῦς ἑμόρους ἡμῖν
 αὐτονόμους ἔντας δεδωλότωται, τῷ
 δὲ βασιλεῖ τῶν ἀπείλων Λαζῶν
 ἄρχοντα Ῥωμαῖον ἐπέστησε; πρᾶξ-
 μα οὔτε τῆ φύσει τῶν πρᾶξιμαίων
 ξυμβαῖνον οὔτε λόγῳ ῥήδιον. ἐρ-
 μηγεύεσθαι. οὐ Βοσπρίταις μὲν
 τῆς Οὐννων κατηκόις στρατη-
 γοῦς ἔπεμψε καὶ τῆν πόλιν προσ-
 ἐπιήσῃσθαι οὐδὲν αὐτῷ προσήκον,
 ἑμαιχμίαν δὲ πεποιήσθαι πρὸς τὰς
 τῶν Αἰθιοπίων ἀρχάς, ὧν καὶ
 ἀνήκοι τὸ πρᾶπαν Ῥωμαῖοι
 ἐτύχωνον ὄντες; ἀλλὰ καὶ Ὀμη-
 ρίτας τε καὶ θάλασσαν τῆν Ἐρυ-
 θρὰν περιβέβληται καὶ τὸν φοι-
 κῶνα προστίθησι τῆ Ῥωμαίων ἀρ-
 χῆ. ἀφίεμεν γὰρ λέγειν τὰ Αἰθῶν
 τε καὶ Ἰταλῶν πάθη. ἢ γῆ τὸν
 ἀνθρώπων οὐ χωρεῖ. ξυμπασα· μι-
 κρόν ἐστιν αὐτῷ πάντων ἑμοῦ τῶν

თქვენ იმ ცნობილ ზავს არ შეჰკ-
 რავდით, რომელსაც — ვფიქრობთ
 — შეიძლება ადამიანმა სრულიად
 შეუცდომლად საყრველთაო უბე-
 ლურება უწოდოს. ამ ზაგის მიკე-
 ნის დროიდან მოკიდებული ხომ
 მეგობრებსაც და მტრებსაც აბუჩად
 იგდებდა, შლიდა და რევდა ქვეყ-
 ყნის საქმეების ის, ვინც სიტყვით
 შენი კეთილმსურველია, მეფეც, ნამ-
 დვილად კი ბოროტმხრახველი. ამას
 შენ თითონაც გაიგებ სულ მალე,
 როგორც კი ის შესძლებს დასაჯ-
 ლეთის ხალხთა სრულიად დამორ-
 ჩილებას. რა არ ჩაიღინა მან ისე-
 თი, რაც წინათ აკრძალული იყო?
 ან რამდენი კარგი მოწყობილი სა-
 ქმე არ დაანგრია მან? განა იმან
 არ დაგვადგა ჩვენ სახარკო გამო-
 სალები, რასაც წინათ ადვილი არ
 ჰქონია, და ჩვენი მოსახლვრე, წი-
 ნათ თვითთავადი ქანები არ და-
 იმორჩილა, ხოლო საცოდავ ლაზ-
 თა მეფეს რომელი სარდალი
 არ ჩაუყენა? ეს საქმე არც მოვლე-
 ნათა ბუნებას შეეფერება, არც სი-
 ტყვით აიხსნება ადვილად. განა
 მან ბოსპორიტებს, ჰუნთა ქვეშე-
 ვრდომებს, სტრატეგოსები არ გა-
 უგზავნა და არ მიითვისა ეს ქა-
 ლაქი, რომელთანაც მას არაფერი
 ხელი არ ჰქონდა, ხოლო ეთიო-
 პელთა სამეფოებთან, რომელთა
 შესახებაც რომაელებს სრულიად
 არაფერი სმენიათ, სამხედრო კავ-
 შირი არ შეკრა? გარდა ამისა ის
 ხელს ადებს ჰომერიტთა ქვეყანას.

1) ტჯანოუს G.

ἀνθρώπων κρατεῖν. ὁ δὲ καὶ τὸν ἀ-
 θείνα περισκεπῆ καὶ τοὺς ὑπὲρ τὸν
 ἄκακόν διερευνᾷται: μαχοῦς, ἄλ-
 λην ἀντὶ τινὰ οἰκουμένην περι-
 ποιεῖσθαι βουλόμενος. τί οὖν ἔτι,
 ὦ βασιλεῦ, μέλλεις ¹⁾; τί δὲ τὴν χά-
 ριστα ἀπολουμένην εἰρήνην αἰσ-
 χύνη, ὥπως θελαδὴ σε συστάτην
 ποιήσῃται: βρωσιν τῶν ἄλλων
 ἀπάντων; εἰ μὲν ἔστι σοι βουλό-
 μένη μαθεῖν ὁποῖός τις ἂν Ἰου-
 στινιανὸς ἔς τοὺς ἀντὶ εἴκοντα
 γένοιτο, ἐγγύθειν σοι τὸ παράδει-
 γμα παρ' ἡμῶν τε αὐτῶν ἔστι
 καὶ τῶν ταλαιπώρων Λαζῶν. εἰ
 δὲ, ὥπως ποτὲ εἴωθε τοῖς τε ἀγ-
 νῶσι καὶ οὐδ' ἔτι οὖν ἡδικοχόσι
 χρῆσθαι, Πανδύλους τε καὶ Γότ-
 θους καὶ Μαυρουσίους διαλογίζου.
 τὰ τε δὴ κεφάλαιον οὕτω λέλε-
 γται. οὐκ Ἄλα μὲν ὄναρ μὲν ἐν
 σπόνδαῖς τὸν σεν, ἢ κράτιστε
 βασιλεῦ, δοῦλον ἀπάτη τε περι-
 ελθεῖν καὶ βασιλεία ἀποστήσαι
 τῆς σῆς ἔργον πεποιήται. Οὐγ-
 νους ²⁾ δὲ τοὺς οὐδαμόθεν ἀντὶ
 γνωρίμους ἐπὶ τοῖς σοῖς ἔναγχος
 ἐταιρίζεσθαι πράγμασιν ἐν σπου-
 δῇ ἔσχε; καίτοι πρᾶξις ἀτοπωτέρα
 τῆς οὐ γέγονεν ἐκ τοῦ παντός
 χρόνου. ἐπειδὴ γὰρ ἦσθαιτο, οἶμαι,
 εἰς πέρας αὐτῶ ὅσον οὕτω ἀφίξε-
 σθαι τὴν τῶν ἐσπερίων κατα-
 στροφῆν, τοὺς ἔφους ἦδη μετε-
 θεῖν ἡμᾶς ἐγκαχεῖρηκεν, ἐπεὶ καὶ
 μόνον ἀπολέλειπται αὐτῶ ἔς ἀγῶνα
 τὸ Περσῶν κράτος. ἢ μὲν οὖν εἰρή-

ლა მეწამულ ზღვასაც და ფინი-
 კონსაც უერთებს რომაელთა სამფ-
 ლობელოს. აღარას ვამბობთ ლი-
 ბიელთა და იტალიელთა უბედუ-
 რებაზე. ამ კაცს მთელი დედამი-
 წაც ველარ იტევს: მისთვის ისიც
 ცოტაა, რომ ერთად ფლოს მთელი
 მსოფლიო. ის ეთერსაც შეჰყურებს
 და ოკეანეს იქით ეძებს იღუმალ
 საყუდლებს, სადაც უნდა შექმნას
 თავისთვის მეორე სამყარო. რაღას
 აყოვნებ, მეფე? რაღას გერიდება
 ამ უაღრესად მავნებელი ზავის?
 აღბათ იმიტომ, რომ შენ უკანას-
 კნელ ლუკმად გახდე? თუ შენ
 გსურს გაიგო, თუ როგორია იუ-
 სტინიანე იმათ მიმართ, ვინც მას
 უთმობს, შენთვის უახლოესი მავა-
 ლითი იქნება მოცემილი თვით ჩვენ-
 გან და საბრალო ლაზებისაგან;
 ხოლო თუ გსურს გაიგო, თუ რო-
 გორ ეპყრობა ხოლმე ის ჩვეუ-
 ლებრივ იმთაც, ვინც მას არ
 იცნობს და ვინც მას არაფერში
 უსამართლოდ არ მოქცევია, მია-
 ყურე ვანდილებს, გუთებს და მა-
 ვრუსებს. მაგრამ უმთავრესი ჯერ
 კიდევ არ თქმულა. 'განა იმან ზო-
 მები არ მიიღო იმისათვის, რომ
 ზავის დროს მოტყუებით მიგმბრო
 ალამუნდარი, შენი მონა, მეფევე,
 და ჩამოეშორებინა ის შენი სამე-
 ფოსათვის? განა იმან ამას წინათ
 არ სცადა შენი საქმეების საწი-
 ნააღმდეგოდ დაკავშირებოდა ჰუნ-
 ნებს, რომელთანაც მას მანამდე სა-
 ქმე არ ჰქონია? მართლაც რომ არ

1) μέλλεις P. 2) οὐγγους P.

νη τὸ ἐκείνου μέρος ἦδη σοι λέλυται, καὶ σπινδαῖς αὐτὸς πέρας ταῖς ἀπεράντοις ἐπέθηκε. λύουσι γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἱ ἂν ἐν ἔπλοις γένοιοντο πρῶτοι, ἀλλ' οἱ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπινδαῖς τοῖς πέλας ἀλώσιν. τὸ γὰρ ἔγκλημα τῆ ἐγχεχειρηχῆτι, κῆν ἀπῆ τὸ κατορθοῦν, πέπρακται. ἔπη ποτὲ δὲ ὁ πῶλεμος χωρήσει παντὶ που δῆλον. οὐ γὰρ οἱ τὰς αἰτίας τῆς πωλέμῳ παρασχόμενοι ἀλλ' οἱ τούς παρασχομένους αὐτὰς ἀμυνομένοι, κρατεῖν ἀεὶ τῶν πολεμίων εἰσῆλθαι. οὐ μὴν οὐδὲ ἕξ ἀντιπάλου ἡμῶν τῆς δυνάμειος ὁ ἀγὼν ἔσται. Ῥωμαίοις γὰρ τῶν τε στρατιωτῶν πλείστους πρὸς ταῖς τῆς οὐκονομένης ἐσχαιαῖς ξυμβαίνει εἶναι καὶ δυοῖν στρατηγῶν, ὡς περ αὐτοῖς ἦσαν, τὸν ἕτερον μὲν Σίπταν κτείναντες ἦκαμεν, Βελισάριον δὲ οὐποτε Ἰουστινιανὸς τὸ λοιπὸν ἔψεται. οὐπερ ἐκείνος δλιχωρήσας μεμένηκε πρὸς ταῖς ἡλίου δυσμαῖς, αὐτὸς ἔχων τὸ Ἰταλῶν κράτος ὥστε σοι ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἴσντι ἀπαντήσῃ τῶν πάντων οὐδεὶς, ἕξεις δὲ καὶ ἡμᾶς εὐνοία. τε, ἄς τὸ εἰκός, καὶ χωρίων ἐμπειρία. πωλλῆ τῆ σῆ στρατῆ ἔξηγουμένου.“ (Hauryl 158—162).

ჩვენ ეხლახან მოკვალით, ხოლო მკორიჲს—ველისარის ველარ იხილავს ამიერიდან იუსტინიანე. მან უგულებელყო ეს უკანასკნელი, დარჩა დასავლეთში და თითონ იგდო ხელთ იტალიელთა სახელმწიფო. ასე რომ, თუ შენ მტრის წინააღმდეგ გაილაშქრებ, არავითარი წინააღმდეგობა არ შეგხვდება, ჩვენი სახით კი გეყოლება ისეთები, რომელნიც გაუძირვებიან შენს ჯარს კეთილი განწყობილებით, როგორც შეგვეფრის, და ადგილების კარგი ცოდნით აღჭურვილი“.

ახსოვს უამთა ვითარებას ამაზე უფრო უმსგავსო საქმე. როგორც კი, ვფიქრობ მე, მან შეატყო, რომ დასავლელთა დაპყრობა თითქმის დასასრულს უახლოვდებოდა, უკვე ხელი მიჰყო აღმოსავლელთა, ისიც იგი თქვენს დევნას, ვინაიდან მხოლოდ სპარსელთა სახელმწიფო დარჩა მას დასაპყრობი. ამრიგად, მისგნით ზავი უკვე დარღვეულია. შენთვის და უვადო ზავს მან დაუდგა ვადა. ზავს ხომ ის არ არღვევს, ვინც პირველი აისხამს იარაღს, არამედ ის, ვინც ზავის დროს იქნება შემჩნეული მეზობლების წინააღმდეგ ბოროტმზრახველობაში; ვინაიდან დანაშაული ჩადენილად ეთვლება მის განმზრახველს, თუნდაც მან მისი შესრულება ვერ შესძლოს. ხოლო თუ რით გათავდება ომი, ეს ყველასთვის ცხადია. ჩვეულებრივ ხომ მუდამ იმარჯვებს მოწინააღმდეგეზე არა ომისათვის საბაბის მიძეგმი, არამედ ის, ვინც საბაბის მიძეგმს იგერიებს. კიდევ მეტიც: ეს ბრძოლა არ იქნება ჩვენთვის თანაბარი მხარითა ძალეობით; ჯარის მეტი წილი ხომ რომაელებს მსოფლიოს შორეულ კიდეებში ჰყავთ, და ორი სტრატეგოსიდან, რომელნიც მათ საუკეთესონი ჰყავდათ, ერთი—სიტტათესონი

გადასახადი კასპიის კარების დაცვისათვის.

ანტიოქიის აღების შემდეგ (540 წელს) ხოსროს წარუდგენ ბიზანტიელი ელჩები, რომლებიც აღნიშნავენ, რომ ხოსრომ დაარღვია 532 წელს დადებული ზავი და სთხოვდენ მას შეეწყვიტა თავისი თავდასხმები. ხოსრო ამის საპასუხოდ მოითხოვს დიდძალ ფულს და აღნიშნავს, რომ]

Δειν τοῖσιν Ῥωμαῖουσ τε φέρειν ἐπέτειον Πέρσαι. „Ὅστω γὰρ ἀπτεῖς“ ἔφη „τις εἰρήνην Πέρσαι βέβαιον ἔξουσι, τὰς τε Κασπίας ἀπτοῖ φιλᾶσσοιτες πάλαι καὶ ἰσχύει ἀπτοῖς ἀχθῖμεναι διὰ πέντε Δάραι, ἡπὲρ τὴν ἔμμεσην

II 10. საქიროა, ამრიგად, რომელიც აძლიონ სპარსელებს ყოველწლიური გადასახადი, „ვინაიდან, თქმა მან, ამნაირად სპარსელები მათ მტკიცე ზავს შეუნარჩუნებენ, თვითონ დაიცავენ კასპიის კარებს¹ და აღარ გაჰკიცხავენ მათ

1) კასპიის კარები, ბიზანტიელი ისტორიკოსების ცნობებით, შეიქმნა საბაბი ბიზანტია-სპარსეთის სამხედრო ოპერაციების განახლებისა VI საუკუნის დასაწყისში. ვინაიდან კავკასიის მთის გადაღმა დამკვიდრებული ტომები ამ კარებით შემოდიოდნენ სპარსელთა და ბიზანტიელთა ადგილებში (BP I 10), მათი დაცვა ორივე სახელმწიფოს ინტერესს შეადგენდა. ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის 363 წელს დადებული ხელშეკრულებით ორივე სახელმწიფო საერთო ხარჯით (χοιναῖς μαχάταις) იცავს ამ შემოსავალ კარებს. ხოლო როდესაც ბიზანტიელები V საუკუნეში მთელ თავის რესურსებს დასავლეთისა და ჩრდილოეთის ფრონტებზე გადაისვრიან, კავკასიის ჩრდილოეთიდან ხსენებული შემოსავლით მოზღვავებული ტომების მოგერიება მთლიანად სპარსელებს აწევბა: ისინი საკუთარი ხარჯით ინახავენ კასპიის კარებთან ჩაყენებულ სადარაჯო რაზმებს (I o a n n i s L ý d i , de magistratibus populi romani III 52; ed R. Wuensch Lp. 1903, p. 140—141). შემდეგ მეფე კავადი კატეგორიულად მოითხოვს ანატასი კეისრისაგან დათქმული ფულადი გადასახადის გაღებას და, როდესაც ბიზანტიელები ფულის გადახდაზე უარს ამბობენ, იწყებს ლაშქრობას (502 წელს) ბიზანტიის წინააღმდეგ. და ეს ომია რომ მთელი VI საუკუნის მანძილზე გრძელდება (K. Güterbock, Byzanz und Persien, Brl. 1906, გვ. 38). და როდესაც საომარი ოპერაციების განმავლობაში საზავო მოლაპარაკება იმართება, ერთ-ერთ საკითხად კასპიის კარების სადარაჯო რაზმების შესანახად ვასალები თანხების საკითხიც დგას.

ბიზანტიელი მწერლებიდან ბევრი იხსენიებს «კასპიის კარებს» (მაგ., პრისკე პანიელი, პროკოპი, ავათია, იოანე ლიდე, მენანდრე); იხსენიებენ მათ ადრინდელი მწერლებიც (სტრაბონი, პლინი). მაგრამ ამ სახელწოდებით ყოველთვის ერთიდაიგივე «კარები» არ იგულისხმება; ჩრდილო-კავკასიიდან გადმოსავალი კარებისათვის არსებობს სხვადასხვა სახელწოდება: Caspiae portae, Caucasiae p., Albaniac p., Sarmaticae p. და სხვ. «ალბანიის კარები» ყოველთვის ეწოდება დარუბანდის კარს; «კავკასიის კარები» და «სარმატიის კ.» აგრეთვე ყოველთვის აღინიშნება დარიალის კარი. რაც შეეხება «კასპიის კარებს», წყაროები ანით ხან დარიალს ჰგულისხმობენ, ხან დარუბანდს: ჯერ კიდევ პლინი

και αυτοι ες δει εξονται“. „Ουκ-
 ουν“ οι πρέσβεις εφασαν „νπαιτε-
 λεις Πέρσαι βθλόγονται: ‘Ρωμαίους
 ες φόρου απαγογήν εχειν“. „Ουκ
 αλλ’ στρατιώτας αιχένας“ ο Χε-
 σρόης ειπεν „εξοσαι τθ λοιπθν
 Πέρσαις ‘Ρωμαίσι, μισθθν τής ηπ-
 ουργίας αυτοίς χορηγοῦντας ρητόν.
 επει και Ούγγων τισι και Σαρακη-
 νοίς επέτε: ν χορηγείτε χρυσόν,
 εθ φόρου αυταίς ηπαιτείς θντες,
 αλλ’ επως άθήςωτον γήν τήν ημε-
 τέραν φαλάξωαιν ες τθν πάντα
 αιώνα“ (Haury I 197, 2-15).

აღნიშნავდა, «კასპიის კარებად» სახელსდებენ იმ კარებს, რომელიც «კავკასიის-
 კარები» (=დარიალი) არისო (Nat. hist. VI 30). ტ ა ც ი ტ ე ერთ ადგილას «კას-
 პიისად» თვლის დარიალს (ann. VI, 33), ხოლო მეორე ადგილას (hist. I 6)—და-
 რიუბანდს; ასევე ნაირნაირი მნიშვნელობით აქვთ სხვებსაც ნახმარი ეს სახელი-
 შესაძლებელია, ამ არევის მიზეზი იყოს ის დებულება, რომელიც თავის დროზე
 გეოგრაფოს ერატოსთენეს წამოუყენებია: «ერატოსთენე ამბობს, რომ კავ-
 კასს ადგილობრივი მცხოვრებლების მიერ კასპიონი ეწოდება, შეიძლება კასპიე-
 ბისაგან დაერქვა ეს»-ო (Strabo XI, 15, ed. Meineke II, 698). შეიძლება ერატო-
 სთენეს აზრი შემცდარი იყოს, როგორც ამას მარკვარტი ამტკიცებს
 (Caucasica, Fasc. 6,1 გვ. 30), მაგრამ სტრაბონის ეს ცნობა გასაგებად ხდის
 «კავკასიის» ნაცვლად «კასპიის» ხმარებას ბერძენ და რომაელ მწერალოთა მიერ.

ამგვარად, წყაროების გამოყენებისას, ყოველთვის საჭიროა წინასწარ იქნეს
 გამოტკვეული, თუ რომელ კარებს ჰგულისხმობს ესა თუ ის ავტორი «კასპიის
 კარებად». დამაფიქრებელია, მაგალითად, პრისკე პანიელიის შემდეგი
 ცნობა: სარაგურები სპარსელების წინააღმდეგ გამოლაშქრებისას «ჯერ მოადგენ
 კასპიის კარებს, ხოლო როდესაც დაინახეს, რომ აქ სპარსელი დარაჯნი იყ-
 ვნენ ჩაყენებული, მიმართეს სხვა გზას, რომლითაც იბერიაში მოვიდნენ, მთა-
 ხრეს ის და სომეხთა სოფლებიც მოარბიეს, ასე რომ სპარსელებს... შეეშინდათ ამ
 შემოსევის და ელჩები გაუგზავნეს რომაელებს და თხოვედნ მათ ან ფული მოეცათ
 მათთვის ან კაცები 'Ιουραειπαάχ-ის სიმაგრის დასაცავად» (Excerpta de leg.,
 ed. de Boor II 588; Hist. Gr. Min., ed. Dindorfius I 346). როგორც ვხე-
 დავთ ჰუნნები ჯერ «კასპიის კარებით» წამოსულან, ხოლო შემდეგ მეორე გზის-
 თვის მიუმართავთ, სადაც ციხე ყოფილა აგებული (მაგრამ იმ დროს ცუდად და-
 ცული), და ამ მეორე გზით იბერიაში შეშუსულან. მაშასადამე, ჩრდილოეთიდან
 იბერიაში შემოსასვლელი ეს მეორე გზა იყო (დარიალი), და არა «კასპიის კარე-
 ბი». იგივე ავტორი მეორე ადგილას ამბობს: სპარსთა ელჩები მოითხოვედნ «რათა

ქალაქ დარას გამო, რის ნაცვლა-
 დაც ისინი სამუდამოდ ჯამაგირში
 იქნებიან“. ელჩებმა უთხრეს: „მა-
 შასადამე, სპარსელებს. ჰსურთ, რო-
 მაელები ჰყავდეთ ქვეშევრომ მლ-
 ხარკეებად“. „არა—უპასუხა ხოს-
 რომ—სხვათა შორის, ეს ისე გამო-
 ვა, რომ სპარსელები საკუთარ ჯა-
 რისკაცებად ეყოლებათ რომაელებს,
 რომლებიც მათ დათქმულ ჯამაგირს
 მისცემენ“. როდესაც ზოგიერთ
 ჰუნნებსაც და სარკინოზებს ყო-
 ველწლიურად ფულს აძლევთ, მა-
 თი მოხარკეები კი არა ხართ, არა-
 მედ ამას შერბობთ იმ მიზნით, რომ მათ თქვენი მიწაწყალი სამუ-
 დამოდ შეგინახონ აუოხრებელი“.

ბიზანტიის ეკონომიური პოლიტიკისათვის ლაზეთში (ვაკრობის მონოპოლია).

Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Χοσρὴς ἐπὶ Κολχίδᾳ τὸν στρατὸν ἦγε, Ἀζῶν αὐτὸν ἐπαγομένον ἐξ αἰτίας τειχίσ-
δε. Ἀζῶν τὰ μὲν πρῶτα γῆν τῆν Κολχίδᾳ ᾄκον, Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς ἕντα, ὅς μεντοι ἐξ φόρου ἀπαγαγῆν, ὁμῶς τὴν ἄλλο ἐπαγγέλλουσιν αὐτοῖς ἐπακοῦσεντες, πλὴν γε δὴ οὐ, ἐπει-
δὴν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς τελευτήσσει,

II 15. ამ დროს ხოსრომ კოლ-
ხიდის წინააღმდეგ წაიყვანა ჯარი:
ლაზებმა მოიხმეს იგი შემდეგი მი-
ზეზის გამო. ლაზები თავდაპირვე-
ლად კოლხიდის ქვეყანაში მოსა-
ხლეობდენ და რომაელთა ქვეშევრ-
დომნი იყვნენ, ხოლო არც ხარკს
იხდიდენ, არც სხვა რამეში ემორ-
ჩილებოდენ მათ გარდა იმისა, რომ

რომაელებს ან ფულის ვალდებით ეზრუნვათ Ἰουρραειπαάχ-ის სიმაგრეზე, რომელიც კასპიის კარებთან მდებარეობს, ან ჯარი გაეგზავნათ მის დასაცავად“ (იქვე II 586). ამ მეორე ცნობით ციხე თვით კასპიის კარებშია; ესე იგი, «კასპიის კარები» პრისკეს ცნობით, ერთ შემთხვევაში დარიალის კარია; მეორე შემთხვევაში კი სხვა (დარუბანდის). პროფ. ივ. ჯავახიშვილი პრისკეს ამ ცნობას ასე გადმოგვცემს „საზაფხურები ...კასპიის კარს მოადგენ. მაგრამ ეს ადგილი მათ გამაგრებული და-
ხვდათ... და სხვა გზით, ივროის ხეობაზე, საქართველოსა და სომხეთს შემო-
ესივნენ... სპარსელებმა ბიზანტიელებს კაცები მიუგზავნეს და სთხოვეს: ან ფულით ან ჯარით დაგვეზარეთ, რომ ივროის ხეობა გავამაგროთ და ჭუნნები შევიკა-
ვოთო“ (ქარ. ერის ისტორია I³, 220). ივ. ჯავახიშვილს, ცხადია პრისკეს კასპიის კარი დარიალის კარად მიანიხა და ამის შემდეგ იბერიაში შემოსასული „სხვა გზა“ პრისკე პანიელისა არ შეიძლება დარიალის გზა იყოს. და ასეთ სხვა გზად მას მიანიხა ივროის ხეობა, ალბათ, იმიტომ რომ პრისკეს მოხსენებული აქვს «იუროიპაახ». ჩვენ ზემოთ დავინახეთ, რომ პრისკეს ამ ფრაგმენტში კასპიის კარად დარუბანდის ივულისხმება, ხოლო „სხვა გზა“ დარიალის კარია. რაც შეეხება «იუროიპაახ»-ს, ის არ შეიძლება ივროის ხეობას ნიშნავდეს, ვინაიდან პრისკეს ორსავე ფრაგმენტში ის ციხე-სიმაგრედ არის მოხსენებული. გაცილებით უკეთ აქვს დაცუ-
ლი ამ ციხის სახელწოდება VI საუკუნის ავტორის იოანე დიდიეს. ის ორჯერ იხსენიებს მას: მისი სიტყვით კასპიის კარებთან ბარბაროსთა შემოსევების საწინააღ-
მდეგოდ საზღვლებმა ააგეს ციხე, რომელსაც საკუთარ ენაზე «ვირაპარახ»-ს ეძახდენ: ὁ Πέρσαι ἔσχοι ἀνάγκην, οἷα πρόσεχέσθεροι ταῖς τῶν βαρβάρων ἐφόβους, ἀντιαιδομειν φορτίσιον ἐχεῖ, Βιραπαράχ πατρίας αὐτὸ καλέσχετε; (Ioannis Lydi de magistratibus III 51, 52, 53). ამის შენ-
დევ გასაგებია პრისკე პანიელის მიერ მოყვანილი ფორმა, სახელდობრ: Ἰουραει-
παάχ < Ουιραειπαάχ < Βιραπαράχ. რაც შეეხება ამ სიტყვის მნიშვნელობას, ის, როგორც ტომაშევი ამბობს, სომხურ. სახელწოდებას უნდა წამოზადგენდეს და ნიშნავდეს „იბერთა საფარს“ (RE III, 489).

პროკოპი კესარიელი «კასპიის კარებით» ყოველთვის დარიალის კარს ჰგუ-
ლისხმობს. მეორე, დარუბანდის კარს ის უწოდებს Τζიარ (იხ. ქვევით BG IV 3 და იქვე ჩვენი შენიშვნა).

ξάμβλα τῆς ἀρχῆς τῆ διαδεξά-
 μένη τὴν βασιλείαν ὁ Ῥωμαίων
 βασιλεὺς ἔπειπε. τὰ δὲ τῆς χώ-
 ρας ἕρια ξὺν τῆς ἀρχομένοις ἐς
 τὸ ἀκριβὲς διεφύλασσαν ὅπως δὴ μὴ
 Οὐννοὶ πολέμοι· ἐξ ὅρου τοῦ Καυ-
 κάσου, ὁμόρου σφίσι ἐνταῦθα, ὁ.ἀ.
 Λαζიკῆς παρευόμενοι· ἐσβάλλασιν
 ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων. ἐρύλασσαν
 δὲ οὔτε αὐτοὶ χρήματα ἢ στρα-
 τιάν· πρὸς Ῥωμαίων δεχόμενοι
 οὔτε Ῥωμαίοις πη ξυστρατεύοντες,
 ἐπ' ἐμπόριαν δὲ τῆ κατὰ θάλασ-
 σαν πρὸς Ῥωμαίους αἰεὶ τὴν ἐν
 πόνοι φηγεμένους ἐργαζόμενοι.
 αὐτοὶ μὲν γὰρ οὔτε ἄλλας οὔτε
 σίτων οὔτε ἄλλο τι ἀγαθὸν ἔχου-
 σι, θέρρεις δὲ καὶ βύρσας καὶ
 ἀνδράποδα παρεχόμενοι τὰ ὑφίσιν
 ἐπιτήδεια ἐκμύζοντες. ἐπειδὴ δὲ
 τὰ ἀμφὶ Γουργένει τῆ Ἰβήρων
 βασιλεῖ γενέσθαι ξυνέπεσεν, ὡσ-
 περ μοι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις
 ἐρρήθη, στρατιῶται Ῥωμαίων
 ἐπιχωράζειν Λαζიკῆς ἤρξαντο, οἷς
 δὴ οἱ βάρβαροι· οὗτοι ἤχθοντες,
 καὶ πάντων μάλιστα Πέτρῳ τῆ
 στρατηγῆ, ἐπηρεάζειν τοὺς ἐντυγ-
 χάνουσιν εὐπετῶς ἔχοντι. ὁ δὲ
 Πέτρος οὗτος ὄρητο μὲν ἐξ Ἀρ-
 ζανηγῆς, ἣ ἐκτὸς Νυμφίου ποτα-
 μοῦ ἔστι, Περσῶν κατήκοος ἐκ
 παλαιῶν ἔσχα, πρὸς Ἰουστίνου δὲ
 βασιλέως ἔτι παῖς ὢν ἡνδραπό-
 διστος, ἡνίκα Ἰουστίνος μετὰ τὴν
 Ἀμιδῆς ἄλσασιν ξὺν τῆ Κέλερος
 στρατῶ ἐσέβαλλεν ἐς τὴν Περ-

როდესაც მათ მეფე მოუკვდებოდა
 რომაელთა მეფე უგზავნიდა სამეფო
 ტახტის მემკვიდრეს ძალაუფლების
 სიმბოლოს. ის ზედმიწევნით იცა-
 ვდა თაგის ქვეშევრდომებთან ერ-
 თად ამ ქვეყნის საზღვრებს, რათა
 მტრულად განწყობილი ჰუნნები,
 მათი (იამბინის) მოსახლვრე კავკა-
 კის მთიდან ლაზიკეზე გამოვლით
 რომაელთა მიწაწყალში არ შემო-
 ქრილიყვნენ. ისინი მტკიცედ იცა-
 ვდენ იმათ, ისე, რომ არც ფულს
 ლეებულობდენ რომაელებისაგან,
 არც ჯარს, და არც ლაშქრობდენ
 რომაელებთან ერთად, — რა სახი-
 თაც ზრ უნდა ყოფილიყო ეს —
 და მუდამ აწარმოებდენ პონტოში
 მცხოვრებ რომაელებთან საზღვაო
 ვაჭრობას. თვით მათ არც მარ-
 ლი ჰქონდათ, არც ხორბალი, არც
 სხვა რამე სიკეთე; ისინი მხოლოდ
 აწვდიდენ ტყავსაფარებს, ტყავებს
 და მონებს და თავისთვის საჭირო
 საგნებს იძენდენ. როდესაც მოხდა
 გურგენ, იბერთა მეფის წყალობით
 შემთხვეული ამბავი, როგორც ეს
 ზემოთ იყო ჩემ მიერ მოხსენებული¹,
 ლაზებთან დაიწყეს ჩადგომა რომა-
 ელთა ჯარისკაცებმა, რომლებითაც
 ის ბარბაროსები შეწუხებული იყ-
 ვნენ, და პირველ ყოვლისა მიწიბი-
 ბიი იყვნენ პეტრე სტრატეგოსით,
 რომელიც ადვილად ექცეოდა ხოლ-
 მე მათ უდიერად. ეს პეტრე შთა-
 მომავლობით იყო არზანენიდან,
 რომელიც მდინარე ნიმფის იქით
 არის და ძველითგანვე სპარსელთა

¹) ეს ამბავი მოთხრობილია BP I 12 (იხ. ზემოთ გვ. 21 მდ.).

εὐὼν γῆν. φιλιανθροπία δὲ, πολλῆ
 χρωμένου τοῦ κεκτημένου ἐς αὐτὸν
 ἔξ γραμμιατιστῶ ἐφοίτησε. καὶ
 τὰ μὲν πρῶτα Ἰουστινῶν γραμμα-
 τεὺς γέγονεν, ἐπεὶ δὲ Ἀναστα-
 σίου τετελευτηκότος Ἰουστίνος τὴν
 βασιλείαν παρέλαβε Ῥωμαίων, ὁ
 Πέτρος στρατηγὸς γεγονῶς ἔξ τε
 φιλοχρηματίαν εἶπερ τις ἄλλος
 ἐξῶκειλε καὶ ἀβελτερίᾳ πολλῆ ἔξ
 ἅπαντας ἐχρήτο.

Ἰσπερον δὲ βασιλεὺς Ἰουστινι-
 νὸς ἄλλους τε ἔξ Λαζικήν ἄρχον-
 τας ἐπέμψε καὶ Ἰωάννην, ὃν
 Ἰζιβον ἐκάλεον, ἄνδρα ἔξ ἀφανῶν
 μὲν καὶ ἀδόξων ἀρχὴν γεγονότα,
 ἔξ στρατηγίαν δὲ ἀναβεβηκότα
 κατ' ἄλλο οὐδὲν ἢ ἔτι πονηρό-
 τατός τε ἦν ἀνθρώπων ἀπάντων
 καὶ πόρους χριμάτων ἀδίκους
 γιανώτατος ἐξευρεῖν. ὃς δὲ ἅπαν-
 τα ἔσφηλέ τε καὶ συνετάραξε τὰ
 Ῥωμαίων τε καὶ Λαζῶν πράγμα-
 τα. οὗτος καὶ βασιλέα Ἰουστινι-
 νὸν πόλιν ἀνέπεισεν ἐπιθαλασσίαν,
 Πέτραν ὄνομα, ἐν Λαζῆς δεξιμα-
 σθα: ἐνταῦθα τε ὥσπερ ἐν ἀκρο-
 πόλει καθήμενος ἦγέ τε καὶ ἔφερε
 τὰ Λαζῶν πράγματα. τοὺς τε γὰρ
 ἄλλας καὶ ἕσα ἄλλα φορτία Λαζοῖς
 ἀναγκაίᾳ ἐδόκει εἶναι, οὐκ ἐτι φέ-
 ρειν ἐς γῆν τὴν Κολχίδα τοῖς
 ἐμπόροις ἐξῆν, ἢ ἄλλο τι¹ ἐνθιένδ²
 ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ἐν Πέτρα² ξυστησά-

ქვეშევრდომია; ის ჯერ კიდევ ბავ-
 შობისას ტყვედ იქმნა წამოყვანი-
 ლი მეფე იუსტინეს მიერ, როდეს-
 საც იუსტინე ამიღის აღების შემდეგ
 კელერის ჯარიოფურთ შეიჭრა სპარ-
 სელთა მიწაწყალში. როდეს ბატო-
 ნი მას დიდის კაცთმოყვარეობით
 ეპყრობოდა, მან დაიწყო გრამატი-
 ტულ სკოლაში სიარული. და თავდა-
 პირველად ის გახდა იუსტინეს მწე-
 რალი. ხოლო, როდესაც ანასტასის
 გარდაცვალების შემდეგ იუსტინემ
 რომაელთა სამეფო მიიღო, პეტრე
 სტრატეგოსად დაინიშნა; ის ვერ-
 ცხლის-მოყვარეობაში ჩავარდა —
 როგორც არც ერთი სხვა — და მე-
 ტად უდიერად ეპყრობოდა ყველას.

ხოლო შემდეგ იუსტინიანემ სხვა
 მთავრები გააგზავნა ლაზიკეში,
 მათ შორის იოანეც, რომელსაც
 ციბეს უწოდებდნენ, კაცი არაწარ-
 ჩინებულთა და არასახელოვანთა
 შთამომავალი, რომელმაც სტრა-
 ტეგოსობამდე მიიღწია სხვა არა-
 ფრიოთ, გარდა იმისა რომ ყველა-
 ზე უფრო საზიზლარი იყო და ყვე-
 ლაზე უფრო მოხერხებული ფულის
 საშოვნელად უსამართლო საშუა-
 ლებათა გამოგონებაში. ის იყო,
 რომ რომაელთა და ლაზთა ყველა
 საქმეები გაამრულდა და არივდარია.
 მანვე დააჯერა მეფე იუსტინი-
 ანე ლაზების ქვეყანაში ზღვისპი-
 რა ქალაქი აეშენებინა, სახელად

¹) ἄλλο P, ἄλλοσι G, ἄλλοσι ჰაჟრის კონფექტურა. დესტეფა-
 ნი (Byz. Zeit. 14, 641) უპირატესობას აძლევს G ხელნაწერის კითხვას, რასაც
 შემდეგ ჰაჟრიც იზიარებს (ის. პროკოპის გამოცემის III, 391).

²) Πέτραჲ | πέτραις, უკანასკნელ ფორმას იძლევა ყველა ხელნაწერი, პირ-

μενος τὸ δὴ καλούμενον μονοπά-
 λων αὐτὸς κάπηλός τε καὶ ξυμπάσης
 τῆς περὶ ταῦτα ἐργασίας ἐπιστάτης
 ἐγίγνετο, ἅπαντα ἄνυσμένός τε
 καὶ ἀποδιδόμενος Κόλχοις, οὐχ
 ἤπερ εἰμιστο, ἀλλ' ἤπερ ἐξήν. ἅμα
 δὲ καὶ ἄλλως οἱ βάρβαροι ἤχθοντο
 ἐπιχωριάζοντι αὐτοῖς οὐκ εἰσὺς
 πρότερον τῆ Ῥωμαίων στρατῷ. ἔ-
 δὴ οὐκέτι φέρειν οἷσί τε ὄντες
 Πέρσαις τε καὶ Χοσρόῃ προσχω-
 ρεῖν ἔγνωσαν, πρὲς βίαις τε αὐτίκα
 ταῦτα διαπραξομένους κρῖφα Ῥω-
 μαίων παρ' αὐτοὺς ἐπεμψαν. αἱ
 δὲ εἶρηται τὰ πιστὰ πρὸς Χοσρόου
 λαβόντων, οὐ γὰρ εὐπίστε Λαζῶν
 ἄκοντας ἐκδώσει Ῥωμαίοις, οὕτω
 δὲ αὐτὸν ξὺν τῆ Περσῶν στρατῷ
 ἔς τὴν χώραν ἐπαγαγέσθαι.

პეტრა. იქ იჯდა ის, ვითარცა
 აკროპოლისში, და სძარცვავდა
 ლაზთა ქონებას. ვაჭრობს ხომ უკ-
 ვე ნება აღარ ჰქონდათ კოლხიდა-
 ში შეეტანათ მარილი და სხვა სა-
 ქონელი, რაც ლაზებისთვის აუცი-
 ლებლად საჭიროა, არც აქიდან
 შეეძლოთ რამე ეყიდინებინათ, არა-
 მედ მან (ი. ი. იოანეიმ) შემოიღო
 ეგრეთწოდებული მონოპოლი და
 თვისთ გარდაიქცა მეწვრიმალედ
 და მთელი, ამ საგნებით ვაჭრობის
 ზედამდგომად: ყველაფერს ჰყიდუ-
 ლობდა და აწვდიდა კოლხებს არა
 ისე, როგორც ეს ჩვეულებრივ იყო,
 არამედ ისე, როგორც ეს მის მიერ
 ნებადართული იყო. გარდა ამისა
 ბარბაროსები იმითაც იყვნენ უკმა-
 ყოფილონი, რომ მათ რომაელთა

ჯარი ჩაუყენეს, რასაც წინათ აღგილი არ ჰქონია. რადგან ამის ატა-
 ნა აღარ შეეძლოთ, განიხრახნეს მიმხრობოდენ სპარსელებს და ხოს-
 როს; მაშინვე რომაელების ჩუმად ელჩებიც გააგზავნეს მათთან ამის
 მოსაგვარებლად. მათ დააბარეს, რათა ხოსრო, მის შემდეგ რაც მი-
 ილებდენ მისგან იმის პირობას, რომ ის არადროს არ მისცემდა
 ლაზებს—მათი ნების წინააღმდეგ — რომაელების ხელში, მოსულს იყო
 მათს ქვეყანაში სპარსელთა ჯარიოთურთ.

ყოფილთა, რომ მათ რომაელთა
 ჯარი ჩაუყენეს, რასაც წინათ აღგილი არ ჰქონია. რადგან ამის ატა-
 ნა აღარ შეეძლოთ, განიხრახნეს მიმხრობოდენ სპარსელებს და ხოს-
 როს; მაშინვე რომაელების ჩუმად ელჩებიც გააგზავნეს მათთან ამის
 მოსაგვარებლად. მათ დააბარეს, რათა ხოსრო, მის შემდეგ რაც მი-
 ილებდენ მისგან იმის პირობას, რომ ის არადროს არ მისცემდა
 ლაზებს—მათი ნების წინააღმდეგ — რომაელების ხელში, მოსულს იყო
 მათს ქვეყანაში სპარსელთა ჯარიოთურთ.

Ἄφικόμενοι τοῖνυν ἐς Πέρσας
 οἱ πρὲς βίαις καὶ Χοσρόῃ λάθρα ἐς
 ὄψιν ἐλθόντες ἔλεξαν τριάδε „Εἰ-
 τινὰς καὶ ἄλλους ἐκ τῶν παντὸς
 χρόνου τῶν μὲν οἰκείων ἀποστάν-
 τας ὄντινα δὴ τρόπον, ἀνδράσι δὲ
 τὸ παράπαν ἀγνώσι προσοχεχωρη-
 κότητας ὑμῶν ἑόντων ἐν πειρασ-
 ῶν τύχη ἢς μάστιχα ἀσμένους ἐπι-

როგორც კი ელჩები მოვიდნენ
 სპარსთა ქვეყანაში და ფარულად
 წარუდგენ ხოსროს, მიმართეს მას
 შემდეგ სიტყვით¹⁾: „თუ მთელი
 ამ ხნის განმავლობაში მიგხეიერი
 ისეთები, რომელნიც რალაც-ნაი-
 რად თავისიანთაგან გადამდგარან
 და სრულიად უცხო ხალხს მიჰკედ-
 ლებიან—რასაც აღგილი არ უნდა

ველი მოცემულია პრ. მ. ე. ლ. ი. ს. მიერ; მის, 1607 წელს დაბეჭდილ პროკოპის

მის, 1607 წელს დაბეჭდილ პროკოპის

1) ლაზების ამ სიტყვაზე მიუთითებს პროკოპი წინათვე (BP II 2), როდესაც

τους πριν ἐπανήγαγεν ἐπιτηδείους
 τισιούτους δὴ τινὰς καὶ Λαζούς, ὧν
 μέγιστε βασιλεὺς, νόμιζε εἶναι.
 Κόλχαι¹ γὰρ Πέρσαις σύμμυχοι
 τὸ ἀνέκαθεν ὄντες πολλά τε εἰρ-
 γάσαντο αὐτούς ἀγαθὰ καὶ αὐτὶ
 ἔπαυον· ὧν δὲ ἐν γράμμασι μυθ-
 μεία πολλὰ ἡμεῖς τε ἔχομεν καὶ
 τοῖς βασιλείοις τῆς σοῖς ἐς τὸ παρὲν
 διασώζεται. χρόνῳ δὲ ὕστερον τοῖς
 ἡμετέροις προγόνοις τετύχηκεν
 εἴτε παρ ἡμῶν ἀμεληθεῖσιν εἴτε
 ἄλλου του ἕνεκα (οὐ γὰρ ἔχομεν
 τι σαφές περὶ τούτων εἰδέναι)
 Ῥωμαίοις ἐνσπόνδοις γενέσθαι.
 καὶ νῦν ἡμεῖς τε καὶ ὁ Λαζικῆς
 βασιλεὺς διδομεν Πέρσαις ἡμᾶς
 τε αὐτούς καὶ γῆν τίν ἡμετέραν
 ὅτι βούλοισθε χρῆσθαι. δεόμεθα
 δὲ ἡμῶν οὕτως σκεπείσθαι περὶ
 ἡμῶν. εἰ μὲν οὐδὲν πρὸς Ῥω-
 μαίων πεπονθότες δεῖον, ἀλλ'
 ἀγνωμοσύνη ἐχόμενοι κερχάρηκα-
 μεν εἰς ἡμᾶς, τήνδε ἡμῶν εὐθύ-
 ἀποσείσασθε τὴν ἰκετείαν, οὐδὲ
 ἡμῖν ποτε πιστοὺς ἔσεσθαι Κόλ-
 χους² οἰόμενοι (φιλίας γὰρ διαλε-
 λυμένης ὁ τρόπος τῆς μετ' ἐκεί-
 νην πρὸς ἑτέρους κημισταμένης
 ἔλεγχος γίνεται)· εἰ δὲ λόγῳ μὲν

ჰქონოდა — და კეთილად შეტრია-
 ლებულ ბედს ისინი კვლავ თავი-
 სიანებისთვის დაუბრუნებია უფრო
 მეტად დაკმაყოფილებულნი, — ირ-
 წმუნე დიდებულო მეფე, რომ ასე-
 თები ლაზებიც არიან. კოლხები
 ხომ ძველითგანვე სპარსელების
 მოკავშირეები იყვნენ და ბევრი
 სიკეთე უყვეს მათ და თვითონაც
 განიცადეს მათგან: ამის წერილო-
 ბითი საბუთები მრავალი გვაქვს
 ჩვენ და შენს სამეფო საგანძურე-
 ბში ეხლაც არის დაცული, ხოლო
 შემდეგ ხანებში ჩვენს წინაპრებს
 მოუხდათ რომაელებთან კავშირის
 შეკვრა — მოხრა კი ის ან თქვენი
 უზრუნველობით იმათზე, ან სხვა
 მიზეზის გამო (ჩვენ ამის შე-
 სახებ დანამდვილებით არაფერი
 ვიცით). ეხლა-კი ჩვენ და ლაზი-
 კის მეფე გაძლევთ სპარსელებს
 უთრღბას გამოგვიყენოთ ჩვენ და
 ჩვენი ქვეყანა ისე, როგორც თქვენ
 გსურთ. ხოლო გთხოვთ თქვენ გან-
 საჯროთ ჩვენ შესახებ შემდეგნაირად:
 თუ ჩვენ რომაელებისაგან არავი-
 თარი უბედურება არ განგვიც-
 დია, არამედ უვიცობით შეპყრო-
 ბილნი გადმოვივართ თქვენკენ,
 უმაღვე უკუაგდეთ ჩვენი თხოვნა

გუთ უიტიტივისის ვლიები დაარწმუნებენ ხოსროს, რომ სპარსეთის ინტერესებისა-
 თვისვე საჭიროა დაარღვიოს ხავი ბიზანტიელებთან, პროკოპი დასძენს;

ო ოთ და ოს ოუს Ἀρμενίων τε καὶ
 Λαζών λόγους ἐλίγῳ ὕστερον ἔδρα-
 σεν ἅπερ μοι αὐτίκα μάλα λελέ-
 ξεται (Haurgy I 153 12—14)

1) კოლხოი VG. 2) კოლხუს VG.

საქართველოს მუზეუმის მთაბბე, VI:

φίλοι Ῥωμαίων, ἔργα δὲ ἀνδρά-
 πεδα γεγονότες πιστά, ἔργα πεπίν-
 θαμεν πρὸς τῶν ἐφ' ἡμῖν τετυ-
 ραννηκίτων ἀνόσια, δέξασθε μὲν
 ἡμᾶς τοὺς πρόσθε ξυμμαχους, κτή-
 σασθε δὲ δούλους εἰς φίλοις ἔχρη-
 σθε, μισήρατε δὲ τυραννίδα πικ-
 ρὰν οὕτως μῖν ἐν γειτόνων¹ ἐγγι-
 γερμένην, τῆς δικαιοσύνης ἄξι-
 πρόσσονται, ἣν περιτέλλειν αἰ-
 πάτριον Πέρσαις. εὐ γὰρ ἔμη-
 δὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ
 καὶ τοὺς ἑτέρων ἀδικουμένους
 ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι πέφυκεν.
 ἔνια δὲ εἶπεῖν τῶν τετλιμύχαισιν
 οἱ κατάρται Ῥωμαῖοι κατ' ἡμῶν
 ἄξιον. τῷ μὲν γὰρ ἡμετέρῳ βα-
 σιλεῖ τὸ σκῆμα μόνον τῆς βασι-
 λείας ἀπολιπόντες αὐτῶν τὴν ἐξου-
 σίαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἀφήρηγται,
 καὶ κἀθηται βασιλεὺς ἐν ὑπηρέτου
 μοίρᾳ, τὸν ἐπιτάττοντα στρατηγὸν
 δεδώς· στρατιᾶς δὲ ἡμῖν ἐπέστη-
 σαν πλήθους, οὐχ ἔπως τὴν χώραν
 ἀπὸ τῶν ἐνοχλῶντων φρουρήσουσιν
 (εὐ γὰρ οὐδέ τις τῶν ἐμόρων ἡμᾶς
 πλήν γε δὴ Ῥωμαίων ἠνώχλησεν),
 ἀλλ' ἔπως ἡμᾶς ὥσπερ ἐν δεσ-
 μωτηρίῳ καθείρξαντες κήριοι τῶν
 ἡμετέρων γενήσονται. λεγισάμενοι
 δὲ σκλαυματέραν ποιήσασθαι τὴν
 τῶν ἡμῖν ὑπαρχόντων ἀφαίρεσιν,
 ἔρχ, ὦ βασιλεῦ, ἐς ἐπίαν τινὰ
 ἐννοίαν ἡλίθον· τῶν ἐπιτηδείων
 ἃ μὲν περιττὰ παρ' ἐκείνους εἶναι
 τετύχηκεν, ἀναγκάζουσιν οὐχ

თქვენ, რომელნიც იფიქრებთ, რომ
 კოლეხები არც თქვენი ერთგული
 იქნებიან ოდესმე (ვინაიდან დარ-
 ლეული მეგობრობის მაგალითი
 ამის შემდეგ სხვებთან დადგენილი
 მეგობრობის საზომად შეიქმნება).
 ხოლო, თუ ჩვენ რომაელების მეგო-
 ბრები ვიყავით სიტყვით, საქმი-
 თი ერთგული მონები, და ჩვენი
 მიმძლავრებლებისაგან უწმინდური
 საქმეები განვიცადეთ, მიგვიღეთ
 ჩვენ, წინანდელი მოკავშირეები:
 გაიჩინეთ მონებად ისინი, ვინც
 თქვენ მეგობრებად გყავდათ; შეი-
 ზიზღეთ მწარე მიმძლავრება, თიქინ
 მეზობლად რომ აღმართულა ჩვენ-
 ზე, და თქვენ იქმთ სამართლი-
 ანობის ღირსეულ საქმეს, რომელ-
 ზე ზრუნვაც მუდამ მამაპაპეული
 წესი იყო სპარსელებში. უსამართ-
 ლოდ არ მომქცევი ხომ არ ჩაი-
 თვლება სამართლიან ადამიანად,
 თუ ის სხვების მიერ ჩაგრულებს არ
 დაიცავს ხოლმე, როდესაც ეს
 მის ხელთ არის. საჭიროა ითქვას
 ზოგიერთი რამ, რაც ჩაიდინეს
 ჩვენ წინააღმდეგ წყევლმა რომა-
 ელებმა. ჩვენს შეფეს ხომ მეფო-
 ბის მხოლოდ გარეგნული ნიშნე-
 ბი დაუტოვეს, ხოლო ძალაუფლება
 საქმეებში თვითონ მიითვისეს; მე-
 ფეც მოსამსახურის ბედში იმყოფე-
 ბა და განმკარგულებელი სტრატე-
 გოსის ემინიან. უამრავი ჯარიც
 ჩავვიყენეს, მაგრამ არა იმიტომ რომ
 დაიცვან ქვეყანა შემწუხებელთა-

¹) ἐν γειτόνων V, ἐγγειτόνων G, ἐκ γειτόνων P.

ἐκόντως ὠνεῖσθαι Λαζούς, ἕσα δὲ αὐτοῖς χρησιμώτατα φέρειν Λαζική πέφυκεν, οἶδε ἀξίως ἰδῆσθαι τῷ λόγῳ παρ' ἡμῶν πρίασθαι, τιμῆς ἐκπέρωθι γνώμη τῶν κρατούντων ἰριζομένης. οὕτω τε ξὺν τοῖς ἀναγκαιῶσι ἅπαν ἀφαιρῶντι τὸ χρυσὸν ἡμᾶς, ὀνόματι μὲν τῷ τῆς ἐμπορίας εὐπρεπεῖ χρώμενοι, ἔργῳ δὲ ἡμᾶς ὡς ἐν μάλιστ' αἰσχρομένοι. ἐφέστηκέ τε ἡμῖν ἄρχων κάπηλος, τὴν ἡμετέραν ἀπορίαν ἐργασίαν ἵνα τῆς ἀρχῆς ἐξουσίᾳ πεποιημένος. ἡ μὲν οὖν τῆς ἀποστάσεως αἰτία τοιαύτη τις οὖσα τὸ δίκαιον ἐφ' ἑαυτῆς ἔχει· ὅσα δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ἔμφορα ἔσται, δεχομένοις τὴν Λαζῶν δέησιν, αὐτὰ ἐροῦμεν. τῆς Περσῶν ἀρχῆς βασιλείαν ἀρχαιοτάτην προσθήσετε, μηχανόμενον τε ἀπ' αὐτῆς ἐξετε τὸ τῆς ἡγεμονίας ἀξίωμα, μετεῖναι δὲ τῆς Ῥωμαίων θαλάσσης ἡμῖν διὰ τῆς ἡμετέρας ἑμψήσεται χώρας, ἐν ἣ πλοῖά σοι, ὦ βασιλεῦ, ναπηγομένῳ βᾶτον οὐδὲν πόνῳ τὸ ἐν Βυζαντίῳ πλάσιον ἔσται. μετὰ τὴν γὰρ ἐγκύβητα οὐδὲν ἔσται.

გან (მოსახლეობებიდან სხვა ხომ არავენ გვაწუხებდა ჩვენ, გარდა რომაელებისა), არამედ რათა დავემწყვდიეთ ჩვენ როგორც სადილეგოში და ჩვენს ქონებას დაჰპატრონებოდნენ. იმ აზრით რომ უფრო სწრაფად მოეხდინათ ჩვენი ქონების მითვისება, აი, მეფევე, რანიარ დასკვნამდე მივიდნენ: რაც-კი საქირო საგნებიდან მათთვის ზედმეტი აღმოჩნდება, მის ყიდვას აძულებენ ლაზებს, მათი ნების წინააღმდეგ; ხოლო, რაც მათთვის საქირო საგნებიდან ლაზიკეს შეუძლია მისცეს, ისინი ფიქრობენ, რასაკვირველია, მათ. შესყიდვას ჩვენგან მხოლოდ სიტყვით, რადგან ფასი თვითეულ შემთხვევაში წესდება მმართველთა აზრისა და მიხედვით. ამნაირად, საქირო საგნებთან ერთად ისინი გვართმევენ მთელ ოქროსაც, და უწოდებენ ამას ვაჭრობის კეთილშობილ სახელს, საქმით კი ისინი გვმძლავრობენ, რაც შეიძლება უფრო მეტად. ჩვენ გვიყენია მთავარი მეწვრიმალე, რომელიც ჩვენს სიღარიბეს, ძალაუფლების წყალობით, მოგების საშუალებად ხდის¹. აი,

1) ეს ადგილი ლაზთა სიტყვისა, ისევე როგორც პროკოპის მიერ ზემოთ (გვ. 47—48) გადმოცემული ცნობა იოანე ციხეს სავაჭრო პოლიტიკის შესახებ ლაზეთში, ეხება ბიზანტიის VI საუკუნის ისტორიის ძირითად საკითხს. ლაზეთში იუსტინიანეს მიერ დანიშნულმა იოანე ციხემ შემოიღო ე. წ. მონოპოლი: ლაზეთში საქონელი თვითონ შეჰქონდა და ჰყიდდა (მაგ., მარილს), საქესპორტო საქონელსაც თვითონ იძენდა მტკიცე, მის მიერ დაწესებულ ფასებში. რადგან იოანე ყველაფერს ჰყიდულობდა და აწვდიდა კოლხებს არა ისე, როგორც ეს ჩვეულებრივ იყო, არამედ ისე, როგორც ეს მის მიერ ნებადართული იყო», ცხადია, ის ლაზების თვალში ჩვეულებრივი მიმძლავრებელი და მეწვრიმალე იყო, რომლის მთავარ მიზანს ფულის შოვნა და გამდიდრება შეადგენდა. მაგრამ აქ, რასაკვირველია, გაცილებით უფრო რთული ამბავია მოთხრობილი, ვიდრე ეს ლაზებს წარმოედგინ-

προσδείη δ' ἄν τις ἄς λαὶ ληΐζεσθαι τοὺς ἑμὸρους βάρβαρους τῆν 'Ρωμαίων γῆν ἀνά πᾶν ἔτος ἐφ' ἡμῖν κείσεται. ἕρεσι γὰρ τοῖς Καυκασίοις ἐπιτείχισμα μέχρι τοῦδε γεγονέναι τῆν Ἀαζῶν χῶραν πάντως ποῦ καὶ ἡμεῖς ξυνεπίστασθε. ἡγούμενου τοῖσιν τοῦ δικαίου, πρὸ ἰόντος δὲ τοῦ ξυμφέροντος, τὸ μὴ οὐχὶ τοὺς λόγους πρὸσέσθαι οὐδὲ μᾶζ ἀν εὐβουλίας οἰόμεθα εἶναι. τοσαῦτα μὲν οἱ πρὸσβείε εἶπον.

Δοσρόγος δὲ τοῖς λόγοις ἡσθίεζ ἀμύσειν τε Ἀαζῶς ἀμολόγησε καὶ τῶν πρὸσβείων ἐπανθάνετο εἰ οἱ στρατῶ μεγάλα ἐς γῆν τῆν Κολχίδαν ἰέναι δυνατὰ εἶη. πολλῶν

ასეთია მიზეზი, ჩივინი განდგომისა და მისი გამართლება მასშივეა. იმ სარგებლობის შესახებ, რომელიც გექნებათ თქვენ ლახთაგან, თუ მათ თხოვნას შეიწყნარებთ, ეხლავე მოგახსენებთ. სპარსელთა ძალას თქვენ შეჰმატებთ უძველეს სამეფოს დამისი საშულებით თქვენი ჰეგემონიის ღირსება გადიდებული იქნება, ხოლო ჩვენი ქვეყნის გზით რომელთა ზღვას დაუკავშირდებით აქ თუ ხომალდებს ააგებ, შეფევე არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, რომ ბიზანტიონის პალატს მიაღწიო. გზაზე ხომ არავითარი წინააღმდეგობა არ შეგხვდება. უნდა დაუმატოთ ისიც, რომ თქვენზე იქნება დამოკიდებული, რომ

ნათ და ვიდრე ეს თვით პროკოპისაც აქვს ამ ადგილას მოთხრობილი, პროკოპი ცდილობს საქმე ისე წარმოგვიდგინოს, თითქოს იოანე ციბე იყო კაცი, ყოვლად საზიხლარი და «მოხერხებული ფულის საშოვნელად უსამართლო საშუალებათა გამოგონებაში», და თითქოს მან თავისი მოქმედებით «რომაელთა დე ლახთა საქმეები გაამრუდა და არიდარია», მაშინ როდესაც ყველაფერი ეს მიეწერება არა იოანე ციბეს, არამედ იმ ეკონომიურ პოლიტიკას, რომელიც ამდროინდელ ბიზანტიაში იყო შემოღებული.

მართალია, ჯერ ჩვენ არა გვაქვს ნათელი სურათი ბიზანტიის ეკონომიური მდგომარეობისა VI საუკუნეში, მაგრამ ამდროინდელი ნოველები, ერთი მხრით, და პროკოპის „საიდუმლო ისტორია“, მეორე მხრით; მიგვითითებენ იმ სიძნელეებზე, იმ ეკონომიურ კრიზისზე, რომელსაც ბიზანტია განიცდიდა. ამ კრიზისიდან ადვილ დასაღწევად ერთ-ერთ ძირითად ზომად მთავრობის მიერ მიჩნეულ იქმნა ვაჭრობის მონოპოლიის შემოღება. ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული წყაროებიდან თანდათან ირკვევა, რომ ეს მონოპოლია შეეხებოდა არა მარტო ფუფუნების და არამასიური მოხმარების საგნებს (მაგ., აბრეშუმს), არამედ პირველმთხოვნილების, საგნებსაც (მაგ., პურს). ასეთი მონოპოლია იყო შემოღებული, მაგალითად, კონსტანტინეპოლში და ალექსანდრიაში (Procopius, Anecdota, ed Haury III, 1 p. 164), და ეს მონოპოლია შეეხებოდა არა მარტო საბითუმო ვაჭრობას, არამედ წვრილდასაც. რომ ლახეთში შემოღებული წესები ვაჭრობისა იოანე ციბეს მიერ მოგონილი კი არ იყო, არამედ ცენტრალური მთავრობის მიერ დამტკიცებული რეგლამენტიდან გამომდინარეობდა, ჩანს იქიდანაც, რომ მაგ. ალექსანდრიაში შემოღებულ წესებს პროკოპი ისეთივე გამოთქმებით ახასიათებს, როგორც ლახეთში შემოღებულს. იქაც ალექსანდრიის პრეფექტი ჰეფესტე წოდებულია *κατακλις*, როგორც იოანე ციბე, რომელიც ჰეფესტეს მსგავსად ფასებს, თვითონა წესებს.

γὰρ ἀπαγγελλόντων ἔφρασκεν ἀκη-
κοῦναι τὰ πρότερα θύσοδον ἐπει-
κῶς καὶ ἀνδρὶ εὐζῶνῃ τὴν χῶ-
ραν εἶναι, κρημνῶδη τε ὑπερφυῖς
οὖσαν καὶ δένδρως συχοῖς τε
καὶ ἀμφιλαφείων ἐπὶ μικρότατον
συνεχομένην. οἱ δὲ οἱ ἰσχυρίζοντο
παντὶ τῷ Περσῶν στρατῷ τὴν
ἐκείνην ὁδὸν εὐπετῆ ἔσσεσθαι, τέ-
μνουσι μὲν τὰ δένδρα, ἐς δὲ τῶν
κρημνῶν τὰς δυσχωρίας αὐτὰ ἐμ-
βαλλομένοις. καὶ αὐτοὶ ὠμολογοῦν
τῆς τε ὁδοῦ ἡγεμόνες καὶ τοῦ ἔρ-
γου τοῦτου Πέρσαις ἔσσεσθαι¹.
ταύτη ὁ Χοσρόης ἐπηρμένος
τῆ ὑποθήκῃ στρατιάν τε πολ-
λὴν ἡγείρε καὶ τὰ ἐς τὴν ἔφοδον
ἐξηρτῆτο, οὕτε τὸ βούλευμα ἐς
Πέρσας ἐξενεγκῶν, πλὴν γε ὅθι
οἱς τὰ ἀπόρρητα κοινολογεῖσθαι
μόνοις εἰῶναι, καὶ τοῖς πρέσβεισιν
ἐπαγγείλας ὅπως τὰ πρασσόμενα
μηδενὶ φράσωσιν, ἀλλ' ἐς Ἰβηρίαν
τῷ λόγῳ ἐστέλλετο, ὡς τὰ τῆδε
κατὰσθησόμενος πράγματα. ἔθνος
γὰρ Οὐγγικὸν ἐνταυθὰ πῃ ἐπισκη-
ψαι τῆ Περσῶν² ἀρχῆ ἐπεσῆμιζεν.

გასაგრძობი შეიქმნებოდა, როდესაც ისინი ხეებს მოსჭრიდნ და მათ
დაქანებულ ადგილთა ძნელგასავლებში ჩაყრიდნ. თვითონ ალუთ-
ქვეს, რომ გზისა და ამ საქმის წინამძღოლებად ეყოლებოდათ სპარსე-
ლებს. ამ საწინდრით წაქეზებულმა ხოსრომ შეკრიბა დიდძალი ჯარი
და მოემზადა ლაშქრობისათვის, მაგრამ არ გაუმხილა თავისი განზრ-
ახვა სპარსელებს გარდა იმ პირებისა, რომელთაც მხოლოდ ჩვეუ-
ლებრივ გაანდობდა ხოლმე საიდუმლოებას; ელჩებსაც განუცხადა,
რათა არავისათვის გაემჟღავნებინათ ეს საქმე; თქმით-კი ის მიემ-
გზავრებოდა იბერიაში, ვითომც იქაური საქმეების მოსაწესრიგებ-
ლად: მიზნებად ასახელებდა, ვითომც აქ სადღაც ჰუნების ტომი თავს
დასხმოდეს სპარსელთა ძალებს (Haury I 215—221).

¹) ἔσσεσθαι: πρόπογοι P (შდ. ჰაურო III 391). ²) Περσῶν] ῥωμαίων C

მოსახლვრე ბარბაროსებმა ყოველ
წელიწადს არბიონ რომელთა მი-
წაწყალი. ყოველ შემთხვევაში
თქვენ ალბათ იცით, რომ ლახთა
ქვეყანა დღემდე კავკასიის მთების
წინააღმდეგ საფარს წარმოადგენ-
და. მაშ, როდესაც სამართლიანო-
ბა გიკარნახებს, ხოლო სარგებლო-
ბა თვალსაჩინოა, ვთქვით, მო-
კლებული იქნება ყოველგვარ გონიე-
რებას, თუ ეს სიტყვები არ იქნება
მიღებული“. აი ეს თქვეს ელჩებმა.

ამ სიტყვებით ნასიამოვნებმა ხო-
სრომ ალუთქვა ლახებს დახმარება
და შეეკითხა ელჩებს, შესაძლებელი
იქნება თუ არაო, რომ ის დიდი
ჯარით მივიდეს კოლხიდის ქვეყა-
ნაში. ბევრს უთქვამს—განაცხადა
მან—და წინათაც მსმენია, რომ ეს
ქვეყანა საკმაოდ ძნელგასავლელია
მსუბუქად ჩაცმული კაცისათვისაც-
კი, რადგან ის ზომიან მეტად და-
ქანებულია და ხშირად უზარმაზა-
რი ტყეების შემცველი დიდ მან-
ძილზე. ხოლო ისინი დაჟინებით
უმტკიცებდნ, რომ სპარსელთა
მთელი ჯარისთვის ის გზა ადვილი

ქალაქი პეტრა.

Χοσρόης δὲ καὶ ὁ Μήδων στρα-
τός, ἐπειδὴ τὴν Ἰβηρίαν ἀμει-
φάντες ἐν τοῖς τῆς Λαζიკῆς ὄροις,
τῶν πρέσβειων σφίσιν ἡγουμένων,
ἐγένοντο, τὰ δένδρα οὐδενὸς ἀν-
τιστατοῦντος ἐκτέμνοντες, ἄπερ
ἐνταῦθα συχνὰ τε καὶ δεινῶς
ἀμφιλαφῆ τε καὶ σφηλὰ ἐν χω-
ρίαις κρημνῶσεσιν ὄντα παντάπα-
σιν ἄβατον τῆ στρατιᾶ τὴν χώραν
ἐποίει, ταῦτά τε ἐς τὰς δυσχω-
ρίας ἐρρίπτουσαν καὶ ὕλως εὐπετῆ
τὴν ὁδὸν ἀπειργάζοντα. ἀφικόμε-
νοις τε αὐτοῖς ἐς μέσην Κολχίδα
(οὗ δὲ τὰ τε ἀμφὶ Μήδειαν καὶ
Ἰάσονα οἱ ποιηταὶ γεγενῆσθαι
μυθολογοῦσιν) ἐλθὼν Γουβάρης, ὁ
Λαζῶν βασιλεὺς, προσεκίνησεν
ἄτε δεσπότην Χοσρόην τὸν Καβά-
δου, αὐτὸν τε οἱ ξὺν τοῖς βασιλείοις
καὶ Λαζიკῆν ἐνδιδοὺς ἄπασαν.

Ἔστι δὲ Πέτρα πόλις ἐπιθα-
λασσία ἐν Κόλχοις, πρὸς τῇ
Ἐξείνῳ καλούμένῳ πόντῳ, ἣν
δὴ φαῦλόν τι χωρίον τὰ πρότερον
οὖσαν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῇ
τε περιβόλῳ καὶ τῇ ἄλλῃ κατα-
σκευῇ ἐχυρὰν τε καὶ ἄλλως ἐπι-
φανῆ, κατεστήσατο. ἐνταῦθα τὸ
Ῥωμαίων στρατεύμα εἶναι ξὺν τῇ
Ἰωάννῃ μαθῶν ὁ Χοσρόης στρα-
τιᾶν τε καὶ στρατηγὸν Ἀνιαβέδην
ὡς αὐτῶν ἐξελθόντας ἐπ' αὐ-
τοὺς ἐπεμψε. γγούς δὲ Ἰωάννης

II 17. როდესაც ხოსრომ და
მილთა ჯარმა იბერიის გავლის
შემდეგ ლაზიკის საზღვრებში მოა-
ლწიეს—ელჩები მათ წინუძლო-
დენ—იმათ დაიწყეს, ისე რომ არა-
ვინ წინააღმდეგობას არ უწევდა,
ხეების მოჭრა, რომელიც იქ, და-
ქანებულ ადგილებში, მეტად ხში-
რი, შტომრავალი და მაღალი იყო
და ჯარისათვის იმ ქვეყანას სრუ-
ლიად გაუვალს ხდიდა, ჰყრიდენ
მათ ძნელსავალ ადგილებში და
სრულიად ადვილგასავლელად აქ-
ცევდენ გზას. როდესაც მიაღწიეს
შუა კოლხეთს (სადაც ადგილი
ჰქონდა მედეას და იასონის ამბავს,
როგორც ამას პოეტები მოგვი-
თხრობენ), მოვიდა გუბაზი, ლაზ-
თა მეფე, ეთაყვანა ხოსროს კავა-
დის ძეს, ვითარცა ბატონს, და
თავისი თავი სამეფო ძალაუფლე-
ბითურთ და მთელი ლაზიკე გადა-
სცა მას.

პეტრა ზღვისპირა ქალაქია
კოლხეთში ეგრეთწოდებულ ექსი-
ნის პონტოსთან; ის უმნიშვნელო
იყო წინათ, ხოლო იუსტინიანე მე-
ფემ, გარეზღუდისა და სხვა მინა-
შენების საშუალებით გაამაგრა და
ყოველმხრივ გაამშვენებინა კიდეც.
როდესაც ხოსრომ გაიგო, რომ იქ
რომაელთა ჯარი იყო ითანეთურთ,
მან გაგზავნა მათ წინააღმდეგ ჯა-
რი და სარდალი ანიაბელი იმ მი-
ზნით, რომ მათ პირველი იერი-
შითვე აეღოთ ქარაი. როგორც კი

τὴν ἔφοδον οὕτε τοῦ περιβόλου
 τινὰ ἔξω γενέσθαι οὕτε ἀπὸ τῶν
 ἐπάλξεων φανῆναι τοῖς πλεμίοις
 ἐκέλευσεν, ἀλλὰ πᾶν ἔξεπλίσας
 τὸ στρατεύμα πλησίον που τῶν
 πυλῶν ἔστησεν, ἐπιστείλας σιγῇ
 ἔχεσθαι, μῆτε ἦχον μῆτε φωνὴν
 ἀφιέντας τινά. οἱ γοῦν Πέρσαι
 ἀγχιστά πύου τοῦ περιβόλου γενόμε-
 νοι, ἐπεὶ οὐδὲν σφίσι πολέμιον
 οὕτε καθωραῖτο οὐτ' ἠκούετο,
 ἔρημὸν ἀνδρῶν εἶναι τὴν πόλιν,
 Ῥωμαίων αὐτὴν ἐκλελοιπῶτων,
 ἐνόμισαν. εἰδὲ δὴ ἔτι μάλλον ἀμφὶ
 τὸν περιβόλον ἦλθον, ὡς κλίμακας
 εὐθύς, ἅτε οὐδενὸς ἀμυνομένου,
 ἐπιθήσοντες. πολέμιόν τε οὐδὲν
 οὕτε ὄρωντες οὕτε ἀκούοντες, πέμ-
 φαντες παρὰ Χοσρόην τὰ πα-
 ρόντα σφίσι ἐδήλουν. καὶ ὅς τὸ
 μὲν πλείστον τοῦ στρατοῦ πέμψας
 πανταχόθεν ἀποπειράσθαι τοῦ
 περιβόλου ἐκέλευε, κριθῆναι τε τῆ
 μηχανῇ ἀμφὶ τὰς πύλας χρῆσθαι
 τῶν τιμῶν ἀρχόντων ἐπέστελλεν, ἐν
 δὲ τῷ λόφῳ καυθήμενος, ὅς δὴ τῆ
 πόλει ὡς ἀγχοτάτω ἐπίκειται, θεα-
 τῆς τῶν πρασσομένων ἐγίνετο. αὐ-
 τήκα δὲ Ῥωμαῖοι τὰς τε πύλας ἀν-
 ἐκλινον ἐκ τοῦ ἀφηνείου καὶ ἀπρο-
 δόκητοι ἐπιπεσόντες πλείστους
 τῶν πολέμιων διέφθειραν. καὶ μά-
 λιστα τοὺς ἀμφὶ τὸν κριθὸν τεταγ-
 μένους. οἱ δὲ λοιποὶ μόλις ξὺν τῷ
 στρατηγῷ διαφυγόντες ἐσωθήσαν.
 θυμῷ τε ὁ Χοσρόης ἐχόμενος
 Ἀνιαβέδην ἀνεσχολόπισεν, ἅτε
 καταστρατηγηθέντα πρὸς τοῦ.

ვაიგო იოანემ თავდასხმის შესახებ,
 ბრძანა, რომ არავინ ზღუდის იქით
 არ გასულიყო და არც ვინმე კე-
 ლების ნიკებებიდან მტერს და-
 ნახვებოდა; მან მთელი ჯარი შეა-
 იარაღა, ქალაქის კარების მახლო-
 ბლად დააყენა და უბრძანა სიჩუმე
 დაეცვათ ისე, რომ კრინტი არა-
 ვის დაეძრა. და, აი, როდესაც
 სპარსელები ზღუდეს მოუახლოვ-
 დნენ, და მოწინააღმდეგეთაგან ვერც
 ვერავინ დაინახეს, ვერც ყურით
 მოჰკრეს საღმე, იფიქრეს, რომე-
 ლებს ქალაქი დაუტოვებიათ და
 იგი დაცალიერებულაო. ამიტომ
 ისინი კიდევ უფრო ახლოს მივი-
 ბეებში მიედგათ, რადგან კერძო
 დამცველი არავინ იყო. ვინაიდან
 ისინი მტრისას ვერაფერს ვერც
 ჰხედავდნენ, არც ესმოდათ, გაუგ-
 ხანენ ხოსროს კაცობი და აცნო-
 ბეს საქმის ვითარება. და იმანაც
 გაუგხანა მეტი წილი ჯარისა და
 უბრძანა ყოველი მხრიდან ცდი-
 ლიყვნენ ზღუდის აღებას; ერთს
 მთავართაგანს იმასაც უბრძანებდა,
 რომ კარებისათვის კრიოს მანქანა
 გამოეყენებინა, ხოლო ის თვითონ
 იჯდა ბორცვზე, რომელიც ქალა-
 ქის მახლობლად აღმართულიყო,
 და უყურებდა, თუ რა ხდებოდა.
 მაშინვე რომელებმა უცებ გააღეს
 კარები, მოულოდნელად თავს
 დაესხენ და ამოყლიტეს მეტი წი-
 ლი მტრისა, განსაკუთრებით ისი-
 ნი, რომელიც მანქანასთან იყვ-
 ნენ დაყენებული: დანარჩენები კი

Ἰωάννου, καπήλου τε καὶ ἀπο-
λέμου τὸ παράπαν ἀνδρῶς. τινὲς
δὲ οὐκ Ἀνιβαδέην, ἀλλὰ τὸν ἀρ-
χόντα, ὃς δὴ ἐφειστήκει τοῖς τὸν
κρίδον ἐνεργουσίην, ἀνασκολοπισ-
θήναι φασι. αὐτὸς δὲ ἄρας παντὶ
τῷ στρατῷ ἄγχιστά τε τοῦ Πέ-
τρως περιβόλου ἀφίκετο καὶ στρα-
τοπεδευσάμενος ἐς π.λιουρχίαν κα-
θίστατο. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ κήκλω
περιῶν τὸν περιβόλον, ἐπεὶ οὐ
λίαν ἀξιόμαχον αὐτὸν ἐπάπτου-
σεν εἶναι, τειχομαχεῖν ἔγνων. τό-
τε στρατεύμα ὄλον ἐνταῦθα ἐπα-
γαγὼν ἔργου εἶχετο, καὶ τοξεύειν
ἔπαντας ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις ἐκέ-
λευε. Ῥωμαῖοι δὲ ἀμυρόμενοι
ταῖς τε μηχαναῖς καὶ πᾶσιν
ἐχρῶντο τοξεύμασι. τὰ μὲν
οὖν πρῶτα Πέρσαι, καίπερ συχνὰ
κομιτῆ βάλλοντες, ὀλίγα τε Ῥω-
μαῖους ἐλύπον καὶ πάλλα πρὸς
ἐκείνων, ἅτε ἀπ' ὑψηλῶν βαλλόμε-
νοι, κακὰ ἔπασχον. ἔπειτα δὲ (καὶ
γὰρ ἔδει Πέτρων Χοσρόη ἀλῶναι)
βληθεῖς Ἰωάννης τῆς τῆς ἐξ τὸν
τράχηλον θνήσκει, καὶ ἀπ' αὐτοῦ
οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐς ὀλιγορίαν
ἀπάντων κατέτησαν. τότε μὲν
οὖν βέρβαροι ἐς τὸ στρατόπεδον
ἀνεχώρησαν ἤδη γὰρ καὶ ξυνε-
σκόταξε· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ διώρυχα
ἐπὶ τὸν περιβόλον ἐπενόουσαν τῶ-
ν τειχῶν.

ნეს კისერში ხვდება ისანი და კვდება. და ამის გამო დანარჩენი რომაელები სრულიად მოღუტნდებიან. მაშინ უკვე ბარბაროსები ბანაკში დაბრუნდენ, ვინაიდან უკვე ბანდლებოდა; ხოლო მეორე დღეს მათ მოისაზრეს გვირაბი გაეთხარათ ზღუდის დასანგრევად შემდეგი ხერხით.

ძლივს გაიქცენ სარდალთან ერთად და გადაიხენ. გაჯავრებულმა ხოსრომ ანიაბელი სარზე წამოაგებინა, იმიტომ რომ მან თავი მოატყვილებინა იოანეს, მეწვრიძალეს და სრულიად არამეომარ კაცს, ზოგიერთები ამბობენ, რომ სარზე წამოაგეს არა ანიაბელი, არამედ ის მთავარი, რომელიც მანქანასთან მომუშავეებს ზედამდგომლობდა. თვითონ ის კი წამოვიდა მთელი თავისი ჯარით, პეტრას ზღუდეს მიადგა და იქ დაბანაკებულმა ალყა შემოარტყა ქალაქს. ხოლო მეორე დღეს ზღუდეს რომ ირგვლივ შემოუარა და ის ახრი გაბოიტანა, რომ ის არც თუ ისე ბრძოლის გამძლე იყო, გადაწყვიტა სძგერებოდა მას. კიდევაც მიიყვანა იქ მთელი ჯარი და საქმეს შეუდგა: გასცა განკარგულება, რომ ყველას ისრები დაეშინა კედლის ნიკებებისათვის. რომაელებიც მტრის მოგერიებისას ხმარობდნენ მანქანებსა და ყოველგვარ სასროლ იარაღს. პირველ ხანებში სპარსელები მცირედ ვნებდნენ რომაელებს, თუმცა ხშირ-ხშირად ისროდნენ, და, პირობით, თვითონ დიდ ზიანს განიცდიდნენ მათგან, ვინაიდან რომაელები მათ მაღლიდან ესროდნენ. შემდეგ-კი (პეტრა ხომ ხოსროს მიერ აღებული უნდა ყოფილიყო) რაღაც შემთხვევით იოანეს

Πέτρα ἢ πόλις πῆ μὲν ἐκ θαλάσσης ἀπρόσοδος ἐστὶ, πῆ δὲ ἐκ πετρῶν ἀπρόστων, αὐτὴ ταύτη πενταχόθεν ἀνέχουσιν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὴν προσηγορίαν ἔλαχε ταύτην. μίαν δὲ εἴσοδον ἐν τῷ ἑμαλεῖ ἔχει, καὶ ταύτην οὐ λίαν εὐρεῖν· κρημνοὶ γὰρ αὐτῆς ἐφ' ἑκάτερα ἐξάσσει ἀποκρέμονται. ἐνταῦθα προορώμενοι τὰ πρότερα οἱ τὴν πόλιν δευμάμενοι, μὴ σφίσι τὸ ἐκείνη τῷ περιβόλῳ μέρος ἐπίμαχον εἶη, ταίχη μακρὰ παρὰ τὸν κρημνὸν ἑκάτερον τῆς εἰσόδου ἐπὶ πλεῖστον πεποιήνται. τούτων τε τῶν τειχῶν ἑκατέρωθεν πύργους ἐτεκτήναντο ὄνα, οὐχ ἤπερ εἰώθει, ἀλλὰ τρόπιον ἐτέρωθεν· κενὸν γὰρ τὸ ἐν μέσῳ τῆς οἰκισθείσης χωρὶς οὐδὲ μὴ εἶσασαν, ἀλλ' ὄλας ἐκ γῆς ἄχρι ἐξ ὑψοῦς μέγα τοὺς πύργους λίθοις παμμεγέθεισιν ἀλλήλων ἐχέμενοις εἰργάσαντο, ἔπασ δὴ κριῶ ἢ μιχανῆ ἀλλήως ἦμισα κατασείοντο. τὰ μὲν οὖν Πέτρας τοῦ περιβόλου ταύτη πῆ ἔχει, Πέτρας δὲ λάθρα ἐς τὴν γῆν κατώρυχα ποιησάμενοι ἔγερθεν θατέρω τῶν πύργων ἐγένοντο, τῶν τε λίθων ἐνθῆνδε πολλοὺς ἐκφοροῦντας, ἕλα ἐς τὴν ἐκείνων ἐτίθεντο χώραν, ἄπερ ὀλίγη ὑστερον ἔκασσαν. ἦ τε φλόξ κατὰ βραχὺ αἰρομένη διέθρυψε μὲν τὴν τῶν λίθων ἰσχύν, ἔλον δὲ τὴν πύργον κατασείασα ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐς τὸ ἕδαφος καθεῖλεν αὐτίκα. Ρωμαῖσι δὲ, οἱ ἐν

ქალაქი პეტრა მიუვალია ჯერ ერთი ზღვის მხრით, მერე ციკაბო კლდეებით, რომელიც იქ ყოველმხრით არის აღმართული: აქიდან არის რომ მას ეს სახელწოდება ხვდა წილად. მხოლოდ ერთი შესავალი აქვს მას დაბლობში. ისიც არც თუ ისე ფართე: ვინიდან მის ორივე მხარეს არაჩვეულებრივი კლდეებია დაკიდებული. რადგან იმათ, რომელთაც ქალაქი პირველად ააშენეს, წინასწარ განსჭერიტეს, რომ ზღუდის ეს ნაწილი არ ყოფილიყო ადვილი იერიშებისათვის, გრძელი კედლები გააკეთეს აქ დიდ მანძილზე მისავალის თვითიული კედლის გასწვრივ და ამ კედლების ორივე მხარეს ორი კოშკი ააგეს, ჩვეულებრივი წესით კი არა, არამედ სხვანაირად. შენობის შუაში იმათ არსად არ დასტოვეს ცარიელი ადგილი, არამედ მთელი ეს კოშკები მიწიდან დაწყებული უმაღლეს წვერამდე უდიდესი, ერთმანერთთან გადახლართული ქვებისაგან ააშენეს, რათა რაც შეიძლება ნაკლებ მოსახერხებელი ყოფილიყო მათი შერყევა კრიოთი ან სხვა მანქანით. აი, ასეთი იყო პეტრას ზღუდის მდგომარეობა. სპარსელებმა რომ მიწაში მალულად გვირაბი გაიყვანეს, ერთ-ერთი კოშკის ქვევით აღმოჩნდნენ; იქიდან გამოალაგეს მრავალი ქვა და მათ ადგილას შემები ჩააწყვეს, რომელსაც ცოტა ხნის შემდეგ ცეცხლი წაუკიდეს. აღი რომ თან-

τῶ πύργῳ ἦσαν, τοὺς δὲ τῶν
 παυλιάνων ἤσθοντο πρότερον,
 ὅσον αὐτῶ μὴ ξυμπεσεῖν ἐς τὸ
 ἔδαφος, ἀλλὰ φυγόντες ἐντὸς τοῦ
 τῆς πόλεως περιβόλου γενέσθαι
 παρῆν, τε ἦδη τοῖς πλειοῖς ἐν
 τῷ ἔμαλει τειχομαχοῦσι πόνῳ
 οὐδενὶ ¹ τὴν πόλιν κατὰ κράτος
 εἰλεῖν. οὐδὲ δὴ καταρρωθῆκοτες
 Ῥωμαῖοι τοῖς βαρβάροις ἐς λόγους
 ἦλθον, καὶ τὰ πιστὰ ὑπὲρ τῶν
 σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων πρὸς
 Χοσρόου λιβόντες σφᾶς τε αὐτούς
 καὶ τὴν πόλιν ἐμολογία παρέδο-
 σαν. οὕτω μὲν Πέτρῳ Χοσρόης
 εἶλε. καὶ τὰ μὲν Ἰωάννου χρήματα
 λίαν ἀδρᾶ εὐρών αὐτὸς ἐλγβε, τῶν
 δὲ ἄλλων οὐδενὸς οὔτε αὐτὸς οὔτε
 τις τῶν Περσῶν ἤψατο, ἀλλὰ Ῥο-
 μαῖοι τὰ σφέτερα αὐτῶν ἔχοντες
 τῶ Μήδων στρατῶ ἀνεμύγνυσαν.

აღმოჩნდა, თვითონ ხოსრომ წაიღო. სხვა არაფრისთვის ხელი არ უხლიათ არც თვით ხოსროს, არც ვინმეს სპარსელთაგანს; რომაელებმა თავიანთი ქონება თვითონ შეინარჩუნეს და ისე შეუერთდენ მიღსა ჯარს.

¹ ხელნაწერებში იკითხება πύργῳ ἔ, ὁμῶς.

² პეტრას მდებარეობა დღემდე გამოურკვეველია, და უბრალოდ მოხსენიებულია (Voyage III, 86) ფიქრობდა, რომ პეტრას ნაშთი უჯენარში უნდა ვეძიოთ წმ. ნიკოლოზის ფორტის 15 ვერსტის მოშორებით ნატანებსა და სკურდებს შუა. ბროსეს აზრით კი პეტრა ქობულეთის მახლობლად უნდა მდებარეობდეს (Additions IV, 103). ვინაიდან უჯენარი (დ. ბაკრატის მიხედვით «ვაშნარი»: Арх. пут. по Гурии и Адчаре, გვ. 275; შდ. გაზეთი „Кавказ“ 1856, № 56, გვ. 225) ზღვას 20 ვერსტით არის მოშორებული, ცხადია, იქ პეტრას ძებნა სრულიად შეუფერებელია, რადგან პროკოპი კესარიელი რამდენსამე ადგილას აღნიშნავს, რომ პეტრა ზღვისპირა ქალაქია (BP II, 15; II 17). პროკოპი კესარიელი უფრო დაწვრილებითაც აღწერს პეტრას მდებარეობას: ის ფაზისის მარჯვნივ მდებარეობს (BP II, 29; BG IV, 2); ნას რომ მიაღწიო, მდინარე ბოა უნდა გადალახო და ფაზისი მარჯვნივ დასტოვო (BP II 29, 23); გარდა ამისა პეტრადან რომ მიდიხარ სამხრეთით, მაშინვე რომაელთა სახლები მიადგები, სადაც მრავლად დასახლებული ადგილები (ათენი, რიხე) შეგხვდება (BP II 29, 22). მართა-

Ἐν τ. ს. თუ ძე Ρελισარი: τε
καὶ ἡ Ῥωμαίων στρατός, ὁ-
δὲν τι πεπυσμένοι ἦν ταύτη ἐπ.
ράτσει, κόσμου πολλῶν ἐκ Δάρια
πόλεως ἐπὶ Νίσιβιν ἦεισαν (Hau-
ry I 224—228).

[სანამ კოლხიდაში 17. თავში მოთხოვნილი ამბები ხდება, სარდალი ველისარი აწყობს ლაშქრობას ნისიბინის და სისაევრანონის სიმაგრის წინააღმდეგ, ხოლო სარკინოხთა მეფეს არეთას ჰგზავნის საბრძოლველად ასურასტანში. ხოსრო ყველაფერ ამას შემდეგ გაიგებს.]

Χοσρόη δὲ Πέτραν ἐλόνη. ε-
λισარი: ἐβαλῶν ἐξ ἑνὲν Περ-
σιδᾶ ἡγγέλλετο καὶ ἡ ἀμφὶ τῶ-
ν Νίσιβιν ξυμβολῆ, φρουρίῳ τε
τῶν Σισαυράνων ἡ ἀλᾶσι, κα:

II 18. ამასობაში ველისარი და-
რომიელთა ჯარი, რომელთაც არა-
ფერი გაუგიათ, რაც აქ (ი. ი. კირ-
ხირაში) ხდებოდა, სრულის სიმწ-
ყობრით გამომეშართენ ქალაქ და-
რადან ნისიბინისკენ.

II 19. ხოსროს პეტრას აღების-
შემდეგ ეცნობა ველისარის შექრა-
სპარსეთის ქვეყანაში, ქალაქ ნისი-
ბინთან მომადარი ამბები, სისაე-
რანონის სიმაგრის აღება და რაც:

ლია ძნელია იმ ცნობის გარკვევა, სადაც ბოას წყალზე და ფაზისზეა ლაპარაკი, ვინაიდან პროკოპი კესარიელი ხშირად ერთმანერთში ურევს ამ მდინარეთა სახელ-
წოდებებს, მაგრამ უკანასკნელი შენიშვნა (BP II 29, 22), ბოას (ჩვენის ახრით ქო-
როხის) მოხსენებასთან დაკავშირებით, გვაფიქრებინებს, რომ პეტრა მდებარეობდა
ბიზანტიის საზღვართან ახლოს, ისე რომ პეტრასა და ბიზანტიას შუა სხვა ღირს-
შესანიშნავი და ცნობილი ადგილი არ უნდა ყოფილიყო. მის სამხრეთით, ერთი
დღის სავალ მანძილზე, ყოფილა აფსარტე (აფსარუნტი), «ძველად მრავალმცხოვრე-
ბიანი» ქალაქი, რომელსაც «გარშემო უფლიდა მრავალი კედელი და შემკული იყო
თეატრითა და იპოდრომით», ხოლო პროკოპის დროს მის ნაშენობათა საძირ-
კვლები და ყოფილა დარჩენილი (BG IV, 2).

ასე რომ პეტრა ეხლანდელი ბათომის მახლობლად უნდა ვეძებოთ, ზღვის-
ნაპირას. ასეთ ადგილებად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს გონიოს ციხე (ბათომის
სამხრეთით) ან ციხისძირი (ბათომის ჩრდილოეთით). საბოლოოდ საკითხს
გადასწყვეტს ზედმიწევნით არქეოლოგიური ძიება ადგილობრივ, ჩვენ გვინდა აქ
მხოლოდ მრუთითათ შემდეგ ორ გარემოებაზე:

1) სახელწოდება «პეტრა» უნდა წარმოადგენდეს რომელიღაც ადგილობრი-
ვი სახელის ბერძნულ თარგმანს (ისევ როგორც «არქეოპოლის» = ნოქალაქებს, «რო-
დოპოლის» = გარდციხეს, «პიპოს» = ცხენისწყალს და სხვ.) და ვინაიდან ჩვენი
გეოგრაფიული სახელებიდან ბევრია წარმოდგენილი მრავლობითი რიცხვის ფორ-
მით (რკონი, ქვები და სხვ.), საფიქრებელია, რომ აქაც გვქონდეს მრავლობითი
რიცხვის ფორმა, მით უმეტეს რომ, როგორც ზენათ (გვ. 47—48) ნოყვანილი
შენიშვნიდან ჩანს, ხელნაწერები იძლევიან ფორმას ἑν πᾶσι, რომელიც XVII
საუკუნის გამომცემელს შეუცვლია. რომ პეტრა ადგილობრივი სახელი იყო, ეს
მტკიცდება აგრეთვე იუსტინიანეს ერთი, 535 წლით დათარიღებული ნოველით,
სადაც ნათქვამია: «...შემდეგ მდებარეობს ჩვენი ლაზიკე, სადაც არის ქალაქი პეტრა-
(ἡ Πητραίων [Var. Πητραίων]) ἑν πᾶσι»; ჩვენ მიერ იწოდა ის ქალაქად

ὅσα Ἰβήρων παταμόν διαβάν τὸ ξὺν
τῷ Ἀρέθῃ σπράττευμα ἔπρασσεν.
αὐτίκῃ τε φυλακὴν ἐν τῇ Πέτρῃ
καταστησάμενος ξὺν τῷ ἄλλῳ
στρατῷ καὶ Ῥωμαίων τοῖς ἀλοῦ-
σιν ἐς τὰ Περσῶν ἤθη ἀπῆλκυ-
νε. ταῦτα μὲν ἐν τῇ δευτέρῃ Χο-
ροροῦ ἐβ. λ. ἡ. ξυνηγέθη γενέσ-
θαι. Βελισάριος δὲ βασιλεὺς ἐς
Βυζάντιον μετὰ πεμπτικῶν ἐλθὼν
διεγείμαζεν (Haury I 238).

ჩიიღინა არეთასთან ერთად ჯარმა-
მდინარე ტიგრის გადასვლის შემ-
დეგ. მან მაშინვე ჩააყენა მცველე-
ბი პეტრაში და დანარჩენი ჯარი-
თა და დატყვევებული რომაელები-
თურთ გაემართა სპარსთა ქვეყა-
ნაში. ეს მოხდა ხოსროს მეორე
შემოჭრის დროს. ველისარი მეფის
მიერ ბიზანტიონში იქნა გამოწვეუ-
ლი და იქ დაიზამთრა.

დვინი და იბერთა ალებ-მიცემობა.

Ἔστι δὲ τὸ Δούβιος γῶρα τις II 25. დუვი ისეთი ქვეყანაა,
τὰ τε ἄλλα ἀγαθὴ καὶ ἀέρων τε რომელსაც ქარბად აქვს ყოველ-

და ჩვენი კეთილშობილების სახელის მიხედვით მას იუსტინიანე დაერქვა» (Nov. XXVIII=XXXI ed. Zachariae a Lingenthal I p. 192).

2) ჩვენი პეტრას ძიება უნდა დაუკავშირდეს იმ „პეტრას“ საკითხს, სადაც
ლაზიკის ერთ-ერთი საეპისკოპოსო კათედრა იყო. ლაზიკის ეპარქიაში ხომ ბერძნუ-
ლი წყაროები იხსენიებენ ოთხს ეპისკოპოსს (Georgius Cyprius, ed. Gelzer, p. 24):

ὁ Ῥοδ π λεως, ὁ τῆς Ἀβισηγῶν, ὁ Πετρῶν, ὁ τῆς Ζυγαίως

(აქაც ქალაქის სახელი მრავლობითი რიცხვის ფორმითაა მიცემული).

მართალია, პროკოპის ჩვენების წაკითხვით შეიძლება მკითხველს ერთბა-
შად ისეთი შთაბეჭდილება შეექმნას, თითქოს ქალაქი პეტრა იუსტინიანეს გაუმე-
ნებოს, მაგრამ საკმარისია გულდასმით ჩაუკვირდეთ პროკოპის ტექსტს, რომ
დავრწმუნდეთ, რომ იუსტინიანეს უკვე არსებული დასახლებული ერთეული უნდა
გაემაგრებინოს, ციხე-სიმაგრედ ექციოს. რომ პეტრა, იოანე ციხეს იქ მისვლამდე
უკვე დასახლებული ერთეული და გარკვეული სავაჭრო ცენტრი არ ყოფილიყო,
ის ასე უცებ არ გადაიქცეოდა ვაჭრობის მონოპოლიის ლაზეთში გამტარებელი
ხელისუფლის რეზიდენციად. ჩანს, პეტრა ამ კუთხის მნიშვნელოვან, ეკონომიურ
ცენტრს წარმოადგენდა, რის საშუალებითაც ლაზები აწარმოებდნენ იმ თავის სა-
ვაჭრო ოპერაციებს, რომელზედაც პროკოპი ლაპარაკობს (BP II 15; II, 28). და
ამ მნიშვნელოვანი სახლვაო პუნქტისკენ უნდა ყოფილიყო მიმართული სპარსეთის
მისწრაფებანიც, რომლის მთავარ ინტერესს ბიზანტიასთან ბრძოლაში ლაზეთის
გამო უთუოდ სახლვაო კარის ხელში ჩაგდება წარმოადგენდა. ტყვილა ხომ არ ეუ-
ბნებოან ლაზები ხოსროს: «ჩვენი ქვეყნის გზით რომაელთა ზღვას დაუკავშირდებით;
აქ თუ ხომალდებს ააგებ, მეფევ, არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, რომ ბი-
ზანტიონის პალატს მიადწიო»-ო (იხ. ზემოთ გვ. 52).

[ლაზეთის ქალაქების საკითხისათვის საგულისხმოა აკად. თ. უსპენსკის
წერილი „Старинная крепость на устье Чороха“. Изв. Ак. Наук. 1917
№ 2 163—169].

καὶ ἑδῶτων εὐεξίαν διαρκῶς ἔχουσα, Θεοδοσιουπόλεως δὲ ἐδῶ ἡμερῶν ὀκτὼ διέχει. καὶ πεδία μὲν ἐνταῦθα ἐπιπλάτῃ ἐστι, κῶμαι δὲ πολλαὶ πόλυσανθραπώταται φηκῆνται ἀγχιστάτω ἀλλήλαις καὶ πολλοὶ ἔμποροι κατ' ἐργασίαν ἐν ταῦταις οἰκοῦσιν. ἔκ τε γὰρ Ἰνδῶν καὶ τῶν πλησιοχώρων Ἰβήρων πάντων τε ὡς εἰπεῖν τῶν ἐν Πέρσαις ἐθνῶν καὶ Ῥωμαίων τινῶν τὰ φορτία ἐσκομιζόμενοι ἐνταῦθα ἀλλήλοις ξυμβάλλουσι (Haury I 263—264).

გვარი სიკეთე, სალი ჰაერი და წყალიც; თეოდოსიუპოლს რვა დღის სავალი გზით არის დაშორებული. იქ არის მინდვრები ცხენსარბენი, მრავალი მჭიდროდ დასახლებული სოფელი გაშენებულია ერთმანერთის მახლობლად და მრავალი ვაჭარი ცხოვრობს იქ და იქიდან თავის საქმიანობას. იქ ხომ საქონელი შემოაქვთ ინდოეთიდან, მეზობელი იბერიიდან და თითქმის ყველა, სპარსეთში მოსახლე ტომთა და რომაელების იქიდან მოვიდნენ ზოგიერთ ხალხთა ქვეყნებიდან და ერთმანერთში ალებ-მიცემობას აწარმოებენ.

პერანი და მისი რაზმები.

[ფისონის სიმაგრის მახლობლად (მარტიროპოლის რაიონში) მდგომ რომაულ ჯარში მოღვაწეთა შორის დასახელებულია პერანი.]

Ἰουστός τε ὁ βασιλέως ἀνεψιός καὶ Περάνιος καὶ Ἰωάννης ἑ Νικίτου παῖς. ἔξ τε Δομνεντιόλυ καὶ Ἰωάννη τῷ Φαγᾶ τὴν ἐπικλησίαν ἐστρατιπεδεύσαντο πρὸς τῷ Φισῶν καλουμένῳ φρουρίῳ, ὅπερ ἀγχιστά πη τῶν Μαρτυροπόλεως ἐρίων ἐστίν (Haury I 262).

II 24. იუსტე, მეფის ძმისწული, და პერანი და ნიკეტას შვილი იოანე დომენტიოლითურთ და ფაგას მეტსახელით ცნობილი იოანეთურთ დაბანაკდნენ ეგრეთწოდებულ ფისონის სიმაგრის მახლობლად, რომელიც მარტიროპოლის საზღვრების მახლობლად არის.

[24. თავში მთხსენებული პერანი დანარჩენ რომაელებთან ერთად იბრძოდა ანკლონთან (543 წელს). ამ ბრძოლაში რომაელები დამარცხდნენ და უკან დახევა დაიწყეს.]

οἱ τε ἀμφὶ τὸν Ἰουστον καὶ Περάνιον ἐσβαλόντες ἐς τὰ ἐπὶ Ταρασῶν χωρία καὶ ὀλίγα ἄττα ληιστάμενοι εὐθύς ἐπαγγλίσθη (Haury I 268).

II 25. იუსტესა და პერანის რაზმები შეიჭრენ ტარავონთან მდებარე სოფლებში და ზოგიერთი მათგანის დარბევის შემდეგ მაშინვე უკან გამობრუნდნენ.

[იგივე პერანი ბიზანტიელთა ჯარში იმყოფებოდა 544 წელს ედესაში, სადაც სპარსელებს უკვე ალყა ჰქონდათ შემორტყმული და ხელოვნურ ბორცვს აშენებდნენ.]

Πέτρος δὲ ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς (ἐνταῦθα γὰρ ἔξιν Ματινῶν καὶ Περσῶν ἐτήγγανεν ὦν) τοὺς ταῦτα ἐργαζομένους ἀποστέλλειν ἐπέλεον Οὐγγῶν τῶν οὐκ ἐπομένων τινὰς ἐπὶ αὐτῶν ἐπέμψεν (Haury I 272).

[ედესიდან ბიზანტიელებმა ცნობილი ექიმი გააგზავნეს ხოსროსთან მოსალაპარაკებლად].

Χοσρόης δὲ οὐ πρότερον ἀπαλλαγίσεισθαι ἠμολογεῖ ἐνθ' ἑνὸς, εἰ μὴ Πέτρον τε καὶ Περσῶν αὐτῶν παραδῶεν Ῥωμαῖοι, οὐ δὴ οὐ, δοῦλοι γέ ὄντες πατρῷοι, τετολμήρασιν ἀντιτάξασθαι. τούτοις δὲ ἦν μὴ θραῦν Ῥωμαῖς ἐν ἰδογῆ ἔστιν, ἀλλὰ δυσὸν αὐτοὺς ἐπάναγκας ἐλέσθαι τὸ ἕτερον ἢ πετακόσια κεντηνάρια χρυσῶν σφίσι δεδόναι, ἢ δέξασθαι τῆς πέντε τῶν οὐκ ἐπιτηδεῶν τινὰς, οὐ τὰ χρήματα διερευνησάμενοι. ἀπαντα τὸν μὲν χρυσὸν τε καὶ ἀργύρον, ὅσον δὴ ἐνταῦθα ἔσμεν εἶναι, καμίζοντες ἐς αὐτὸν ἵξομεν, τῆλλα δὲ τὸν κίρῶν ἐάσομεν ἔχειν (Haury I 274).

[უკანასკნელი დამარცხება ედესასთან სპარსელებმა განიცადეს პრინციპად: როდესაც სპარსელებმა გარეთა ანუ წინა კედელი (περιτείχισμα) აიღეს და დიდ კედელთან შებრძოლებს ეძებდნენ]

αὐτοῖς Περσῶν ἔξιν τε στρατιῶναις καὶ τῶν Ἐδουσιῶν τῶν ἐπέλεον μάχῃ τε νικήσας ἐξήλασας (Haury I 281).

II 26. რომელითა სტრატეგოსმა პეტრემ (ის აქ იმყოფებოდა მარტინესთან და პერანისთან ერთად) გადაწყვიტა მომუშავეთა (სპარსიერთა) შეფერხება და გააგზავნა მათ წინაღმდეგ ზოგიერთი მისი ხელქვეითი ჰუნნი.

ცნობილი ექიმი გააგზავნეს ხოსროსთან.

II 26. მაგრამ ხოსრო არ დანახდა იქიდან წასულიყო მანამდე, სანამ რომაელები მას არ გადასცემდნენ პეტრესა და პერანის, რომლებიც—ამბობდა ის—მისი მამაპაპეული მონები იყვნენ და გაბედეს მის წინააღმდეგ მოქმედება. ხოლო თუ რომაელებს ამის ასრულება არ სურთ, აუცილებელია მათ ორში ერთი აირჩიონ: ან მისცენ ხუთასი კენდინარი ოქრო, ან მიიღონ ქალაქში ზოგიერთი მისი კაცები, რომლებიც გამოჩხრეკენ მთელ ოქროსა და ვერცხლს, რაც კი იქ აღმოჩნდება, და მკლ მოუტანენ, ხოლო დანარჩენ რამეებს პატრონებს დაუტოვებენ.

II 27. პერანი მრავალი ჯარისკაცითურთ და ზოგიერთი ედესელითურთ გამოვიდა ბრძოლით, გაიმარჯვა კიდევაც და განდევნა მტერი.

[544 წელს ედესასთან ბრძოლა ბიზანტიელებსა და სპაოსელებს შორის დამთავრდა იმით, რომ სპარსელებმა ედესელებისაკენ ხუთი კენუინარი მიიღეს და შინ გაბრუნდნენ].

ხუთწლიანი დროებითი ზავი (545 წ.).

Ἐπὸ τὸν χρόνον τῆσιν Ῥωμαίων τελευτήκασι στρατηγοὶ δύο, Ἰουστός τε ὁ βασιλεύς. ἀνεβίβη καὶ Περσῶν ὁ Ἰβηρ, Ἰουστός μὲν νόσῳ διαφθάρει, Περσὶ δὲ συνέβη ἐν κωνηγεσίῳ τῆς Ἰππου ἐκπεπτωκῶτι διαρραγῆναι. διὸ δὴ ἀντ' αὐτῶν βασιλεὺς ἐτέρους καταστραφένους ἐπέμψεν Μάρκελλον τε, τὸν ἀδελφίδου, τὸν αὐτοῦ ἄρτι γενειάσκοντα, καὶ Κωνσταντιανόν, ὃς δὴ ὀλίγω πρότερον ἅμα Σεργίῳ παρὰ Χοσρόην πρεσβέων ἐστάλη. ἔπειτα δὲ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς πρέσβεις παρὰ Χοσρόην ἐπὶ τῇ ξυμβάσει Κωνσταντιανόν τε καὶ Σέργιον ἐπέμψεν. εἰ δὲ αὐτὸν καταλαμβάνουσιν ἐν Ἀσσυρίαις... ἐνταῦθα ἐντυχόντες Χοσρόην οἱ πρέσβεις ἠξίουσιν μὲν τὰ ἐπὶ τῆς Λαζიკῆς χωρῶν Ῥωμαίους ἀποδοῦναι, βεβαίωτατα δὲ πρὸς αὐτοὺς τὰ ἄμφω τῇ εἰρήνῃ κρατῆσθαι. Χοσρόης δὲ οὐ βόδυν αὐτοὺς ἔφασκεν εἶναι ἀλλήλους ξυμβῆναι, ἢ γὰρ μὴ τινα ἔχε χειρῖαν ὑμῶν πρότερον οὕτω τε ἀδέεστε οὐ αἰεὶ¹ ἐξ ἀλλήλους φοιτῶντες τὰ τε διάφορα διελθοῦσιν καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τὸ λοιπὸν μῆσονται, χρεῖται. δὲ ὑπὲρ τῆς αἰεὶ² ἔχε χειρῶν

II 28. ამ დროის მახლობლად გარდაიცვალა რომაელთა ორი სტრატეგოსი: იუსტე მეფის ძმისწული, და პერსანი იბერიელი; იუსტე გარდაიცვალა ავადმყოფობისაგან, ხოლო პერსანი წადირობის დროს ცხენიდან გადმოვარდა და სული აღარ აჰყოლია. ამიტომ მეფემ მათ ნაცვლად სხვები დანიშნა: სახელდობრ, მან გაგზავნა მარკელე, თავისი დისწული, რომელსაც ის იყო წვერი ამოდიოდა, და კონსტანტინე, რომელიც ამ ცოტა ხნის წინათ სერგისტან ერთად ხოსროსთან იყო ელჩად გაგზავნილი. ხოლო შემდეგ იუსტინიანე მეფემ ხოსროსთან გააგზავნა ზავის შესაკრავად კონსტანტინე და სერგი. იმათ ის ასურასტანში ნახეს..... ელჩები მოითხოვდნენ, რომ რომაელებს დაბრუნებოდა ლაზიკის სოფლები და შეკრული ყოფილიყო მათთან მტკიცე ზავი. ხოსრომ უთხრა, რომ მათ შორის შეთანხმება ადვილი არ არის, თუ ისინი წინასწარ ერთგვარ დროებითს ზავს არ დასდებენ და, როდესაც ამნაირად უფრო უზრუნველყოფილი იქნება მათ შორის მუდმივი მისვლა-მოსვლა, გადასწყვეტენ სადავო საკითხებს და შეჰკრავენ მტკიცე ზავს, ასეთი საზღვარი Herwerden: *Mnemosyne* XXXIV

¹) აიე არ არის H-ში. ²) აიე-ს (Haury III 392).

χρήματα τέ οἱ τὸν Ῥωμαίων ἀποκράτορα δοῦναι καὶ τινα Τριβούνην ὄνομα ἱατρὸν πέμψαι, ἐφ' ᾧ οἱ ξυγδιατρίβει τακτὸν τινα χρόνον. ἐτύχχανε γάρ ὁ ἱατρὸς οὗτος νόσου τε αὐτὸν ἀπαλλάξας χαλεπῆς πρότερον καὶ ἀπ' αὐτοῦ φίλος τε καὶ ποθεινὸς ἐς τὰ μάλιστα ὢν. ταῦτα ἐπεὶ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἤκουσε, τὸν τε Τριβούνην καὶ τὰ χρήματα εὐθύς ἐπέμψε. ξυνίεντα ἐς κεντηνάρια εἴκοσιν. οὕτω τε αἰσπονδῶν γέγονασι Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις ἐξ ἑναυτεὺς πέντε, δέκατὸν τε καὶ ἑνατον ἕτως Ἰουστινιανοῦ βασιλείᾳ τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν ἔχοντος.

1. Χοσρόης δὲ, ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ἐνδῆλος γέγονε τὴν ἐκχειρίαν ἢ δολερῶ πρὸς Ῥωμαίους πεπονημένος, ἐφ' ᾧ δὴ αὐτοὺς διὰ τὴν εἰρήνην ἀναπεπτωκότας λαβῶν ἀνικεστόν τι ἐργάζεται. τρίτῳ γὰρ τῆς ἐκχειρίας ἑναυτῶ μηχανάται τοιαῦτα: ἦσθη ἑν Πέρσαις ἀδελφοὶ δύο, Φάβριζὸς τε καὶ Ἰοδιγοῦσνας, ἀρχὰς μὲν περιβεβλημένῳ ἐνταῦθα μεγίστας καὶ ἄλλως λογισμῶ πονηροτάτω Περσῶν ἀπάντων καὶ δόξαν ἐπὶ τῆ δεινότητι καὶ κακοτροπίᾳ πολλὴν ἔχοντε. βουλευσάμενος οὖν πόλιν Δάρσας καταλαβεῖν ἐξ ἐπιδρομῆς καὶ Δαξικῆς ἐξοικίσει Κόλχους ἀπικτας, Πέρσας δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰρήνην καταστήσασθαι τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἐς ἄμφω τὰ ἔργα ὑπη-

ხანდაზმული ღროებითი ზავისათვის საჭირო იყო რომაელთა თვითმპყრობელს მიეცა მისთვის ფული და გაეგზავნა ერთი ექიმი, სახელად ტრიბუნე, იმ მიზნით რომ ამას გარკვეული ხანი გაეტარებინა მასთან. ამ ექიმს, თურმე, მძიმე ავადმყოფობისაგან მოურჩენია წინათ; მისთვის ის ამიტომ ძვირფასი და განსაკუთრებით სასურველი იყო. როდესაც იუსტინიანე მეფემ ეს მოისმინა, მაშინვე გაუგზავნა მას ტრიბუნეც და ფულიც, ოცი კენდინარის რაოდენობით. ასე შეიკრა რომაელებსა და სპარსელებს შორის ზავი ხუთი წლით, მეცხრამეტე წელს იუსტინიანე მეფის თვითმპყრობელობისა

...ცხადი იყო, რომ ხოსრომ, სპარსთა მეფემ, ვერაგი განზრახვით შეკრა ღროებითი ზავი რომაელებთან, სახელდობრ იმ მიზნით, რომ ეხელთა ის ღრო, როდესაც ისინი ზავის წყალობით გულხელდაკრეფილნი იქნებოდნენ, და საშინელი რამ ჩაედინა. მესამე წელს ღროებითი ზავისა მან მოაწყო შემდეგი: იყო სპარსეთში ორი ძმა, ფაბრიზი და ისდიგუსნა, რომელთაც იქ დიდი ძალაუფლება ეპყრათ და ყველა სპარსელზე უფრო ვერაგნი იყვნენ და სახელი ჰქონდათ გავარდნილი მოუხეშავობისა და ცუდზნეობისათვის. რადგან მან (ი. ი. ხოსრომ) გადასწყვიტა ქალაქი დარს აელო მოულოდნელად და ლახიკიდან კოლხები ყველანი გამოესახლებინა, ხოლო მათ ნაცულად სპარსელები.

ρετήσοντας εἶλετο· ἔρμαιον γὰρ καὶ
λόγου πολλοῦ θῆξεν ἐφαίνατο εἶναι.
γῆν τὴν Κολχίδα σφετερισαμένῳ
ἐν τῷ βεβαίῳ τῆς κτήσεως ἔχειν,
ξύμφορον λογιζαμένῳ τῇ Περσῶν
ἀρχῇ κατὰ πολλὰ ἔσεσθαι τοῦτό
γε. τὴν τε γὰρ Ἰβηρίαν ἐν τῷ
ἀσφαλεῖ ἕξ τὸ ἔπειτα ἔξειν, οὐκ
ἂν ἔτι ἐχόντων Ἰβήρων ἐφ' οὐ-
πεντας ἀνθρώπων ἀποστάντες σαυή-
σονται· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τούτων δὴ

დაესახლებინა, ეს ორი კაცი აბრ-
ჩია ამ ორივე საქმის მომგვარებლე-
ბად. მას ხომ ღირსშესანიშნავ მო-
პოვებად მიაჩნდა კოლხიდის ქვე-
ყანა ჰქონოდა მტკიცე საკუთრე-
ბად მითვისებული, რადგან, მისი
აზრით, სპარსეთის ძალაუფლებას
ეს დიდს სარგებლობას მოუტანდა¹;
იბერიაც ხომ მომავალში უშიშ-
რად ეპყროდა, რადგან იბერებს
ალარ ეყოლებოდათ ის ხალხი, ვის-

1) ამ სიტყვებიდან ნათლად ჩანს, რომ სპარსეთის მთავარი ყურადღება ბი-
ზანტიელებთან ომის დროს სწორედ ლაზეთის ფრონტს ჰქონდა მიქცეული. რო-
დესაც ხოსრომ ბიზანტიელებს საბოლოო ზავზე უარი უთხრა (იხ. ზემოთ გვ-
ნს), მისი განზრახვა ნათელი იყო. როგორც დასაყრდენი პუნქტი მომავალი იერი-
შებისათვის ბიზანტიის წინააღმდეგ, მას ესაჭიროებოდა ლაზეთი და არა დარა ან
ედესა. ლაზეთის გზით ის 1) გადიოდა ზღვაზე, სადაც მნიშვნელოვანი სავაჭრო
პუნქტი — პეტრა — მდებარეობდა; 2) ადვილად აწყობდა იერიშებს ბიზანტიის პრო-
ვინციების — კაპადოკიის, გალატიისა და ბითინიის — წინააღმდეგ, საიდანაც ბიზან-
ტიას შედიოდა დიდძალი ნედლეული; 3) უზრუნველყოფდა სპარსეთს ლაზეთის
ჩრდილოეთიდან მომავალი ჰუნებისაგან და 4) განამტკიცებდა სპარსეთის ძალა-
უფლებას იბერიაში, რომელიც 532 წელში დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ
მუდამ მზად იყო აჯანყებულიყო (რაც კიდევაც მოხდა 572 წელს: Theoph.
Byz. frg. 3, Hist. Gr. Min. ed. Dindorfii I 448). ამიტომ სპარსეთი ორ საქმეს
ისახავდა მიზნად: 1) გაეჩინა ფლოტი შავ ზღვაზე — ამის საბუთია პროკოპის სი-
ტყვები (BP II, 29); ხოსრომ «გაგზავნა ლაზიკეში აუარებელი ხე-ტყე, რომელიც
ხომალდების გასაკეთებლად იყო გამოსადეგი, მაგრამ არავის გაუმხილა, თუ რის-
თვის გაგზავნა ისინი, არამედ თქვა, ისინი გავგზავნე პეტრას კედლებზე მანქანების
დასადგმელად»; 2) გაექძიერებინა სპარსული და საზოგადოდ უცხო ელემენტები
ლაზეთის ტერიტორიაზე, ვინაიდან ლაზებზე დანდობა, ცხადია, ვერ გამოდგებოდა
საწინდრად სპარსეთის ამ რთული მიზნების განხორციელებისა.

ვინაიდან სპარსეთს კარგად ჰქონდა გათვალისწინებული, რომ ბიზანტიის
დამარცხება სწორედ იმ წერტილში უნდა მომხდარიყო, სადაც იკვანძებოდა ბიზან-
ტიის სავაჭრო პოლიტიკის ძაფები, და გათვალისწინებული ჰქონდა აგრეთვე ისიც,
რომ საჭირო იყო ბიზანტიისათვის გამოეცლია ის ტერიტორია, სადაც ბიზანტია
ფიქრობდა ახალი გზების გაჩენას საგარეო ვაჭრობისათვის, რითაც ის თავს დააღ-
წევდა სპარსეთის შუამავლობას აღმოსავლეთთან ვაჭრობის საქმეში, — ამიტომ,
ცხადია, სპარსეთი მხოლოდ დროებით ზავს (5 წლით) თანხმდებოდა, რომ ამ ხნის
განმავლობაში მოემზადებინა ნიადაგი თავისი მიზნების მიღწევის გასაადვილებლად.
როგორც შემდეგ თავებში პროკოპის მიერ მონათხრობი გვარწმუნებს, სპარსე-
თი თავის დასავლეთ ფრონტზე სიწყნარეს იცავს (იცავს დროებითი ზავის პირო-
ბას), ხოლო ჩრდილოეთით (ლაზიკეში) ის ფართე გვემებს შლის.

λογιμώτατοι τῶν βαρβάρων ἑμοῦ
 Γευργένῃ τῇ βασιλεῖ ἐς ἀπόστα-
 σιν εἶδον, ὥσπερ μοι ἐν τοῖς ἔμ-
 προσθε λόγοις ἐρρήθη, εὔτε βα-
 σιλέα σφίσι κατχστήσεσθαι τὸ ἐν-
 θένδε ξυνεχώρουν Πέρσαι εὔτε
 αὐτογνωμονοῦντες Περσῶν κατή-
 κοι: Ἰβηρες ἦσαν, ἀλλ' ὑποψία
 τε καὶ ἀπιστία ἐς ἀλλήλους πολλῆ
 ἔχοντο. ἔνδηλοί τε Ἰβηρες ἦσαν
 δυσανασχετοῦντές τε ἰσχυρότατα
 καὶ νεωτερισῶντες οὐ πολλῶ ὑσ-
 τερον, ἦν τινός ποτε καιροῦ λαβέσ-
 θαι δυνατοὶ εἶεν. καὶ πρὸς Οὐγγων
 τῶν Λαζικῆ προσείκων ἀδήματον
 μὲν τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐς ἀεὶ
 ἔσεσθαι, ῥᾶρον δὲ καὶ ἀπρονώτερον
 αὐτοὺς τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ ἐπι-
 πέμψειν, ἠνίκα ἂν αὐτῶ βυλα-
 μένην εἶη. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τις
 ἐν Καυκάσῳ ἀκούσι βαρβάρους ἢ
 ἐπιτείχισμα Λαζικῆν εἶναι. μά-
 λιστα δὲ πάντων κατὰ τοῦτο ξυ-
 κρίσειν πρὸς Λαζικῆς ἐπικρατίην
 ἠλπίζε Πέρσαις, ἔτι δὲ ἐξ ἀν-
 τῆς ἐρμώμενοι δυνήσονται οὐδενὶ
 πόνῳ καταθέσντες καὶ περὶ καὶ
 ναοὶ τὰ ἐπὶ τῷ Εὐξείνου καλυσ-
 μένῳ πόντου χωρία Καππαδόκας
 μὲν καὶ τῶς αὐτῶν ἐχόμενους
 Γαλάτας καὶ Βιθυνοὺς παραστή-
 σεσθαι, ἐξ ἐπιθρομῆς δὲ Βυζαν-
 τίους αἰρήσειν, οὐδενὸς σφίσι ἀν-
 τιστατῶντας. τούτων μὲν δὲ ἐνε-
 κη προσπειθεσθαι Χοσρόης Λαζι-
 κῆν ἠθέλεν, ἐπὶ Λαζίαις δὲ τὸ

თანაც ისინი, განდგომის შემთხვე-
 ვაში, თავს გაღაირჩენდენ. მის
 შემდეგ რაც ამ ბარბაროსთა ღი-
 დებულნი გურგენ მეფესთან ერთად
 განდგომას იზრახავდენ, როგორც
 ეს ჩემ მიერ წინა მოთხრობებშია
 ნაამბობი¹, იმ დროიდან არც სპარ-
 სელები აძლევდენ ნებას მათ მეფე
 ჰყოლოდათ, არც იბერები ემორ-
 ჩილებოდენ სპარსელებს თავისი
 ნებით, არამედ დიდი ეჭვითა და
 უნდობლობით ეპყრობოდენ ერთ-
 მანერთს. ცხადი იყო, რომ იბერებს
 ძალიან უჭირდათ ასეთ მგგომანი-
 რებაში ყოფნა და ახლო მომავალში
 განზრახული ჰქონდათ აჯანყება,
 თუ კი შესძლებდენ ოდესმე მესა-
 თიერი დრო ეხელთათ. აგრეთვე ლა-
 ზიკის მეზობლად მოსახლე ჰუნე-
 ბისაგანაც სპარსელთა სახელმწი-
 ფო სამუდამოდ დაუბრვეელი იქნე-
 ბოდა, ხოლო გაცილებით უფრო
 ადვილად მიუხედა იმათ რომაელ-
 თა სახელმწიფოს, როცა კი ეს მის-
 თვის სასურველი იქნებოდა: კავ-
 კასში მოსახლე ბარბაროსთათვის
 ლაზიკე არის მხოლოდ საწინააღ-
 მდეგო ტიხრი. ყველაზე უფრო-კი,
 მას იმედი ჰქონდა, ლაზიკის მხრით
 გაძლიერება სპარსელებისთვის
 იმით იქნებოდა სასარგებლო, რომ
 იქიდან შეტევით ისინი ადვილად
 შესძლებდენ თავს დასხმოდენ,
 ხმელეთითაც და ზღვითაც, აგრეთ-
 წოდებულ ევქსინის პონტზე მდე-
 ბარე სოფლებს, დაემორჩილებინათ

1) იხ. ზემოთ გვ. 22-24.

θαρσεῖν ἤμισα εἶχεν. ἐπειδὴ γὰρ
 Ῥωμαῖοι ἐκ τῆς Λαζიკῆς ἀνεχώρη-
 σαν, Λαζῶν τὸ πλῆθος τῇ Περ-
 σῶν ἀρχῇ ἐπεικῶς ἤχθето. μο-
 νότροποι γάρ, εἴπερ ἄλλοι τινές,
 οἱ Πέρσαι εἰσὶ καὶ τὰ ἐς τὴν δαι-
 ταν ὑπεράγαν σκληροί. καὶ αὐ-
 τοῖς οἷ τε νόμοι δυσπρόσοδοί εἰσι
 πρὸς πάντων ἀνθρώπων καὶ τὰ
 ἐπιτάγματα οὐδαμῇ ἀνεκτά. πρὸς
 μέντοι Λαζοὺς καὶ διαφερόντως τὸ
 διαλλάσσειν τῆς τε γνώμης ἀεὶ
 καὶ τῆς διαίτης παρὰ πολὺ δια-
 φαίνεται, ἐπεὶ Λαζοὶ μὲν Χρισ-
 τIANOὶ εἰσι πάντων μάλιστα, Πέρ-
 σαις δὲ ἀπ' ἐναντίας αὐτῶν τὰ
 ἐς τὸ θείον ἅπαντα ἔχει. χωρὶς
 δὲ τούτων ἄλλες μὲν τῆς Λαζიკῆς
 οὐδαμῇ γίνονται, οὐ μὴν οὔτε σίτος
 οὔτε εἶνος οὔτε τι ἄλλο ἀγαθὸν φέ-
 ται. ἐκ δὲ Ῥωμιῶν τῶν παρα-
 λίων ἅπαντα ταῖς ναυσὶν ἐπεισέρ-
 χεται σφίσι, καὶ ταῦτα οὐ χρ-σίον
 ταῖς συμβάλλουσι προϊεμένοις,
 ἀλλὰ δέρρεις τε καὶ ἀνδράποδα
 καὶ εἴ τι ἄλλο ἐνταῦθα κατὰ
 πολὺ περιεῖναι ξυμβαίνει· τούτου
 τε, ὡς τὸ εἰκόσ, ἀποκεκλεισμένοι
 τὸ λοιπὸν ἠσχαλλον. ὧν δὴ ὁ
 Χροσρόης αἰσθόμενος προτερῆσαι
 ξὺν τῷ ἀσφαλεῖ, πρὶν τι ἐς αὐτὸν
 νεωτερίσειαν, ἐν σπουδῇ εἶχε. καὶ

კაპადოკიელები, მათი მოსასაზღ-
 ვრე გალატელები და ბითინელები,
 და მოულოდნელად დაეპყროთ ბი-
 ზანტიელები, ისე რომ მათ არა-
 ვინ წინააღმდეგობას არ გაუწევ-
 და. ამიტომ უნდოდა ხოსროს ლა-
 ზიკის შემოერთება, ხოლო ლაზე-
 ბისადმი ნდობა მას ძალიან ნაკლე-
 ბად ჰქონდა. ვინაიდან, როდესაც
 რომაელები ლაზიკიდან წავიდნენ,
 ლაზთა უმეტესობა სპარსელების
 ხელისუფლების ქვეშ საგრძნობ-
 ლად შეწუხდა: სპარსელები სხვებ-
 ზე უფრო ერთფეროვანი ცხოვრე-
 ბის მოყვარულნი განმარტოებულ-
 ნი არიან და ცხოვრებაში ზო-
 მაზე მეტად მკაცრნი, და მათი კა-
 ნონებიც მიუწვდომელია ყველასა-
 თვის და მათი დადგენილებანი
 სრულებით მიუღებელი. ლაზების
 მიმართ მაინც, განსაკუთრებით
 ძლიერ იჩენს თავს განსხვავება
 მსოფლმხედველობისა და ცხოვრე-
 ბისა, რადგან ლაზები ქრისტიანენი
 არიან, ყველაზე უფრო მეტად,
 სპარსელებში-კი, პირიქით, ღმერ-
 თის კულტი-ყველაფერია. ამის
 გარდა ლაზიკეში არსად არ არის
 მარილი, არც ხორბლეული მოდის,
 არც ღვინო, არც სხვა რამ სიკეთე¹.
 ყველაფერი შემოაქვთ მათთან ნა-
 ვებით რომაელთა სანაპიროებიდან,

1) რომ მარილი და ხორბლეული ლაზებს არ მიუვალებოდათ, ამაზე პრო-
 კოპი ზემოთაც ლაპარაკობს (BP I 12; II 15; იხ. ზემოთ გვ.გვ. 25 და 46). აქ
 კი, ისევე როგორც BP II 15 (ზემოთ გვ. 46), ის დამატებით აღნიშნავს ზოგიერთ
 იმ საგანს, რომელიც ბიზანტიას გაჰქონდა ლაზეთიდან. ეს არის ტყავეულობა, რო-
 გორც ნედლი მსალა ბიზანტიის წარმოებისათვის, და მონები, როგორც მუშა-ხე-
 ლი იმავე წარმოებისათვის.

οἱ βουλευομένοι ξυμφορωτάτον
 ἔδοξεν εἶναι Γουβάρην τὸν Λαζῶν
 βασιλέα ἐκποδῶν ἐτι τᾶχιστα
 ποιησαμένῳ Λαζῶς ἐνθένδε παν-
 δημῆι ἀναστήσειν, οὕτω τε Πέρ-
 σας καὶ ἄλλα ἅπαντα ἔθνη ξυνοι-
 κισθῆν ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ (Hau-
 ry I 282—287).

და ამაში ისინი ფულს-კი არ აძ-
 ლევენ მიმწოდებლებს, არამედ ტყა-
 ვებს, მონებს და თუ სხვა რამ სი-
 ჭარბით აღმოაჩნდებათ, ცხადია, ეს
 რომ დაჰკარგეს, გამწარებული იყ-
 ვნენ. რადგან ხოსრომ ეს იცოდა,
 ის იმის ცდაში იყო, რომ, ვიდრე
 ისინი მის წინააღმდეგ აჯანყდებ-
 ბოდნენ, წინასწარ უზრუნველ ეყო თაჟისი მცემთარობა. და მას, ამის
 განმზრახველს, ყველაზე უფრო მიზანშეწონილად მიაჩნდა, რომ თა-
 ვიდან მოეცილებინა ლაზთა მეფე გუბაზი და ლაზები იქიდან სრუ-
 ლიად გადაესახლებინა და ამრიგად იმ ქვეყანაში ჩაესახლებინა
 სპარსელები და ზოგიერთი სხვა ტომებიც.

ბრძოლა პეტრას გარშემო¹

Ἐς τε Λαζικήν πρῶτα μὲν
 ξύλα παμπληθῆ ἐς νηῶν ποίησιν
 ἐπιτηδεύωσ ἔχοντα ἔπειψεν, ἑνθεν
 φράσας ἐπ' ὅτι δὴ αὐτὰ πέμψειεν,
 ἀλλὰ τῷ λόγῳ μηχανάσ ἐν Πέτ-
 ρας¹ τῇ περιβόλῳ καταστησόμενος
 ταῦτα ἔστειλεν. ἔπειτα δὲ Περ-
 σῶν μαχίμους τριακασίους ἀπλε-
 ξάμενας, Φάβριζον τε, ὁσπερ ἀρ-
 τίως ἐπεινήσθη, αὐτοῖς ἐπιστή-
 σας ἐνταῦθα στέλλει, ἥ δὲ ἐπήγ-
 γელε Γουβάζην ἕς λιθραιότατα
 διαχρήσασθαι τὸ γὰρ ἐνθὲνδε
 αὐτῷ μελήσειν. τὰ μὲν οὖν ξύλα
 ταῦτα ἐπεὶ ἐς Λαζικήν ἐκομισθῆ,
 κεραιόβλητα ἐξαιπυναίως γενό-
 μενα τετεφρωσθαι ξυνέβη. Φάβρι-
 ζος² δὲ ἔξ ὧν τῶς τριακασίους ἐς Λα-
 ζικήν ἀφικόμενος ἐπρασσεν ἕπως δὴ
 ἀμφὶ Γουβάζην τὰ πρὸς τοῦ Χοσ-
 ροῦ ἐπηγγελέμενα ὑπετελοίη. ἐτύχ-
 χανε δὲ τῶν τις ἐν Κόλχοις³ λο-

II 29. მან (ე. ი. ხოსრომ) ჯერ
 გაგზავნა ლაზიკეში აუარებელი ხე-
 ტყე, რომელიც ხომალდების გასა-
 კეთებლად იყო გამოსადგევი, და
 არავის გაუშხილა, თუ რისთვის გაგ-
 ზავნა ისინი, მაგრამ საფიქრებელი
 იყო, რომ ისინი გაგზავნა პეტრას
 კედელზე მანქანების დასადგმელად.
 ხოლო შემდეგ გამოარჩია სამასი
 მამაცი სპარსელი, მათ სათავეში
 დააყენა ფაბრიზი, რომელიც ახ-
 ლახან მოვიხსენიე, და გაგზავნა იქ.
 მასვე უბრძანა მოეკლა გუბაზი, რაც
 შეიძლება უფრო მაღულად: დანარ-
 ჩენზე კი ის თვითონ იბრუნავდა.
 როდესაც ის ხე-ტყე ლაზიკეში
 მოვიდა, უცებ მათ მეხი დაეცა და
 ფერფლად იქცა. ფაბრიზი სამასი-
 თურთ ლაზიკეში რომ მივიდა,
 დაიწყო მოქმედება, რათა აესრუ-
 ლებია, რაც მას ხოსროსგან ჰქონ-
 ლა ნაბრძანები გუბაზის შესახებ.

1) ამ თავში პროტობი კესარიელი განაგრძობს მოთხრობას პეტრას
 გარშემო წარმოებულ ბრძოლის შესახებ (იხ. ზემოთ გვ. გვ. 54—58). მის შემდეგ
 რაც სპარსელებმა გვირახის გაყვანის საშუალებით პეტრა აიღეს (გვ 57—58),
 იუსტიანე მეფემ დასახმარებლად შეიღი ათასი კაცი გააგზავნა პეტრას კედლებ-
 თან, რასაც შედეგად მოჰყვა ის, რომ ხოსრომაც დიქდალი ჯარო მიაშველა მერმე-
 როეს სარდლობით. პეტრასთან ახალი ძალების კონცენტრაციის შესახებ მოთხ-
 რობასთან დაკავშირებით პროტობი ეხება იმ გზებს, რომლებიც განვლეს ჯა-
 რებმა, და იძლევა ცნობებს მდინარე ბოასის, ლახოა დასახლებული ადგილების—
 არქეოპოლისის, სებასტოპოლის, პიტინტის, სკანდეს, სარაპანის და სხვათა შესა-
 ხებ. ეს ცნობები ბევრგან არეულია, ერთიმეორეს არ ეთანხმება ან ჩვენს თანამე-
 დროვე საისტორიო მწერლობაში შემოწმებული არაა ჩვენს ქვემოთ თავთავის ად-
 გილას შევცდებით ცალკე გაეარკვიოთ თითოეული ეს ცნობა.

2) Πέτραις] Πέτραίς G. — 3) Κολχοίς VG. —

γίμων, Φαρσάνης ὄνομα, τῷ Γουβάζῃ περισκερουκῶς ἐς μέγα τέ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἐμπεπτωκῶς¹ ἔχθρος καὶ ὡς ἦμιστα θαρσῶν τῷ βασιλεῖ ἐς ὄψιν ἦκειν. Ἐπὲρ ἐπεὶ ὁ Φάβριζος² ἔγνω, τὸν Φαρσάνσην³ μεταπεμψάμενος ἐκοινολογεῖτο τε καὶ τὸν ἅπαντα λόγον ἐξενεγκῶν ἀνεπυθάνετο τοῦ ἀνθρώπου ἔπη οἱ ἐπιχειρητέα³ ἐς τὴν πράξιν εἶη. ἔδοξε τοῖσιν σφίσι ἐπὶ κοινῆς βουλευσαμένους Φάβριζον μὲν ἐν Πέτρᾳ τῇ πόλει γενέσθαι, μεταπέμψασθαι δὲ Γουβάζην ἐνταῦθα, ἕπως οἱ ἀγγέλλοι ἔσα δὴ βασιλεῖ ἀμφὶ τῷ ξυνοίσοντι Λαζοῖς δοκοῦντα εἶη. ἀλλ' ὁ Φαρσάνης κρύφα τῷ Γουβάζῃ ἐτήμηγε τὰ πρᾶσσόμενα. διὸ δὴ Γουβάζης παρὰ μὲν Φάβριζον οὐδαμῆ ἦλθεν, ἐκ δὲ τοῦ ἐμφανοῦς ἐς ἀπόστασιν εἶδε. Φάβριζος⁴ δὲ Πέρσαις μὲν τῆς ἄλλοις τοῦ ἐν Πέτρᾳ φυλακτερίου ἐπιμελεῖσθαι πάσῃ δυνάμει ἐπέστελλε καὶ τὰ ἐς πόλιორκίαν ὡς ἀσφαλέστατα ἐξαρτῆσθαι, αὐτὸς δὲ εὖν τοῖς τριακοσίσι ἐπ' οἴκου ἀπρακτος ἀνεχώρησε. Γουβάζης⁵ δὲ ἀνενεγκῶν ἐς Ἰουστινιανὸν βασιλέα τὰ πάντα σφίσι τῶν μὲν τὰ πρότερα πεπραγμένων Λαζοῖς ἐδειτο συγγνώμονα εἶναι, ἀμῦναι δὲ σφίσι δυνάμει τῇ πάσῃ ἀπαλλαξείουσι

აღმოჩნდა კოლხიდის მცხოვრებლებში ერთი დიდებულთაგანი, სახელად ფარსანსი, რომელსაც გუბაზისათვის შეურაცხყოფა მიუყენებია და მასთან ამის გამო დიდს შუღლში ჩავარდნილა და სრულიად ველარ ბეჯავდა მეფეს დანახვებოდა. როდესაც ფაბრიზმა ეს გაიგო, მან დაიბარა ფარსანსი და გამართა მოლაპარაკება: მან უამბო საქმის მთელი ვითარება და შეეკითხა მას, თუ როგორ უნდა შესდგომოდნ ის საქმეს. მათ ერთად ითათბირეს და დაადგინეს, რომ ფაბრიზი ქალაქ პეტრაში წასულიყო და იქ დაებარებია გუბაზი, ვითომც იმიტომ, რომ ეცნობებია მისთვის, თუ რა განზრახვები ჰქონდა მეფეს ლაზების საკეთილდღეოდ. მაგრამ ფარსანსიმ ჩუმად აცნობა ეს ამბავი გუბაზს. ამიტომ გუბაზი სრულიად არ მივიდა ფაბრიზთან და ცხადადაც განდგომა განზრახა. ფაბრიზმა უბრძანა დანარჩენ სპარსელებს პეტრას დაცვისათვის ეზრუნათ ყოველი ძალღონით და რაც შეიძლება მტკიცედ მომზადებულიყვნენ გარემოცვისათვის, თვითონ კი სამასი სპარსელითურთ უშედეგოდ დაბრუნდნენ. გუბაზმა აცნობა მდგომარეობა იუსტინიანე მეფეს და სთხოვა ეპატრებია ლაზებისათვის ის, რაც მათ წინათ ჩაიდინეს, და ყო-

¹) Φάβριζος GP.—²) Φαρσάσην VG.—³) ἐπιχειρητέα? (Haury III 392).—⁴) Φάβριζος P.—⁵) აქიდან დაწყებული კონსტანტინეს ექსცერპტებში (W) ასე ვკითხვლობთ: ὅτι Γουβάζης ὁ Λαζიკῆς βασιλεὺς πολέμοι μινος παρά Πέρσων ἀνήνεγκεν ἐς Ἰουστινιανὸν βασιλέα...

της Μήδων αρχής. ὁ δὲ γὰρ κατὰ
μόνας δυνήσεσθαι Κόλχους¹ ἀπο-
κροῦσασθαι τὴν Περσῶν δύναμιν.

Ταῦτα ἐπεὶ βρασιλεύς Ἰουστινι-
ανὸς ἤκουσε, περιχαρῆς γενόμενος
ἄνδρας ἐπιτακτικῶν καὶ Δαγισ-
θαίων ἀρχοντα καὶ Τζάνους χι-
λίους ἐς ἐπικουρίαν Λαζῶν ἐπε-
μφεν. οἱ δὲ ἐν γῆ τῇ Κολχίδι
γενόμενοι ἄμυ Λαζῶν τε καὶ τῷ
Γουβάζῃ ἐστρατοπεδευσάμενοι ἀμ-
φὶ τὸν Πέτρας περιβόλον ἐπιλιπ-
τικῶν καθίσταντο. Περσῶν δὲ ἐν-
ταῦθα ὄντων καρτερώτατα ἐκ τῶν
περιβόλου ἀμυνομένων, χρόνον τῇ
προσεδρεῖα πάλιν τετρίψθαι ζυγ-
έβη, ἐπεὶ καὶ τὰ ἐδώδιμα ἐνα-
ποθήμενοι σφίσι οἱ Πέρσαι διαρ-
κῶς ἔτυχον². τοῦτοις δὲ ὁ Χοσ-
ρόης ζυγτραχθεὶς στρατιᾶν πολ-
λὴν ἰππέων τε καὶ πεζῶν³ ἐπ’
αὐτοὺς ἔστειλεν, οἷς δὲ ἀρχοντα
Μερμερόην ἐπέστεισεν. ὥνπερ ὁ
Γουβάζης αἰσθόμενος τῷ Δαγι-
σθαίῳ ἐπίκουρα βουλευτάμενος
ἐποίει τάδε.

Βόας δὲ πεταμὸς ἔξεισιν ἄγχι-
στά πη τῶν Τζανικῶν⁴ ὄρων, ἐν
Ἀρμενίῳ⁵, οἱ δὲ ἄμφι τῷ Φαρά-
γγιον ᾤκηται. καὶ τὰ μὲν πρῶ-
τα ἐν δεξιᾷ ἐπὶ πλείστον χωρεῖ,
βραχὺς τε ἰὼν καὶ πόνω οὐδενί

ველი ღონით ხელი შეეწყო მათ-
თვის, რომ განთავისუფლებულიყ-
ვნენ მიდთა ძალაუფლებისაგან. კოლ-
ხები ხომ საკუთარი საშუალებე-
ბით ვერ შესძლებდნენ სპარსელ-
თა ძალა უკუეგდოთ.

როდესაც იუსტინიანე მეფემ ეს
მოისმინა, ძალიან ესიამოვნა და
გააგზავნა ლაზების დასახმარე-
ბლად შვილი ათასი კაცი, სარდა-
ლი დაგისტე და ათასი ჭანი. ესე-
ნი რომ კოლხიდაში მივიდნენ, ლა-
ზებთან და გუბაზთან ერთად და-
იბანაკეს პეტრას კედლებთან და
ალყა შემოარტყეს. რადგან იქ მყო-
ფი სპარსელები მამაცად იგერიებ-
დნენ მტერს კედლებიდან, დიდი
ღრო დასჭირდა გარემოცვას, ვი-
ნაიდან სპარსელებს კარგა ბლომად
მოემარაგებიათ თავიანთის სურ-
სათი, მაგრამ ამ საქმეებით შეშინე-
ბულმა ხოსრომ გაგზავნა მათ (ი. ი.
რომაიკიძის) წინააღმდეგ დიდძალი
ჯარი ცხენოსნებისა და ქვეით-
თა, რომელთა სარდლად მერმე-
როე დააყენა. ეს რომ გაიგო გუ-
ბაზმა, დაგიტესთან შეთანხმებით
ვალაწყვიტა შემდეგნაირად მო-
ქცეულიყო.

მდინარე ბოასი გამოდის სადღაც
ჭანეთის საზღვრების მახლობლად
არმენიელთა ადგილებში, რომლე-
ბიც ფარანგიონის მახლობლად ცხო-
ვრობენ. თავში ის კარგა მანძილზე
მარჯვნივ მიმდინარეობს. თხელია

¹) Κολχούς VG.—²) ἔτυχον] εἶχον W.—³) ἰππέων τε καὶ πεζῶν
აკლია W-ს. ⁴) Τζανικῶν J.—⁵) Ἀρμενίῳ VG.

γινόμενος ἑσβατός ἅπασιν ἄχρι
 ἕς χώρον, οὗ δὴ ἐν δεξιᾷ μὲν
 Ἰβήρων τὰ ἕρια ἔστι, καταντικρὺ
 δὲ τελευτᾷ ὄρος ὁ Καίλασος. ἐν-
 ταῦθα ἔβη ἄλλα τε πολλὰ καὶ
 Ἄλανοί τε καὶ Ἀβασγοὶ ἕκχηνται
 Χριστιανῶν¹ τε καὶ Ῥωμαίων φί-
 λοιὶ ἐκ παλαιοῦ ὄντες, Ζήχρ² τε
 καὶ μετ' αὐτοὺς Οὐννοὶ, οἱ Σά-
 βειροι ἐπικαλοῦνται. ἐπειδὴν δὲ
 ὁ παταμὸς οὗτος ἀφίχεται ἵνα δὴ
 τοῦ τε Καυκάσου καὶ Ἰβηρίας³
 τὰ ἕρια³ ἔστιν, ἐνταῦθα ἐπιγινόμε-
 νων οἱ καὶ ἄλλων ὑδάτων μείζων
 τε παρὰ πολὺ γίνεται καὶ Φά-
 σις ἀντὶ Βόα τὸ ἐνθένδε καλού-
 μενος φέρεται, γαυσιπορος γεγε-
 νημένος ἄχρι ἕς τὸν Εὐξείνου κ-
 λούμεον πόντον, οὗ δὴ οἱ καὶ
 τὰς ἐκβολὰς ξυμβαίνει καὶ αὐτοῦ
 ἕφ' ἑκάτερα Λαζική ἔστιν. ἀλλ'
 ἐν δεξιᾷ μὲν ξύμπασα ἐπὶ πλείστον
 ἡ χώρα πρὸς τῶν τῆδε ἀνθρώπων
 οἰκεῖται μέχρι τῶν Ἰβηρίας ὀρίων.
 κῶμαί τε γὰρ αἱ Λαζῶν πᾶσαι
 τοῦ πταμοῦ ἐντὸς ἐνταῦθά εἰσι
 καὶ πολίσματα ἐκ παλαιοῦ σφίσι
 ταύτη πεποιήνται, ἐν τῆς Ἀρχαίο-
 πολις, ἔχυρωτάτη οὖσα, Σεβαστό-
 πολις τε ἐντὸς καὶ τὸ Πιτιοῦντος
 φρούριόν ἐστι Σκάνδα τε καὶ Σαρα-
 πανίς πρὸς τοὺς Ἰβηρίας ὀρίους.
 πόλεις μὲντι ἀξιολογώταται ἐν-
 ταῦθα εἰσι Ῥεδόπολις καὶ Μοχί-
 κησις⁴. τῆ δὲ ποταμοῦ ἐν ἀρισ-

და აზივეთაჳ სიძნელეს არ წარმოა-
 ღვენს არავისთვის ფონში გასა-
 სულელად ვიდრე იმ ადგილამდე,
 სადაც მარჯვნივ იბერთა საზღვრე-
 ბი არის, ხოლო პირისპირ კავკა-
 სის მთა თავდება. აქ ბევრი სხვა-
 დასხვა ტომი ცხოვრობს, მათ შო-
 რის ალანებიც და აბასგებიც, რომ-
 ლებიც ქრისტიანენი არიან და
 ძველითგანვე რომელთა მეგობრე-
 ბი; აგრეთვე ზიქნიც და მათ შემ-
 დევ ჰუნნებიც, რომელთაც სავირე-
 ბი ეწოდებათ. მის შემდეგ რაც ეს
 მდინარე მიალწევს იმ ადგილს,
 სადაც კავკასიისა და იბერიის სა-
 ზღვრებია, აქ, რადგან მას ბევრი
 სხვა წყალიც ემატება, ის იზრდება
 ძალიან და ნაცვლად ბოასისა ამი-
 ერიდან ფასისად წოდებული განა-
 გრობს მდინარეობას, ნაონსობისა-
 თვის გამოსადევი ვიდრე ევქსინად
 წოდებულ ზღვამდე, სადაც მისი
 შესართავია, და მის ორივე მხრით
 ლაზიკე არის. მაგრამ მარჯვნივ
 მთელი ის ქვეყანა დიდ მანძილზე
 ვიდრე იბერიის საზღვრებამდე და-
 სახლებულია ადგილობრივი მცხოვ-
 რებლებით. ლაზთა სოფლები ხომ
 აქ ყველა მდებარეობს მდინარის
 აქითა ნაპირას⁵ და ქალაქებიც მათ
 ძველითგანვე აქ აუშენებიათ, მათ
 შორის არის არქეოპოლისი, ძალიან
 გამაგრებული, სევასტოპოლიც არ-
 ის აქ და პიტოუნტის სიმაგრეც,
 ხოლო სკანდა და სარაპანი იბე-

¹) Χριστιανῶν P. — ²) Ἰβηρίας G. — ³) ἕρια V. — ⁴) V. — ⁵) Μοχό-
 ρησις P. სხვა ხელნაწერებში Μοχίρησις.

⁵) τῶν ποταμοῦ ἐντὸς ნიშნის „მდინარის აქითა მხარეს, ხოლო თუ

τερῶ Λαζικῆς μὲν τὰ θρία ἔστι
 μέχρι ἐς ἡμέρας ἑδὼν ἐδῶν ἀν-
 θρωπῶν τὴν χώραν εἶναι. ταύτην
 προσοικῆσαι Ῥωμαῖοι τὴν χώραν,
 οἱ Πιόντικαί ἐπικαλοῦνται. ἐν μὲν
 οὖν τοῖς Λαζικῆς¹ ὁρίοις², ἐνθα δὴ
 ἀνθρώποι οὐδαμῆ φκῆντο, Πέτραν
 Ἰουστινιανὸς [δ] βασιλεὺς τὴν πό-
 λιν³ ἐν τοῖς κατ' ἐμὲ χρόνοις ἐδεί-
 ματο. οὐπερ Ἰωάννης, ὁ Τζιβὸς
 ἐπικαλούμενος, τὸ μονοπῶλιον κα-
 ταστησάμενος, ὡσπερ μοι ἐν τοῖς
 ἔμπροσθεν λόγοις ἐρήθη, αἴτιος
 τῆς ἀποστάσεως Λαζοῖς γέγενεν.
 ἐκ δὲ Πέτρας πόλεως ἰόντι εὐθὺς
 πρὸς ἀνεμὸν νότον οἱ Ῥωμαίων ἐρη-
 ἐκδέχονται, γὰρ τε παλιὰν
 θρωπῶν ἐνταυθα ἔστι. τὰ τε Ῥι-
 ζαῖον καλούμενον καὶ Ἀθηναί
 ἄλλα τε ἄλλα μέχρι Τραπεζούν-
 τῶν.

ἡνίκα μὲν οὖν ἐπιγάγοντο
 Χοσρόην Λαζοῖ. Βόαν ποταμὸν
 διαβάντες τὸν τε Φάσιν ἐν δεξιᾷ
 ἔχοντες ἐς Πέτραν ἦλθον, τῶ μὲν

π. τα. μ. σ. ἐκτός — „მდინარის იქითა მხარეს“. ჩანს, პროკოპის ცნობა დაწერი-
 ლია იმ ადამიანის მიერ, რომელიც მდინარის ჩრდილო მხარეს არის დაბინავე-
 ბული. საფიქრებელია, რომ ეს ცნობა ამოღებული აქვს პროკოპის იმ მოხსენებ-
 ბიდან, რომლებსაც უგზავნიდენ კონსტანტინეპოლის ცენტრალურ ხელისუფლე-
 ბას ლაზიკის ქვემო ჩამოთვლილ ციხე-სიმაგრეებში დაბინავებული სამხედრო შტა-
 ბის ნაწილები.

1) Λαζικῆς G. — 2) ὁρίοις P] γαρίοις VG. — 3) τὴν πόλιν გამო-
 ტყვებულია VG-ში.

როის საზღვრებისავენ. ყველაზე
 შესანიშნავი ქალაქები კი მაინც
 არის აქ როდოპოლის და მონირი-
 სი. მდინარის მარცხნივ, ისეთ მან-
 ძილზე, რომელსაც ერთ დღეში გა-
 იელის მსუბუქად დატვირთული
 კაცი, ლაზიკის საზღვრებია, ხოლო
 ეს მხარე მოსახლეობას მოკლესტუ-
 ლი ჩანს. ამ მხარის მეზობე აღ
 რომაელები ცხოვრობენ, რომლ-
 თაც პონტოელები ეწოდებათ. ლა-
 ზიკის მიწაწყალზე, იმ ადგილას,
 სადაც ადამიანებს არასოდეს არ
 უცხოვრობათ, იუსტინიანე მეექვსე
 ჩემს დროს ქალაქი პეტრა გააშენა.
 აქ ითანე, ეგრეთწოდებული ციხე,
 მონოპოლიონის დამაწესებელი —
 როგორც ეს ჩემ მიერ ზემოთ იყო
 მოხსენებული — ლაზთა განდგომის
 მიზეზი შეიქმნა. ქალაქ პეტრადან
 პირდაპირ რომ მიდინარ კამბიე-
 თისაკენ, გზვდება რომაელთა სა-
 ზღვრები, აქ-კი ადგილები მჭად-
 როდ არის დასახლებული: რიხეუ
 წოდებული და ათინა და ზოგი
 სხვაც ვიდრე ტრაპეზუნტამდე.

როდესაც ლაზები წინ მიუძღვებო-
 დენ ხოსროს, მათ გადაუღეს მდინ-
 რე ბოასი და ისე მივიდნენ პეტრაშა,
 რომ ფასისი მარჯნივ ჰქონდათ,

λόγω προνοήσοντες ὡς μὴ χρόνῳ
 τε καὶ πόνῳ πολλῶν διαφορῶ-
 μέυεσθαι ἀναγκάζονται ποταμὸν
 Φάσιν, οὐ βουλόμενοι δὲ τὰ σφέ-
 τερα οἰκία Πέρσαις ἐνδείκνυσθαι.
 καίτοι¹ δύσθις πανταχόθι Λαζική
 ἔστιν ἐντός τε καὶ ἔκτος ποταμοῦ
 Φάσιδος. σκέπελοι γὰρ ὑπερφυεῖς
 ἐφ' ἑκάτερα τῆς χώρας ὄντες
 στενωποὺς ἐπὶ μακρότατον ἐνταῦ-
 θα ποιοῦνται· κλεισοῦρας ἑλλη-
 νίζοντες τὰς τοιούτας ἕδους Ῥω-
 μαῖοι καλοῦσιν. ἀλλ' ἐπεὶ τότε
 Λαζική ἀφίλακτος ἐτύγχανεν ὄ-
 σα, ῥᾶστα δὴ ἐν Πέτρῳ. ξὺν ταῖς
 ἡγεμέσι Λαζαῖς ἐγένοντο Πέρσαι.

Νῦν δὲ ὁ Γουβάζης μαθὼν τὴν
 Περσῶν ἔφοδον τῷ Δαγινθίῳ ἐπέ-
 στελλε πέμψαι μὲν τινας, οἱ φυλά-
 ξουσι τὸν στενωπὸν ἰσχυρότατα, ὃς
 ἔκτος Φάσιδος ποταμοῦ ἔστι, τὴν
 μέντοι προσεδρεῖαν ὡς ἤμιστα
 λύειν, ἕως τὴν τε Πέτρῳ καὶ Πέ-
 ρσας τοὺς ἐνταῦθα ἐξελεῖν δύνων-
 ται. αὐτὸς δὲ παντὶ τῷ Κόλχων²
 στρατῷ ἐς τὰ Λαζικῆς ἑσχάτα
 ἦλθεν, ὡς τὸν ἐνταῦθα στενωπὸν
 διαφυλάξων δυνάμει τῇ πύσῃ.
 ἐτύγχανε³ δὲ πολλῶ πρότερον Ἀλα-
 γοὺς τε καὶ Σαβείρους ἐς ξυμμα-
 χίαν ἐπαγόμενος, οἵπερ ἠμελε-

თითქოს იმიტომ, რომ მათ წინას-
 წარ განჭვრიტეს, რათა მდინარე
 ფასისის გადასასვლელად არც დრო
 და არც შრომა დასჭირვებოდათ მე-
 ტი, ხოლო ნამდვილად იმიტომ, რომ
 არ სურდათ სპარსელებისათვის
 ეჩვენებიათ თავიანთი საბინადრო-
 ები, თუმცა ლაზიკე ყველგან, მდინა-
 რე ფასისის როგორც აქითა ისე
 იქითა მხარეზე, გაუვალაია. ქვეყნის
 ორსავე მხარეს უზარმაზარი კლდე-
 ებია, რომლებიც იქ დიდს მანძილ-
 ზე ვიწრობებს ქმნიან. ასეთ გზებს
 რომაელები «კლისურებს» უწო-
 დებენ — ელინური გამოთქმით.
 მაგრამ რადგან მაშინ ლაზიკე და-
 უცველი აღმოჩნდა, სპარსელები
 მათ წინამძღოლ ლაზებთან ერთად
 სწრაფად გაჩნდნენ პეტრაში.

ახლა გუბაზმა რომ გაიგო სპარ-
 სელთა შეტევის შესახებ, შეუთვალა
 დაგისთვის გამოეგზავნა რამდენიმე
 კაცი, რომლებიც, რაც შეიძლება
 უფრო მტკიცედ, დაიცავდნენ იმ ვი-
 წრობს, რომელიც მდინარე ფასისის
 იქით იყო, ხოლო ალყა არავითარ
 შემთხვევაში არ მოეხსნა, სანამ ისი-
 ნი პეტრას და იქ მყოფ სპარსელებს
 არ დაიპყრობდნენ. თვითონ-კი კოლ-
 ხების მთელი ჯარით ლაზიკის სა-
 ზღვრებისაკენ წავიდა, რათა მთე-
 ლი ძალონით დაეცვა იქ მყოფი
 ვიწრობი. კარგა ხნის წინათ მან
 კავშირში ჩაითრია ალანებია და

¹) καίτοι Dindorfj καὶ τι P.—²) Κολχῶν VG.—³) აქიდან და-
 წყვეტილი კონსტანტინეს ექსკომუნიკაციის (W) სწორია: ὅτι Γουβάζης ὁ Λαζῶν
 βρασιλεύς Ἀλαγούς καὶ Σαβίνους ἐς ξυμμαχίαν ἐπηγάγετο, οἵπερ...

γησαν κεντηναρίων οὐχ ὅσον ἀδῆωτον Λαζοῖς ξυμφυλάξειν τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ Ἰβηρίαν εὐτῶ καταστίσεσθαι ἀνδρῶν ἔρημον ὡς μὲν δὲ Πέρσαις ἐνθ᾽ ἔνδε τὸ λειπὸν ἰέναι δυνάτᾳ ἔσεσθαι. ταῦτά τε σφίσι τὰ χρήματα βρασιλέα Ἰουβάξῃς ὑπέσχετο δῶσειν. αὐτὸς μὲν εὖν ἀνευγκῶν ἐς βρασιλέα Ἰουστινιανὸν τὰ ξυγκείμενα τοῖς τε βαρβάροις τὰ χρήματα ταῦτα ἰκέτευσέμπειν καὶ Λαζοῖς ἄγαν κεκακωμένοις παραψυχῆν προσέθει τινά. ἔφασκε δὲ καὶ αἱ αὐτῶ τὸ δημόσιον τὰς συντάξεις ὀφείλειν ἐνιαυτῶν δέκα, ἐπεὶ ἐν τοῖς σιλευντιαρίοις ἐν παλατίῳ τασσόμενος οὐδὲν κεκομισμένος ἐνθ᾽ ἔνδε εἶη, ἕξ οὐ δὴ ἐς γῆν τὴν Κολχίδα Χοσρόης ἦλθε¹. βρασιλεὺς δὲ Ἰουστινιανὸς ἐπιτελέσει μὲν διενοεῖτο τὴν αἵτησιν, ἐπιγενομένης δὲ οἱ ἀρχολίας τινὸς οὐκ ἔπεμψε τῶ καθ' ἕκαστον χρόνον τὰ χρήματα. Ἰουβάξῃς μὲν οὖν ταῦτα ἐποίησιν.

Δαγισθαῖος δὲ (ἦν γὰρ τὴς νεανίας πόλε, ὅν τε διενεγκεῖν Μηδικὸν ἐνδραμῆ ἀξιοχρεῶς) τὴς παροῦσιν οὐκ ἐπιτηδείως ἐχρητῆ. δέον εὖν ἀμέλει το πλείστον τοῦ στρατοῦ ἐς τὸν στενωπὸν στείλαι, τάχα δ' ἂν που καὶ αὐτὸν τῶ ἔργῳ το τῶ παραγενέσθαι, ἐς ἑκατὸν ἀνδρας, ὡσπερ τι πάρεργον διχειρίζων, ἔπεμψε μόνους αὐτὸς δὲ Πέρσων π. λιορκῶν παντὶ

საბირობი, რომლებმაც აღუთქვეს სამ კენდინარად არა თუ აუოხრებლად დაეცვათ ლაზებისათვის მათი მიწაწყალი, არამედ იბერიაც ისე გაეუკაცურებიათ, რომ სპარსელებს ამიერიდან აღარ შესძლებოდათ უკვე იქ მისვლა. გუბაზი დაპპირდა, რომ მეფე მათ მისცემდა ამ ფულს, თვითონ კი აცნობა იუსტინიანე მეფეს ამ პირობების შესახებ და სთხოვდა გამოეგზავნა ბარბაროსებისათვის ეს ფული და მეტად განადგურებულ ლაზთათვის წარეცა რაიმე ნუგეში. ის ამბობდა, რომ ხახინას თვითონ მისი მართებს ათი წლის სარგო, რადგან თუმცა იგი პალატის სიღნეტიარობში ჩანიშნეს, მაგრამ მას არათფერი მიუღია იქიდან, მის შემდეგ რაც ხოსრო კოლხიდაში მოვიდა. იუსტინიანე მეფე ფიქრობდა დაეკმაყოფილებია ეს თხოვნა, მაგრამ რაღაც მისი მოუცლელობის გამო არ გაუგზავნა ფული სათანადო დროს აი, ეს ქმნა გუბაზმა.

დავისთემ კი ვერ გამოიყენა არსებული პირობები, როგორც საქირო იყო (ის ხომ ახალგაზრდა იყო და სრულდებოდა არ ჰქონდა უნარი მიღებთან ომისთვის გაეძლო): თუმცა, ცხადია, საქირო იყო მეტი წილი ჯარისა ვიწრობში გაეგზავნა და, ჰადაც სამარცალია, თვითონაც მიელო ამ საქმეში მონაწილეობა, მაგრამ მან მართლად ას კაცამდე გაგზავნა, თით-

¹) ἦλθε] ἐσηλθε W.

τῶ στρατῷ¹ ὠδὲν ἦν ἴσασε, ἀκίπερ
 τῶν πολεμίων ὄλιγον ὄντων. κατ'
 ἀρχᾶς μὲν γὰρ εὐχ ἦσσαν ἢ
 πειτικᾶσι καὶ χίλιοι ἦσαν, πρὸς
 Ῥωμαίων δὲ καὶ Λαζῶν ἐν χρόνῳ
 πολλῶν τετρακοσίων βαλλόμενοι
 τε καὶ ἀρετὴν ἐπιδεικνύμενοι μά-
 λιστα πάντων ὧν ἡμεῖς ἴσμεν,
 θνήσκονσι τε πολλοὶ καὶ σφίσι
 ὄλιγος κομιδὴ ἀποκεκρίσθη
 ξυπέπεσε. Πέρσαι μὲν οὖν ἐς ἀπό-
 γνωσίν τε καὶ ἀπώριαν ἐμπεπτω-
 κότες ἦσαν ἢ ἔμενον, Ῥωμαῖοι δὲ
 ἀμφὶ τὸ κείρας διώρυγα ἐν χώρῳ
 ὀλίγῳ πεποιήθηται, ὅ τε ταύτῃ πε-
 ρίβλος εὐδὲς ἔπεσεν. ἀλλὰ ξυβέβη
 τοῦτου δὴ τοῦ χώρου ἐν τὸς ἴκημα
 εἶναι ὠδὲν τοῦ περιβόλου διεστηκόος,
 ὅ δὲ ἔξιικνεῖτο ἐς τὸ πεπτωκόος ἐρεξῆς
 ὄλιγον καὶ ἀπὸ τῶν τεύχεος πλειορ-
 κημένοις γενόμενον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ
 ὠδὲν τι ἦσσαν αὐτοὺς καθίστη. ὅπερ
 Ῥωμαῖοις ξυνταράξαι ὠδου ἢ ἔσ-
 χεν. εὐ γὰρ εἰδότες ὡς αὐτὸ δὴ
 τῶτο ἑτέρῳ ἐργάζοι εἶναι τὴν
 πόλιν ῥᾶστω αἰρήσουσιν, εὐέλπι-
 δες πόντῳ ἔτι μάλλον ἐγένοντο.
 δὲ δὴ ὁ Δαχισθαῖος βασιλεῖ μὲν
 γὰρ ξυγενεθέντων ἐδήλου, ἄλλα
 δὲ αἱ τῆς νίκης ἐν πικρασευῆ
 εἶναι προὔτειντο, σημήνας ὅσοις
 δὴ αὐτόν τε καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν
 αὐτοῦ χερὶν βασιλεῖς δωρήσονται.
 Πέτραν γὰρ αἰρή εἶναι οὐ πολλῶν
 ὠστέρ. ν. Πέρσαι μὲν οὖν Ῥω-

ქოს მეორეხარისხოვან რამესთან
 ჰქონოდეს საქმე: ხოლო თვითონ
 მთელი ჯარით პეტრასათვის აღყო
 შემოერტყა, მაგრამ არაფერი გა-
 მოუდიოდა, თუშცა მტერი იქ
 მცირერიცხოვანი იყო. თავში ხომ
 ისინი იყვნენ არა ნაკლებ ათას
 ხუთასისა, ხოლო ბევრი დაიხო-
 ცნენ, როდესაც მათზე იერი-
 შები მოჰქონდათ რომაელებსა
 და ლაზებს, რომლებიც დიდხანს
 გარსერტყნენ ქალაქს, და დიდი სი-
 ყოჩაღე გამოიჩინეს, ყველა იმათზე
 მეტი, ვისაც ჩვენ ვიცნობთ, და
 მოხდა ისე, რომ მათი რიცხვი
 ძალზე მეტად შემცირდა. სასოწარ-
 კვეთილებაში და გაჭირებაში ჩა-
 ვარდნილი სპარსელები გაუძძოე-
 ვლად იდგნენ, რომაელებმა-კი
 კედელთან თხრილი გააკეთეს მცო-
 რეოდენ მანძილზე და ამ თხრილთან
 ზღუდე მაშინვე ძირს დაეცა. მაგ-
 რამ იმ ადგილის შაკნით ერთი სახ-
 ლი ყოფილა, რომელაც ზღუდი-
 სავან სრულებით არ იყო დაშო-
 რებული: ეს სახლი მოხვდა მთელი
 იმ ჩამოხგრუელი ნაწილის ადგი-
 ლას და ის აღმოჩნდა გარემოცულ-
 თათვის კედლის მაგიერი და არა
 ნაკლებ დაცვა ისინი. ამ გარემო-
 ბას რომაელები სრულიადაც არ შეუ-
 შუთოებია, რადგან იმათ კარგად
 იკადრენ, რომ თუ ამგვარსავე ვე-
 რადს სხვაგან გათხრიდენ, ქალაქს
 ადვილად აიღებდენ, და უფრო მე-

¹ τῶ (ἄλλο) στρατῷ Herwerden: *Mnemosyne* (Haury III, 392).

μαίους τε καὶ Τζάνους καρτερώ-
 τατα τειχομαχοῦντας παρὰ δόξαν
 ὑφίσταντο, καίπερ ὀλίγοι ἀπολε-
 λειμμένοι ἐς ἄγαν. ἐπεὶ δὲ Ῥω-
 μαῖοι τειχομαχοῦντες οὐδὲν ἦγουν,
 ἐπὶ τὸ διορῶσσειν αὐτοὺς ἐτρέπον-
 το. ἐς τόσον τε τοῦ ἔργου τούτου
 ἀφίκοντο, ὥς μηκέτι ἐπ' ἐδάφους
 τὰ τοῦ περιβόλου θεμέλια εἶναι,
 ἀλλ' ἐπὶ κενῶν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεί-
 στον ἐστάγαι, πεσοῦμενα, ὥς τὸ
 εἶδος, αὐτίκα δὴ μάλα. καὶ εἰ
 μὲν Δαγισθαῖος εὐνοῦς ἦθελε πῦρ
 τοῖς θεμελίωσις ἐνάψαι, οἷμαι εὐ-
 θυαρὸν σφίσι τὴν πόντιν ἀλῶναι·
 νῦν δὲ τὰς ἐκ βασιλέως καραδα-
 κῶν ἐλπιδας μέλλων τε αἰεὶ καὶ
 τριβῶν τὸν χρόνον ἦσαυγῆ ἔμενε.
 ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ Ῥωμαίων
 στρατοπέδῳ ἐπράσσετο τῆδε.

1) ზემოთ (გვ. 58-60) განვიხილეთ პეტრას საკითხი და მივედით იმ დასკვნამდე, რომ პეტრა ახლანდელი ბათომის მახლობლად არის საძიებელი, და თან დავუმატებთ, რომ Περραι რომელიღაც ადგილობრივი სახელის თარგმანს უნდა წარმოადგენდეს მსგავსად: ჰიპპოს-ცხენისწყლისა, არქეოპოლის-ნოქალაქებისა, როდოპოლის-ვარდციხისა. ამასთანავე ეს ისეთი პუნქტი უნდა ყოფილიყო, რომელიც ხელსაყრელ პირობებს ქმნიდა ვაჭრობისათვის¹ და სავაჭრო მიმოსვლისათვის და აგრეთვე სამხედრო საქმიანობისთვის, ე. ი. კარგი საზღვაო ნავთსადგურის პირობებს აკმაყოფილებდა. საკითხის დამატებითა შესწავლამ მიგვიყვანა ამ დასკვნამდე, რომ პეტრა ახლანდელი ბათომი უნდა იყოს. ბათომის შემდეგდროინდელი ეკონომიური და სამხედრო მნიშვნელობა გვაფიქრებინებს, რომ მას ანალოგიური მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონოდა წინათაც, როდესაც ბიზანტია ვაჭრობის მონოპოლიის ცენტრს ირჩევდა ლაზიკეში და როდესაც სპარსეთი ზღვაზე გასავალს ეძებდა. ასეთი პუნქტი შეიძლება ყოფილიყო ახლანდელი ბათომი, მით უმეტეს რომ, როგორც ზემოთ იყო ნახევნი (გვ. 59), მასალების განხილვამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ეს პუნქტი უთუოდ ბათომის მახლობლად არის საძიებელი. გარდა ამისა თვით სახელწოდების განხილვა იძლევა შემდეგ სურათს: ბათომი ისევე ნაწარმოები სახელია, როგორც ბორჯომი, წრომი, თორთომი და სხვა, ე. ი. -ომ-სუფიქსით ნაწარმოები სახელია; ხოლო ძირი ბათ უნდა ენათესავებოდეს სვანურ სიტყვას „ბაჩ“, რომელიც ქვას ნიშნავს (შდ. Περραι-ქვა). (-ომ-სუფიქსის გარკვევისათვის შეადარე -ამ- და -ონ-სუფიქსები მეგრულსა და ჰანურში: Н. Марр, Гр. чанск. яз. გვ. 73; И. Кипшидзе, Гр. мингр. яз. გვ. 0125—0126; ა. ჩიქობავა, ონ-სუფიქსი მეგრულში: ტფ. უნ. მოამბე VI, 305—311).

კვირველია, სულ მალე ჩამოინგროდა. და დაგისთეს რომ მაშინვე მიეცა ცეცხლი საძირკველისათვის, მე ვფიქრობ ქალაქი უმაღლვე იქნებოდა მათ მიერ აღებული. მაგრამ ახლა, რადგან ის მეფისაგან რაღაც წყალობას მოელოდა, სულ აყოვნებდა და უსაქმურად ატარებდა დროს. აი ასეთი იყო მდგომარეობა რომაელთა ბანაკში.

Μερμερής δέ, ἐπεὶ τοὺς Ἰβηρίας ἄρχους παντὶ τῷ Μήδων στρατῷ ἤμειψε, πρόσω ἔχῳρει, ποτιμὸν Φᾶσιν ἐν δεξιᾷ ἔχων· ἐὶα γὰρ τῶν ἐπὶ Λαζიკῆς χαρίων ἰέναι οὐδ' αὖτ' ἔμελε, τοῦ μὴ τί οἱ ταύτην ἐμπόδισμα ὑπαντιάσαι. Πέτρον¹ γὰρ πόλιν καὶ Πέρσας τοὺς ἐνταῦθα διχάσασασι· ἐν σπευδῇ εἶχε, καί τοι καὶ μοῖρά τις τῶν περιβόλου καταπεπτῶκει ἐξ ἀπηναιῶς². ἤσρητο γὰρ, ὥσπερ μοι εἴρηται· ἄνδρες τε τῶν Ῥωμαίων στρατῶν ἐξ πεντήκοντα ἐμειλῶσι· ἐν τῇ πόλει γενόμενοι βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἀνεβῶν καλλινιχόν· ἦγειτο δὲ αὐτῶν νεανίας τις Ἄρμενιος³ γένος³, Ἰωάννης ὄνομα,

II 30. ხოლო მერმერომე, როდესაც მან მიღო მთელი ჯარით განვლო იბერიის საზღვრები, წინ გასწია, ისე რომ მდინარე ფასისი მარჯვნივ ჰქონდა⁴: იმან არ მოინდომა ლაზიკის სოფლებზე გაეარა სადმე, რომ იქ მას რაიმე დაბრკოლება არ შეხვედროდა. ის ეშურებოდა გადაერჩინა ქალაქი პეტრა და იქ მყოფი სპარსელები, თუმცა კედლის ერთი ნაწილი უკვე ჩამოგრებულიყო უკვე. ის ხომ ჰაერში იყო დაკიდებული, როგორც ეს ჩემ მიერ უკვე იყო ნათქვამი; ორმოცდაათიოდე მოხალისე რომაელთა ჯარიდან ქალაქში შევიდა და გაიძახოდა: იუსტინიანე მეფე გამარჯვებულია. მათ წინამძღო-

1) Πέτρον—ἐξ ἀπηναιῶς გამოტოვებულია VG-ში.— 2) ἠρμενιος G.— 3) γενόμενος VG.

4) მსვლელობა სპარსელთა ჯარისა, რომელსაც გამყოფებად ლაზები მიუძღვებიან და რომელიც პეტრასკენ მიეშურება, აღწერილია პროკოპის მიერ მდინარე ბოასისა და ფასისის აღწერასთან დაკავშირებით: „როდესაც ლაზები წინ მიუძღვებოდნენ ხი-სროს, მათ გადავლეს მდინარე ბოასი და ისე მივიდნენ პეტრასში, რომ ფასისი მარჯვნივ ჰქონდათ (ზემოთ გვ. 73); „მერმერომე, როდესაც განვლო იბერიის საზღვრები, წინ გასწია ისე, რომ მდინარე ფასისი მარჯვნივ ჰქონდა“. ვინაიდან ჯარის სვლა ბოას-ფასისის უკავშირდება, პროკოპიმ მოისურვა ამ მდინარეების აღწერა, რომელიც მოცემულია ზემოთ 71-73 გვერდებზე. ეს აღწერა არ არის ნათელი. პირიქით, ბოასი ისეა აღწერილი, რომ მკითხველს ექმნება შთაბეჭდილება, რომ აქ ლაპარაკია არა ერთზე, არამედ ორს. სხვადასხვა მდინარეზე. მართლაც:

ა) „მდინარე ბოასი გამოდის ჭანეთის საზღვრების მახლობლად, არმენიელთა ადგილებში“ და ერთვის შავ ზღვას. ამის მიხედვით ბოასი მართლაც ახლანდელ ჭოროხს უდრის, როგორც ფიქრობენ მკვლევარნი (Tomaschek: RE,

Θωμᾶ σίβς, ὅνπερ Γουζγην ἐπίκλη-
σιν ἐχάλοιν. εὐτος ὁ Θωμᾶς πολλὰ
τῶν ἀμφὶ τῆν Λαζικὴν ὄχρῳαμάτων
ἔδειματο, βχσιλέως εἰ ἐπαγγεἶλαν-
τος, καὶ τῶν ἐκείνη στρατιωτῶν
ἤρξεν, ἔμφρων τε βχσιλεῖ ἔδοξεν
εἶναι. ὁ μὲν εὖν Ἰωάννης, Περσῶν
σφίσιον ἐξ χεῖρας ἐλθόντων πη-

ლობდა ერთი ახალგაზრდა წარ-
მოშობით სომეხი, სახელად იოან-
ნე, თომას ძე, რომელსაც მეტსახე-
ლად გუზის ეძახდნენ. ეს ის თო-
მასა, რომელმაც, მისდამი მეფის
მიერ გაცემული ბრძანებით, ააგო
მრავალი სიმაგრე, ლაზიკის გარ-
შემო რომ არის, და ის სარღლობ-

III 575; Hübschmann, Die altarmenischen Ortsnamen: *Indogerm. For- schung.* 16,358).

ბ) „მის შემდეგ, რაც ეს მდინარე მიაღწევს იმ ადგილს, სადაც კავკასიისა და იბერიის საზღვრებია, აქ... ნაცვლად ბოასისა ამიერიდან ფასისად წოდებულს, განაგრძობს მდინარეობას, ნაონსობისათვის გამოსადეგი ვიდრე ევქსინად წოდებულ ზღვამდე“ (ზემით გვ. 72); ხოლო ქვემოთ (იხ. გვ. 93) პროკოპი ამბობს: „ჭანეთის მთებიდან ჩამოდის მდინარე, სახელად ბოასი, რომელიც, მის შემდეგ რაც გამოივლის მრავალ ჭალას და შემოუვლის მთაგორიან ადგილებს, ლაზების სოფლების მახლობლად გასწევს და ერთვის ეგრეთწოდებულ ევქსინის პონტს, მაგრამ უკვე აღარ ეწოდება ბოასი... მას, სხვათა შორის, ადგილობრივი მცხოვრებლები აკამფსისს უწოდებენ“. აქ პროკოპი ბოასის გაგრძელებად ერთ შემთხვევაში ფასისს თვლის, ხოლო მეორე შემთხვევაში აკამფსისს. ამ წინააღმდეგობას ჰიუფშმანი (l. c.) იმით ხსნის, თითქოს პროკოპის აქ შეცდომა მოსვლოდეს: ვინაიდან ჭანეთის მთებიდან გამომდინარე წყალს (ჭოროხს) არ რიანე (Peripl. 7, 4-5) *Αναμψις* უწოდებს, პროკოპის პირველ ადგილას ფასისის ნაცვლად აკამფსისი უნდა ეწეროსო. მაგრამ მხედველობაშია მისაღები, რომ პროკოპის იმ ცნობაში, სადაც ბოასის გაგრძელებას ფასისი ეწოდება, იქვე ნათქვამია, რომ ეს სახელი ეწოდება მას იმ ადგილიდან, სადაც კავკასიისა და იბერიის საზღვრებიათ. ასეთი საზღვრები კი, ყოველ შემთხვევაში, ჭოროხის ხეობაში საძიებელი არ არის.

გ) ამ მდინარის ორივე მხრით ლაზიკე არის. მარჯვნივ, ვიდრე იბერიის საზღვრებამდე, დასახლებულია ადგილობრივი მცხოვრებლებით, რომელთაც აქ გაუშენებიათ ქალაქები: არქეთაოლისი, სევასტაოლისი, პიტოქტი, სკანდე, სარაპანი, როდოპოლისი, მოხირისი; ხოლო მარცხნივ თხლად არის დასახლებული და არაეითარი ქალაქი არ მოიპოვება, გარდა პეტრას ციხისა (ზემით გვ. 72—73). როდესაც ხსრო, ლაზების წინამძღოლობით, პეტრაში მიდის, მას ბოასის გადალახვის შემდეგ ფასისზე გადასვლა არ სჭირდება; თვით ლაზებმა გაატარეს სპარსელები ისე, რომ თავიანთი დასახლებული ადგილები (ე. ი. ბოასის გაგრძელების—ფასისის—მარჯვნივ მდებარე ქალაქები) არ აჩვენეს. რომ ამ აღწერილობაში ბოასი ყველგან ჭოროხს უდრიდეს, იბერიიდან მომავალი ჯარი მდინარეზე გადაუსვლელად და მის მარცხენა ნაპირას სვლით პეტრაში (ბათომში) ევრ მივა.

ჩვენის აზრით საქმის ვითარება ასეთია. *Βοαδ*-ი პროკოპის ნახმარი აქვს სხვადასხვა მნიშვნელობით. იმისდა მიხედვით, თუ რა წყაროთი სარგებლობს. პროკოპი იცნობდა იმ წყაროებს, რომლებიც ბერძნულ-რომაულ ლიტერატურაში არსებობდა. და ამ ლიტერატურული წყაროებიდან უნდა მომდინარეობდეს ჭოროხის

γείς ἀπίχκ ἕν τοῖς ἐπομένοις ἐς
τὸ στρατῷπέδον ἀνεχώρησεν, ἐπει-
εὐδείς οἱ τῶν ἐκ τοῦ Ῥωμῶν
στρατοῦ ἕτερος ἀμύνων ἦλθε· Πέρ-
σης δὲ ἀνήρ, Μιρράνης ἕνεμα, ἔσπερ
τοῦ ἐν Πέτρα φυλακτερίου ἦρχεν,
ἀμφὶ τῇ πάλαι δεῖσας, Πέρσις
μὲν πᾶσιν ἐπέστελλε τῆς φυλακῆς

და იქ მყოფ ჯარს: მეფე მას გო-
ნიერ კაცად თვლიდა, იოანე
სპარსელებთან ხელჩართულ ბრძო-
ლის დროს დაჭრილ იქმნა და მა-
შინვე უკან გამობრუნდა ბანაკში
თავისი ჯარითურთ, რადგან რო-
მაელთა ჯარიდან არავინ მივიდა
მის დასახმარებლად; ერთმა სპარ-

აღწერა, როდესაც ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ ბოასი იწყება არმენიის მოსახ-
ლვრე მთებიდან, ზღვასთან მიახლოებისას ის სახელს იცვლის, მას ეწოდება
Αχαμψι. ასეთი ცნობა აკამფსისის შესახებ მივპოვებთ პლინიუსს, არრიანეს და
სხვებს. მაგრამ ბიზანტია-სპარსეთის სამხედრო ოპერაციების აღწერის დროს
პროკოპის ძირითადი წყარო იყო ის მოხსენებები, რომლებიც შტაბს მოსდიოდა
ფრონტიდან, იმ შტაბს, რომელშიაც თვით პროკოპიც იჯდა, როგორც მჩვენელი.
ამ მოხსენებებში, რასაკვირველია, იქნებოდა ცნობები იმის შესახებ, თუ რა გზით
მოდოდენ სპარსელები, რა მდინარეები გადმოლახეს და რა დასახლებული პუნქ-
ტები გამოიარეს. და ამ, შტაბში მოწოდებულ, ცნობებს რომ იყენებდა პროკოპი
თავისი ნაშრომისათვის, ის მათ აესებდა იმ ლიტერატურული მასალათ, რომელიც
მის ხელთ იყო.

ვინაიდან 1) სპარსელთა ბაზა ამ ოპერაციების დროს იბერიაში იყო; 2) ერ-
თი რომელიღაც მდინარის (Βοας) გადმოლახვით და წინ წასვლით მისი სანაპი-
როებით ისინი მოექცნენ ფასისის მარცხნივ და ისე მივიდნენ პეტრასში (ბათომში),
რომ ფასისი ხელმარჯვნივ ჰქონდათ; 3) ამ ფასისის მარჯვნივ არის ქალაქები
არქეპოლისი, პიტინტი, სკანდე, სარაპანი, როდოპოლისი, მოზირისი,—ჩვენ
ვფიქრობთ, რომ ეს Βοას-ი არის ყვირილა, რომელიც გადმოლახეს სპარსელებმა
იბერიიდან გადმოსვლისას; ხოლო ამ Βοას-ყვირილას იმ ადგილიდან, სადაც მდინარე
ნაონსობისათვის გამოსადეგი ხდება. თვით შავ ზღვამდე, ეწოდება Φασი-რონი,
რომლის მარჯვნივ მდებარეობს ყველა ზემოჩამოთვლილი პუნქტი, გარდა როდოპო-
ლისისა, რომელიც—თუ ის ახლანდელ ვარდციხეს უდრის—რონის მარჯვნივ
კი არ მდებარეობს, არამედ თვით როონზე. რონის მარცხნივ, მართლაც, არც ერ-
თი იმ პუნქტთაგანი არ მდებარეობს, გარდა პეტრასი (ბათომისა), რასაც პროკო-
პიც აღნიშნავს. ასეთი იყო ის ცნობები, რომლებიც შტაბში მოვიდა ბროლის ვე-
ლიდან. ხოლო ვინაიდან Βοას-Αχαμψι შესახებ არსებობდა ლიტერატურული ცნო-
ბები, ესენი შეერია სამხედრო ოპერაციების ტერიტორიიდან მიწოდებულ ცნობებს
Βοას-Φასი-ის შესახებ. ეს შერევა ტექსტიდანაც ჩანს; თუ დავეყვირდებით 123
გვერდზე მოცემულ ტექსტს, დავინახავთ, როგორ მოულოდნელად წყდება სიტყვა
და ბოასის შესახებ იწყება ლაპარაკი.

ამგვარად აღწერილობა სამხედრო ოპერაციებისა და ჯარის მიერ განვლი-
ლი ტერიტორიისა ეთანხმება იმას, რომ ბოასი გავივით როგორც ყვირილა,
ხოლო ფასისი როგორც რონი. აქ ჩვენ გვაქვს კიდევ ერთი მაგალითი ადგი-
ლობრივი სახელის გადათარგმნისა. როგორც ცხენისწყალი, ნოქალაქევი, ვარდციხე
და სხვა გადათარგმნეს ბერძნებმა, ისე ყვირილა გადაუთარგმნიათ Βοას-ად (ზმნი-
საგან βοασ=ყვირი).

ἐς τὸ ἀκριβὲς μάλιστα ἔχεσθαι, αὐ-
τὲς δὲ παρὰ Δαγισθαῖον σταλαίς
θῶπάς τε καὶ ἀπατηλοὺς προὔτει-
νετο λόγους, οὐδενὶ πόνῳ ὁμολο-
γῶν οὐ πολλῷ ἕστερον ἐγδῶσειν
τὴν πόλιν. ταῦτη τε παρακρούσα-
σθαι ἴσχυσεν, ὡς μὴ ἐς τὴν πό-
λιν αὐτίκα τῷ Ῥωμαίων στρατῷ
ἔσιτητά εἶναι¹.

Οἱ δ' ἀμφὶ Μερμερόην ἐπειδὴ
ἀφίκοντο ἐς τὸν στενωπὸν, ἐνταῦ-
θα σφίσι τὸ Ῥωμαίων φαλακτή-
ριον ὑπηγνιάζον ἐς ἑκατὸν ὄντες,
καρτερῶς τε ἡμύνοντο, καὶ τοὺς
τῆς εἰσόδου ἀπυπειρωμένους ἀνέσ-
τελλον. Πέρσαι δὲ σὺδαμοῦ ὑπε-
χώρουν, ἀλλὰ τοὺς κτεινομένους
ἀεὶ ἕτεροι ἐκδεχόμενοι πρόσω
ἐχώρουν, παντὶ σθένει τὴν εἴσο-
δον βιαζόμενοι. Πνήσκουσι μὲν
Πέρσαι πλέον ἢ χίλιοι, κτείνον-
τες δὲ Ῥωμαῖοι ἀπείπον, τῆς τε
ἐμίλου σφᾶς βιαζομένου ὑπεχώρη-
σάν τε καὶ ἐς τῶν ἐκείνη ὀρών
τάς ὑπερβιβάς ἀναδραμόντες ἐσω-
θησαν. ταῦτα Δαγισθαῖος μαθὼν
αὐτίκα τὴν προσεδρειαὶν διέλυσεν,
οὐδὲν τῷ στρατῷ ἐπιστείλας, ἐπὶ
Φᾶσιν τε ποταμὸν ἦλκυσε· καὶ οἱ
Ῥωμαῖοι ξύμπαντες εἶποντο, τὰ
σφέτερα αὐτῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ

სელმა, სახელად მირრანმა, რომე-
ლიც პეტრაში მცველ რაზმს წი-
ნამძლოლობდა და რომელსაც ქა-
ლაქის რაცემის შიში ჰქონდა, უბრ-
ძანა ყველა სპარსელებს ძალიან
ფრთხილად ყოფილიყვნენ დაცვის
დროს, თვითონ კი წავიდა დაგის-
თესთან და პირფერი და ცბეერი
სიტყვებით აღუთქვამდა, რომ სულ
მალე დაუბრკოლებლად ჩააბარებ
და ქალაქს. ასეთი მოტყუებით
მან შესძლო ის, რომ რომაელთა
ჯარს მაშინვე აღარ უცდია ქა-
ლაქში შესვლა.

როდესაც მერმეროეს ჯარი მო-
ვიდა ვ.წრობში, იქ რომაელთა
მცველი რაზმი დახვდა, ასი კაცისა-
გან შემდგარი, რომელიც ძლიერ
იცავდა თავს და ვიწრობში შე-
სვლის მცდელებს იგერიებდა. სპარ-
სელები კი არ იხევედნენ, არამედ
მოკლულებს მუდამ სხვები ცვლი-
დნენ და წინ მიიწვედნენ და მთელი
ძალღონით შესავალს არღვედნენ.
სპარსელებიდან ათასზე მეტი კაცი
დაიხოცა; ხოლო რომაელები ულე-
ტისაგან მოცლალნენ და, როდესაც
დიდი ბრბო მოაწვა მათ, უკან
დაიხიეს და თავს უშველეს იქაური
ჭთების მწვერვალებზე გაქცევით.
როდესაც ეს დაგისთემ გაიგო, მა-
შინვე მოხსნა ალყა და ისე გას-
წია მდინარე ფასისისაკენ, რომ
არაფერი უბრძანებია ჯარისათვის.
რომაელებიც ყველანი გაყვნენ და
თავიანთი ქონებაც ბანაკში და-

¹) იენაი ხელნაწერები.

ἀπολιπόντες. Πέρσαι δὲ τὰ ποιούμενα κατιδόντες τὰς τε πύλας ἀνέφγαν καὶ ἐπέξεληθόντες ἀμφὶ τὰς καλύβας τῶν πολεμίων ἤλθον, ὡς τὸ στρατόπεδον ἐξαιρήσαντες. Τζάνοι¹ δὲ (οὐ γὰρ Δαγισθαίφ ἐπιστόμενοι ἔτυχον) ἐβόηθουν ἐνταῦθα δρόμῳ, τρεψάμενοι τε πόγῳ οὐδενὶ τοῦς πολεμίους πολλύς ἐκτειναν. Πέρσαι μὲν οὖν φεύγοντες ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐγένοντο, Τζάνοι¹ δὲ ληισάμενοι τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον εὐθύ τῶν Ῥωμαίων ἐχώρησαν. ἔνθεν δὲ ἐς Ἀθήνας ἐλθόντες διὰ Τραπεζούντων ἐπ' οἴκου ἀπεκρυσθήσαν.

Μερμερόης δὲ καὶ Ἡρόδων στρατὸς ἐνταῦθα ἤλθον ἡμέρα μετὰ τὴν Δαγισθαίου ὑπαγωγὴν ἐνάτη· οὐδὲ ἀπολελειμμένους ἐκ τοῦ Περσῶν φυλακτηρίου τραυματίας μὲν καὶ ἀπομάχους γεγεννημένους πεντήκοντα καὶ τριακοσίους εὖρον, ἀκραιφνεῖς δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν μόνους· οἱ γὰρ ἄλλοι ἀπαντες ἐτεθνήκεσαν. ὥνπερ τὰ σφματὰ οἱ περιόντες τῶν περιβόλου ἐκτὸς οὐδεμῆ ἔρριψαν, ἀλλὰ τῇ τῆς ὁσμῆς δυσώδει ἀποπνιγόμενοι παρὰ δόξαν ἀντείχον, ὡς μὴ τινα ἐς τὸ πολιτοκρεῖν προθυμίαν τοῖς πολεμίοις, ἅτε τῶν πλείστων ἀπὸ λωλῶτων σφίσι πκρέχωνται ὃ τε Μερμερόης ἐπιτωθάζων δακρύων τε καὶ θρήνων ἀξίαν Ῥωμαίων

სტოვეს. ხოლო სპარსელებმა რომეს დაინახეს, გააღეს კარები, გამოვიდნენ და მტრის კარვებთან მივიდნენ, რათა ბანაკი დაერბიათ. ჭანებმა კი (ისინი ხომ დაგისტეს არ გაჰყოლიან) იქ მიამუხრეს საშველად, ადვილად აოტეს მტერი და ბევრი მოკლეს. სპარსელები გაიქცენ კედლის შიგნით, ხოლო ჭანებმა დაარბიეს რომაელთა ბანაკი და დაიხიეს რიზესკენ, იქიდან კი ათინაში მივიდნენ და ტრაპეზუნტიით შინ დაბრუნდნენ.

მერმეროე და მიდთა ჯარი მივიდნენ იქ მეცხრე დღეს დაგისტეს დახვეის შემდეგ. სპარსელთა მიკველ რაზმიდან იქ მან იპოვა გადარჩენილი დაჭრილი და ომისათვის გამოუსადეგარი სამას ორმოცდაათი, ხოლო უვნებლად გადარჩენილი მხოლოდ ას ორმოცდაათი: დანარჩენნი ყველანი დახოცილიყვნენ. ამათი გვამები გადარჩენილებს კედლის იქით კი არ გადაეყარათ, არამედ, თუმცა მათ ახრჩობდა მყრალი სუნი, მაგრამ იტანდნენ ამას ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე, რათა, რადგან მეტი წილი სპარსელი დაღუპული იყო, არ შეემატებიათ გარემოცვის სიმხნევე. მერმეროეს ეს ამბავი სასაცილოდ არ ეყო და ამბობდა რომაელთა სახელ-

1) Τζάνοι G.

τὴν πελιτεῖαν ἔφρασκεν εἶναι, οἷς
 γε δὴ ἐς τοῦτο ἀσθενείας περι-
 στήκει τὰ πράγματα, ὡς πενήτη-
 κόντά τε καὶ ἑκατὸν ἀτειχίστους¹
 Πέρσας μηδεμιᾶ ἐξελεῖν δεδουή-
 σθαι. καὶ τοῦ μὲν περιβόλου ἀνοι-
 κοδομήσασθαι ἕσα καταπεπτώκει
 ἐν σπουδῇ ἐποιοεῖτο· ἐπεὶ δὲ οὔτε
 τίτανον ἐν τῷ περαυτίκα οὔτε τι
 ἄλλο τῶν ἐς τὴν οἰκοδομίαν ἐπιτη-
 δείων ἐν παρασκευῇ εἶχεν, ἐπε-
 νόει τάδε. Φυλάκους λινοῦς, οἷς δὴ
 Πέρσαι τὰ ἐπιτήδεια σφίσιν ἐσε-
 κωμίσαντο ἐς γῆν τὴν Κολχίδα²,
 φάμμου ἐμπλησάμενος ἐς τῶν
 λίθων τὴν χώραν ἐτίθετο, οἱ δὴ
 ἐνταῦθα βαλλόμενοι ἀντὶ τοῦ τεί-
 χους ἐγίνοντο. καὶ τρισχιλίους μὲν
 τῶν μαχίμων ἀπολεξάμενος αὐτοῦ
 εἶσεν, οἷσπερ τὰ ἐδώδιμα οὐκ ἐς
 χρόνου κατέθετο μῆκας, ἐπιστεί-
 λας τοῦ περιβόλου τῆς οἰκοδομίας
 ἐπιμελεῖσθαι· αὐτὸς δὲ παντὶ τῷ
 ἄλλῳ στρατῷ ὀπίσω ἀπήλαυεν.
 ἐπεὶ³ τέ οἱ δὲ τῇ αὐτῇ ἐνθίνδε
 ἰόντι οὐδεις τῶν ἀναγκαίων ἐγί-
 νετο πόρος, ἀπαντα ἐν Πέτρα λι-
 πόντι, ἅπερ ἐπιφερόμενος ἐξ Ἰβη-
 ρίας ὁ στρατὸς ἔτυχεν, ἄλλην τινα
 παρείαν εἶναι διὰ τῶν ταύτη ὁρῶν
 διεγαιεῖτο, ἵνα δὴ ἀνθρώπους οἰ-
 κεῖν ἔμαθεν, ὅπως ληζόμενοι
 ἀποζῆν δύνωνται. ἐν ταύτῃ τῇ
 παρείᾳ τῶν τις ἐν Λαζοῖς λογί-
 μων, Φοῦβελις ὄνομα, Πέρσας ἀ-

მწიფო ცრემლებისა და ტირილის
 ღირსია; მათი საქმეები ისეთ უძ-
 ლურებაში ჩავარდნილიყო, რომ
 ვერავითარი ხერხით ვერ შესძლე-
 ბიათ ასორმოცდაათი გაუმდგრე-
 ბელი სპარსელის დაპყრობა, და ის
 ეშურებოდა კვლავ აეშენებია კედ-
 ლის ის ნაწილი, რომელიც ჩა-
 მონგრეული იყო, ხოლო, რადგა-
 ნაც მას არც კირი ჰქონდა მზად
 იმ წუთს, არც სხვა რამ, აღშენე-
 ბისათვის საჭირო მასალა, შემდეგი
 მოისაზრა. ქვების ადგილას მან
 დაალაგა ტილოს ტომრები, რომ-
 ლებითაც სპარსელებმა თავისა-
 თვის საჭირო სურსათი მოიტანეს
 კოლხიდაში, და აავსო ისინი ქვი-
 შით. ეს ტომრები იქ იქმნა დაყ-
 რილი და კედლის მაგიერი გახ-
 დენ. სამი ათასი მეტროლიც გა-
 მოარჩია მან და იქ დასტოვა, რო-
 მელთაც სურსათი დაუტოვა, არც
 თუ დიდი ხნის საყოფი, და უბრ-
 დანა ეზრუნათ კედლის აშენები-
 სათვის. თვითონ კი მთელი და-
 ნარჩენი ჯარით უკან გაბრუნდა.
 რადგანაც მას, იმავე გზით იქი-
 კენ მიმავალს, არაფერი საჭირო
 სახსარი აღარ ხედებოდა, ყველაფე-
 რი კი, რაც ჯარმა იბერიიდან მოი-
 ტანა, პეტრაში დასტოვა, გადას-
 წყვიტა წასულიყო სხვა გზით, იქა-
 ურ მთებზე, სადაც—გაიგო მან,
 რომ მცხოვრებლები იყვნენ, რათა
 ჯარისკაცებს შესძლებოდათ რბე-

¹) აτειχίστους გამოტოვებულია G-ში— ²) Κολχίδα G.— ³) აქიდან დაწყებული ვიდრე ამ ნაწყვეტის ბოლომდე (ჟეი) გამოტოვებულია VG-ში.

λιζομένους ἐνήδρευσε, Δαχισθαίων
ἄμα Ῥωμαίων δισχιλίοις ἐπαγόμε-
νος, οὐδὲ τῶν Περσῶν ἐξ ἐπι-
δρομῆς ἵππους νέμοντάς τινας ἔχ-
τειναν, ἵππους τε ληισάμενοι δι'
ὀλίγου τὴν ἀναχώρησιν ἐπαίησαν-
το. οὕτω μὲν ὁ Μερμερόης τῷ
Μήδων στρατῷ ἐνθένδε ἦει.

Ὁ δὲ Γουβάζης, μαθὼν ὅσα
δὴ Ῥωμαίοις ἐν τε τῇ Πέτρα καὶ
τῷ στενωπῷ ξυνηέχθη γενέσθαι,
οὐδ' ὡς ἔδειξεν, οὐδὲ τὴν ἐν τῷ
κατ' αὐτὸν στενωπῷ φυλακὴν
εἶασεν, ἐνταῦθα σφίσι τὴν κεφα-
λήν τῆς ἐλπίδος οἰόμενος εἶναι.
ἔξηπίστατο γὰρ ὡς, ἦν καὶ Ῥω-
μαίους ἐκτὸς Φάσιδος ποταμοῦ
βιασάμενοι Πέρσαι τὸν στενωπὸν
διαβῆναι καὶ ἐν Πέτρα γενέσθαι
δεδύνηται, οὐδὲν ἂν ἐνθένδε Λα-
ζῶν τῇ χάρα προστρέψαιτο βλά-
βης, Φᾶσιν διαβῆναι οὐδεμιᾶ μη-
χανῇ ἔχοντες, ἄλλως τε καὶ νηῶν
οὐ παρυσῶν σφίσι. ὁ γὰρ πο-
ταμὸς οὕτως βάθους μὲν εἶπερ
τις ἄλλος ἰκανώτατα ἔχει, εὐρύς
δὲ ἐπὶ πλείστον διήκει. τῆς μέν-
τοι βύτης αὐτῷ τοσούτου περίε-
στιν ὥστε δὴ ἐς τὴν θάλασσαν

ვით ერჩინათ თავი. ამ გზაზე ლაზ-
თა ერთი დიდებულთაგანი, სახე-
ლად ფუბელი, ჩაუსაფრდა დაბი-
ნავებულ სპარსელებს, მას მოჰყავ-
და დაგისთე ორი ათასი რომაე-
ლითურთ, რომელთაც დახოცეს
მოულოდნელად რამოდენიმე ცხე-
ნის-მწყემსი, და, ცხენებიც რომ
დაიტაცეს, ცოტა ხნის შემდეგ
უკან დაბრუნდნენ. ამრიგად მერმე-
როე წავიდა იქიდან მიღთა ჯა-
რითურთ.

გუბაზმა რომ გაიგო, რაც რომაელებს გადახდათ პეტრაში და ვიწრობშიაც, არც შეშინდა, არც მის მიერ დაჭერილი ვიწრობის დაცვას გაანება თავი, რადგან ფიქრობდა, რომ იქ იყო მათთვის თავიდათავი იმედი. იმან კარგად იცოდა, რომ, თუ სპარსელები დაძლევედნენ რომაელებს მდინარე ფასისის იქით¹ და ვიწრობის გადასვლას და პეტრაში მისვლას შესძლებდნენ, ვერავითარ ზიანს ლაზთა მიწა-წყალს ამით ვერ მიაყენებდნენ, რადგან ისინი ვერას გზით ვერ გადალახავდნენ ფასისს, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მათ ნავეები არ ჰქონდათ. ამ მდინარეს ხომ სიღრმე აქვს სხვებზე არა ნაკლები, სიგანითაც დიდ მანძილზეა გადაჭიმული: სისწრაფეც მას ისეთი აქვს, რომ ზღვაში ჩასული

1) აქ (εκτος Φασίδος ποταμου) იგულისხმება რიონის მარცხენა ნაპირი (სამხრეთით), კიბიდან ამ ცნობის მიმწოდებელი რიონის ჩრდილოეთით არის (შდ. ზემოთ გვ. 72, შენ 5.), ისევე როგორც ცოტა ქვევით (გვ 85, ზევიდან 5 სტრ.) „მდინარის აქით“ იგულისხმება რიონის მარჯვენა ნაპირი, სადაც „სიმაგრეებიც გაუკეთებიათ ლაზებს“ (არქეოლოგიის და სხვ.).

ἐκβαλῶν¹ ἐπὶ μακρότατον κατὰ
μόνας χωρεῖ, οὐδαμῆ ταύτη ἐπι-
μιγνύμενος. ὕδωρ ἀμέλει πότιμον
τοῖς ἐκείνῃ ναυτιλλομένοις ὑδρεύεσ-
θαι πάρεστιν ἐν μέσῳ πελάγει.
καὶ φυλακτήρια μέντοι τοῦ ποτα-
μοῦ ἐντὸς πεποιήνται πανταχόθι².
Λαζοί, τοῦ μηδὲ ναυσι διαπορ-
θμευομένοις τοῖς πολεμίοις ἀπόβασιν
ἐς τὴν γῆν εἶναι. βασιλεὺς δὲ
Ίουστινιανὸς Σαβείρων μὲν τῷ
ἔθνει τὰ ξυγκείμενα χρήματα
ἐπεμψε, Γουβάζην³ δὲ καὶ Λαζοὺς
χρήμασιν ἄλλοις δεδώρηται. ἐτύγ-
χανε δὲ πολλῶ πρότερον καὶ ἄλλο
στράτευμα λόγου ἄξιον ἐς Λαζικὴν
πέμψας, οἱ οὐπω ἀφικήμενοι ἐνταῦ-
θα ἔτυχον. ἦρχε δὲ αὐτῶν Ρεκί-
θαγος⁴ ἐκ Θράκης, ἀνὴρ ξυνετός
τε καὶ ἀγαθὸς τὰ πολέμια. ταῦτα
μὲν οὖν ταύτη πη εἶχε.

Γενόμενος δὲ ὁ Μερμερόης ἐν τοῖς
ῥεσιν, ὡς περ μοι εἶρηται, Πέτραν
ἐνθ' ἐνδε τῶν ἐπιτηδείων ἐμπιπλάναι
ἐν σπυιδῇ εἶχεν. ἐπαρχέσειν γάρ
τῷ ἐνταῦθα φυλακτηρίῳ ἐς τρισ-
χιλίους ὄντι τὰ ἐδώδεια οὐδαμῆ
ῤετο, ἅπερ εἰσκαμισάμενοι ξὺν
αὐτοῖς ἔτυχον. ἀλλ' ἐπεὶ τὰ ἐν ποσὶ
σφίσι γινόμενα μόλις ἀπέχρη ἐς
τὴν δαπάνην τῆ στρατιᾶ ταύτη,
οὐχ ἦσσαν ἢ τρισμυριοῖς εἰσι, καὶ
ἀπ' αὐτοῦ οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου
ἄξιον πέμπειν ἐς τὴν Πέτραν οἴοι-
τε ἦσαν, λογισάμενος εὗρισκε σφί-

ის კარგა მანძილზე ცალკე მიმდი-
ნარეობს, ისე, რომ მას არ უერ-
თლება. ამიტომ იქ მონაოსნეთა-
თვის მოსახერხებელია შუა ზღვაში
მიიღონ სასმელი წყალი⁵. და მდი-
ნარის აქით ყველგან სიმაგრეებიც
გაუკეთებიათ ლაზებს, რათა ნა-
ვეებით მომავალი მტრისათვის ხმე-
ლეთზე გადმოსვლა არ ყოფილიყო
შესაძლებელი. მეფე იუსტინიანემ
საბირთა ტომს გაუგზავნა დაპი-
რებული ფული, ხოლო გუბანი და
ლაზები კიდევ ფულით დაასაჩუქ-
რა. დიდი ხნით ადრე კი გაგზავნა
მან ლაზიკეში მრავალრიცხოვანი
ჯარი, რომელიც იქ ჯერ კიდევ
არ მისულყო. მათ სათავეში იდგა
რეკითანგე თრაკიელი, კაცი გო-
ნიერი და სამხედრო საქმეების
მცოდნე. ასეთი იყო საქმის ვითარ-
ება.

მერმეროე რომ მთებში მივიდა,
როგორც ჩემ მიერ იყო ნათქვამი,
ის ეშურებოდა იქიდან პეტრას-
თვის სურსათი მიეწოდებია. მი-
სი აზრით, იქაურს, სამი ათას კა-
ცისაგან შემდგარ მცველ რაზმს არ
ეყოფოდა სურსათი, რომელიც მას
ჰქონდა მარაგად. მაგრამ, რადგან
ის, რაც მათ გზავნა იპოვეს, ძლიერ
კმაროდა ამ ჯარის გამოსაკვებად,
რომელიც სულ ცოტა ოცდაათი
ათასი კაცისაგან შედგებოდა, და
იქიდან ვერათერს გაგზავნილენ პე-
ტრაში, რომ სათქმელად ღირე-

¹) ἐκβαλῶν G.— ²) πανταχοθι VG, πανταχοθεν P.— ³) Γουβαζην—დემარჰეთა
გამოტოვებულია VG-ში.— ⁴) Ρεκιθακος G.

⁵) ასევე აქვს აღწერილი შავ ზღვაში შერთული თასისის სასმელი წყალი
არ რიანეს (Peripl. 8, ed. Hercher, p. 91; Латышев I, 220).

σιν ἄμεινον εἶναι τὸ μὲν πλεον-
 τῶν στρατοῦ ἀπαλλάσσεσθαι ἐκ
 γῆς τῆς Κολχίδος¹, ὀλίγους δὲ
 τινὰς ἐνταῦθα μείναι, οἱ δὲ ἔμει-
 λον τῶν ἐπιτηδείων, οἷς ἂν ἐντύ-
 χοιεν, πολλὰ μὲν ἐς τὸ ἐν Πέτρα
 φυλακτῆριον ἐσκαμίζεσθαι, τοῖς δὲ
 ἄλλοις αὐτοὶ διαρκῶς χρῆσθαι.
 ἄνδρας ἑνὲς ἐς πεντακισχιλίου
 ἀπολεξάμενος αὐτῶν εἴασεν, οἷς
 δὲ ἄρχοντας ἄλλους τε τρεῖς καὶ
 Φάβριον² κατεστήσατο. πλείους
 γὰρ ἐνταῦθα λείπεσθαι οὐ οἱ ἔδο-
 ξεν ἐπάναγκες εἶναι, πολεμίων
 οὐδαμῆ ὄντων. αὐτὸς δὲ τῷ ἄλλῳ
 στρατῷ ἐς τὴν Περσαρμενίαν ἐλ-
 θῶν ἡσύχαζεν ἐν τοῖς ἄμφι Δού-
 βιος χωρίοις.

Οἱ δὲ πεντακισχιλιοι, ἐπεὶ ἐγγυ-
 τέρω τῶν Λαξιακῆς ἐσχάτων ἤλ-
 θον, παρὰ ποταμὸν Φᾶσιν ἐστρα-
 τοπεδεύσαντο ἅπαντες, ἐνθεν τε
 κατ' ὀλίγους περιμόντες ἐληίζοντο
 τὰ ἐκείνην χωρία. ὣν δὲ ὁ Γουβά-
 ζης αἰσιθόμενος τῷ Δαγισθαίῳ
 ἐπέστελλε βοηθεῖν ἐνταῦθα σπουδῆ.
 δράσειν γὰρ σφίσι τοὺς πολεμίους
 κακὸν τι μέγα δυνατὰ ἔσεσθαι.
 ὁ δὲ κατὰ τὴν ἐπιτοίαν, παντὶ τε
 τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἐπίπροσθεν
 ἦει, ἐν ἀριστερᾷ ἔχων ποταμὸν
 Φᾶσιν, ἕως ἐς χῶρον ἀφίκετο ἵνα
 δὴ οἱ Λαξοὶ ἐστρατοπεδεύοντο ἐν
 τῇ ἐτέρᾳ τοῦ ποταμοῦ ὄκλῃ. ἐτύγ-
 χανε δὲ ταῦτη ὁ Φᾶσις διαβιτῶς
 ὦν, ἕπερ Ῥωμαῖοι μὲν καὶ Πέρ-

ბოლა, მან (ე. ი. ხოსრომ) მიზან-
 შეწონილად დაინახა მეტი წილი
 ჯარისა გაეყვანა კოლხიდიდან და
 მცირეოდენნი დაეტოვებია იქ,
 რომლებიც იმ სურსათიდან რომ-
 მელსაც იზოვიდენ, მეტნაწილს პე-
 ტრას სიმაგრეში მიაწოდებდენ,
 დანარჩენს კი თვითონ მოიხმარ-
 დენ. მან გამოარჩია და დასტოვა
 იქ ხუთი ათასი კაცი, რომელთა
 სათავეშიც დააყენა ფავრიოზი და
 სამი სხვა სარდალი. მისი აზრით
 საჭირო არ იყო იქ მეტის დატო-
 ვება, რადგან მტერი არსად არ
 ჩანდა. თვითონ კი დანარჩენი
 ჯარით მოვიდა პერსარმენიაში და
 დაისვენა დვინის მახლობელ სოფ-
 ლებში.

როდესაც ეს ხუთათასი ლაზი-
 კის საზღვრების მახლობლად მივი-
 და, ყველანი დაბანაკდენ მდინარე
 ფასისის, გასწვრივ და იქიდან
 ჯგუფჯგუფად უვლიდენ იქაურ
 სოფლებს და არბევდენ. ეს რომ
 გუბაზმა გაიგო, სთხოვა დაგისტეს
 საჩქაროდ მიშველებოდა იქ, ვინაი-
 დან მათთვის შესაძლებელი გახდე-
 ბოდა მტრისათვის დიდი ვნება
 მიეტანათ. ისიც ასე მოიქცა და
 რომაელთა მხელი ჯარით წინ
 გაემართა, ისე რომ მდინარე ფა-
 სისი მარცხნივ ჰქონდა, ვიღრე იმ
 ადგილს მიაღწევდა, სადაც, მდი-
 ნარის მეორე ნაპირას, ლაზები
 იყვნენ დაბანაკებული. ამ ადგი-
 ლას ფასისის ფონს ვარდასკლა შეი-

1) Κολχίδος G.— 2) Φαυριζον P.

σαι ἀπειρία τῶν ἐκείνη χωρίων ὡς ἦκιστα ὑπετόπαζον, Λαῖοι μὲν-
 ται ἐξεπιστάμενοι ἐνταῦθα διέβη-
 σαν ἐξαπιναιῶς καὶ ἀνείγγυντο τῷ
 Ῥωμαίων στρατῷ. Πέρσαι δὲ ἀν-
 δρας χιλίους τῶν ἐν σφίσι δοκι-
 μων ἀπρλεξάμενοι ἔπειψαν, ὡς
 μή τις ἐπὶ τὸ στρατόπεδον κα-
 κουργήσων ἴοι. ὦν περ δὲ οὐ ἐπὶ
 κατασκευῇ προτερήσαντες· καὶ
 παρὰ δόξαν ἐς τοὺς πολεμίους
 ἐμπεπτωκότες τὸν πάντα λόγον
 ἐσήγγειλαν. Διο δὲ Ῥωμαῖοί τε
 καὶ Λαῖοί τοῖς χιλίοις ἐξαπιναιῶς
 ἐπέστησαν, οὐδεὶς τε αὐτῶν δια-
 φυγεῖν ἔσχεν, ἀλλ' αἱ μὲν πολλοὶ
 διεφθάρησαν, τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ
 ζαυρήσαντες αἱ τε ἀμφὶ Γουβάζην
 καὶ Δαγισθαῖον τό τε μέτρον τοῦ
 Μήδων στρατοῦ καὶ τὸ τῆς ἰδοῦ
 μῆκος μαθεῖν ἴσχυσαν, καὶ εἰρηστέ
 αὐτοῖς τὰ παρόντα ἔχει. ἄρα γὰρ
 οὐκ ἔστι παντὶ τῷ στρατῷ ἐπ' αὐτοῦς
 ἦσαν, διαριθμούμενοι ὅπως πύρρῳ
 πῶν νυκτῶν ἐπιπέσοιεν σφίσι·
 τετρακισχίλιοι δὲ καὶ μύριοι ἦσαν.
 οἱ μὲν οὖν Πέρσαι πολέμιον οὐ-
 δὲν ἐν νῆ ἔχοντες μακρὸν τινα
 ὑπνον ἐκάθευδον· τὸν τε γὰρ πο-
 ταιὸν ἀπόρευτον φόντο εἶναι καὶ
 τοὺς χιλίους, οὐδενὸς σφίσι ὑπαν-
 τιάσαντος, ἐπὶ μακρότατον πη-
 ὄδῳ εἶναι. Ῥωμαῖοι δὲ αὐτοῖς καὶ
 Λαῖοι δρῦθρου βαθῆος ἀπροσδό-
 κητοὶ ἐπιπεσόντες τοὺς μὲν ἔτι
 ὑπνον αἰρουμένους εὗρον, τοὺς δὲ
 ἄρτι ἐξ ὑπνου ἐγρηγμένους καὶ
 γυμνοὺς ἐπὶ τῶν στραμάτων

ძლებოდა, რაც რომაელებსა და
 სპარსელებს იმ ადგილების უცო-
 დნელობის გამო აინუშშიაც არ
 მოსდიოდათ, ლაზებმა კი ეს იცო-
 დენ, უეცრად გადავიდნენ იქ და
 შეუერთდნენ რომაელთა ჯარს. სპარ-
 სელებმა გამოარჩიეს და გაგზავნეს
 ათასი კაცი, მათში ყველაზე უფრო
 გამოცდილები, რათა არავინ წა-
 მოსულიყო და არ აეოხრებია მა-
 თი. ბანაკი. ამათგან ორნი დაზ-
 ვერვის მიზნით წინ მიდიო-
 დენ და მოულოდნელად მტრის
 ხელში ჩავარდნენ, და მათ უამბეს
 ყველაფერი მგერს. ამის წყალობით
 რომაელები და ლაზები უეცრად
 თავს დაესხნენ იმ ათას კაცს და
 ვერც ერთმა ამათგან ვერ მოახერ-
 ხა გაქცევა: ბევრი დაიღუპა, ხოლო
 ზოგიერთი მათგანი ტყვედ წაი-
 ყვანეს გუბანისა და დაგისთეს კა-
 ცებმა, რომელთაც მოახერხეს მათ-
 გან გაეგოთ მიდთა ჯარის რაო-
 დენობა და ისიც, თუ რა სიზო-
 რეზე რა მდგომარეობაში იყვნენ
 ისინი. ისინიც გამოემართნენ მთე-
 ლი ჯარით და წამოვიდნენ მათ
 წინააღმდეგ იმ გამოანგარიშებით,
 რომ გვიან ღამით მათ თავს დას-
 ხმოდნენ: ისინი თოთხმეტი ათასი
 იყვნენ. სპარსელები კი მტერს არ
 მოელოდნენ და ღრმა ძილში იყ-
 ნენ, რადგან, იმათი აზრით, მდი-
 ნარეზე გადმოსვლა შეუძლებელი
 იყო, და ის ათასი კაცი დიდ მან-
 ძილზე წავიდა წინ ისე, რომ მათ
 ვერავინ შეხვდა მოწინააღმდეგე,
 ხოლო რომაელები და ლაზები ჯერ

κειμένους. διὸ δὴ αὐτῶν οὐδενὶ ἐς
ἀλκὴν ἰδεῖν ξυνηγέσθη, ἀλλ' οἱ
μὲν πλεῖστοι καταλαμβανόμενοι
ἔθνησιν, τινὰς δὲ καὶ ἐξώγησαν
οἱ πολέμιοι, ἐν τοῖς καὶ τῶν ἀρ-
χόντων ἓνα τετύχηκεν εἶναι, ὀλί-
γοὶ δὲ τινες ἐν σκότῳ διαφεύγον-
τες ἐσώθησαν. τὸ τε στρατόπεδον
Ῥωμαῖοι καὶ Λαῶοι αἰρουῦσι καὶ
τὰ σημεῖα πάντα, ὅπλα τε πολλὰ
καὶ γρήματα μεγάλα ἐλήρισαντο,
καὶ ἔππων τε καὶ ἡμιόνων μέγα
τι χρήμα. ἐπὶ μακρόττον δὲ τὴν
δίωξιν ποιησάμενοι καὶ Ἰβηρίας
πόρρω ἀφίκοντο. ἔνθα δὴ καὶ
ἄλλοις τισὶ Περσῶν ἐντυχόντες
πολλοὺς ἔκτειναν. οὕτω μὲν ἐκ
Λαζικῆς Πέρσαι ἀπήλλαξαν, Ῥω-
μαῖοι δὲ καὶ Λαῶοι τὰ τε ἄλλα ἐπι-
τήδεια καὶ ἄλευρα παμπληθῆ ἐν-
ταῦθα εὐρόντες ἅπαντα ἔκασαν
ἀπερ' ἐξ Ἰβηρίας¹ οἱ βάρβαροι
ἐπηγάγοντο, ἐφ' ᾧ ἐς Πέτραν ἐσ-
κίμῃσονται. Λαζῶν τε πολλοὺς
ἐλίποντο ἐν τῷ στενωπῷ, ὡς μη-
κέτι Πέρσαις ἐς Πέτραν τὰ ἐπι-
τήδεια ἐσκομίζεσθαι δυνατὰ εἶη,
ξύν τε τῇ ἄλλῃ λείξ. καὶ τοῖς
αἰχμαλώτοις ἀνέστρεφον. καὶ τέ-
ταρτον ἔτος ἐτελεύτα Ῥωμαῖοις
τῆς ἐς Πέρσας ἐκχειρίας, τρίτον
καὶ εἰκοστόν ἔτος Ἰουστινιανῶν
βρασιλέως τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν
ἔχοντος (Haugy I 289, 17-303, 12).

¹) ἰβηρίας G.

კიდევ რიჟრაჟზე. რომ მოულოდ-
ნელად თავს დაესხნენ, ზოგიერთები
ძილში იპოვეს, ზოგიერთებს კი ის
იყო გამოვლენიდათ და ტიტულში
ისხდნენ ლოგინებზე. ამიტომ არც
ერთ მათგანს აღარ მოუხდა შებრ-
ძოლებაზე ფიქრიც: მეტი წილი
მოკლულ იქმნა, ხოლო ზოგიერ-
თები, რომელთა შორის ერთი სარ-
დალიც აღმოჩნდა, მტერმა დაატ-
ყვევა, მცირეოდენი კი სიბნელეში
გაიქცა და გადაარჩა. რომაელებმა
და ლაზებმა აიღეს ბანაკი და ყვე-
ლა დროშები, დაიტაცეს ბევრი
იარაღი და დიდძალი ფული და
აუარებელი ცხენი და კერძოვირი.
ისინი დიდ მანძილზე დაედევნენ
მტერს და მიაღწიეს იბერიის სი-
ღრმეში. იქაც შეხვდნენ სხვა სპარ-
სელებს და ბევრი მოკლეს. ამრი-
ვად, სპარსელები გავიდნენ ლაზიკი-
დან, ხოლო რომაელებმა და ლა-
ზებმა სხვა სურსათიც და აუარე-
ბელი ფეხვილიც იპოვეს იქ და ყვე-
ლაფერი დასწვეს, რაც კი ბარბა-
როსებს იბერიიდან წამოეღოთ,
რათა პეტრაში შემოეტანათ. მათ
მრავალი ლაზი დასტოვეს ვიწრობ-
ში, რომ სპარსელებს აღარ შეს-
ძლებოდათ პეტრაში სურსათის
შეტანა, და დანარჩენი ნადავლითა
და ტყვეებით უკან დაბრუნდნენ.
რომაელებს გაუთავდათ მეოთხე
წელი სპარსელებთან დროებითი
ზავისა, ოცდამესამე წელი იუსტი-
ნიანე მეფის თვითმპყრობლობისა.

DE BELLO GOTHICO.

ჰანეთისა და ლაზეთის აღწერა.

“Ὅσα μὲν ἄχρι τούδε μοι δεδιή-
γηται, τῆδε ζυγγέγραπται ὑπερ-
δυνατὰ ἐγεγονει ἐπὶ χωρίων ἐφ’
ἧν δὴ ἔργα τὰ πολέμια ζυγηγένη
γενέσθαι διελόντι τε καὶ ἄρμους-
μένῳ τοὺς λόγους, ὅτι περὶ ἰδὴ ἐξε-
νεχθέντες πανταχοῦθι δεδιήλονται
τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. τὸ δὲ ἐν-
θῆνδε οὐκέτι μοι τρόπῳ τῆ εἰρη-
μένῳ ζυγκείσεται. γράμμασι γὰρ
τοῖς ἐς τὸ πᾶν δεδιγλωμένοις οὐ-
κέτι εἶχον τὰ ἐπιγινόμενα ἐναρ-
μόζεσθαι, ἀλλ’ ὅσα κατὰ τοὺς
πολέμους τοῦσδε γεγρονέαι ξυνέβη,
ἔτι μέντοι καὶ ἐς τὸ Μῆδων γέ-
νος, ἐπειδὴ τοὺς ἔμπροσθεν λό-
γους ἐξήνεγκα, ἐν τῆδε μοι τῶ
λόγῳ πάντα γεγράφεται, ἱστορίαν
τὴ αὐτῶν ἐπάναγκες ποικίλην
ζυγκείσθαι. ἦδη μὲν οὖν ὅσα
ξυνέβη ἄχρι ἐς τὸ τέταρτον ἔτος
τῆς πενταετηρίδος ἐκεχειρίας, ἢ
Ῥωμαίους ἐγεγόνει καὶ Πέρσαις,
ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι δεδιήγηται
λόγοις τῆ δὲ ἐπιγινόμενῳ ἐνιαυτῶ
Μηδικῆς στρατίας πολὺς ὀμιλος ἐς
γῆν τὴν Κολχίδα. ἐσέβαλον ὁσπερ
ἐφειστήκει Πέρσης ἀνὴρ, Χορσι-
ανῆς¹ ἄναξ, πολέμων ἐσάγαν πολ-
λῶν ἔμπειρος. καὶ αὐτῶν ζύμμαχοι
βάρβαροι τοῦ Ἀλκωνῶν γένους
πολλοὶ εἶποντο. οὗτος ὁ στρατὸς

VIII 1: რაც ჩემ მიერ აქაზდგა
მოთხრობილი, დაიწერა ისე, რომ
გორც ეს შესაძლებელი იყო იმ
აღვილების მიხედვით, სადაც საო-
მარი ამბები დატროილდა; ასე და-
ვანაწილე და ავკინძე მე ის წიგ-
ნები, რომლებიც ვამოქვეყნდა და
გაიცნეს ყველგან, რომაელთა მთელ
სამყაროში. აქიდან კი მე უკვე
ალარ შემიძლია ზემოხსენებუ-
ლი წესით ვწერო. ვინაიდან
საყოველთაოდ გამოქვეყნებულ ნა-
წერებს მე უკვე ველარ მივაკერებ
იმ ამბებს, რაც შემდეგ მოხდა. მე
ამ წიგნში აღვწერ ყველაფერს,
რაც ამ ომების დროს მოხდა, იმა-
საც, რაც მიღთა ტომთან დატ-
როილდა,—მის შემდეგ რაც მე უკვე
გამოვეცი ჩემი წიგნები—ასე რომ
ამათი ისტორია აუცილებელია
ქრელი გამოვიდეს. ჩემ მიერ ხომ
წინა წიგნებშია მოთხრობილი ის,
რაც იმ ~~თამარის~~ ზვის
მეოთხე წლამდე მოხდა, რომელიც
რომაელებსა და სპარსელებს შორის
დაიდგა. ხოლო შემდეგ წელს მიღ-
თა ჯარის დიდი სიმრავლე შეი-
ქრა კოლხეთის ქვეყანაში. მათ სა-
თავეში ედგა ერთი სპარსელი, სა-
ხელად ხორიანე, ომებში ძალიან
გამოცდილი: მას მოკავშირეებად
მისდევდა მრავალი ბარბაროსი

1) Χορσανης L.

ἐπειδὴ ἀφίκοντο ἐς χώραν τῆς
 Λαζიკῆς, ἣ ἐπικλεῖται Μοχήρησις¹,
 ἐν ἐπιτηδείῳ στρατοπεδευσάμενοι
 ἔμενον. ῥεῖ δέ π' ἐνταῦθα πο-
 ταμὸς Ἴππις,² οὐ μέγας οὐδὲ ναυ-
 σίπορος, ἀλλὰ καὶ ἰππεῦσι καὶ
 ἀνδράσι πεζοῖς ἐσβατός, οὗ δὴ ἐν
 δεξιᾷ τὸν χάρακα ἐποίησαντο, οὐ
 παρὰ τὴν ὄχθην, ἀλλὰ κατὰ πο-
 λὺ ἀποθεν, ὅπως δὲ τὰς τὰδε ἀν-
 λεγόμενους ἔκδηλα τὰ ἐπὶ Λαζი-
 κῆς χωρία ἔσται ἕσα τε γένη ἀν-
 θρώπων ἅμφ' αὐτὴν ἱδρυνται, καὶ
 μὴ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν σφίσι ὥσπερ
 οἱ σχιαμαχοῦντες διαλέγεσθαι
 ἀναγκάζονται, οὗ μοι ἀπὸ καιροῦ
 ἔδειξεν εἶναι ἀναγράφασθαι ἐνταῦ-
 θα τοῦ λόγου ἔντινα δὴ τρόπων
 ἀνθρώποι οἰκοῦσι τὸν Εὐξείνιον
 καλοῦμενον Πόντον, οὐκ ἀγνοοῦντι
 μὲν ὡς καὶ τῶν παλαιότερων τι-
 γέγραπται ταῦτα, οἰζμένῳ δὲ οὐκ
 ἐς τὸ ἀκριβὲς αὐτοῖς πάντεσσι εἰρησ-
 θαι ὧν γέ τινες Τραπεζούντων
 ὁμόροις ἢ Σάνου³ ἔφασκον, οἱ
 τανῦν Τζάνοι ἐπικλοῦνται, ἣ
 Κόλχους⁴ εἶναι, Λαζοὺς ἑτέρους
 καλέσαντες, οἱ καὶ νῦν ἐπὶ τούτου
 προσαγορεύονται τῶν ὀνόματός.
 καίτοι ἔστι τούτων οὐδέτερον.
 Τζάνοι μὲν γὰρ τῆς πικρίας
 ὡς ἀπώτατω ὄντες πρῶτον οὖσι
 τοὺς Ἀρμενίους⁵ ἐν τῇ μεσογείᾳ
 καὶ ὄρη πολλὰ μεταξὺ ἀποκρέ-
 μαται, λίαν τε ἄβατα καὶ ὄλας

ალანთა ტომიდან. რომელსაც ეს
 ჯარი ლაზიკის იმ ადგილში მი-
 ვიდა, რომელსაც მოხიროსი ეწო-
 დება, დასაბანაკებლად დადგა მო-
 ხერხებულ ადგილას. იქ ჩამოდის
 მდინარე იპპის, არც დიდი და არც
 ნავთსავალი, რომლის გადასვლა
 შეუძლიათ ცხენოსანთ და ფეხდა-
 ფეხ მავალთაც; ამის მარჯვენა ნა-
 პირას გაიკეთეს თხრილისმაგრე,
 მაგრამ ნაპირას კი არა, არამედ
 კარგა მოშორებით იქიდან. რომ
 ამის წამკითხველთათვის ნათლად
 წარმოსადგენი იყოს ლაზიკის ქვე-
 ყნები და ისიც, თუ რა ტომები
 მკვიდრობენ მის გარშემო, და რომ
 ისინი იძულებული არ იყვნენ ილა-
 პარაკონ მათთვის უცნობ მოვლე-
 ნებზე, მსგავსად აჩრდილის მეტრ-
 ძოლთა, მე ვფიქრობ უდროო არ
 იქნება აღწერო ამ წიგნში, თუ
 როგორ არიან ხალხები დასახლე-
 ბული ეგრეთწოდებულ ეგქსინის
 პონტზე; მე კარგად ვიცი, რომ
 ზოგიერთს ძველ მწერალთაგან ეს
 აღწერილი აქვს, მაგრამ ვფიქრობ,
 რომ მათ ზედმიწევნით არა აქვთ
 ყველაფერი განხილული: ზოგიერ-
 თი მათგანი ამბობს, რომ ტრაპე-
 ზუნტიელთა მოსახლეობა არიან
 ან სანები, რომელთაც ახლა ქანე-
 ბი ეწოდებათ, ან კოლხები, სხვანი-
 რად ლაზებს რომ ეძახდნენ, რომე-
 ლნიც ახლაც იმავე სახელს ატა-
 რებენ. თუმცა არც ერთი ამათგან

¹) Μοχήρησις K, Μουχειρησις L.—²) ἰππησις K, ἰασπις L, ἰππις Dind.—

³) τραπεζῶν ἰσομορροῦς ἦσαν ἰσορ K, ἰσομορροῦς λαζῶν τζανούς L.—⁴) Κολχούς.—

⁵) ἰαρμενίους K.

δόνος, τελευταῖα δὲ ἐς Κόλχων τὴν γῆν. καὶ αὐτὸν ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι Βιθυνοὶ τε καὶ οἱ αὐτῶν ἐχόμενοι Ὀνωριάται καὶ Παφγαγόνες ψιχνῶνται, αἱ δὲ ἄλλα τε χωρία καὶ Ἡράκλειάν τε καὶ Ἀμαστριν ἐπιθαλασσίας πόλεις ἔχουσι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ποντικαὶ ἐπικαλούμενοι μέχρι ἐς Τραπεζοῦντα πόλιν καὶ τὰ ταύτης ὄρια. ἐνταῦθα πολισματοῖς τε ἄλλα ἐπιθαλασσίδια καὶ Σινώπη τε καὶ Ἀμισὸς οἰκεῖται, Ἀμισοῦ δὲ ἀγχιστα τό τε Θερμίσκουρον¹ καλούμενον καὶ Θερμῶδων ποταμὸς ἐστίν, οὗ δὲ τῶν Ἀμαζόνων² στρατόπεδον γεγενῆσθαι φασιν. ἀλλὰ περὶ μὲν Ἀμαζόνων γεγράφεται μοι οὐ πολλῶ ὅπισθεν. Τραπεζοῦντων³ δὲ τὰ ὄρια διήκει ἐξ τε κώμηι Συσούρμενα καὶ τὸ Ῥιζαῖον⁴ καλούμενον χωρίον, ὅπερ Τραπεζοῦντων διέχει δυοῖν ἡμέραιν ὁδὸν διὰ τῆς παραλίης ἐς Λαζικήν ἰόντι. Τραπεζοῦντος δὲ μοι ἐπιμνησθέντι οὐ παριτέον τὸ πλείστω παραλόγῳ τῆδε ξυμβαῖνον. τὸ γὰρ μέλι ἐν ἄπχοι τοῖς περὶ Τραπεζοῦντα⁵ χωρίοις πικρὸν γίνεται, ἐνταῦθα μόνον στασιαζομένης τῆς ἀμφοῦ αὐτὸ δόξης τούτων δὲ δὴ τῶν χωρίων ἐν δεξιᾷ τὰ Τζανική⁶ ὄρη πάντα ἀνέχει, ἐπέκεινά τε αὐτῶν Ἀρμένιοι Ῥωμαίων κατήχοσι ψιχνῶνται. ἐκ τούτων δὲ τῶν Τζανικῶν ὁρῶν κάτεισι ποταμὸς Βόχς ὄνομα, ὃς δὲ ἐξ τε

დან, ხოლო თავდება კოლხებთს: ქვეყანასთან. პონტოში რომ შედიხარ, მარჯვნივ ცხოვრობენ ბიზინიელები და მათი მეზობლები ონორიატები და პათლაგონელები, რომელთაც უჭირავთ ზღვისპირა ქალაქები ჰერაკლია და ამასტრისი და სხვა ადგილებიც, ამათ შემდეგ ცხოვრობენ ეგრეთწოდებული პონტოელები ვიდრე ტრაპეზუნტის ქალაქამდე და მის საზღვრებამდე. აქ სხვა ზღვისპირა ქალაქებს შორის არის სინოპი და ამისე, ხოლო ამისის მახლობლად არის ეგრეთწოდებული თემისკურე და მდინარე თერმოდონი, სადაც, როგორც ამბობენ, ამჰონთა ბანაკი იყო, მაგრამ ამჰონებს მე ცოტა ქვევით შევხები. ტრაპეზუნტიელთა საზღვრები ვრცელდება დაბა სუსურმენემდე და ეგრეთწოდებულ რიზემდე, რომელიც ლაზიკეში ზღვით მიმავალისათვის ორი დღის სავალი ვხით არის დაშორებული ტრაპეზუნტს. რადგან ტრაპეზუნტი ვახსენე, არ შეიძლება გვერდი აუარო ერთ მოვლენას, რომელსაც იქ სრულიად მოულოდნელად ვხვდავთ; სახელდობრ, თავლი ტრაპეზუნტის გარშემო მდებარე ყველა ადგილას მწარეა, და, ამრიგად, მხოლოდ აქ საწინამდევო წარმოდგენა არსებობს თავლის შესახებ. ამ ადგილების მარჯვნივ აღმართულია ქანეთის მთები, რომელთა გადაღმა რომელითა ქვეშევრდომი

¹) Θερμίσκουριον K, Θερμίσκουρον L.— ²) ἡμαζόνων K.— ³) τραπεζοῦντων L.—

⁴) ριζαῖον || ριζεον L.— ⁵) περὶ τραπεζοῦντα] τραπεζοῦντος L.— ⁶) τζανικής K.

λόχμας παμπληθείς ἰὼν καὶ χώραν
 λοφώδη περιερχόμενος φέρεται μὲν
 ἄγχιστα τῶν Δαζικῆς χωρίων,
 ποιεῖται δὲ τὰς ἐκβολὰς ἐς τὸν
 Εὐξείνιον καλούμενον Πόντον, οὐ
 μέντοι ἰόας καλούμενος. ἐπειδὴν
 γὰρ τῆς θαλάσσης ἐγγύς ἴκνεται,
 τὸ μὲν ὄνομα μεθίησι τοῦτο, ἐτέρ-
 ρας δὲ τὸ ἐνθίνδε προσηγορίας
 μεταλαγχάνει, ἐκ τῶν οἱ ἐπιγινω-
 μένων ὄνομα κτώμενος. Ἄκαυψιν
 γὰρ αὐτὸν τὸ λοιπὸν καλοῦσιν·
 οἱ ἐπιχώριοι, τούτου δὴ ἔνεκα,
 ἔτι δὴ κάμψαι αὐτὸν τῆς θαλάσσης
 ἀναμιχθέντα ἀμήχανά ἐστιν, ἐπεὶ
 ἔξ ὅν ῥύμη τοσαύτη καὶ δξύτητι
 τοῦ ῥοῦ τὰς ἐκβολὰς ποιεῖται, τα-
 ραχὴν τοῦ ῥοῦ πωλλὴν ἐπίπρο-
 σθιν ἐργαζόμενος, ὥστε ὡς πορ-
 ρωτάτω τῆς θαλάσσης ἰὼν ἄπο-
 ρον πειεῖται τὸν ταύτῃ διάπλου·
 οἱ τε ναυτιλλόμενοι ἐγταῦθα τοῦ
 Πόντου, εἴτε Δαζικῆς εὐθὺς πλέον-
 τες εἴτε καὶ ἐνθίνδε ἀπάραντες,
 οὐκέτι ἐξῆς διαπλεῖν δύνανται.
 κάμψαι¹ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὸν
 ῥοῦν οὐδαμῆ ἔχουσιν, ἀλλὰ πορρω-
 τάτω μὲν ἀναγόμενοι τοῦ ἐκεῖνη
 πελάγους, ἐπὶ μέσση δὲ πρὸς τὸν
 Πόντον ἰόντες, οὕτω δὴ ἀπαλλάσ-
 σεσθαι τῆς τοῦ ποταμοῦ ἐκβλήτης
 δύνανται. τὰ μὲν οὖν ἀμφὶ περα-
 μὸν Βόαν² τοιαῦτά ἐστι.

Μετὰ δὲ τὸ 'Ριζαῖον'³ αὐτὸν ὀ-
 μων ἀνθρώπων ἕροι⁴ ἐκδέχονται,
 οἱ δὲ 'Ρωμαίων τε καὶ Δαζῶν

არმენიელები ცხოვრობენ. ამ ჭანე-
 თის მთებიდან ჩამოდის მდინარე,
 სახელად ბოასი, რომელიც მის შემ-
 დეგ, რაც გამოივლის მრავალ ქა-
 ლას და შემოუვლის მთაგორიან
 ადგილებს, ლაზიკის სოფლების მა-
 ხლობლად გასწევს და ერთვის ეგ-
 რეთწოდებულ ევქსინის პონტს, მა-
 გრამ უკვე აღარ ეწოდება ბოასი.
 ვინაიდან, როდესაც ის ზღვის მა-
 ხლობლად მიდის, იცვლის ამ სა-
 ხელს და იქიდან სხვა სახელწო-
 დებას მიიჩქმევს: სახელს ის თავის
 მიმდევართაგან იძენს. მას, სხვათა
 შორის, ადგილობრივი მცხოვრე-
 ბლები აკამფსის უწოდებენ იმის
 გამო, რომ მისი დამორჩილება
 ზღვასთან შეერთების ადგილას,
 შეუძლებელი ხდება, ვინაიდან ისე-
 თი სისწრაფითა და სიმწვავეთ
 უერთდება და ისეთი დიდი ხმაუ-
 რომით მიიწევს წინ, რომ ზღვის
 კარგა მოშორებით მომდინარეც
 შეუძლებელს ჰქმნის ზღვაში შეცუ-
 რვას: ასე რომ პონტოს იმ ადმი-
 ლას მცურავნი ვერც შიგ ლაზი-
 კეში ახერხებენ შენავებას, ვერც
 იქიდან გამოსვლას და ვერც ახ-
 ლოს გაცურვას, ვინაიდან არსად არ
 შეუძლიათ დაიმორჩილონ წყლის
 მდინარება, არამედ შორს უნდა
 ავიდნენ ზღვაში, სადმე შუა პონ-
 ტოში მივიდნენ და ასე აიცლინონ
 მდინარის შესართავი. აი ის, რაც
 მიხროდა მეთქვა მდინარე ბოასის
 შესახებ.

1) Καλυψαι K.— 2) ποταμου βοα K.— 3) ριζεον L, ριζαίον K.— 4) ορη L.

μεταξὺ ὄγκησται. καὶ κώμη τις,
 Ἄθηναίον ὄνομα, ἐνταῦθα οἰκεῖται,
 οὐχ ὅτι Ἀθηναίων ἀπικαι, ὡσ-
 περ τινὲς οἶονται, τῆδε ἰδρυσαντο,
 ἀλλὰ γυνή τις Ἀθηναία ὄνομα
 ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις κυρία ἔγε-
 γόνει τῆς χώρας, ἥσπερ ὁ τάφος
 ἐνταῦθα καὶ εἰς ἐμὲ ἐστὶ. μετὰ
 δὲ Ἀθήνας Ἀρχαβίς¹ τε οἰκεῖται
 καὶ Ἀψαρῆς, πόλις ἀρχαία, ἣ
 τοῦ Ῥιζαίου διέχει ὀδῶν ἡμερῶν
 τριῶν μάλιστα. αὕτη Ἀψυρτος τὸ
 παλαιὸν ὀνομαζέτο, ὁμώνυμος τῷ
 ἀνθρώπῳ διὰ τὸ πάθος γεγενημέ-
 νη. ἐνταῦθα γὰρ φασὶν οἱ ἐπι-
 χῶριοι ἐξ ἐπιβουλῆς Μηδείας τε
 καὶ Ἰάσονος τὸν Ἀψυρτον ἐξ ἀνθρώ-
 πων ἀφκισθῆναι, καὶ δι' αὐτὸ τὴν
 ἐπωνυμίαν τὸ χωρίον λαβεῖν. ὁ
 μὲν γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀπέθνησκε,
 τὸ δὲ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζέτο. ἀλλὰ
 πολλὸς ἄγαν μετὰ ταῦτα ἐπιρρῆσας
 ὁ χρόνος καὶ ἀνθρώπων ἀναρίθμους
 διαδοχαῖς ἐνακμάσας αὐτὸς διαφ-
 θεῖραι μὲν τὴν τῶν πραγμάτων
 ἐπιβελῆν ἰσχυσεν ἐξ ὧν τὸ ὄνομα
 ξυγκεῖται τοῦτο, ἐς δὲ τὸν νῦν
 φαινόμενον τρόπον μεταρρυθμῆσαι
 τὴν προσηγορίαν τῷ τέπῳ. τοῦτο
 δὲ τοῦ Ἀψυρτου καὶ τάφος ἐς τῆς
 πόλεως τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἕλιόν
 ἐστίν. αὕτη πάλιν ἦν τὸ παλαιὸν
 πολυάνθρωπος, καὶ τείχους μὲν
 αὐτὴν περιέβαλε μέγα τι χρῆμα,
 θεάτρῳ δὲ καὶ ἵπποδρόμῳ ἐκαλ-
 λωπίζετο καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν,

რიზეს მოსდევს მიწაწყალი ერ-
 თი ხალხისა, რომელიც რომე-
 ლებსა და ლაზებს შორის მო-
 სახლეობს. იქ მდებარეობს ერთი
 სოფელი, სახელად ათენი, ეს ჰქვია
 მას არა იმიტომ, რომ ის ათინელ-
 თა ახალშენი იყოს, როგორც ზო-
 გიერთები ფიქრობენ, არამედ ერ-
 თი ქალი ყოფილა, სახელად ათი-
 ნურ, წინა ხანებში ამ ქვეყნის ბა-
 ტონი, რომლის საფლავს იქ ახლაც
 აჩვენებენ. ათენის შემდეგ მდება-
 რეობს არქაბე და აფსარუც, რო-
 მელიც კაი სამი დღის სავალი
 გზით არის რიზეს მოშორებული.
 ის ძველად აფსურტად იწოდებო-
 და, მას კაცის სახელი დაერქვა
 ერთი შემთხვევის გამო: ამბობენ,
 რომ აფსურტე მოკლულ იქნა მე-
 დეას და იასონის ვერაგობის წყა-
 ლობით და ამის გამო ამ ადგილმა
 მიირქვა მისი სახელი. ის ხომ ამ
 ადგილას მოკვდა და მისგან იწო-
 და ასე. მაგრამ ძალიან დიდი ხანი
 გავიდა მის შემდეგ და ადამიანთა
 ურიცხვ ცვლასთან დაკავშირებით
 შეირყვნა იმ გარემოებათა ვითა-
 რება, რომელთაგან ეს სახელი მომ-
 დინარეობს, და ახლა ამნაირად
 გადასხვაფერდა ამ ადგილის სახელ-
 წოდება. ამ აფსურტეს საფლავი
 ქალაქის აღმოსავლეთით არის, ეს
 ქალაქი ძველად მრავალმცხოვრე-
 ბიანი ყოფილა. მას უარშემო უვ-
 ლიდა მრავალი კედელი და შემ-
 კული იყო თეატრითა და იპო-

¹) αρχαβες L, αρχαβης K.—

οἷσπερ πόλεως μέγεθος δείκνυσθαι
είωθε. νῦν δὲ δι' αὐτῶν ἄλλο οὐ-
δὲν ἀπυκλείπεται, ὅτι μὴ τῆς κα-
τασκευῆς τὰ ἐδόχη.

“Ὡστε εὐκότως θαυμάσειεν ἄν-
τις τῶν Κέλκους φαιμένων Ἰρα-
παζουნიῶν ἐμόρους¹ εἶναι. τὰν τε
μὲν γὰρ καὶ τὸ δέρας ἕξιν τῆ Μη-
δεία συλήσας Ἰάσων οὐκ ἐπὶ τὴν
Ἑλλάδα καὶ τὰ πάτρια ἤδη φυγῶν
φαίνετο, ἀλλ' ἔμπαλιν ἐπὶ Φᾶσιν
τε πεταμὸν καὶ τοὺς ἐνδοτάτω
βερβάρους. λέγουσι μὲν εὖν ὡς
κατὰ τοὺς Ἰραϊανῶν τῶν Ῥωμαίων
αὐτοκράτορος χρόνους κατάλογον
Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἐνταῦθα τε
καὶ μέχρι ἐς Λαζῶν καὶ Σαγίνας²
ἴδρυντο. τὰ δὲ νῦν ἄνθρωποι ἐν-
ταῦθα οἰκοῦσιν οὔτε τοῦ Ῥωμαίων
οὔτε τοῦ Λαζῶν βασιλέως κατη-
κταιοὺν ὄντες, πλὴν γε δι' ἕτι Χρι-
στιανῶν οὖσιν οἱ Λαζῶν ἐπίσκο-
ποι τοὺς ἱερεῖς³ κατήϊστανται σφίσι.
καὶ αὐτὰ ἐνσπινδοί τε καὶ φίλοι
ἀμφοτέροις ἐμίλιντες εἶναι, τὸς
ἐξ ἑκατέρων παρὰ τοὺς ἑτέρους
ἀεὶ στελλομένους παραπέμψειν
δειγνεκῶς ἀμολόγησαν. ὃ δι' φαί-
νονται καὶ ἐς ἐμὲ δρωῖντες. ἀκά-
τως γὰρ ἰδίαις τὸς παρὰ Φατέ-
ρου βασιλέως ἐς τὸν ἕτερον στελ-
λομένους ἀγγέλους ναυτιλλέμενοι
παραπέμψουσι. φέρου μὲντοι ὑπο-

დრომით და მას მრავალი სხვა რა-
მეც ჰქონდა, რაც ჩვეულებრივ ქა-
ლაქის სიდიდის მომასწავებელია.
ამჟამად აქიდან სხვა არაფერია
დარჩენილი, გარდა ნაშენობათა
სადირკვლები⁴.

ასე რომ გაკვირვების ღირსია ის,
ვინც ამბობს, რომ კოლხები ტრაპე-
ზუნტელების მოსახლვრე არიანო.
იქ რომ იასონმა მედიასთან ერთად
ვერძი გააძრო, ელადაში და სა-
მშობლო ქვეყანაში კი არ უნდა
გამოქცეულიყო, არამედ უნდა მო-
ბრუნებულიყო ბარბაროსებისაკენ.
ამბობენ აგრეთვე, რომ რომაელთა
თვითმპყრობელ ტრაიანეს დროს
იქ ვიდრე ლაზების და საგინების
ქვეყნამდე დაფუძნებულ იქმნა რომა-
ელ ჯარისკაცთა რაზმები. ამჟა-
მად კი იქაური მცხოვრებლები
არც რომაელთა და არც ლაზთა
მეფის ქვეშევრდომები არ არიან
გარდა იმისა, რომ, რადგან ისინი
ქრისტიანები არიან, ლაზთა ეპის-
კოპოზები უწყებენ მათ მღვდელ-
მსახურებს. ისინი ისწრაფვიან ორი-
ვესთან მშვიდობიან და მეგობრულ
ურთიერთობაში იყვნენ და ყოველ-
თვის თანხმდებიან ხოლმე მიაცი-
ლონ ერთი მხრიდან მეორესთან
მიმავალი მოციქულები. ასე იქცე-
ვიან ისინი ჩვენ დრომდე: ისინი
თავიანთი მსუბუქი ხომალდებით
მიაცილებენ ხოლმე ერთი მეფის
გზირებს, რომელნიც მეორე მეფე-

1) Ἰραπαζουნიων ἰσομορους L.— 2) σαγίνας K; σαγίνας L.— 3) εἰς ἱερεῖς L.
4) აფსარუს—აფსირტეს შესახებ ლიტერატურა იხ. RE II 266 და 284.

τελεῖς σὺδαμῆ γεγέννηται ἐξ τῶδε
 τοῦ χρόνου. τούτων δὲ τῶν χωρίων
 ἐν δεξιᾷ ὄρη τε λίαν ἀπτόμα
 ἀπεκρέμαται καὶ χώρα ἔρημος
 ἐπὶ πλείστον διήκει. καὶ αὐτῆς
 ὑπερθεὶν οἱ Περσαρμένιοι καλοῦ-
 μενοι ᾤκηγται, καὶ Ἀρμένιοι¹ οἱ
 Ῥωμαίων κατήκοοι εἰσι μέχρι ἐξ
 τοῦς Ἰβηρίας ὄρους διήκοντες.

Ἐκ δὲ Ἀψαροῦντος πόλεως ἐξ
 Πέτραν τε πόλιν καὶ τοὺς Λαζῶν
 ὄρους, οὗ δὴ τελευτᾷ ὁ Εὐξείνιος
 Πόντος, μίθς ἐστιν ἡμέρας ἑδός.
 ἀπολήγων δὲ ὁ Πόντος ἐνταῦθα
 μηχανεῖθῃ τίθεται τὴν ἀκτῆν. καὶ ὁ
 μὲν τοῦ μηχανεῖδός τούτου διάπλευς
 ἐξ πεντήκοντά τε καὶ πεντακασίους
 μάλιστα σταδίους διήκει, τὰ δὲ
 αὐτῶν ὄπισθεν ξύμπαντα Λαζική
 τέ ἐστι καὶ ἀνόμαστα. μετὰ δὲ
 αὐτῶν κατὰ τὴν μεσόγειον Σκυ-
 μιά² τε καὶ Σουανία ἐστὶ. ταῦτα

სთან მიდიან. დღემდე ისინი არა-
 ვითარ გადასახადს არ იხდიან. ამ
 ადგილების მარჯვნივ აღმართუ-
 ლია მეტად ციცაბო მთები და გა-
 კომულია უმეტესად უდაბური ად-
 გილები. ამის გადაღმა ცხოვრობენ
 ეგრეთწოდებული პერსარმენიელები
 და არმენიელები, რომლებიც
 რომაელების ქვეშემრდომები არიან
 და რომელთა მიწაწყალი იბერიის
 საზღვრებამდე ვრცელდება.

ქალაქ აფსარუნტიდან ქალაქ პე-
 ტრამდე და ლაზთა საზღვრებამდე
 სკადაც ევქსინის პონტო თავდება,
 ერთი დღის სავალი გზა არის.
 პონტო რომ თავდება აქ, ქმნის
 ნახევარმთვარის მსგავს ნაპირს. ამ
 ნახევარმთვარის გადასავალი უდ-
 რის ხუთასორმოცდაათ სტადიონს,
 ხოლო მის უკან მდებარე მთელი
 ქვეყანა არის ლაზური და ასეც
 იწოდება. ამათ შემდეგ შიდა ხმე-
 ლეთში მოდის სკვიმია და სვანია,
 ეს ტომები ლაზთა ქვეშემრდომები

¹) და არმენიოი გამოტოვებულია K-ში. — ²) ასკამია K, ასკამია L, სკამია, Dindorf. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ხელნაწერები ამ ადგილას იძლევიან უნარო ფორმას (Σκამია), ხოლო ნარიანი ფორმა (Σκαμια) გამომცემლის, დი ნ-დ ო რ ფ ი ს, კონიექტურას წარმოადგენს, და ამ ფორმით ეს გეოგრაფიული სახელწოდება განმეორებული აქვთ სხვა გამომცემლებსაც. პროკოპი სხვა ორ ადგილასაც (BG VIII, 14 და VIII, 16) იხსენიებს ამ პროვინციას (აქ ორივეჯერ მოცემულია ფორმა Σκαμια—ყოველ შემთხვევაში გამომცემლებს სხვა ვარიანტები არა აქვთ აღნიშნული კრიტიკულ აპოკრიფი) და ყველგან იგი მოხსენებულია სვანეთთან ერთად შიდა ხმელეთში; როგორც საკუთარი მთავრის მქონე და ლაზეთში შემავალი ქრისტიანული პროვინცია. აღწერილობის მიხედვით ეს პროვინცია უნდა უდრიდეს ლ ე ჩ ხ უ მ ს, რომლის ძირეული ნაწილის ჩხუმ|ცხუმის მიახლოვებითს გადმოცემას წარმოადგენს ბერძნული სკამ. თუ Σκαμια უდრის ლე-ჩხუმ-ს, მაშინ იქ v სრულიად ხედმეტია და, მაშასადამე, კანონიერად უნდა ჩაითვალოს ხელნაწერებში ამ ადგილას მოცემული ფორმა, ხოლო სხვა ადგილებში მოცემული Σκαμια შედეგი უნდა იყოს ამ ფორმის (ლექსუმ—Σκαμιαს) გააზრებისა ბერძნულნიდადაგზე, სადაც არსებობდა სახელი სკამიაც (როგორც საზოგადო ისე საკუთარი).

ὅτε τὰ ἔθνη Λαζῶν κατήκισα τυγχάνει ὄντα. καὶ ἀρχοντα; μὲν οἱ τῆδε ἀνθρώποι τῶν ἐμογενῶν τινὰς ἔχουσιν, ἐπειδὴν δὲ τῶν ἀρχόντων τινὲ ἐπιγενήτηι ἡ τέλειαις ἡμέραι τοῦ βίου, ἕτερον αὐτοῖς ἀντικαθίστασθαι πρὸς τοῦ Λαζῶν βασιλέως ἐς αἰεὶ εἰθίσται. ταύτης δὲ τῆς χώρας ἐκ πλαγίου μὲν παρ' αὐτὴν μάκιστα τὴν Ἰβηρίαν¹ Μέσχοι Ἰβήρων ἐκ πλαγίου κατήκοι ὄκνηται, τὰ οἰκία ἐν ὄρεσιν ἔχοντες. ὄρη δὲ τὰ Μέσχων οὐ σκληρὰ οὐδὲ καρπῶν ἀφάρα ἐστίν, ἀλλ' ἐπιτηνοῦσιν ἀγαθοῖς ἄπασιν, ἐπεὶ καὶ οἱ Μέσχοι γεωργοὶ δεξιὸν καὶ ἀμπελῶνες τυγχάνουσιν ἐκεί ὄντες². ταύτη δὲ τῆς χώρας ὄρη ἐπίκεινται ἄγαν τε σὺληλά καὶ ἀμφιλαφῆ καὶ δεινῶς ἄβατα. καὶ ταῦτα μὲν ἄχρι ἐς τὰ Καυκάσια ὄρη διήκει. ὁπισθεν δὲ αὐτῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον Ἰβηρία ἐστὶ, μέχρι ἐς Περσαρμενίους διήκουσα. διὰ δὲ τῶν ὄρων, ἀταύτη ἀνέχει, Φάσις ποταμὸς κατεῖσιν, ἐκ τῶν Καυκασίων ἀρχόμενος καὶ κατὰ μέσον τὸ μησείδης τοῦ Ποντοῦ ἐκβάλλει. ταύτη τε ἡπειρον ἐκατέραν αὐτὸν διορίζειν τινὲς ὄνονται. τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀριστερᾷ κατιόντος τοῦ ῥοῦ

არიან. იქაურ მცხოვრებლებს მთავრებად ჰყავთ თვისტომთაგანნი, ხოლო როდესაც მთავარს აღსასრულის დღე მიაღდება, მათ ჩვეულებრივ მეორე მთავარი ენიშნება ლაზთა მეფის მიერ. ამ ქვეყნის გვერდით, სახელდობრ იბერიის გასწვრივ ცხოვრობენ ძველითაგანვე იბერთა ქვეშევრდომი მესხები, რომელთაც მთებში აქვთ საბინადრო ადგილები. მესხეთის მთები არც მწირია და არც ნაყოფიერებას მოკლებული, არამედ სავსეა ყოველგვარი სიკეთით, რადგან მესხებიც მარჯვე მიწის მუშები არიან და იქ ვენახებიც არის³. ამ ქვეყანაში მთები მეტად მაღალია, უზარმაზარი და საშინლად მიუვალი. და ისინი გავრცელებულია ვიდრე კავკასიის მთებამდე. ამათ უკან აღმოსავლეთით არის იბერია, რომელიც პერსარმენიელებამდე აღწევს. ამ მთებით, რომლებიც აქ არის, ჩამოდის მდინარე ფაზისი, რომლის სათავე კავკასიის მთებშია, და ერთვის პონტოს ნახევარმთვარა ნაპირის შუაშუა. ზოგიერთები ამბობენ, რომ აქ ფაზისი ორად ჰყოფს ხეელეთს. ჩამომდინარე წყლის მარცხნივ არის აზია, ხოლო მარჯვნივ ევროპად იწოდება. ევროპის ნაწილშია ლაზთა ყველა

რომლის ნარინ ფორმას გაუჩენია. v. ლეჩხუმ-საქარაში.—პროკოპი კესარიელამდე საქარა არსად არ იხსენიება ბერძნულ წყაროებში (არც „ლეჩხუმი“ გვხვდება ძველქართულ საისტორიო ძეგლებში), თუ არ ჩავთვლით გეოგრაფოს პტოლემეს მიერ მოხსენებულ ეთნიკურ სახელს საქარაი (Geogr. V, 9, 19), რომელსაც, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, ლეჩხუმთან გეოგრაფიულად კავშირი არ უნდა ჰქონდეს. — ¹) Ἰβηρίαν Κ. — ²) δεξιὸν ἀλλως τε καὶ ἐς ἀμπελῶνας τυγχάνουσιν ὄντες L.

³) შდ. ივ. ჯანაშიანი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია II, 110.

Ἀσία ἐστί, τὰ δὲ ἐν δεξιῇ. Ἐν-
 ῥώπῃ ὀνόμασται. κατὰ μὲν οὖν
 τὴν τῆς Ἐβρώπης μοῖραν ξυμπαντα
 Λαζῶν τὰ οἰκία ξυμβαίνει
 εἶναι, ἐπὶ θάτερα δὲ οὔτε
 πόλισμα οὔτε ἄλλο τι ἐχέτωμα
 οὔτε κώμην τινὰ λόγου ἀξίαν Λα-
 ζοὶ ἔχουσι, πλὴν γε δὴ ἔτι Πέτ-
 ραν Ῥωμαῖοι ἐνταῦθα ἐδείμαντο
 πρότερον. κατὰ ταύτην δὲ που
 τὴν Λαζικῆς μοῖραν ἀπέκειτα,
 ὡσπερ οἱ ἐπιχώριοι λέγουσι, καὶ
 τὸ δέρας ἐκεῖνο, οὔπερ ἔνεκα εἰ
 ποιηταὶ τὴν Ἄργῶν ἀποτετορευ-
 σθαι μυθολογοῦσι. λέγουσι δὲ ταῦ-
 τα, ἔμῃν γνώμην, ἀληθινῶς ἰσχυ-
 ρίστα. εὐ γάρ ἄν, οἶμαι, λαθῶν
 τὸν Διήτην Ἰάσων ἐνθῆνδε ἀπη-
 λάσσετο ξὺν τῇ Μηδείᾳ τὸ δέρας
 ἔχων, εἰ μὴ τὰ τε βασιλεια καὶ
 τὰ ἄλλα τῶν Κέλχων οἰκία τὸν
 χωρίου διείργετο Φάσιδι ποταμῷ,
 ἔνθα δὴ τὸ δέρας ἐκεῖνο κείσθαι
 ξυνέβαινον, ὃ δὴ καὶ οἱ ποιηταὶ
 παραδέληκτοῖν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀν-
 γραψάμενοι. ὃ μὲν ὁὖν Φᾶσις
 πῆδε φερόμενος, ἠπερ μοι δεδι-
 γηται, ἔς αὐτόν που λήγοντα ἐκ-
 βάλλει¹ τὸν Ἐϋξείνον Πόντον. τοῦ
 δὲ μνησεῖδος κατὰ μὲν τὴν μίαν
 ἀρχὴν, ἢ τῆς Ἀσίας ἐστὶ, Πέτρα
 ἢ πόλις ἐτύγγανεν οὔσα, ἐν δὲ τῇ
 ἄνωτιέρῳ ἀκτῇ κατὰ τὴν τῆς Ἐβ-
 ροπῆς μοῖραν Ἀψιδίων ἢ χώρα
 ἐστὶ. Λαζῶν δὲ κατὰ καὶ εἰσι καὶ
 Χριστιανὶ γεγονασιν ἐκ παλαιῶ

საბინადრო ადგილები, ხოლო მეორე
 ნაწილში არც რაიმე ქალაქი
 აქვთ ლაზებს, არც სიმაგრე და
 არც დაბა, მოხსენების ღირსი,
 გარდა იმისა, რომ რომაელებმა
 იქ პეტრა საშენეს წინათ. სადღაც
 ლაზიკის ამ ნაწილში, როგორც
 ადგილობრივი მცხოვრებლები ამ-
 ბობენ, ის საწმისი ინახებოდა,
 რომლის გულისთვის, პოეტების
 ზღაპრობით, არგო იქმნა განმზა-
 დებული. ჩემის აზრით, ამას ამბობენ
 ისინი სრულიად უსაფუძვლოდ.
 მე ვფიქრობ, იასონმა რომ მედღე-
 სთან ერთად საწმისი წამოიღო, ის
 ვერ ასცდებოდა მალულად, რომ
 მეფის სასახლე და კოლხთა სხვა
 საბინადრო ადგილები მდინარე
 ფაზისით არ ყოფილიყო გამოცალ-
 კევებული იმ ადგილს, სადაც ის
 საწმისი იყო დაცული, რომელსაც
 ამ ამბების აღმწერელი პოეტები
 იხსენიებენ.

მაშასადამე, ფაზისი, იქ მომდი-
 ნარე, როგორც ეს ჩემ მიერ მოთ-
 ხრობილია, ერთვის ევქსინის პონ-
 ტს, იქ, სადაც ეს უკანასკნელი
 თავდება. ნახევარმზვარას იმ ერთ-
 საწყისში, რომელიც აზიისა არის,
 მდებარეობს ქალაქი პეტრა, ხოლო
 მის პირისპირ, მეორე ნაპირას,
 ევროპის ნაწილში აფსილების ქვე-
 ყანაა. აფსილები ლაზების ქვეშე-
 ვრობნი არიან და ისინი ძველით-
 განვე ქრისტიანები იყვნენ, რო-
 გორც სხვა დანარჩენი ტომებიც.

1) ემბალღი L., ემბალღი K.

οἱ Ἀψίλοι, ὡσπερ καὶ τἄλλα ῥομλεβιζ მე ამ წიგნში მოვიხ-
 ჷნუპანთა ჳფიჲ, ὡსპერ ἔμνήσθηγ სენიე.
 ჳ ჳ ῥოდე თო ჳ ᳵგუს (Haury II, 487-496).

აბაზგები და მათი მეზობლები. აბაზგების გაქრისტიანება.

Ταύτης δὲ τῆς χῶρας καὶ ὡსპერ-
 φεν ἄρις το Καυκάσιόν ἔστι. τοῦτο
 δὲ τὸ ἕρος, ὁ Καυκάσος, ἔς τοσόνδε
 ὕψος ἀνέχει, ὡστε δι' αὐτῶν τῶν
 μὲν ὑπερβῶλων εὔτε ἄμβροσς οὔτε
 νιφετοὺς ἐπιψάθειν ποτέ. τῶν γὰρ
 νεφελῶν αὐτᾶς ἀπασῶν καὶ ὡსპερ-
 τέρως ἔσφαινει εἶναι. τὰ δὲ μέσσα
 μέχοι τῶν ἐσχάτων χιόνων ἔμπλεα
 διηγεκέσ ἔστι. καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ
 πρόπ-δεις ὑψηλαὶ ἐσάγαν τυγχάνου-
 σιν ὄντες, οὐδὲν τι καταθέεστεροι
 τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἄλλοις σκο-
 πέλων. τῶν δὲ τῶν Καυκάσιου ὄρους
 περιπόδων οἱ μὲν πρὸς τε βορρᾶν
 ἀνεμιον καὶ ἦλιον δῶντον τετρα-
 μῆνοι ἔς τε Ἰλλυριοὺς καὶ Θρα-
 κας ἐνήκουσιν, οἱ δὲ πρὸς τε ἀνίσ-
 χοντα ἦλιον καὶ ἀνεμιον νότον ἔς
 τὰς ἐιεξῆδους ἔξιχνούονται αὐτᾶς,
 αἶ τὰ τῆδε ἀνημένα Ὀβυγικά
 ἔφνη ἔς γῆν τῆν τε Περσῶν καὶ
 Ῥωμαίων ἄγουσιν. ὡსპერ ἄτέρα
 μὲν Ἰζῆρ ἐπικέχληται, ἡ δὲ δι'

VIII 3. ამ ქვეყნის გადაღმა კა-
 ვკასიონის მთაა. ეს მთა, კავკასი,
 ისეთ სიმაღლეს აღწევს, რომ მის
 თხემებს არასდროს არ ეხება არც
 წვიმა, არც თოვლი. ეს თხემები
 ყველა ღრუბლებზე უფრო მაღ-
 ლაა აღმართული. შუა ნაწილი ვი-
 დრე ბოლომდე მუდამ თოვლით
 არის დაფარული. და მისი მთისძი-
 რები ფრიად მაღალია და არც
 ერთი იოტით არ არის უფრო და-
 ბალი, ვიდრე ყველა სხვა მთის
 კლდეები. კავკასიონის მთის ძირე-
 ბიდან ზოგიერთი ჩრდილოეთითა
 და დასავლეთით არის მოქცეული
 და აღწევს ილირიელთა და თრაკ-
 თა ქვეყნებს, სხვები კიდევ აღმო-
 სავლეთითა და სამხრეთით აღწევს
 იმ გასავლებს, რომელთაც იქ მო-
 სახლე ჰუნთა ტომები სპარსელთა
 და რომაელთა მიწაწყალში გა-
 ყავს. ამ გასავლებიდან ერთს ჩურო
 ეწოდება, ხოლო მეორეს ძველით-
 განვე კასპიის კარს ეძახიან¹. ის ქვე-

1) აქ პროკოპი იხსენიებს ორ კარს, რომლებითაც ჰუნებს შეეძლოთ გად-
 მსვლა კავკასიის გადაღმიდან და სპარსელთა და ბიზანტიელთა მიწაწყალში
 შესევა. ერთია კასპიის კარი, რომელსაც პროკოპი მუდამ დარიალის კარის აღ-
 სანიშნავად ხმარობს (იხ. ზემოთ ეჭვი გვ. 43—45). რაც შეეხება მეორეს, რომელსაც
 აქ ეწოდება Ἰζῆρ, არავითარი ეჭვი არაა, რომ ის დარუბანდის კარია. დაწე-
 რილობა Ἰζῆრ შეიძლება წაკითხულ იქნეს სხვადასხვაწარად: წურ, კურ, ჯურ
 და სხვ. ძველ-ბერძნულს აფრიკატები არ მოეპოვებოდა. მართალია, სალაპარაკო
 ენაში უკვე დიდი ხანია რაც ისეთი უცხო სიტყვები შემოდიოდა, სადაც აფრიკა-
 ტები (ც, ჩ და სხვ.) მოეპოვებოდა, მაგრამ დიდი ხნის განმავლობაში სალიტერა-
 ტურო ენა გაუბრუნდა ახალი გრაფიკული კომპლექსების შემოღებას და კმაყოფილ

ἐτέρᾳ Πύλῃ ἐκ παλαιοῦ Κασπία
ἐκλήθη. ταύτην δὲ τὴν χώραν, ἣ
ἐξ ἔθρου τοῦ Καυκάσου ἄγχι ἐξ
τῆς Κασπίας κατατείνει Πύλα,
Ἄλανοι ἔχουσιν, αὐτόνομον ἔθνος,
οἱ δὲ καὶ Πέρσαις τὰ πολλὰ συμ-
μαχοῦσιν, ἐπὶ τε Ῥωμαίους καὶ
ἄλλους πολεμίους στρατεύουσι. τὰ
μὲν οὖν ἀμφὶ τῷ ἔρει τῷ Καυκά-
σιῳ ταύτῃ πῃ ἔχει.

Οὐγγῶι δὲ, οἱ Σάβειροι ἐπικα-
λοῦμενοι, ἐνταῦθα ἄκλιται καὶ
ἄλλα ἄλλα Οὐγγῶι ἔθνη. ἐν-

ყანა, რომელიც კავკასიის მთიდან
დაწყებული კასპიის კარამდეა გადა-
ქიმული, ალანებს უჭირავთ, თვით-
თავად ტომს, რომელნიც სპარსე-
ლებს უკავშირდებიან ხშირად და
რომაელებისა და სხვა მტრების
წინააღმდეგ ილაშქრებენ. აი ის,
რაც კავკასიონის მთას შეეხება.

აქ ცხოვრობენ ჰუნები, ევრეთ-
წოდებული საბირები, და ზოგიერ-
თი სხვა ჰუნური ტომებიც. აქი-
დან დაიძრნენ, როგორც ამბობენ,
ამაზონები და თემისკურისა და

დებოდა იმით, რომ არსებული ასოებისა და ასოთ-კომპლექსების საშუალებით გა-
მონატავდა ამ უცხო სიტყვებს. ასე, მაგალითად, ს ტ რ ა ბ ო ნ ი „წიწამურისათვის“
(Πασσαμωρα) და „ჭანებისათვის“ (Λαννοι) ხმარობს -ს- და ამით, მხოლოდ მიახლო-
ვებითს გამოხატავს აღწევს (შესაძლებელია, თვით ქართულში ამ სიტყვებს პირ-
წმინდად ახლანდელი წ და ჭ არც ჰქონიათ, მაგრამ ყოველშემთხვევაში საფიქრე-
ბელი არაა, რომ აქ ს ყოფილიყო). შემდეგ, ბიზანტიურ ეპოქაში, როდესაც ლი-
ბერატურაში საზოგადოდ ხალხური ელემენტები შემოიჭრება, თანდათან ემთბა
ადგილი ახალ ასოთ-კომპლექსებს და ჩვენ ვხედავთ, რომ ბიზანტიელ მწერლებს
შემოაქვთ კომპლექსი ἄ, რომელიც ერთს გარკვეულ ბგერას კი არ გამოხატავს,
არამედ ექვს სხვადასხვას (ც ხ წ ჭ ძ ჯ). ასე, მაგალითად, იწერება: Ἐξυμωθη (შდ.
«ოქრობეჭედი... ჩიმიშკისა [ვარიანტი: წამიშკისა] ბოძებული იოანესდა»: ათონის
კრ. გვ. 17), Βαρασθαῖε, ე. ი. ვარაზნაჩე (Cedrenus II 488), Ἐξυμωθη (შდ. «სა-
წანგროა»: ათონის კრ. გვ. 50), Ἐξανοი (ჭანები), სარდალი Ἐξυμωθη (შდ. ძველი და-
წერილობა Σιττα), Ἐξυμω (იოანე „ციბე“, რომლის მეტსახელი, საფიქრებელია,
იყო არა „ციბე“, როგორც ჩვენ ტრადიციულად გვაქვს მიღებული, არამედ „ჯ ი-
ბ ო“, ვინაიდან ვაჭრობის მონოპოლიის უფრო უმტკივნეულოდ გატარების მიზ-
ნით იუსტინიანემ, როგორც ჩანს, დანიშნა ლაზიკეში, წინანდელი მმართველის
პეტრე სტრატეგოსის გადაყენების შემდეგ, რომელმაც ვერ შესძლო ვაჭრობის მონ-
ოპოლის გატარება, ერთი ადგილობრივი წარმოშობის პირთაგანი, «არა წარჩი-
ნებულთა და არა სახელოვანთა შთამომავალი» იოანე).

ამრიგად, პროკოპის Ἐξυμω შეიძლება გაგებულ იქნეს „ჩურ“, „ჭურ“ „ჯურ“
და სხვა. ქართული და სომხური მასალების საშუალებით ძნელი არ არის იმის დად-
გენა, რომ აქ გვაქვს ფორმა ჩურ. სომხურ წყაროებში დარუბანდის კარს (გასა-
ვალს, სიმაგრეს და იქ არსებულ ქალაქს) ეწოდება მოსეხ ო რ ე ნ ე ლ ის ისტო-
რიაში ილინ ჰირაკ და ჯაყინს ჰირაკ. იქაც, სადაც ჰირაკ სწვრია, ვარიანტები
იძლევიან ჰირაკ. მოსე კალანკატუელსაც (1913 წლის ტფილისის გამ. გვ. გვ. 104,
133, 336 და სხვაგანაც) ყველგან აქვს ჩ-ფორმა („ჩოლ“ ან „ჩოლ“). იგივე
დარუბანდის კარი უნდა იგულისხმებოდეს, როდესაც „შუშანიკის წამების“ ავტო-
რი სწერს: «ხოლო პიტიაშხი ჩ ო რ დ წარემართა... და ვითარ მოიწია ჯოჯიკ,

θίνδε μὲν τὰς Ἀμαζόνων¹ ἄρ-
 μησθαί φασιν, ἀμφὶ δὲ τὸ θε-
 μίσκουρον² καὶ πεταμὸν τὸν
 θερμῶδόντα ἐνστρατοπεδεύσασ-
 θαι, ἥπερ μοι ἔναγχος εἴρηται,
 οὗ δὲ πόντις ἐν τῷ περὸντι Ἀμι-
 τῶς ἐστὶ. τανῦν δὲ εὐδαμῆ τῶν
 ἀμφὶ τὸ Καυκάσιον ἕρος χωρίων
 Ἀμαζόνων τις μνήμη ἢ ἔνομα
 διασώζεται, καίτοι καὶ Στραβῆνι
 καὶ ἄλλοις τισὶ λέγει ἀμφ' αὐ-
 τῆς πολλοὶ εἴρηται. ἀλλὰ μοι
 δοκοῦσι μάλιστα πάντων τὰ γε
 κατὰ τὰς Ἀμαζόνων ἔξιν τῷ ἀλη-
 θεῖ λόγῳ εἰπεῖν, ἔστι ἔφασαν οὐ
 πῶποτε γένος γυναικῶν ἀνδρείων
 γεγενῆσθαι, οὐδ' ἐ<ν> ὄρει μύ-
 νη τῷ Καυκάσιῳ τῆν τῶν ἀν-
 θρώπων φύσιν φεσμῶν τῶν οἰκεί-
 ων ἔξιστασθαι, ἀλλὰ βαρβάρων
 ἐκ τῶνδε τῶν χωρίων στρατῶ με-
 γάλῳ ἔξιν γυναιξὶ ταῖς αὐτῶν ἰδίαις
 დაიბანაკეს რა მდინარე თერმოლონტის ირგვლივ, დასტოვეს იქ

მდინარე თერმოლონტის გარშემო
 დაბანაკდნენ, როგორც მე ამასწი-
 ნათ მოვიხსენიე, სადაც ამჟამად
 ქალაქი ამისე არის. დღესდღეობით
 კავკასიონის მთის გარშემო მდე-
 ბარე ადგილებში არსად არავი-
 თარი ხსოვნა ან სახელი ამაზონთა
 არაა დაცული, თუმცა სტრაბო-
 ნისა³ და ზოგიერთი სხვა მწერლის
 მიერ მათ შესახებ ბევრი თქმულა.
 მაგრამ, მე ვფიქრობ ამაზონების
 შესახებ ყველაზე უფრო ახლოს
 არიან ჭეშმარიტებასთან ისინი,
 რომელნიც ამბობენ, რომ არას-
 დროს არ არსებულა ვაჟკაცური
 ქალების გვარი. და მხოლოდ კავ-
 კასიონის მთაში აღამიანთა ბუნე-
 ბა ვერ უკუთვალდება საკუთარ კა-
 ნონებს, არამედ რომ ბარბაროსე-
 ბმა გამოიღლაშქრეს ამ ადგილები-
 დან აზიანზე დიდძალი ჯარითა
 და თავიანთი ცოლებითურთ და,

უკუანა სდევდა პიტიაშხსა და მიეწია მას სახლვართა ჰერეთისათა»
 (ს. გორგაძის გამ. ტფ. 1917, გვ. 13, 30 შდ.). «ჰერეთის სახლვართა»-კენ მიმარ-
 თულება მიუთითებს სწორედ დარუბანდის კარზე. მეორე ადგილას ვარსკენ პი-
 ტიასში ემუქრება შუშანიკს «ანუ ნებაჲ ჩემი ყავ და მოვედ ტაძრად! უკუეთუ არა
 მოხვიდე შინა, ჩორ დ წარგვე შენ ანუ კარად კარაულითა» (იქვე, გვ. 15, 24
 შდ.), აქ მუქარა, ვფიქრობთ, შეეხება სახლვარვართ გაძევებას და მითითებუ-
 ლია ორი კარი: ჩორ.-აღმოსავლეთისა („ჩორ-ი“) და სამხრ.-დასავლეთისა („კარი“).
 ამგვარად ირკვევა, რომ „შუშანიკის წამების“ ავტორი დარუბანდის კარისთვის
 ხმარობს იმავე ტერმინს, რომელიც სომხურში იხმარება („ჩორ“, მიმართულ. ბრუნვა,
 „ჩორდ“; ღირ., ნათეს. ბრ. ღირსი-ჩორისა). სხვა ქართულ წყაროებში კი, როგორც
 ცნობილია, ამ კარს ეწოდება „ხლის კარი“. ლეონტი მროველი სწერს:
 «ალაშენა ქალაქი ხლის კარს და უწოდა სახელი დარუბანდი, რომელი
 ითარგმნების დაჴმა კარი» (მძდ. ქ. ცხ. 10). — მენანდრე ამ გასაჯალს უწო-
 დებს ტონ (Exc. de leg. დე ბოტონის გამ. 1903 წ. გვ. 180).

1) ἡμαζόνων; K აქვს და ქვევითაც. — 2) ἡμισκουρον L.
 3) შ. სტრაბონი XI, 5 და XII, 3 (ed. A. Meineke. II ტომი. გვ. გვ. 765-766 შდ. და 772 შდ.)

ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατεῦσαι, στρα-
τόπεδόν τε ἀμφὶ ποταμὸν Θερ-
μῶθεντα πειρησαμένους ἐνταῦθα
μὲν τὰς γυναῖκας ἀπολιπεῖν, αὐ-
τοὺς δὲ γῆν τῆς Ἀσίας τὴν πη-
λγὴν καταθέοντας, ὑπαντιασάντων
σφίσι τῶν τῆδε ἠκημένων, ἀπαν-
τας ἔξ ἀνδράπων ἀφανισθῆναι,
οὐδένα τε αὐτῶν τὸ παράπαν ἐπα-
νήκειν ἐς τῶν γυναικῶν τὸ χρά-
κωμα, καὶ τὸ λοιπὸν ταύτας δὴ τὰς
γυναῖκας, ὁρῶν τῶν περιείκων καὶ
ἀπορία τῶν ἐπιτηδεῖων ἀναγκασ-
θεῖσας, τὸ τε ἀρρενωπὸν ἀμφιέσσα-
σθαι οὕτι ἐθελουσίαις καὶ ἀνελομέναις
τὴν πρὸς τῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ στρα-
τοπέδῳ ἀπολειμμένην τῶν ἑπλῶν
σκευῆν, καὶ ταύτη ἔξοπισσαμέ-
νας ὡς ἄριστα ἔργα ἀνδρεία ξὺν
ἀρετῇ ἐπιδείξασθαι, διηθευμένης
ἔς τούτο αὐτὰς τῆς ἀνάγκης, ἕως
δὴ ἀπάσαις διαφθαρῆναι ξυέπε-
σε. ταῦτα δὲ ὡδέ πη γεγονέναι
καὶ ξὺν τοῖς ἀνδράσι τὰς Ἀμα-
ζόνας στρατεύσασθαι καὶ αὐτὸς
οἶομαι, τεκμηριούμενος οἷς δὴ καὶ
χράγη τῶν κατ' ἐμὲ ξυνηγέχθη γενέ-
σθαι. τὰ γὰρ ἐπιτηδεύματα μέχρι
ἐς τοὺς ἀπογόνους παραπεμπόμενα
τῶν προγεγεννημένων τῆς φύσεως
ἰνδαλμα γίνεται. Οὕτως τῶν
καταδραμόντων πηλλῶν τὴν Ῥω-
μαίων ἀρχὴν, τοῖς τε ὑπαντιάσα-
σιν ἐς χεῖρας ἐλθόντων, τινὰς
μὲν αὐτῶν πεσεῖν ἐνταῦθα τετ-
αγγχε, μετὰ δὲ τῶν βαρβάρων τὴν
ἀναχώρησιν Ῥωμαῖοι διερευνώμε-
νοι τῶν πεπτωκότων τὰ σῶματα

ცოლები, ხოლო თვითონ მთელ
ახიას შეესივნენ; აქ მათ წინააღმდე-
გობა გაუწიეს მცხოვრებლებმა და
ყველანი მოისპნენ ისე რომ არც
ერთი მათგანი აღარ დაბრუნებულა
ცოლების ბანაკში. და, აჰა, ეს
ქალები, მეზობლების შიშით და
საარსებო საშუალებათა უქონლო-
ბით იძულებულნი შეიმოსნენ ვაჟ-
კაცურობით—თუმცა სურვილის წი-
ნააღმდეგ—და ხელში აიღეს მათი
ქმრების მიერ ბანაკში დატოვებულ
საჭურველი, და როდესაც აუ-
ცილებლობამ აიძულა ისინი, შეი-
არალებულებმა სათნოებით გამოა-
ჩინეს საუკეთესო ვაჟკაცური საქ-
მეები, ვიდრე ყველანი არ დაილუ-
პნენ. რომ ეს ასე უნდა მომხდა-
რიყო და ამაზონები თავიანთ
ქმრებთან ერთად უნდა იყვნენ გა-
მოლაშქრებული, ვფიქრობ მეც და
საბუთად მაქვს ის მოვლენები, რო-
მლებიც ჩვენს დროსაც მოხდა. წი-
ნაპართა ბუნების ანარეკლს წარ-
მოადგენს ხომ მემკვიდრეებში გად-
მოსული ადათ-ჩვეულებები. ასე,
როდესაც ჰუნნები ხშირად შემოე-
სიოდნ ხოლმე რომაელთა სამე-
ლობელოს და მოწინააღმდეგეებს
უვარდებოდნ ხელში, ზოგიერთი
მათგანი იქ დაილუპა, ხოლო ბარ-
ბაროსთა გაბრუნების შემდეგ რომაელებმა რომ დასინჯეს დალუ-
პულთა გვამები, მათ შორის ქა-
ლებიც იპოვეს. სხვათა შორის, ქა-
ლებისაგან შემდგარი ჯარი, რო-
გორც ჩანს, არსად არც აზიასში
და არც ევროპაში არ არსებულა.

καὶ γυναῖκας ἐν αὐτοῖς εὖρον. ἄλλο μέντοι γυναικῶν στρατεύμα οὐδαμῆ τῆς Ἀσίας ἢ τῆς Εὐρώπης ἐπιχωριάζον ἐφάνη, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ Καυκάσια ὄρη ἀνδρῶν ἔρημα γεγενῆσθαι πῶποτε ἀκτῆ ἴσμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν Ἀμαζόνων ταυτὰ εἰρήσθω.

Μετὰ δὲ Ἀψιλίους τε καὶ τοῦ μηγριδοῦς τὴν ἐτέραν ἀρχὴν ἐς τὴν περαλίαν Ἀβασγοὶ φκηνται, ἄχρι ἐς τὰ Καυκάσια ὄρη διήκοντες. οἱ δὲ Ἀβασγοὶ Λαζῶν μὲν γατήκται ἐκ παλαιῶ ἦσαν, ἀρχοντας δὲ ἑμυγενεῖς δύο ἐσάει εἶχον. ὧν ἄτερος μὲν ἐς τῆς χώρας τὰ πρὸς ἐσπέραν, ὁ δὲ δὴ ἕτερος ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον ἴδρυτο. οἱ δὲ βάρβαροι οὗτοι μέχρι μὲν ἐς ἐμὲ ἄλση τε καὶ ἴλας ἐσέβοντο. θεοὺς γάρ τὰ δένδρα βαρβαρῶν τινὶ ἀφελεία ὑπώπτειον εἶναι. πρὸς δὲ τῶν ἐν σφίσι ἀρχόντων τὰ δεινότατα διὰ φιλοχρηματίας μέγεθος ἔπασχον. ἄμφω γάρ αὐτῶν οἱ βασιλεῖς, ἕσους ἂν παιδας ἐν ταύτῃ τῷ ἔθνει ἀγαθοὺς τε τὴν ὄψιν καὶ τὸ σῶμα κελύς ἴδοιεν, τοὺτους δὴ δακνήσει οὐδεμιᾶ ἐκ τῶν γειναιμένων ἀφέλιγοντες εὐνούχους τε ἀπεργαζόμενοι ἀπειθίζοντο ἐς Ῥωμαίων τὴν γῆν τοῖς ἀνεῖσθαι βουλομένοις χρημάτων μεγάλων. τοὺς τε αὐτῶν πατέρας ἔκτεινον¹ ἐμῆς, τοῦ μὴ αὐτῶν τινας τίσανθαι ποτε τῆς ἐς τοὺς παιδας ἀδικίας τὸν

არც ოდესმე გვხმენია, რომ კავკასიონის მთები დაცალიერებულისკონს მამაკაცებისაგან. აი ის, რაც ამაზონების შესახებ უნდა მეთქვა. აფსილებისა და ნახევარმთვარა ნაპირის შემდეგ მეორე ნაწილში ზღვის პირას აბაზგები მოსახლეობენ, რომელთა საბინადრო ადგილები კავკასიონის მთებამდე გრძელდება. აბაზგები ძველითგანვე ლაზების ქვეშევრდომები იყვნენ, ხოლო მულამ ჰყავდათ ორი თვისტომი მთავარი. ამათგან ერთი დავსებულის იყო დასავლეთის ნაწილში, ხოლო მეორე აღმოსავლეთისაში. ეს ბარბაროსები ჩვენს დრომდისაც თაყვანს სცემდნენ ჭალებსა და ტყეებს. ხეები ბარბაროსს რაღაც გულუბრყვილობის გამო ღმერთებად წარმოუდგენია. თავიანთი მთავრებისაგან საშინელი ჩაგვრა აქვთ მათ გამოცდილი იმათი ვერცხლის-მოყვარეობის წყალობით. მათი ორივე მეფე, როგორც კი დაინახავდნ ამ ტომში კარგი გარეგნობისა და ლამაზი ტანის ბავშვებს, დაუყონებლივ დააშორებდნ მათ მშობლებს, ევნუქებად გადაიქცევდნ და გზავნიდნ რომაელთა ქვეყანაში, რათა იქ მიეყიდათ მსურველთათვის დიდძალ ფულზე. მათ მამებს კი მაშინვე კლავდნ, რათა ზოგიერთი მათგანი არ ცდილიყო ოდესმე ეზლო მეფისათვის მათი შვილების მიმართ ჩადენილი უსამართლობისათვის, ხოლო ზოგიერთი ქვეშევრდომთა-

1) εκτεινον [.] εἰθον Κ.

βασίλειά ἐγχειριεῖν, μηδὲ σὺν ἑαυτοῖς τῶν κατηκόων τινας ἐνταύθι εἶναι. ἢ τε τῶν υἰέων εὐμορφία σφίσι ἐς τὸν ὄλεθρον ἀπεκρίνετο. διεφθείροντο γὰρ οἱ ταλκίπωροι, παίδων θανάσιμον δεύστυχηότης εὐπρέπειαν. καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν Ῥωμαίοις εὐσεύχων οἱ πλείοται καὶ οὐκ ἦμιστοι ἐν τῇ βασιλείᾳ ἀλλή γένος Ἀβασγοὶ ἐσέχωνον ὄντες. ἐπὶ τοῖσιν δὲ Ἰουστινιανὸς βασιλεύοντος ἀπαντα Ἀβασγοὶς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον τετύχηκε μεταπίσχεσθαι. τὰ τε γὰρ Χριστιανῶν δόγματα εἰλοντο καὶ αὐτοῖς Ἰουστινιανὸς βασιλεύς τῶν τιμῶν ἐκ Παλατίου εὐνοῶν στείλας, Ἀβασγὸν γένος, Εὐφρατῶν ὄνομα, τοῖς αὐτῶν βασιλεύσιν διεγράψθη ἀπειπεῖ² μηδένα τὸ λει-

ვანი კიდევ მათთვის საეკვო არ ყოფილიყო, და ამრიგად შვილების სილამაზე მათთვის დალუპვის მომასწავლებელი იყო, ვინაიდან ისინი ილუპებოდნენ საცოდავნი, შვილების საბედისწერო სილამაზით გაუბედურებულნი. აქიდან არის, რომ მეტი წილი ეგნუქებისა რომელითა ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი მეფის სასახლეში, ტომით აბაზგები არიან. შემდეგ, იუსტინიანეს¹ მეფობისას აბაზგების მღვთმარეობა შეიცვალა, უმჯობესი გახდა. იმათ მიიღეს საქრისტიანო რწმენა და იუსტინიანე მეფემ მათ პალატის ერთი ეგნუხთაგანი გაუგზავნა, ტომით აბაზგი, სახელად ეფვრატა. მან სასტიკად აღუკრძალა მათ მეფეებს, რომ მათ ამიერიდან აღარავინ გაესაქურო-

¹) აქიდან დაწყებული ამ თავის ბოლომდე მთლიანად შეესულია ევანგელის „ისტორიაში“ (IV, 22; გამოც. Bidéz - Parmentier London 1898, გვ. 170, 17-32), საიდანაც ეფრემ მცირემ თავის „უწყებაში“ გადმოიტანა (ქრონოგრაფი I, 53). ეფრემის „უწყებიდან“ კიდევ ეს ნაწყვეტი შეუტანიათ შვედებულ „სართლის ცხოვრებაში“ (ხ. ჭიჭინაძის გამოცემა, გვ. 228). „უწყებაში“ სწერია: «ხოლო აფხაზთათვის ევანგელ ემიფანესი საეკლესიოსა მოთხრობასა შინა ოგნსა აღწერს ოცდამეორესა თავსა შინა და იტყვს ესრეთ: მათვე ყამთა შინა იუსტინიანეს მეფობისათა აფხაზნიცა შეიცვალნეს უმჯობესად და ქრისტიანობისაჲ შეიწყნარეს ქადაგებაჲ: რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე საქურისი, აფხაზი ნათესავით და ეფვრატი სახელისდებით, რომელი წარივილნა მეფისა მიერ ქადაგებად მათსა და აღთქმად ვითარმედ ამიერითგან არცა ერთიღა ვინ ნათესავისა მათისაგანი განკუთვულ იქმნეს მამაკაცობისაგან რკინისა მიერ ოძულეებითა ბუნებისაჲთა [ორი უკანასკნელი სიტყვა აკლია ქ. ცხ.-ს.]. რამეთუ მრავალნი იყვნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოჲსა საწოლისა, რომელთაჲ საქურის იცის წოდებაჲ ჩუეულეებაჲს. ვინაჲცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ღუთისამწობლისაჲ აღაწენა აფხაზეთსა შინა [ქ. ცხ. უმატებს: ბიჭვინტას] და მდღელნი დაადგინნა მას შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდენ შჯულსა ქრისტიანობისსა».

პროკოპის ამ ადგილით ისარგებლა აგრეთვე ნიკიფორე კალისტემ: Nicephori Call. XVII. 13: Patr. gr. ტომი 147 გვ. 256.

²) ἄπειπε Κ]. εἰπειπε L.

πὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθνει τὴν ἀρρενω-
πίαν ἀπὸ ψιλῶσθαι, σιδήρῳ βιαζό-
μένης τῆς φύσεως, ὃ δὲ ἄσμενοι
Ἄβασγοὶ ἤκουσαν. καὶ τῆ τῶν Ῥω-
μαίων βασιλέως ἐπιτάξει θαρροῦν-
τες ἦδῃ τὸ ἔργον τοῦτο σθένει πικρῶς
διεχώλουν. ἐδεδίει γὰρ αὐτῶν ἕκασ-
τος μὴ πατε παιδὶν πικρῶ εὐ-
πρεποῦς γένηται. τότε δὲ Ἰουστι-
νιανὸς βασιλεὺς καὶ ἱερὸν τῆς θεο-
τόκου ἐν Ἄβασγοῖς οἰκοδημη-
σάμενος, ἱερεῖς τε αὐτῆς κατασ-
τησάμενος, διεπράξατο ἅπαντα
αὐτῆς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐκ-
διδάσκεισθαι, τοὺς τε βασιλεῖς
ἕμφω Ἄβασγοὶ καθελόντες ἀντι-
κα ἐν ἐλευθερίᾳ βιοτεύειν ἐδό-
κουν. ταῦτα μὲν οὖν τῆδε ἐχώ-
ρησε. (Hauriy II, 496,4-500,10).

Μετὰ δὲ τοῦς Ἄβασγῶν ἕρους κα-
τὰ μὲν ἕρος τὸ Καυκάσιον Βροῦχαι
ῥηγνται, Ἄβασγῶν τε καὶ Ἀλα-
νῶν μεταξὺ ἕντες, κατὰ δὲ τὴν
παραλίαν Πόντου τῶν Ἐβζεῖνου
Ζήχοι¹ ἴδρυνται. τοῖς δὲ δὲ Ζή-
χοις² κατὰ μὲν παλαιὸν ὃ Ῥω-
μαίων ἀντικράτωρ βασιλέα καθί-
στη, τὸ δὲ νῦν οὖν ὅτι Ῥω-
μαίους ἐπακρύσαν οἱ βέρβαροι
οἶστοι. μετὰ δὲ αὐτοῦς Σαγίνοι³ μὲν
οἰκοῦσι, μετὰ δὲ αὐτῶν τῆς πα-
ραλίας Ῥωμαῖοι ἐκ παλαιῶν ἔσχον.
φρούρια τε δευιάμενοι ἐπιθαλασ-
σίδια δύο, Σεβαστόπολιν τε καὶ
Πιτιοῦντα⁴, ὁσὶν ἡμέραιν ἐδῶ

სებიათ, ბუნებაზე ძალა არ ეხმა-
რათ დანით. ამას აბაზგები სიხა-
რულით შეხვდნენ. რომაელთა მე-
ფის ბრძანებით გამხნეებულნი,
ისინი მთელი თავისი ძალღონით
ეწინააღმდეგებოდნენ ამ საქმის ჩა-
დენას: თითოეულ მათგანს ხომ ეში-
ნოდა, ოდესმე არ გამხდარიყო
ლამაზი ბავშვის მამა. მაშინ იუს-
ტინიანე მეფემ აბაზგების ქვეყანა-
ში ღვთისმშობლის ტაძარიც ააშე-
ნა⁵ და მათ მღვდელმსახურნი დაუ-
ყენა და მიაღწია იმას, რომ მათ
შეითვისეს საქრისტიანო წესები-
მალე ორივე მეფე მოსპეს აბაზგებ-
მა და გადაწყვიტეს თავისუფ-
ლად ეცხოვრათ. აი, ამ ამბებს
ჰქონდა აქ აღგილი.

VIII 4. აბაზგების საზღვრების
შემდეგ კავკასიონის მთის გასწ-
ვრივ ცხოვრობენ ბრუქები, აბაზ-
გებსა და ალანებს შუა. ხოლო ევ-
ქსინის პონტოს ნაპირას ზიქები
არიან დამკვიდრებული. ზიქებს
ძველად რომაელთა თვითმპყრო-
ბელი უყენებდა მეფეს, ამჟამად
კი ეს ბარბაროზები არაფერში
ალარ ემორჩილებიან რომაელებს.
ამათ შემდეგ ცხოვრობენ საგინე-
ბი; ამათი მიწაწყლის ზღვისპირა
ნაწილი ძველითგანვე ეპყრათ რო-
მაელებს. რომაელებმა აქ ზღვის-
პირას ორი სიმაგრე გააშენეს: სე-
ბასტოპოლისი და პიტოუნტი, რო-

¹) ზიქოი L. — ²) ზიქოის L. — ³) საგინა L] საგინა K. — ⁴) პიტიოუნთა L.

⁵) უგაროვის (MAK IV) და კონდაკოვის (P. Dr. IV, 36) ახრით ბიჭვინთაში (შდ. ქ. ცხ.ის დამატება: კიჭ. 228), ხოლო კულაკოვსკის გა-

ἀλλήλοισιν διεχοντα, φρουράν ἐν-
 τασιῶτα στρατιωτῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς
 κατεστήσαντο. τὰ μὲν γὰρ περὶ-
 τερα κατάλογοι Ρωμαίων στρα-
 τιωτῶν τὰ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς πάντα
 χάρις ἐκ τῶν Τραπεζουσῶν ἐρίων
 ἀχρι ἐς τὸς Σαγίνας² εἶχον, ἥπερ
 μοι εἴρηται· νῦν δὲ μόνα τὰ δῶο

მოკლევით („Iде построил Юст. храм для абазгов“: *Арх. Изв. и Зап.* 1897, № 2) სებასტოპოლისში 548 წლის მახლობლად (შდ. *BZ* 6,636).

1) საგინებს ანუ სანიგებს პროკოპი ეხება ოთხ ადგილას: BG VIII, 2 და VIII, 4 (იხ. აქვე გვ. გვ. 95 105, 106 და 107). ამ ადგილებში ნათლად ჩანს, რომ ცნობა ეხება ამ ტომის ძველს, წინა საუკუნეების მდგომარეობას და არა ავტორის დროინდელ ვითარებას. «ამბობენ, რომ რომაელთა თვითმპყრობელ ტრაიანეს დროს იქ ვიდრე ლახებისა და საგინების ქვეყანამდე დაღუძნებულ იქნა რომაელ ჯარისკაცთა რაზმები» (გვ. 95); ზიქების «შემდეგ ცხოვრობენ საგინები. ამითი მიწაწყლის ზღვისპირა ნაწილი ძველითგანვე ეპყრათ რომაელებს, რომაელებმა აქ ზღვის პირას ორი სიმაგრე გააშენეს: სებასტოპოლი და პიტიუნტი, რომლებიც ერთმანეთს ორი დღის სავალი გზით არიან დაშორებულნი, და იმთავითვე ჩააყენეს იქ მცველი რაზმი. პირველ ხანებში რომაელ ჯარისკაცთა რაზმებს ეჭირათ მთელი ადგილები ტრაპეზუნტის საზღვრებიდან დაწყებული ვიდრე საგინების ქვეყნამდე» (გვ. 105-106). აქ გადმოცემულია იგივე ამბები, რაც აღნიშნული აქვს არრიანეს (და აგრეთვე V საუკ. ანონიმ-გეოგრაფოსს): «აბაზგების შემდგეს ცხოვრობენ სანიგები, სადაც გაშენებულია სებასტოპოლი; სანიგთა მეფეს სპადაგას შენგან [ე. ი. ჰადრიანესაგან] აქვს მიღებული სამეფო ძალაუფლება» (*Peripl.* 11,3, ed. Hercher p. 93); «მდინარე [აქეუნტი] ჰყოფს ზიქებს და სანიგებს» (იქვე გვ. 99). «შენგან» ნიშნავს კეისარს Traianus Hadrianus.

რომ აქ ძველი ამბები იგულისხმება და, მაშასადამე, რომ ჩვენ გვაქვს საქმე ლიტერატურულ ცნობასთან და არა VI საუკუნის შესახებ ფაქტთან (თითქოს პროკოპის დროს აქ საგინები|სანიგები ცხოვრობდნენ), და რომ თვით პროკოპისაც არა აქვს ნათელი წარმოდგენა ამ საგინებზე, — ჩანს შემდეგი საბუთიდანაც: პროკოპი, მის შემდეგ რაც ტრაიანეს დროინდელ ამბებს ეხება, განაგრძობს: «ამ ადგილების [უნდა იგულისხმებოდეს: საგინების საზიანდრო ადგილები] მარჯვნივ აღმართულია მეტად ციკაბო მთები და გაჭიმულია უდაბური ადგილები. ამის გადაღმა ცხოვრობენ ეგრეთწოდებული პერსარმენიელები და არმენიელები, რომლებიც რომაელების ქვეშევრდომნი არიან და რომელთა მიწაწყალი იბერიის საზღვრამდე ვრცელდება» (ზემოთ გვ. 96). ასეთი აღწერილობა, პროკოპის სხვა ადგილების მიხედვით (იხ. მაგ., ზემოთ გვ. გვ. 26-27), გულისხმობს არა სანიგებს, არამედ «წინა ხანებში სანებად წოდებულ» ქანებს. *L* ხელნაწერის გადამწერს, როგორც ჩანს, სავკვოდ მიუჩნევია აქ ფორმა *σφυλας* (თუ კი ეს ფორმა იყო) და იძლევა *σφυλας*, რომელიც შესაძლებელია შერყვნილი *σφυλας* (ე. ი. სანები) იყოს (ცნობები სანიგების შესახებ წიგნიერი და განხილული აქვს *Kiessling*, *RE* VIII, 267 შდ.).

2) *σφυλας* *K*.

ταῦτα φρουρία ἐλέλειπτο σφίσιν, οὐ δὴ τὰ φυλακτήρια καὶ ἐς ἑμὲ εἶχον, ἐπειδὴ Χοσρόης, ὁ Περσῶν βασιλεὺς, Λαζῶν αὐτὸν ἐπαγαγόμενων ἐς τὴν Πέτραν, στρατεύμα Περσῶν ἐνταῦθα στέλλειν ἐν σπουδῇ εἶχε, τῶς τε τὰ φρουρία ταῦτα καθέξοντες καὶ καθιζησομένους ἐν τοῖς ἐνταῦθα φυλακτηρίοις. ἄπερ ἐπεὶ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται προτιθέν ἰσχυσαν, προτερήσαντες τὰς τε οἰκίας ἐνέπρησαν καὶ τὰ τεῖχη ἐς τὸ ἔδαφος κατελόντες, ἐς τε τὰς ἀκάτους μελλήσει οὐδεμίᾳ ἐσθάντες, ἐς ἡπειρον εὐθὺς τὴν ἀντιπέρας καὶ Ἰραπεξοῦντα πόλιν ἐχώρησαν, ζηλιώσαντες μὲν τῶν φρουρίων διαφθίρα τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, κέρδος δὲ αὐτῇ πορισάμενοι μέγα, ὅτι δὴ τῆς χώρας ἐγκρατεῖς οὐ γέγονασιν εἰ πελέμιοι. ἄπρακτοι γὰρ ἔπ' αὐτοῦ ἐς τὴν Πέτραν ἀνέστρεφον Πέρσαι. ταῦτα μὲν οὖν τῆδε ξυνηγέχθη γενέσθαι.

Ἐπεὶ δὲ Σαγίνας Οὐννικὰ ἔθνη πολλὰ ἴδρυνται (Haugy II, 500-501).

გუთები ტეტრაქსიტები.

εἶτε δὲ τῆς Ἀρείου δόξης ἐγένοντό ποτε οἱ Ἰότιθοι οὗτοι, ἄπερ καὶ τὰ ἄλλα Γοთικὰ ἔθνη, εἶτε καὶ ἄλλο τι ἀμφὶ τῆ δόξῃ αὐτοῖς ἦσκητο, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἴσασιν, ἀλλ' ἀφέλειά τε τανῦν καὶ ἀπραγμοσύνη πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν. οὕτως

როგორც ეს ჩემ მიერ უკვე ითქვა: ამჟამად კი მათ დარჩა მხოლოდ ეს ორი სიმაგრე, სადაც ჩვენ დრომდე ჰქონდათ სადარაჯოები, როდესაც ხოსრომ, სპარსთა მეფემ, ლაზები რომ წარმოუძღვენ მას პეტრასაკენ, გადასწყვიტა იქ სპარსთა ჯარის გაგზავნა ამ სიმაგრეების ასაღებად და იქ, სადარაჯოებში, ჩასადგომად. როდესაც რომეელთა მხედრებმა ეს წინდაწინ გაიგეს, დაასწრეს და გადასწვეს სახლები, ძირამდე დაანგრის კედლები. დაუყოვნებლივ ჩახსდენ ხომალდებში, გასწიეს პირისპირ მდებარე ხმელეთისაკენ და მივიდნენ ქალაქ ტრაპეზუნტში და ამრიგად, თუმცა ზარალი მიაყენეს რომეელთა ძალაუფლებას სიმაგრეების მოსპობით, მაგრამ მით დიდი სარგებლობაც მოუხვეჭეს იმ მხრივ, რომ მტრებმა ვერ დაიპყრეს ეს ქვეყანა: სპარსელები ხომ იქიდან უშედეგოდ გაბრუნდნენ პეტრაში. აი ის, რაც იქ მოხდა.

საგინების ზემოთ დამკვიდრებულთა ჰუნთთა შრავალი ტომი.

მე არ შემიძლია ვთქვა, ეს გუთები (ტეტრაქსიტები) ოდესმე არიოზის მოძღვრებას მისდევდნენ, როგორც გუთთა დანარჩენი ტომები, თუ სხვა რამ ახასიათებდა მათ რწმენას, ვინაიდან არც თვითონ იცოდნენ ეს, მაგრამ ამჟამად ისინი სიმარტივით და გაურთუ-

ὄλιγον πρότερον (λέγω δὲ, ἦνίκα
πρώτον τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος
Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὴν αὐτο-
κράτειρα εἶχεν ἀρχὴν) πρῶσθεις
τέτταρας ἐς Βυζάντιον ἔπεμψαν,
ἐπίσκοπον σφίσι τινα δεόμενοι
δοῦναι· ἐπεὶ ὅσους μὲν αὐτοὺς ἱε-
ρεὺς ἦν, τετελευτήκει ἐν πολλῶ
πρότερον, ἔγνωσαν δὲ ὡς καὶ
Ἀβασγῶν ἱερέα βασιλεὺς πέμψειε,
καὶ αὐτοῖς προθυμέτατα Ἰუსτι-
νιανὸς βασιλεὺς ἐπιτελεῖ ποιήσας
τὴν δέξιον ἀπεπέμψατο (Haurg
II, 502).

ლებლად მისდევენ ამ სარწმუნოე-
ბას. ცოტა ხნის წინათ (ასე ვამ-
ბობ, ვინაიდან იუსტინიანე მეფის-
თვითმპყრობელობის ოცდა პირ-
ველი წელიწადი იყო) იმათ ოთხი-
მოციქული გამოგზავნეს ბიზანტია-
ში და თხოულობდენ მათთვის ეპის-
კოპოზის მიცემას; ვინაიდან, მათ
რომ მოძღვარი ჰყავდათ, ცოტა
ხნის წინათ გარდაცვლილა, ხო-
ლო მათ გაეგოთ, რომ მეფეს აფ-
ხაზებისათვის მოძღვარი გაეგზავნა-
და იუსტინიანე შეფეშაც სიამოვ-
ნებით აუსრულა ეს თხოვნა და
გაისტუმრა ისინი.

ექვსინის პონტოს.

ἐκεῖνο μέντι διαφανὲς ἔστιν,
ὡς Πόντου τοῦ Ἐξείνου τὰ ἐν
δεξιᾷ, εἴη δ' ἂν ἐκ Καλχηδόνος
ἐς ποταμὸν Φᾶσι, ὅσων καὶ πεν-
τήκοντα εἰσὶν ἡμερῶν ἔστιν ἐξῶ-
ν ἄνδρῶν· ἢ δὲ ἔκ ἄπα τρέπου
τεκμηριούμενος φαῖη ἂν τις καὶ
τὴν ἐτέραν τοῦ Πόντου μοῖραν μέ-
τρας τοῦδε εἶναι ἐν πολλῶ ἄπα-
θῆν (Haurg II, 509,1-7).

VIII 5. ეს კი ცხადია, რომ ევ-
ქსინის პონტოს მარჯვენა მხარეზე
რომ იარო, კალქედონიდან ვიდრე
მდინარე ფაზისამდე, ორმოცდა-
თორმეტი¹ დღის საჯალი გზაა.
მსუბუქად შეიარაღებული კაცისა-
თვის. შეუფერებელი არ იქნება ით-
ქვას, რომ პონტოს მეორე ნაწი-
ლის მანძილიც დაახლოვებით ასე-
ითვე იქნება.

მდინარე ფაზისი.

[პროკოპი იხილავს ამ თავში (VIII 6) გეოგრაფოსთა აზრებს
აზიისა და ევროპის საზღვრების შესახებ. ზოგიერთთა აზრით, ამ
ორი ხმელეთის გამყოფია მდინარე ტანაისი].

ἦν δὲ τινα ποταμὸν διερχόμενον VIII 6. ხოლო თუ რომელიმე
ἀμφὸς τὰ ἡπίερα λεκτέον, ἐνταῦς მდინარე უნდა ჩაითვალოს ამ ორი
δὲ ἐκείνος ὁ Φᾶσις ἂν εἴη. κα- ხმელეთის გამყოფად, ასეთი უნდა.

¹) სხვა ადგილას პროკოპი ამბობს: «აზიური ნაწილის გასწვრივ გზა კალ-
ქედონიდან მდინარე ფაზისამდე, რომელიც კოლხების ქვეყანაში მომდინარეობს
და პონტოში ჩადის, გაივლება ორმოც დღეში (BV I, 1, იხ. ზევეთ გვ. 16).

ταντικρὺ γὰρ περιθιμὸς τοῦ ἐν Γαδείροις φερόμενος ταῖν ἡπείροιον κατὰ μέσον χωρεῖ, ἐπεὶ ἔ μὲν πορθιμὸς ἐξ Ὠκείανου ἐξῶν θάλασσαν τήνδε ἀπεργαζόμενος τὰ ἡπείρω ταῦτα ἐφ' ἑκάτερα ἔχει, ὁ δὲ Φᾶσις κατ' αὐτόν ποι ἰγόντα μάλιστα ἰὼν Εὐξείνιον Πόντον ἐξ τοῦ μνηοειδοῦς τὰ μέσα ἐκβάλλει, τήν τῆς γῆς ἐκτομήν ἀπὸ τῆς θαλάσσης διαφανῶς ἐκδέχομενος. ταῦτα μέγ οὖν ἑκάτεροι προτεινόμενοι διαμάχονται. ὡς δὲ οὐ μόνος ὁ πρότερος λόγος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὑπερ ἀρτίως ἐλέγχεμεν, μήκει τε χρόνου κεχώμψευται καὶ ἀνδρῶν τινῶν παλαιστάτων δόξης, ἐγὼ δηλώσω, ἐκείνοι εἰδῶς ὡς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἀνθρώποι ἀπαντες, ἣν τινος φθάσασαι λόγῳ ἀρχαῖου πεπειγμένοι τήν μάθησιν, οὐκέτι ἐθέλωσι τῆ τῆς ἀληθείας ζητήσῃ ἐμφιλοχωροῦντες ταλαιπωρεῖν, οὐδὲ νεωτέραν τιὰ μεταμαθεῖν ἀμφ' αὐτῶ δόξαν, ἀλλὰ αἰ αὐτοῖς τὸ μὲν παλαιότερον ὑγιές τε δοκεῖ καὶ ἐντιμον εἶναι, τὸ δὲ κατ' αὐτοὺς εὐκαταφρόνητον νομίζεται εἶναι καὶ ἐπὶ τὸ γελοιῶδες χωρεῖ. πρὸς δὲ τοῦτοις τανῦν οὐ περι νρερῶν ἢ νοητῶν τινος ἢ ἀφανῶν ἄλλως γίγνεται ζήτησις, ἀλλὰ περι πρταμοῦ τὲ καὶ χῶρας: ἄπερ ὁ χρόνος οὔτε ἀμείβειν οὔτε πη ἀποκρῦψασθαι ἴσχυσεν. ἦ τε γὰρ πείρα ἐγγύς καὶ ἡ θψις ἐξ μαρτυρίαν ἰκανωτάτη, οὐδὲν τε παρεμποδισθήσεσθαι οἶμαι τοῖς τό ἀληθῆς ἐ-

ყოს ფაზისი. ის ხომ ლადიროჯ სრუტის ჰირისპირ მიმდინარეობს და ორ ხმელეთს შუა გადის: ოკეანეიდან გამომდინარე სრუტე ამ ზღვას ქმნის და ეს ხმელეთები ორივე მხრივ აქვს, ფაზისი კი ხომ ევქსინის პონტოს ბოლოსკენ მიმდინარეობს და ერთვის მას ნახევარმთვარა ნაწილის შუაში და აშკარად მისდევს ზღვისგან გამოჭრილ ხმელეთის ნაკვეთს. ასეთ შეხედულებებს აყენებს ორივე მხარე გეოგრაფოსთა და დავობს. რომ არა თუ პირველი აზრი, არამედ ეს უკანასკნელიც—მე რომ ახლახან შევხეე—დროთა ვითარებისა და ძველ ვინმე კაცთა წყალობით უსაფუძვლოდ გავრცელებულა, მე ახლავე ნათელგყოფ: მე ხომ ვიცი, რომ ყველა ადამიანს მეტწილად სჩვევია, რომ, თუ კი მათ ერთხელ შეითვისეს რამე აზრი, ისინი აღარ ცდილობენ ჭეშმარიტება გამოიკვლიონ, არც რაიმე ახალ აზრს ამის შესახებ ლებულობენ, არამედ მათ ძველი აზრი მიაჩნიათ საღად და პატივსადებად, ხოლო თანამედროვე აზრს სათაკილოდ და სასაცლოდაც კი თვლიან. სხვათა შორის, საკითხი ეხება არა რაიმე მოჩვენებადს, წარმოსადგენს ან ბუნდოვან რასმე, არამედ მდინარესა და ქვეყანას, რომელთა არც შეცვლა და არც რამენიარად დაფაროვა შეუძლია დროთა ვითარებას, ვინაიდან საგანიც ახლოსაა და მხედველობაც საკმაო საბუთოდ გამოდგება, და, ჩემის აზრით, არა-

ρέσθαι ἐν σπουδῇ ἔχουσι. ὁ ταί-
 νων Ἀλικαρνασεὺς Ἡρόδοτος ἐν τῇ
 τῶν ἱστοριῶν τετάρτῃ φησὶ μίαν
 μὲν εἶναι τὴν γῆν ξύμπασαν, νο-
 μίζεσθαι δὲ εἰς μείρας τε καὶ προ-
 σηγγρίας τρεῖς διαρεῖσθαι, Λιβύην
 τε καὶ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. καὶ
 αὐτῶν Λιβύης μὲν καὶ τῆς Ἀσίας
 Νεῖλον τὸν Αἰγύπτου ποταμὸν
 μεταξὺ φέρεσθαι, τὴν δὲ δὴ Ἀσίαν
 τε καὶ Εὐρώπην διορίζειν τὸν
 Κόλχον Φάσιον. εἰδὼς δὲ τινὰς
 ἀμφὶ Τανάϊδι ποταμῷ ταῦτα οἴεσ-
 θαι, καὶ τοῦτο ἐν ὑστέρω ἐπέειπε.
 καὶ μοι οὐκ ἀπὸ καιροῦ ἔδοξεν εἶ-
 ναι ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου τὰ γράμ-
 ματα τῷ λόγῳ ἐνθῆναι ὡδὲ πη
 ἔχοντα „Οὐδὲ ἔχω συμβαλέσθαι
 „ἀπὸ τοῦ μὴ ἐοῦσῆ γῆ ἐνόματα
 „τριφάσια κέαται, ἐπωσυμῆν ἔχο-
 „ντα γυναικῶν, καὶ ὄρισματα αὐτῆ
 „Νεῖλός τε ὁ Αἰγύπτου ποταμὸς
 „ἐτέθη καὶ Φάσις ὁ Κόλχος. οἱ
 „δὲ Τάναιον ποταμὸν τὸν Μαιῶτιν
 „καὶ πορὶ μῆλα τὰ Κιμμέρια λέ-
 „γουσιν“. ἀλλ' ἂ καὶ ὁ τραγῳδιστὴς
 Αἰσχύλος ἐν Πραμηθεῖ τῷ Λυο-
 μένῳ εὐθύς ἀρχόμενος τῆς τραγω-
 δίας τὸν ποταμὸν Φάσιον τέρμονα
 καλεῖ γῆς τε τῆς Ἀσίας καὶ τῆς
 Εὐρώπης.

ფერი შეუშლის ხელს იმას, ვისაც
 ჭეშმარიტების გამოკვლევა აქვს
 განზრახული. ასე, ჰეროდოტე ჰა-
 ლიკარნასელი «ისტორიათა» მეო-
 თხე წიგნში ამბობს, ქვეყანა ერთს
 მთლიან ერთეულს წარმოადგენსო,
 ხოლო ფიქრობს, რომ იგი განიყო-
 ფება სამ ნაწილად და სამ სახელ-
 წოდებას აგარიბს: ეს არის ლიბია,
 აზია და ევროპა. ამათგან ლიბია-
 ს და აზიას შორის ეგვიპტის
 ნილოსი ჩადის, ხოლო აზიასა და
 ევროპას კოლხეთის ფაზისი ჰყოფს.
 რადგან მან იცოდა, რომ ზოგი-
 ერთი მკვლევარი ასეთად მდინარე
 ტანაიდს თვლიდა, ამის შესახებაც
 დაუმატა მან შემდეგ. მეც შეუფე-
 რებლად არ მივიჩნიე ჰეროდოტეს
 ეს სიტყვებიც დამერთო ჩემი მო-
 თხრობისათვის. ის ამბობს: «ვერ
 მიმხედარვარ რატომ არის, რომ
 ერთ მთლიან დედამიწას სამნაირი
 სახელი მიეკუთვნება, რომლებიც
 ქალთა სახელებისაგან მომდინა-
 რეობენ, და მას საზღვრებს უდებენ
 ნილოსი ეგვიპტისა და ფაზისი.
 კოლხეთისა. სხვები მდინარე ტა-
 ნაიდს, მეოტისსა და კიმერიულ
 სრუტეს ასახელებენ». ტრაგედიე-
 ბის მწერალი ესქილე კი «განთავი-
 სუფლებულ პრომეთეში»², ტრაგე-

¹) თვით ჰეროდოტეს (IV, 45) ამ ზღვის სახელწოდების იძნითი ფორმა აქვს ნახმარი (Μαιητηγ).

²) ეს ცნობა ამოღებული აქვს პროკოპის აროიანეს «პერიპლუსიდან» (თავი 19, ed. Hercher 99, 19 შდრ: κατὰ Λισχολος ἐν Πραμηθεῖ Λυομενωί τον Φάσιον ἱερὸν της Εὐρωπης και της Ασίας ποιεῖ. და მოჰყავს ექსილუს სიტყვები:

την μὲν διδομον χθονος Εὐρωπης
 μεγαν ἢδ' Ἀσίας τέρμονα Φάσιον).

Κάκεινο δέ μοι τῶ παρόντι εἰρήσεται, ὡς τούτων δὴ τῶν τὰ τοιαῦτα σφῶν οἱ μὲν τὴν Μαιῶτιν οἴονται Λίμνην ἀπεργάζεσθαι τὸν Εὐξείνιον Πόντον, καὶ αὐτοῦ τὸ μὲν ἐν ἀριστερᾷ, τὸ δὲ ἐν δεξιᾷ τῆς Λίμνης χωρεῖν, μητέρα τε διὰ τοῦτο τοῦ Πόντου καλεῖσθαι τὴν Λίμνην. ταῦτά τε φασὶ τεκμηριούμενοι, ὅτι δὴ τοῦ καλουμένου Ἰεροῦ ἢ τούτου δὴ τοῦ Πόντου ἐκροῖ ἐπὶ Βυζαντίου καθάπερ τις παταμὸς κἀτεισι καὶ ἀπ' αὐτοῦ πέρας εἶναι τοῦτο τοῦ Πόντου οἴονται. οἱ δὲ τοῦ λόγου κατηγοροῦντες ἀποφαίνουσιν ὅτι δὴ μία τις ἐξ Ὀκεανῶν ξύμπασα ἢ θάλασσα οὐρα καὶ οὐδαμῆ ἐτέρωθεν ἀπολήγουσα ἐς γῆν τὴν Ἀζίων κατατείνει, πλὴν γε εἰ μὴ τις, φασί, τὸ ἐν ταῖς ὀνόμασι διαλλάσσον ἐτερότητα εἶπη, ὅτι δὴ τὸ ἐνθὲνδε ἢ θάλασσα Πόντος ὠνόμασται. εἰ δὲ τὰ ρεύματα ἐκ τοῦ Ἰεροῦ καλουμένου κἀτεισιν ἐς Βυζάντιον, εὐδὲν τοῦτο παράγμα (Haurgy II, 510—513).

Ἐν δὲ Ἀζιῶν πανταχόθεν ἢ γῆ τῆς θαλάσσης ἀπικρουσμένη τὴν πρόσθεν καὶ ἀναχαιτίζουσα τὸν αὐτῆς ἑρόμον, πρῶτον τε καὶ μόνον ἀπληγῆεν αὐτὴν ἐνταῦθα

დიის დასაწყისშივე, მდინარე ფაზისის ასახელებს აზიის ქვეყნისა და ევროპის საზღვრად.

აქვე იმასაც ვიტყვი, რომ ამ საკითხის მკოდნეთაგან ზოგნი ფიქრობენ, რომ მეოტის-ტბა ქმნის ევქსინის პონტოს, რომელიც აქ ნაწილობრივ ტბის მარცხნივ, ნაწილობრივ მის მარჯვნივ მიმდინარეობს; ამიტომ მეოტისი პონტოს დედად ითვლება ამას იმით ასაბუთებენ, რომ ამ პონტოს დენი ეგრეთწოდებული ჰიერონიდან¹ ბიზანტიონისაკენ ისე მოთქრიალებს, როგორც რაღაც მდინარე, და ამის გამო ფიქრობენ, რომ ეს არის პონტოს სასრული. სხვები კიდევ ამ აზრს არ იზიარებენ და აცხადებენ, რომ ოკეანიდან დაწყებული ზღვა ერთი მთლიანია და ისე, რომ სხვაგან არსად ბოლოვდება, ლაზების ქვეყნამდეა გადაჭიმული, თუმცა—ამბობენ ისინი—სახელთა ცვლასთან ერთად ანსიბითს განსხვავებასაც მიუთითებენ, ზღვა კი ვმიერიდან პონტოდ იწოდებოა, რომ ეგრეთწოდებული ჰიერონიდან მომავალი დენი ბიზანტიონისაკენ მოთქრიალებს, ამას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვსო.

ლაზიკეში კი მიწა ყოველგნით ზღვიდანაა წამოჩრილი და მის დენს აფერხებს და ამჩივარ ის ერთადერთია, რომ აქ ზღვის სასრულს ქმნის, და ცხადად მოწმობს,

¹) ბიერონი ადგილია თრაკიის ბოჟფორის აზიურ ნაპირას ბიზანტიონის (კონსტანტინეპოლის) მახლობლად.

πειεῖ, τῶν δημιουργοῦ δηλονότι τὰ
 ερια σφίσι τῆδε ἑμεμένου! ἀπτο-
 μένη γὰρ ἢ θάλασσα τῆς ταύτης
 ἡϊόνος οὔτε πρόσω, χωρεῖ οὔτε πη
 ἐς ὑψος ἐπαίρεται μείζον, καίπερ
 πανταχόθεν αἰε περιρροσμένη πο-
 ταμῶν ἐκβιλαῖς ἀναρίθμων τε καὶ
 ὑπερφῶν ἄγαν, ἀλλ' ἀναποδι-
 ζουσα ἐπίσω ἐπάγεισιν ἀμύξαι καὶ
 μέτρον διαριθμουμένη τὸ ταύτης
 ἰδιον, διασώζει τὸν ἐξ αὐτῆς ἕρον,
 ὥσπερ τινὰ δειμῶνισσα νόμον,
 ἀνάγκη τε τῆ ἀπ' αὐτοῦ ἐς τὸ
 ἀκριβὲς σφιγγομένη καὶ φυλασσο-
 μένη μή τι τῶν ξυγκειμένων ἐκ-
 βᾶσθαι φανείη. τὰς γὰρ ἄλλας ἀπά-
 σασ τῆς θάλασσης ἀκτὰς οὐκ ἀπ'
 ἐναντίας αὐτῆ, ἀλλ' ἐκ πλαγίου
 ἔσυμβαίνει κείσθαι. ἀλλὰ περὶ μὲν
 τούτων γινωσκέτω τε καὶ λεγέτω
 ἕκαστος ἐπη αὐτῷ φίλον (Haurg.
 II, 515, 7—23).

რომ შემოქმედს აქ ზღვისთვის სა-
 ზღვარი დაუდგენია. რადგან აქ
 ზღვა თავის ნაპირებს ეხეთქება, ის
 ვერც წინ მიიწევს და ვერც უფრო
 მაღლა აწევას ახერხებს (თუმცა მას
 ყოველნხროთ შეუწყვეტლივ ერთ-
 ვის ურიცხვ და მძლავრ მდინარე-
 თა ნაკადები), არამედ უკან იხევის
 და კვლავ თავის ადგილს უბრუნ-
 დება; ის გამოითვლის თავის კუ-
 თვნილ ზომას და იცავს მიჩენილ
 საზღვარს, თითქოს რაღაც კანო-
 ნის ეშინოდეს, ამ კანონით გამო-
 წვეულ აუცილებლობის საფუძველ-
 ზე იზღუდავდეს თავს და ფრთხი-
 ლობდეს არ გადაუხვიოს დაწესე-
 ბულ პირობებს. ყველა დანარჩენი
 ზღვის-პირობი ხომ მის პირისპირ კი
 არ მდებარეობს, არამედ განზე,
 მაგრამ ამ საკითხის შესახებ დე თი-
 თოეულმა ის აზრი იქონიოს, რო-
 მელიც მას მოსწონს¹.

1) ფაზისის, როგორც ევროპისა და აზიის საზღვრის, საკითხს ეხება პროკოპი კიდევ ორ ადგილას:

ა) BG VIII, 2: «ამ მთებში, რომლებიც აქ არის, ჩამოდის მდინარე ფაზისი, რომლის სათავე კავკასიის მთებშია, და ერთვის პონტოს ნახევართვარა-ნაპირის შუაში. ზოგიერთები ამბობენ, რომ აქ ფაზისი ორად ჰყოფს ხმელეთს. ჩამომდინარე წყლის მარცხენივ არის აზია, ხოლო მარჯვნივ ევროპად იწოდება. ევროპის ნაწილშია ლახთა ყველა საბინადრო ადგილები, ხოლო მეორე ნაწილში არც რაიმე ქალაქი აქვთ ლახებს, არც სიმაგრე და არც დაბა, მოხსენების ღირსი, გარდა იმისა, რომ რომაელებმა იქ პეტრა ააშენეს წინათ» (იხ. ზემოთ გვ. 97—98).

ბ) De aedificiis VI, 1, 6—8: «მდინარე ნილოსი ინდების ქვეყნიდან ევროპტეზე მომდინარეობს და ორად ჰყოფს იმ ქვეყანას ვიდრე ზღვამდე. მდინარით გაყოფილი მიწა ორივე ნაწილში თავთავის სახელს ატარებს. მდინარის მარჯვნივ აზიად იწოდება ვიდრე კალხეთის ფაზისამდე, რომელიც საზღვრავს აზიასა და ევროპის მიწას, ან ვიდრე კიმერიულ სრუტემდე და მდინარე ტანაიდამდე. ამის შესახებ ერთმანეთს ეკამათებიან ამ საკითხის მტოდნენი, როგორც ეს ჩემ მიერ განმარტებულია ომების შესახებ წიგნებში» (Haurg. III 172).

სპარსელებისა და ლაზიკის ურთიერთობა
ხოსროს დროს.

“Ὅταν δὲ ὁ Χοσρόης ἐνεύκῃ· ἄλλο
ζικῆς μεταποιεῖσθαι διὰ σπουδῆς
εἶχεν ἤδη μὲν πρόσθεν μοι ἐρρή-
θη· ὁ δὲ δὴ αὐτὸν τε καὶ Πέρσας
μάλιστα πάντων ἐς τοῦτο ἤνεγκεν,
ἐνταῦθα δηλώσω, ὅτι δὴ καὶ χῶ-
ραν τήνδε περιηγησάμενος ἐξυμπα-
σαν σαφῆ τὸν περὶ τούτου πεποιή-
κα λόγον. πολλάκις οἱ βάρβαροι
οὗτοι, Χοσρόου σφίσι ἡγασμένοι,
στρατῶν μεγάλῳ ἐμβαλόντες ἐς Ῥω-
μαίων τὴν γῆν οὐκ εὐδιήγητα μὲν
τοῖς πολεμίοις ἐπήνεγκαν πάθη,
ἄπερ μοι ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λό-
γοις ἐρρήθη, αὐταῖς δὲ ὄφελος
οὐδ’ ὅτι οὖν ἀπενεγκάμενοις ἐνθέν-
δε τοῖς τε χρήμασι καὶ τοῖς σώ-
μασι προσκεκακῶσθαι ξυνέπεσε.
πολλοὺς γὰρ ἀπρεβληκότες αἰεὶ
ἀπηλλάσσοντο ἐκ Ῥωμαίων τῆς
γῆς. διὸ δὴ ἐς ἤθη ἐπανίστανται
πάτρια Χοσρόη ὡς λαθραῖστατα
ἐλοιδοροῦντο καὶ διαφθορέα τῶν
Περσῶν γένους αὐτῶν ἀπεκάλουν.
καὶ ποτε καὶ ἐκ Λαζიკῆς ἐπανή-
κοντες, ἐπειδὴ ἐνταῦθα πάθεισι
ἔτυχον ἠμληκότες ἀνηκέστοις
τισι, ξυστήσεσθαι τε ἐκ τοῦ ἐμ-
φανοῦς ἐπ’ αὐτὸν ἐμελλον καὶ δια-
χρήσεσθαι θανάτῳ οὐκ ἴστω, εἰ
μὴ προμαθῶν ἐφυλάξατο, θάπεία

VIII 7. თუ რატომ ცდილობ-
და ხოსრო ლაზიკის ხელში ჩაგდე-
ბას, ეს ჩემ მიერ უკვე ზემოთ არის
მოთხრობილი¹. ხოლო თუ რამ
აიძულა ის და სპარსელები უწი-
ნარეს ყოვლისა ამაზე შიგნიგბერი-
ყინი, აქვე განვმარტავ, ვინაიდან
მთელი ეს ქვეყანა აღწერე და ნა-
თლად დავადგინე ჩემი აზრი ამის
შესახებ. ეს ბარბაროსები, ხოსროს
წინამძღოლობით, ხშირად შეიჭ-
რებოდნენ ხოლმე რომაელთა ქვეყა-
ნაში დიდძალი ჯარით და თავის
მოწინააღმდეგეს ენითუთქმელ ვნე-
ბას აყენებდნენ, რაც ჩემ მიერ ამის
შესახებ დაწერილ წიგნებშია მო-
თხრობილი², ხოლო ისინი აქ არა
თუ რამე საჩუკებლობას ნახულობ-
დნენ, არამედ ძალიანაც ზარალ-
დებოდნენ ქონებრივადაც და ფი-
ზიკურადაც: მუდამ დიდძალ ჯარს
კარგავდნენ ისინი და ისე სტოვებ-
დნენ რომაელთა მიწაწყალს. ამი-
ტომ, როდესაც სამშობლოში
ბრუნდებოდნენ, ჩუმჩუმად ილანძ-
ლებოდნენ ხოსროს მიმართ და
სპარსელთა ერის დამლუპველს უწო-
დებდნენ მას. და აი ერთხელ, რო-
დესაც ისინი ლაზიკიდან დაბრუნ-
დნენ, მის შემდეგ რაც იქ საშინელი
ზარალი ნახეს³, იმათ განიზრახეს

1) იხ. ზემოთ გვ. 65 შდ.

2) ე. ი. De bello pers.-ს I და II წიგნებში.

3) ამავე ანბანზე ლაზიკის კროკოპი «საიდუმლო ისტორიაში» (თავი
2, 21 შდ.; Haury III 18—19).

πολλῆ τοὺς ἐν σφίσι λογιματά-
τους περιελθόν. καὶ ἀπ' αὐτῶν
ἀπολογεῖσθαι τὴν κατηγορίαν
ἐθέλων, μέγα τι ὄφελος Περσῶν
τῆ ἀρχῆ ἐκπορίζεσθαι διὰ σπου-
δῆς εἶχε. πόλει γοῦν Δάρας ἀν-
τίκα ἐγκειρακῶς ἀπεκρούσθη,
ἐνθὲνδε, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἐς
ἀπόγνωσιν τε τῆς τοῦ χωρίου
ἐπικρατήσεως παντάπασιν ἦλθεν.
οὐδὲ γὰρ αὐτὸ ἐξ ἐπιδρομῆς ἐξαι-
ρήσειν τὸ λοιπὸν εἶχεν¹, οὕτω φυ-
λασσομένων τῶν ἐκείνη φρουρῶν,
οὐ μὴν οὐδὲ πολιορκῶν μηχανῆ
τινι περιέσεσθαι αὐτῶν ἠέλιξε. τὰ
τε γὰρ ἄλλα τῶν ἐπιτηδείων
ἔσσει ἐν πόλει Δάρας διαρκῶς
ἔστιν ἐξεπίτηδες ἀποκείμενα ὅπως
δὴ ἐς μέγα τι χρόνου διαρκέσειε
μῆκος, καὶ πηγῆ ἀγχιστὰ πη
φουμένη ἐν χώρῳ κρημνῶδει πο-
ταμὸν ἀπεργάζεται μέγαν, ὡσπερ
τῆς πόλεως εὐθὺς φέρεται, οὐ δα-
γαμένων τῶν ἐπιβουλεύειν ἐφιέμε-
νων ἐτέρωσέ πη αὐτὸν ἀποτρέ-
πειν ἢ τρόπῳ τῶ ἄλλῳ διὰ τὴν
δυσχωρίαν βιάζεσθαι (Haurg
II, 515,24—517,8).

აშკარად შეთქმულიყვენ მის წი-
ნააღმდეგ და საზარელი სიკვდი-
ლით მოეკლათ ის, და ჰიღოც მოხ-
რებორა ასე, რომ ხოსროს წინას-
წარ არ შეეტყო ეს და ზომები არ
მიეღო და პირთვერობით არ მოე-
ქონა თავი დიდგვარიანთათვის.
ამიტომ, რომ გაემართლებია თავი-
იმ ბრალდებისაგან, განიზრახა
რამე დიდი სარგებლობა მოეპო-
ვებია სპარსელთა სახელმწიფოსა-
თვის. და, აი, მაშინვე სცადა ქა-
ლაქი დარა ეგდო ხელთ. მაგრამ
უკუქცეულ იქმნა იქიდან, როგორც
უკვე ვთქვი², და მან სრულიად
დაკარგა იმედი ამ ადგილის დაპ-
ყრობისა. მას ხომ არც იერიშით
შეეძლო მისი აღება, რადგან იქ
მყოფი მცველები თხიზიარ დარა-
ჯობდენ, არც მით უმეტეს იმედი
ჰქონდა, რომ ალყას შემოარტყამ-
და და რაიმე მანქანებით აჯობებ-
და მათ. ყოველგვარი სურსათი-
ხომ მუდამ საკმაო რაოდენობით
მოეპოვებოდა ქალაქ დარას, რათა
დიდ ხანს ჰყოფნოდათ, და წყაროც
იქვე ახლოს გადმოდიოდა ციცაბო
ადგილას და დიდ მდინარეს ქმნი-
და, რომელიც პირდაპირ ქალაქის-
კენ მიმდინარეობდა, ისე რომ
ვინც დააპირებდა შემოტევას ვე-
ლარ შეძლებდა მეორე მხრით გა-
მოტრიალებულიყო ან სხვანაირად
დაეძლია იგი, რადგან ადგილი
ძნელმისასვლელი იყო.

1) ჰ ა უ რ ი ამ, ბერძნულისათვის უჩვეულო, გამოთქმას ასწორებს *ελαπεία εὐχεν*.

2) ამის შესახებ პროკოპის მოთხრობილი აქვს BP II 28 პეტრას გარშემო-
წარმომავალი ბრძოლის აღწერის (იხ. ზემოთ გვ. 69) იხ.

Ταύτης οὖν, ὥσπερ μοι εἶρηται, ἀπειτυχῶν ὁ Χοσρόης τῆς περιᾶς ἐς ἔννοιαν ἤλθεν ὡς, ἦν καὶ πόλιν οἱ Ῥωμαίων ἐτέραν τινα πηραστήσασθαι δυνατὰ εἶη, ἀλλὰ καθίζεσθαι οὐ μὴ ποτε οἷός τε εἴη ἐν μέσῳ Ῥωμαίων, ὀχρασματῶν τῆς πολεμίου ἀπολελειμμένων ὀπίσω πολλῶν. καὶ Ἀντιόχειαν γὰρ τοῦτου δὴ εἵνεκα ἐς ἔδαφος καθελῶν ἠνίκα ἐξείλεν, ἀπηλλάγη ἐκ Ῥωμαίων τῆς γῆς. διὸ δὴ μετεωρισθεὶς τὴν διάνοιαν ἐπὶ μακροτέρας ἐλπίδος ὤχεϊτο, διερευνώμενος ἀμήχανα ἔργα. ἀκατῆ γὰρ ἔχων ἔντινα τρόπον ἐπ' ἀριστερᾷ Πόντου τοῦ Εὐξείνου οὕτοι δὴ βάρβαροι, < οἷ > ἀμφὶ τὴν Μαιώτιν φηκῆνται Λίμνην, [καὶ] ἀδεῶς κατατρέχουσι Ῥωμαίων τὴν γῆν, οὕτω καὶ Πέρσαις Λαζικήν ἔχουσι πύργῳ οὐδενὶ δυνατὰ ἔσεσθαι ἔλεγεν, ἦν· καὶ ἂν βουλομένης ἦ, εὐθὺς Κιζαντίου ἰέναι, σὺδ' ἀμῆ διαπερθεμεισομένοις τὴν θάλασσαν, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα βαρβαρικὰ ἔθνη, ἃ ταῦτα ἰδῆται, ἔσσει δρῶσι. διὰ ταῦτα μὲν Λαζικῆς Πέρσαις μεταποιοῦν-

ამ ცდამ რომ უნაყოფოდ ჩაიბრა, როგორც ეს უკვე მოვიხსენიე, ხოსრო მივიდა იმ დასკნამდე, რომ თუ ის რომაელთა სხვა რომელიმე ქალაქის დაპყრობას შეძლებდა, ვერასოდეს ვერ მოახერხებდა მის შენარჩუნებას, თუ კი ის რომაელთა მიწაწყლის შუაგულში იქნებოდა, რადგან მოწინააღმდეგეს უკან მრავალი ციხე-სიმაგრე დარჩებოდა. ამიტომაც იყო, რომ მან ანტიოქია მიწასთან გაასწორა, როდესაც ის აიღო, და ამრიგად რომაელთა მიწაწყალს მოშორდა. შემდეგ, გათამამებული, ის უფრო შორეული იმედის წიაღში გადავარდა და შეუძლებელ საქმეებს გასდია. მას გაეგო საიდანაც, რომ ევქსინის პონტოს მარცხნივ ის ბერბაროსები, რომლებიც მეოტისტბის ირგვლივ ბინადრობდნენ, უშიშრად არბევდნენ რომაელთა მიწაწყალს, და მან თქვა: სპარსელებიც, თუ ისინი ლაზიკეს ხელთ იგდებენ, ადვილად შეძლებენ, როდესაც კი მოისურვებენ, ბიზანტიონამდე მისვლას¹ ზღვაზე გადაუსვლელად, ისევე როგორც სხვა

1) სპარსელთა მეფის ამ გეგმის შესახებ ლაპარაკობს პროკოპი აგრეთვე BP II, 28: «ყველაზე უფრო კი, მას იმედი ჰქონდა, ლაზიკის მხრით გაძლიერება სპარსელებისათვის იმით იქნებოდა სასარგებლო, რომ იქიდან შეტევით ისინი ადვილად შეძლებდნენ თავს დასხმოდნენ, ხმელეთითაც და ზღვითაც, ეგრეწოდებულ ევქსინის პონტზე მდებარე სოფლებს, დაემორჩილებიათ კაპადოკიელები, მათი მონახულები გალატიელები და ბითონიელები, ისე რომ მათ არავინ წინააღმდეგობას არ გაუწევდა. ამიტომ უნდოდა ხოსროს ლაზიკის შემოერთება» (იხ. ზემოთ გვ. 66-67). ამასვე მიუთითებენ ხოსროს ხომ თვით ლაზებიც (BP II, 15; იხ. ზემოთ გვ. 52).

ται. ἐγὼ δὲ ἐμὲν τὴν ἐκβολὴν ბარბაროსული ტორები, რომლე-
 τῆς λόγου ἐποιήσαμην ἐπάνειμι¹. ბიც იქ დამკვიდრებულან, მუდამ
 ღათარეწობენო. ამის გამო იყო, რომ სპარსელებმა სცადეს ხელთ
 ეგდოთ ლახიკე. მაგრამ მე შეწყვეტილ მოთხრობას დავეუბრუნდე-
 ბი¹ (Hauriy II, 517,19—518,11).

**ბრძოლა ლაზ-ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის იპსისის
 ნაპირას 550 წელს.**

Χοριάνης μὲν οὖν καὶ ὁ Μήρθων
 στρατὸς ἐστρατιπεδεύσαντο ἀμφὶ
 ποταμόν Ἴππιον. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα
 Γουβάζης τε, ὁ Κόλχων βασιλεὺς,
 ἔμαθε καὶ Δαχισθαῖος ὅσπερ ἤγειτο
 τὸν Ῥωμαίων στρατὸν, ἐπίκλινα
 βουλευσάμενοι ἦγον ἐπὶ τοὺς πο-
 λεμίους τὸ Ῥωμαίων καὶ Ἀλζῶν
 στρατεύμα. γενόμενοι τε Ἴππιδος
 τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ θάτερα καὶ αὐ-
 τοῦ ἐνστρατιπεδευσάμενοι τὰ πα-
 ρόντα ἐν βουλῇ εἶχον, πότερα
 μένουσί τε αὐτοῖς καὶ δεχομένους
 ἐπιόντας τοὺς πολεμίους ξυναίσει
 μάλλον ἢ ἐπὶ τοὺς πολεμίους σφί-
 σιν ἰτέον, ὡς δὲ θάρσους τοῦ
 σφετέρου παρησάμενοι ἐπίδειξιν.
 Πέρσαις, ἐνδηλὰ τε τῆς ἐγγυαίως
 καταστησάμενοι ὡς καταφρονηματι
 ἐπ' αὐτοὺς ἴωσι, τῆς τε ξυμβολῆς
 αὐτῆς ἄρχοντες δουλῶσαι τῶν ἀν-
 θισταμένων τὸ φρόνημα ἔκων
 εἶεν. ἐπειδὴ τε ἡ γῶμη ἐνίκα
 τῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους παρὰ κα-

VIII 8: ხორიანემ და მიღთა ჯარმა
 მდინარე იპსისის მახლობლად დაი-
 ბანაკეს. როდესაცეს გაიგეს გუბაზ-
 მა, კოლხთა მეფემ, და დაგისტემ,
 რომელიც რომაელთა ჯარს წინამ-
 ძლოლობდა, მათ ერთად გადასწ-
 ყვიტეს წაეყვანათ მტრების წი-
 ნაალმდეგ რომაელთა და ლახთა
 ჯარი. მდინარე იპსისის მეორე
 მხარეს რომ მიალწიეს და იქ დაი-
 ბანაკეს ითათბირეს მდგომარეო-
 ბის შესახებ, სახიერობი იმის მი-
 სახიბ, თუ რა უფრო ხელსაყრელი
 იქნებოდა: დამდგარიყვნენ და
 მტრების შემოტევას დახვედრო-
 დენ თუ თვითონ მიეტანათ იერი-
 ში მტრებზე, რაჟა ეჩვენებიათ
 სპარსელებისათვის თავიანთი სი-
 ვაჟეცე და ცხადეყოთ მოწინააღ-
 მდეგეებისთვის, რომ ისინი სი-
 ძულვილით აღესიღნი მიდიან მათ
 წინაალმდეგ და, ამ ბრძოლას რომ
 იწყებენ, შესწვეთ უნარი მოპირდა-
 პირეთა თავგასულობა შეაწელონ,

¹) მოგვავაძნებს ქართველი ისტორიკოსების გამოთქმას: «ხოლო ჩვენ კუა-
 ლად აღვიდეთ პირველსავე სიტყუასა», «ამიერ კუალად ვიპყრათ ნეშტი იგი თხრო-
 ბისაჲ და პირველსავე სიტყუასა აღვიდეთ», ან «ხოლო აწ კუალად აღვედინ სიტ-
 ყუაჲ ჩვენი პირველ-დაწყებულთა სიტყუათა» (ბ ა ს ი ლ ზ ა რ ზ მ ე ლ ი. მ. ჯანა-
 შვილი, ქართ. მწერლობა II, გვ. 16, 32, 41). — პ რ ე ტ ო რ ი ა მ ი ს შემდეგ განაგო-
 ძობს მოთხრობას მთხრობისთან მომხდარი ბრძოლის შესახებ, რომელიც მან BG
 VIII, 1-ში შეწყვიტა (იხ. ზემოთ გვ. 90, სტრ. 12).

λούντων, ὠρμηγυτο ἐπ' αὐτοῦς ἐ-
 φθῆς ἅπαντες. ἐνταῦθα Λάζοι Ῥω-
 μαίοις ξυττάσασσθαι οὐκέτι ἤξιον
 προτεινόμενοι ὅτι δὴ Ῥωμαῖοι
 μὲν οὔτε πατρίδας οὔτε τῶν ἀναγ-
 χαιοτάτων προκινδυνεύοντες ἐξ
 τὸν ἀγῶνα καθίστανται, αὐτοῖς δὲ
 ὑπὲρ τε παίδων καὶ γυναικῶν καὶ
 γῆς τῆς πατρώας ὁ κίνδυνός ἐστιν.
 ὥστε καὶ γυναικας τὰς σφετέρας
 ἐρυσθίρην, εἰ σφίσι πρὸς τῶν ἐναν-
 τίων ξυμβαίῃ κρατεῖσθαι. ταῦτη
 δὴ τῇ ἀνάγκῃ τὴν οὐκ οὐσαν
 αὐτοῖς ἀρετὴν αὐτοσχεδιάσειν
 ὑπώπτειον. πρῶτοι τε αὐτοὶ κατὰ
 μόνους ὠργων τοῖς πλεμίας δίδοσε
 ἔναι ὅπως αὐτοὺς μὴ ξυτταρά-
 ξωσιν ἐν τῇ ἔργῳ Ῥωμαῖοι, οὐχ
 ομοια σφίσι ἐξ τὸν κίνδυνόν
 προθυμομέναι. ταῦτα νεανισσά-
 μέγων Λάζων περιχαρῆς ὁ Γου-
 βάζης γενόμενος μικρόν τε ἀπο-
 φεν Ῥωμαίων αὐτοὺς ξυγαλέσας
 τ. ἰ. ἄ. δε παρεκελεύσατο. „Ποταίνεσιν.
 „μὲν ἐξ ἐψυχίαν ἐρωῶσαν οὐκ
 „εἶδα εἰ τινα δεῖ πρὸς ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες,
 „πεισθῆαι. οἷς γὰρ ἢ τῶν πραγ-
 „μάτων ἀνάγκῃ τὴν προθυμίαν
 „ἀνίστησι, παρακλεῖσσεως ἂν οὐ-
 „δεμιᾶς προσδεῖν οἴομαι, ὅπερ
 „καὶ ἡμῖν ἐν γὰρ τῷ παρόντι τε-
 „τὴ γῆκεν. ὑπὲρ γυναικῶν γὰρ καὶ
 „παίδων καὶ γῆς πατρώας καὶ
 „ἀπλοῦς εἰπεῖν ὑπὲρ τῶν ἔλων ὁ
 „κίνδυνός ἐστιν. ὑπὲρ ὧν ἡμῖν
 „ἐπίσσι Πέρσαι. τῶς δὲ τι ἀφαι-
 „ρεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων βιάσο-
 „μὲν ἢ οὐδεὶς τῶν πάντων παρα-

რადგანაც გაიმარჯვა იმათმა აზრმა,
 რომელნიც მტრის წინააღმდეგ გა-
 რამიძიბას მოითხოვდენ, ყველანი
 გაემართნენ მაშინვე მათ წინააღმ-
 დეგ. აქ ლაზები ვერ თვლიდენ შე-
 საძლებლად რომაელებთან ერთად
 შერაზმულიყვნენ, ისინი აყენებდენ
 დებულებას. რომ რომაელები ბრძო-
 ლაში წასვლით არც სამშობლოს-
 თვის ივლებენ თავს საფრთხეშბ,
 არც ნათესავებისათვის, მათ კი,
 საფრთხე მოელისთ შვილებისთვის,
 ცოლებისთვის და სამშობლო ქვე-
 ყნისთვის. ასე რომ იმათ თავიან-
 თი ცოლებისა უნდა შერცხვესთ,
 თუ მოწინააღმდეგეებისაგან დამარ-
 ცხებული იქნებიან. ამიტომ ისინი
 აუცილებლად თვლიდენ მოეპოვან
 ვაჟკაცობა, რომელიც მათ აკლდათ.
 იმათ ძალიან უნდოდათ, რომ პირვე-
 ლნი სძვერებოდენ მარტონი მტერს,
 რათა მათთვის საქმეში ხელი არ
 შეეშალათ რომაელებს, რომელ-
 ნიც მათსაგით არ იყვნენ აღფრ-
 თოვანებულნი სახიფათო ბრძოლა-
 ში. ლაზები რომ ასე აღფრთოვა-
 ნებით ლაპარაკობდენ, გუბახს ძა-
 ლიან გაეხარდა, მოუხმო მათ რო-
 მაელებისაგან ცოტა მოშორებით
 და ასე მიმართა: „მე არ ვიცი, ვაჟ-
 კაცებო, საჭიროა თუ არა კიდევ
 რჩევა-დარიგებით მომართვა თქვე-
 ნდამი თქვენ აღსაფრთოვანებლად.
 ვინაიდან მე ვფიქრობ, რომ არა-
 ვიფარო მოწოდება აღარ ესაჭი-
 როება იმათ, ვინც გარემოებათა
 საჭიროებითაა უკვე აღფრთოვანე-
 ბული, რასაც ჩვენთან ამჟამად

„χωρεί. ὑπερμάχεσθαι τῶν προση-
 „κόντων ἀναγκαζούσης τῆς φύσεως.
 „οὐκ ἀγνοεῖτε δὲ ὡς Πέρσαις τῆν
 „πλευρῆξαν οὐδὲν ἴσθησιν, ἐν ἔξο-
 „σίᾳ γεγονόσι τοῦ θύνασθαι, οὐδὲ
 „ἄρξουσι μόνον ἡμῶν ἢ τάξουσι
 „φύρσας ἢ τὰ ἄλλα κατιχοῦς
 „ποιήσονται, εἴ τι μὴ ἐπιελήσ-
 „μεθα ὧν Χοσρόης ἐγκχεῖριγεν
 „ἐφ' ἡμῖν οὐ πολλῶν πρότερον, ἦν
 „νῦν περιέσσονται ἡμῶν τῷ πολέμῳ.
 „ἀλλὰ μηδὲ ἄχρι τοῦ λόγου προΐε-
 „τω μοι τὰ τῆς Περσῶν πείρας,
 „μηδὲ διαλιπέτω τὸ Λαζῶν ὕνο-
 „μα. οὐ χαλεπὸς δέ, ὧ ἄνδρες,
 „ἦμῖν ὁ πρὸς Μίδους ἀγὼν, πηλ-
 „λάκις αὐτοῖς καὶ ἐς χεῖρας ἐλ-
 „θεῖσιν καὶ ὑπερβαλλομένοις τῆ
 „μάχῃ, τῷ γὰρ ξυνειθισμένῳ τὸ
 „δύσκαλον οὐδαμῆ πάρεστι, προ-
 „δαπανηθείσης τῆς τῆς ἔργου
 „ταλαιπωρίας μελέτη καὶ πείρα.
 „ἴσθε δια τῆς καὶ καταφρονεῖν
 „τῶν πλεμίων ἅτε νενικημένων
 „ἐν ξυμβολαῖς καὶ οὐχ ὁμοίως
 „θρασυνομένων ἡμᾶς δεήσει. φρό-
 „νημα γὰρ δευλαθὲν ἀπαξ παλι-
 „δρομεῖν ἦκιστα εἶωθε. ταῦτα
 „τοῖσιν ἐκλογιζόμενοι μετὰ τῆς
 „ἀγαθῆς ἐλπίδος τοῖς ἐναντί-
 „ῆμόσε χωρεῖτ ἔ.

აქვს ადგილი. საფრთხე არსებობს
 ხომ ცოლებსთვის, შვილებსთვის
 სამშობლო ქვეყნისთვის და, ერთი
 სიტყვით, ყველ-აფრისთვის, რის
 გამოც სპარსელებმა ჩვენზე იერიში
 მოიტანეს. არავინ არ დაუთბობს
 იმათ, ვინც რასმე ართმევს მას ძა-
 ლით მისი ქონებიდან, ვინაიდან
 ბუნება აიძულებს მას იბრძოლოს
 თავისი საკუთრებისთვის. თქვენ
 კარგად იცით, რომ წინ აღარა-
 ფერი უდგება სპარსელების ანგა-
 რებას; როდესაც მათ ეს შეუძ-
 ლიათ; თუ ისინი ამ ომში გაი-
 მარჯვებენ, არც თუ მხოლოდ და-
 გვიმორჩილებენ ან ხარკს დაგვადე-
 ბენ ან სხვა რამესაც დაისაკუთრე-
 ბენ—ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რაც
 ამას წინათ ხოსრომ ჩაიდინა ჩვენ
 მიმართ—მაგრამ დე სიტყვის ფარ-
 გლებში ნუ დაგვირჩება სპარსთა
 საქმეები, დე ნუ აღიგვება სახელი
 ლაზთა. ძნელი არ არის, ვაჟაკებო,
 მიდთა წინააღმდეგ ბრძოლა ჩვენ-
 თვის, რომელთაც ხშირად გაგვიმარ-
 ჯვნია მათზე ხელ-ჩართულ ბრძო-
 ლაში. მიჩვეულისათვის არ არსე-
 ბობს არავითარი სიძნელე, ვინაიდან
 საქმის სიღუბჭირე წინდაწინვე ქრე-
 ბა მეცადინეობისა და გამოცდი-
 ლების წყალობით. ასე რომ შესა-
 ფერისი იქნება გძულდესთ მტრე-
 ბი, როგორც ბრძოლაში დამარც-
 ხებულნი და არა თქვენსავით აღ-
 ფრთოვანებულნი. ერთხელ დამორ-
 ჩილებული სიამაყე, ჩვეულებრივ,
 ველარ აღორძინდება. მაშ, იქო-
 ნიეთ ეს მხედველობაში და შეებრ-

Τοσαῦτα Γουβάζης εἰπὼν ἐξήγε
 τὸ Λαζῶν στράτευμα, καὶ ἐτάξαν-
 το ὁδε. πρῶτοι μὲν οἱ Λαζῶν
 ἵπποις τεταγμένοι ἀπ' ἐναντίας
 ἦσαν, ἔπισθεν δὲ οὐκ ἄγχιστά
 πη, ἀλλ' ὡς ἀπωτάτω, ἢ Ῥω-
 μαίων ἵππος αὐτοῖς εἶπετο. τού-
 των δὲ δὴ τῶν Ῥωμαίων ἦρουν-
 το Φιλήγαγός τε, Γήπαις γένος,
 δραστήριος ἀνὴρ, καὶ Ἰωάννης
 Ἀρμένιος, διαφερόντως ἀγαθὸς
 τὰ πολέμια, Θωμᾶ υἱός, ὅγπερ
 ἐπέκλησιν ἐκάλουν Γρύζην, οὗ δὴ
 κὼν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις ἐμνήσ-
 θην. ἐν ὑστέρω δὲ Γουβάζης τε
 ὁ Λαζῶν βασιλεὺς καὶ Δαγιοθαῖος
 ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς ζῆν τοῖς
 ἀμφότερων περὶ οὖς εἶποντο, λογι-
 σάμενοι ὡς, εἰ τῶς ἰππεῦσι τρα-
 πῆναι ξυμβίη, ἐς αὐτούς ῥᾶσταν
 σωθήσονται. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν
 καὶ Λαζαὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ ἐτά-
 ξαντο, Χοριάνης δὲ ἀνδρας μὲν
 χιλίους τῶν οἱ ἐπομένων ἀπολε-
 ξάμενος, τεθωρακισμένους τε
 καὶ τὰ ἄλλα ἐξωπλισμέ-
 νους ὡς ἄριστα, πρόσω ἐπὶ
 κτασκοπῇ ἔπεμψεν, αὐτὸς δὲ
 παντὶ τῷ ἄλλῳ στρατῷ ἔπισθεν
 εἰ, φυλακτῆριον ὀλίγων τινῶν ἐν
 τῷ στρατοπέδῳ ἀπολιπών. προτε-
 ρήσασα δὲ ἡ Λαζῶν ἵππος ἀτι-
 μάζει τὰς ἐπαγγελίας οὖς ἔδρα-
 σεν, ἐπὶ τῶν ἔργων διαβλαψασα
 τὰς πρόσθεν ἐλπιδας. τῶς γὰρ

ძოლეთ მოწინააღმდეგეს აღვირნი
 კეთილი იმედებით“.

ეს რომ თქვა გუბაზმა, გამოი-
 ყვანა ლაზთა ჯარი და ისინიც
 შემდეგნაირად განეწყენენ. პირ-
 ველ რიგში ლაზთა ცხენოსნები
 დაირაზმნენ მგნის პირისპირ, უკან,
 არა ახლოს, არამედ კარგა მოშო-
 რებით, მისდევდა მათ რომაელთა
 ცხენოსანი ჯარი. ამ რომაელებს
 წინამძღოლობდნენ ფილეგაგე, ტო-
 მით გეგელი, ნიჭიერი კაცი, და
 იოანე არმენიელი, მშვენიერი მცო-
 ლნე სამხედრო საქმეებისა, თომას
 შვილი, რომელსაც მეტსახელად
 გუზს—ეძახდნენ, ამის შესახებ მე წინა
 წიგნებში მქონდა მოხსენებული¹.
 ბოლოს მიყვებოდნენ ლაზთა მეფე
 გუბაზი და რომაელთა სარდალი
 დავისთე თავთავისი ქვეითა ჯა-
 რით, იმ ანგარიშით, რომ თუ ვინი-
 ცობაა ცხენოსნები უკუიქცეოდნენ,
 ისინი ადვილად გადარჩენილიყვ-
 ნენ მათი საშუალებით. ამნაირად
 განეწყენენ რომაელები და ლაზე-
 ბი, ხორიანენ კი გამოარჩია თავისი
 მხლებლებიდან ათასი კაცი, შე-
 კურვილი აბჯრით და სხვა რამითაც
 საუკეთესოდ შეიარაღებული, და
 წინასწარ გაგზავნა დასახვერაყად,
 ხოლო თვითონ მთელი დანარჩენი
 ჯარით უკან მიდიოდა, ბანაკში კი
 დასტოვა მცირერიცხოვანი რაზმი.
 ლაზების ცხენოსანი ჯარი რომ
 წინ მიიწევდა, მან თავისი მოქმე-
 დებით დაარღვია დაპირებები და
 წინდაწინ მოცემული იმედები სა-

1) იხ. ზემოთ გვ. 79.

των πολεμίων προδρόμοις έντε-
 τυχηκίτες έξαπινάιως οὐκ ένεγ-
 κόντες τε τήν αὐτῶν ὄψιν, τρέψαν-
 τες αὐτίκῃ τὸς ἵππους, κίσμφ
 οὐδενί οπίσω άνέστρεφον, τοῖς
 τε Ῥωμαίοις έπειγόμενοι άνεμί-
 γνυντο, ές αὐτούς οὐκ απαξισύ-
 ντες καταφυγεῖν, εἰς δὲ ξυγτάσσε-
 θαι τὰ πρότερα ὤκνουν. έπειδὴ
 δὲ ἀμφότεροι ἀλλήλων θύχιστα
 ἴκνυτο, χειρῶν μὲν τὰ πρότερα
 οὐδέτεροι ἦρχον, οὐδὲ ξυνέμισγον,
 ἀλλὰ τῶν έναντίων ἑκάτεροι
 ἐπιόντων μὲν άνεπάδιζον, ὑπο-
 χωρούντων δὲ έπεβάτευον, ές τε
 ἠπαγωγὰς καὶ παλινδιῶξεις καὶ
 ἀγχιστρόφους μεταβολὰς πολὺν
 τινα κατέτριψαν χρόνον.

Ἦν δὲ τις Ἄρταβάνης ὄνομαι
 έν πούτῳ τῷ Ῥωμαίων στρατῷ, Περ-
 σαρμένιος γένος, ὅσπερ ές Ἄρμε-
 νίους τοὺς Ῥωμαίων κατηκόους
 πολλῶν πρότερον ἀπηυτομοληκῶς
 ἔτυχεν, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ φονη
 Περσῶν εἰκοσι καὶ ἑκατὸν άνδ-
 ρῶν μαχίμων. Ῥωμαίοις τήν ές
 αὐτούς πίστιν πεποιημένος ἔχέγ-
 γυον. Βαλεριανῷ γάρ τότε στρα-
 τηγοῦντι έν Ἄρμενίαις ές ὄψιν ἔλ-
 θῶν άνδρας πεντήκοντα Ῥωμαίους
 εἰ αὐτῷ διδόναι ἔδειτο. τυχῶν τε
 ὄνπερ ἔβραλετ, ές φρουρίον έν
 Περσαρμενίαις κείμενον ἦει. εὖ
 δὲ ἑκατὸν τε καὶ εἰκοσι Περσῶν
 φυλακτῆριον ὑπὸ τῷ φρουρίῳ αὐ-
 τόν ξὺν τοῖς ἐπιμέμοις ἔδῆξαντο,

ქმით ვერ გაამართლა. როდესაც
 ისინი უცებ მტრის წინა რაზმებს
 შეხვდნენ, ვერ შესძლეს მათ პირის-
 პირ ყოფნა, მაშინვე მოაბრუნეს
 ცხენები, უმწყობროდ გამოაბრუნდნენ
 უკან და მიაშურეს რომაელებთან
 შესაერთებლად; არ ითაკილეს
 იმათთან თავის შეტყარება, ვისთა-
 ნაც წინათ ერთად დარაზმვას
 აყოფნებდნენ. როდესაც ორივე ერთ-
 მანეთის ახლოს მივიდოდა, არც
 ერთი არ იწყებდა ბრძოლას, არა-
 მედ თითოეული მათგანი ხან უკან
 იხევდა, როდესაც მოწინააღმდე-
 გეებს იერიში მოჰქონდათ, ხან თვი-
 თონ შეუტევდა ხოლმე თუ ისინი
 უკან იხევდნენ, და ამ დახვევასა და
 კვლავ-შეტევაში და ხშირხშირ
 ცვლილებებში მათ კარგა დიდი
 დრო დახარჯეს.

რომაელთა ჯარში იყო ერთი
 კაცი, სახელად არტაბანი, ტომით
 პერსარმენიელი, რომელიც კარგა
 ხნის წინათ გადავიდა რომაელთა
 ქვეშევრდომ არმენიელების მხარე-
 ზე, — უბრალოდ კი არა, არამედ
 ას ოცი კარგი მებრძოლი სპარსე-
 ლის მოკვლით რომაელებს მათდა-
 მი დიდი ერთგულება დაუმტკიცა.
 ის ხომ გამოცხადდა არმენიელთა
 მაშინდელ სარდალთაჰმ, ვალერიან
 ნესთან, და მისთხოვა მიეცა მისთვის
 ორმოცდაათი რომაელი; რომ აუსრუ-
 ლეს, რასაც ითხოვდა, ის წავიდა
 პერსარმენიელების ქვეყანაში მდებ-
 არე სიმაგრე იაკენ. აქ ის მისი
 მხლებლებითურთ მიიღეს სიმაგრის
 ცილმა სპარსელებმა, ასოცმა

οὐπω ἐνδιγλιν ὄντα σι δὴ μετα-
πορευοίεις τὴν πολιτείαν νεωτερί-
ζει. ὁ δὲ τοὺς τε εἰκοσι καὶ ἑκα-
τόν κτείνας καὶ ξύμπαντα ληϊσά-
μενος τὰ ἐν τῇ φρουρίῳ
χρήματα, μέγала ὑπερφυῶς ὄντα,
παρὰ Βαλεριακῶν καὶ τὸ Ῥωμαί-
κον στρατεῖμα ἦλθε, πιστὸς τε
σφίσιν ἀπ' αὐτοῦ φανείς Ῥω-
μαίοις τὸ λοιπὸν ξωγεστράτευεν.
οὗτος Ἀρταβάνης ἐν ταύτῃ τῇ
μάχῃ δύο ξὺν αὐτῶ τῶν Ῥωμαίων
στρατιωτῶν ἐπαγόμενος ἐν μετ-
αιχμῶ ἐγένετο, οὐ δὴ ἀφίκοντο
καὶ τῶν πελεμίων τινές. ἐφ' οὗς
Ἀρταβάνης ὀρμήσας, τῶν Περσῶν
ἕνα, ψυχῆς τε ἀρετῆς καὶ σώματος
ἀλκῆς ἐπιεικῶς μέγαν, τῷ δόρατι
εὐθύς ἔκτεινεν, ἔκ τε τ. ὁ ἔππου
ρίψας προσοιδίξει χαμαί. τῶν δὲ
τις βαρβάρων παρὰ τῷ πεπτωκότι
ἔστῶς ξίφει κατὰ κόρρης τὸν Ἀρ-
ταβάνην ἐπάταξεν, οὐ καιρίαν
πληγὴν. ἀτερὸς τε τῶν τῷ Ἀρ-
ταβάνῃ ἐπισπομένων, Γότθος γέ-
νος, τοῦτον δὴ τὸν ἄνδρα, τὴν
χεῖρα ἔτι ἐν τῇ τοῦ Ἀρταβάνου
κεφαλῇ ἔχοντα, κατὰ λαγόνα
ἐπιτυχῶν τὴν εὐώνυμον διεχρή-
σατο. καὶ οἱ χίλιοι τοῖς ξυμπε-
πτωκόσιν ἐκτεπληγμένοι ὀπίσω
ἐχώρουν, τὸν τε Χοριάγην σὺν
τῷ ἄλλῳ Περσῶν τε καὶ Ἀλανῶν
στρατῶ ἔμενον καὶ οὐκ ἐξ μακ-
ρὰν ἀνεμίγνυντο σφίσιν.

Ἦδη δὲ καὶ οἱ ἀμφὶ Γεωβάζην
καὶ Δαγισθαίων πεζοὶ ἐξ ἵππεῖς
τοὺς σφετέρους ἀφίκοντο καὶ ἡ

კაცმა, რომელთაც არ იცოდნენ,
რომ ის გადაუდგა თავის ქვეყანას
და გულში სხვა ზრახვები აქვს,
იმან კი დახოცა ეს ას ოცი კაცი,
გადარცვა სიმაგრის მთელი ქონება,
რომელიც ძალიან დიდი იყო, და
მოვიდა ვალერიანესთან და რომა-
ელთა ჯართან და, რადგან ის
ამიერიდან მათთვის სანდოდ ჩნდა,
რომელებთან ერთადაც ლაშქრობ-
და ხოლმე. ამ ბრძოლის დროს ეს
არტაბანი ორი რომაელი ჯარის-
კაცის თანხლებით ორივე ჯარისკ
შუა შევიდა, სადაც მოწინააღმდე-
გეებიდანაც მოსულიყვნენ ზოგიერ-
თები. არტაბანი გაემართა მათ
წინააღმდეგ და უმაღვე მოკლა
ჰოროლით ერთი სპარსელთაგანი,
კაცი თვალსაჩინო როგორც სუ-
ლიერი სივარაკით ისე სხეულის
სიმტკიცით, მოსხლიტა ის ცხენი-
დან და მიწაზე დაანარცხა. ხოლო
ერთმა ბარბაროსთაგანმა, რომე-
ლიც მოკლულის გვერდით იდგა,
მახვილით დაჭრა არტაბანი თავ-
ში, მაგრამ არა სასიკვდილოდ.
მეორე ხანისკაცმა, არტაბანის
მხლებლებიდან, ტომით გუთმა,
მარცხენა გვერდში ჩასცა ამ კაცს,
რომელსაც არტაბანის თავზე ჰქონ-
და ხელი მემოქნიელი, და მოკლა
იგი. და ის ათასი კაცი გაბრუნდა
უკან, მომხდარი ამბებით თავზარ-
დაცემული, და ელოდენ ხორიანეს
სპარსელთა და ალანთა დანარჩენი
ჯართოშრთ და მალე შეუერთდენ
მათ.

ხოლო გუბაზისა და დაგისთვის

μάχη ἐν χερσὶν ἀμφοτέρωθεν ἦν. τότε δὴ Φιλιππάγος τε καὶ Ἰωάννης, ἐλάσσους εἶναι ἢ ἐνεγκεῖν ἐπιούσαν τὴν τῶν βαρβάρων ἕπον οἰόμενοι μάλιστα ἐπεὶ ἀπέγνωσαν τὴν Λαζῶν δύναμιν, ἀπὸ τῶν ἕπων ἀποθορόντες ταῦτο πρῶτον ἀναγκάζουσι Ῥωμαίους τε καὶ Λαζοὺς ἅπαντας. ἐς φάλαγγά τε ὡς βχθυστάτην ταξάμενοι πεζοὶ μετωπηδὸν ἀντίοι τοῖς πολεμίοις ἕσθησαν ἅπαντες, τὰ δόρατα ἐπαναπεινόμενοι σφίσι. οἱ δὲ βάρβαροι οὐκ ἔχοντες ὅ τι γένωνται (οὔτε γὰρ ἐπιδραμεῖν πεζοῖς γεοῦσι τῆς ἐναντίας ἐδύνκντο οὔτε αὐτῶν ξυνταράξει τὴν φάλαγγα οἷοί τε ἦσαν) ἐπεὶ αὐτοῖς οἱ ἕποι τῆς τε τῶν δοράτων ἀγμάτης καὶ τῆς τῶν ἀσπίδων πιτῶγος ἀχθόμενοι ἀνεχαίτιζον, ἐπὶ τὰ τόξα ἔβλεπον ἅπαντες, ἐλπιδὶ θαρσύνοντες ὡς πληθῆι βελῶν ῥᾶσται τοῖς πολεμίοις ἐς φυγὴν τρέφονται. καὶ Ῥωμαῖσι ξύν Λαζοῖς ἅπανσι ταῦτο τῆς ἐπίου. ἑκατέρωθεν τε συχνά ἐς ἀλλήλους τοξόματα ἦει, ἐκ τε ἀμφοτέρων πολλοὶ ἐπιπτόν. Πέρσαι μὲν οὐκ καὶ Ἄλανσι μάλιστα συνεχῆ τὰ βέλη πολλῶ ἔτι μάλλον ἢ οἱ ἐναντίοι ἀφίεσαν, ἀλλ' αὐτῶν τὰ πολλὰ [ἐς] τὰς ἀσπίδας ξυμβείβαιεν ἀποκρούεσθαι. ἐν τούτῳ δὲ τῷ πολέμῳ Χοριάνη τῆς Περσῶν ἀρχαὶν βεβλήθη ξυνέβη. ὑφ' αὐτοῦ μέντοι οὗτος ἀνήρ βληθεῖη, φακέρδον οὐδενί γέγονε. ταχὺ γὰρ

ქვევითა ჯარები მივიდნენ თავიანთ ცხენოსნებთან და ორივე მხრით დაიწყო ხელჩართული ბრძოლა. მაშინ ფილეგაგემ და იოანემ, რომელნიც ფიქრობდნენ, რომ უძლურნი იყვნენ და ბარბაროსთა ცხენოსანი ჯარის შემოტევას ვერ გაუძლებდნენ, რადგან საკმაოდ გაიცნეს ლაზთა ძალა და მისი იმედი არ ჰქონდათ, ჩამოხედნენ ცხენებიდან და აიძულეს რომაელები და ლაზები ასევე მოქცეულიყვნენ ყველანი. ორმა ფალანგით დარაზებული ქვევითა ჯარები მტრის პირისპირ დადგნენ და დაუმინეს მათ ჰოროლები. ბარბაროსებმა არ იცოდნენ რა ექნათ (რადგან ქვევითად მყოფი მოწინააღმდეგისთვის, არც შეტევა შეეძლოთ არც მათი ფალანგის დაშლა), ვინაიდან ჰოროლთა წვერებით და ფარების ხმაურით შეწყუხებული ცხენები ყალბზე დგებოდნენ, და ყველამ მიხედა, მშვილდს და აღინათო იმედით, რომ ისრების სიმრავლით მალე აოტებდნენ მტერს. რომაელებიცა და ლაზებიც, ყველანი, ასევე მოიქცნენ. ორივე მხრიდან ხშირ-ხშირად მოდიოდა ისრები, ორივე მხრით, ბევრი ეცემოდა. სპარსელები და ალანები, რასაკვირველია, გაცილებით უფრო მეტ ისრებს უშვებდნენ, ვიდრე მოწინააღმდეგეები. მაგრამ მრავალი ისარი ფარს ხვდებოდა და უკუვარდებოდა. ამ ომში სპარსთა მთავარი ხორიანეც დაიჭრა, ხოლო გამაოთრქვეველი იყო, თუ ვინ და

τινι ἐκ τῶν ἑμῶν (ὧν ὁ ἄτρακτος
 ἔς τε τῶν ἀνθρώπων τὸν αὐχένα
 παγείς εὐψαρδὸν αὐτὸν διεχρή-
 σατο, ἐνὸς τε θανάτῳ ἀνδρὸς ἢ
 τε μάχῃ ἐκλήθη καὶ πρὸς τοὺς
 Ῥωμαίους ἢ νίκη ἐχώρει. ὁ μὲν
 γὰρ ἐκ τῶν ἱππῶν ἔς τὸ ἔδαφος
 ἐπὶ στήμα πεσὼν ἔκειτο, δρόμῳ
 δὲ πολλῷ ἐπὶ τὸ χαράκωμα σὺν
 βάρβαροι ἦρσαν, οἱ τε Ῥωμαῖοι
 εὖν τοῖς Λαζοῖς ἐπιστόμενοι πολ-
 λούς ἔκτεινον, ἐλπίδα ἔχοντες
 αἰρήσειν αὐτοβυεῖ τὸ τῶν ἐνγα-
 τῶν στρατόπεδον. ἀλλὰ τις τῶν
 Ἀλανῶν [ἔς] εὐψυχίας πέρι καὶ
 σώματος ἰσχύος <ἐ> ἦκων, το-
 ξεύειν τε συχνὰ ἐφ' ἐκάτερα δια-
 φερόντως ἐξεπιστάμενος, ἔς τῶν
 χάρακος τὴν εἰσόδον στενοτάτην
 οὖσαν εἰστήκει, ἐμπόδιός τε τοῖς
 ἐπιούσι παρὰ δ' ἔξω ἐπὶ πλεῖστον
 ἐγίνετο. Ἰωάννης δὲ, ὁ τῶν Θω-
 μά παῖς, μόνος ὡς ἀγχοτάτω παρ'
 αὐτὸν ἦκων ἐξἄπεινάως τὸν ἀν-
 θρωπον δόρατι ἔκτεινε, οὕτω τε
 Ῥωμαῖοι καὶ Λαζοὶ τοῦ στρατο-
 πέδου ἐκράτησαν. καὶ τῶν βαρ-
 βάρων πλεῖστοι μὲν αὐτῶν διεφ-
 θάρησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεχωμίσ-
 θησαν ἔς τὰ πάτρια ἦδη, ὡς ἐκά-
 στω δυνατὰ γέγονεν. αὕτη μὲν
 οὖν ἡ Περσῶν ἐσβολὴ ἔς γῆν
 τὴν Κοχλίδαν γενομένη. ἔς τῆνδε
 ἐτελεύτα. καὶ ἄλλη δὲ Περσῶν
 στρατιὰ τοὺς ἐν Πέτρᾳ φαρσούς
 τῷ τε τῶν ἐπιτηδείων πλῆθει
 καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπιπρώσαντες
 ἀνεχώρησαν (H a u r y II, 518-525).

ჭრა ეს კაცი. მოხდა ისე, რომ ისა-
 რი, ვისლაც მიმართულეებით რომ
 მოდიოდა, ჩაერჭო მას პირდაპირ
 კისერში და მოკლა იგი; ერთი კა-
 ცის სიკვდილმა ბრძოლის ბედი
 გადასწყვიტა და გამარჯვება რომაელების მხარეს დარჩა. ცხენიდან
 მიწაზე პირქვე დაცემული იდგა ის
 და ბარბაროსები დიდის სიბრძი-
 ლით გაემართნენ თავის ბანაკისა-
 კენ; რომაელებმა ლაზებთან ერთად
 ბევრი ამოელიტეს და იმედი
 ჰქონდათ, რომ პირველი იერიშის-
 თანავე გაანადგურებდნენ მოწინა-
 აღმდეგეთა ბანაკს. მაგრამ ერთი
 ალანთაგანი ვაჟკაცობით და სხეუ-
 ლის ძალით გამოჩენილი, რომელ-
 საც იშვიათად კარგად ეხერხებო-
 და სხვადასხვა მხრით ისრების
 ხშირი სროლა, დადგა ბანაკის მე-
 ტად ვიწრო შესავალში და, ყო-
 ველვარი მოლოდინის გარეშე, შეა-
 ბრკოლა შემომსვენნი. იოანე, თო-
 მას შვილი, მარტო მიუახლოვდა
 მას მოულოდნელად და ჰორილით
 მოკლა ის, და ამრიგად რომაელებმა
 და ლაზებმა ხელთ იგდეს ბანაკი.
 ძალიან ბევრი ბარბაროსი ექვე
 იქმნა მოკვლული, ხოლო დანარჩე-
 ნებმა თავს უშველეს სამშობლო
 ქვეყანაში, რამდენადაც ეს თი-
 თოეულისათვის შესაძლებელი იყო.
 ასე დამთავრდა სპარსელების ეს
 შემოსევა კოლხეთის ქვეყანაში. და
 სპარსელთა დანარჩენი ჯარიც გა-
 ბრუნდა უკან, მის შემდეგ რაც
 მან გაამაგრა პეტრაში მყოფი
 მცველი რაზმები და დაქალი საწო-
 ვაგით და ყველა საჭირო საგნით.

აფხაზთა განდგომა.

Ἐν τούτῳ δὲ τὰδε ξαηγήθη γενέσθαι. Λαζοὶ Δαγισθαίων ἐς βασιλέα διέβαλλον, ἐς Βυζάντιον ἤκοντες, πρὸς δόσιαν τε καὶ μηδισμὸν ἐπιφέροντες. Πέρσαις γὰρ αὐτὸν ἰσχυρίζοντο ἀναπεισθέντα εὐβουλήσθαι, καταπεπτωκότας τοῦ Πέτρας περιβόλου ἐπιβατεύσαι, τούς τε πολεμίους μισάκους μεταξὺ φάμμου ἐμπλησαμένους καὶ αὐτῶν τὰς ἐπιβλάδας ἀντὶ λίθων ποιησαμένους τοῦ περιβόλου ὅσα καταπεπτώκει ταύτη κρατῶνασθαι. ἔλεγόν τε ὡς Δαγισθαῖος, εἴτε χρήμασιν εἴτε ὀλιγωρίᾳ ἐς ταῦτα ἡγμένος, τὴν ἐπιθεσίαν ἐς ἕτερόν τινα χρόνον ἀπέθετο, καὶ τοῦ καιροῦ τὴν ἀκμήν ἐν τῷ παραυτίκα μεθῆκεν, ἥς γε οὐκ ἐτί ἀντιλαβέσθαι οἶός τε ἐγεγόνει. αὐτὸν οὖν βασιλεὺς ἐν τῷ αἰχμηατὶ καθείρξας ἐτήρει. Βασσαν δέ, ἐξ Ἰταλίας εὐ πολλῶ ἔμπροσθεν ἤκοντα, στρατηγὸν Ἀρμενίων, καταστησάμενος ἐς Λαζικήν πέμπει, ἀρχεῖν ἐπαγγεῖλας τοῦ ἐνταῦθα Ῥωμαίων στρατοῦ. οὗ δὲ καὶ Βενίλας, ὁ Βορζου ἀδελφός, ξὺν στρατῷ ἡδὴ σταλείς ἔτυχε καὶ Ὀδοναχός τε καὶ ἡ Βάβας ἐκ Θράκης καὶ Ὀβλίγατος Ἐρουλας γένος. Ὅτε Ναβέ-

VIII 9. აი, ასე მოხდა ეს. ლაზები მოვიდნენ ბიზანტიონში და დააბეზლეს მეფესთან დაგისთე: მას ისინი გამცემლობას და მედიზმს¹ აბრალეზდნენ. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მან, სპარსელების მიერ ჩაგონებულია, არ მოინდომა შეტევა, მიუხედავად იმისა რომ პეტრას გალავანი დაეცა, და მტრებმა ქვიშით აავსეს ტომრები, ჩალაგეს ისინი ქვების მაგიერ და ასე გაამაგრეს გალავანი იმ ადგილას, სადაც ის დანგრეული იყო. თქვეს მათ ისიც, რომ დაგისთემ—მოსყიდვიო თუ დაუდევრობით ჩადინა ეს—გადადვა შეტევა სხვა დროისთვის და ხელიდან გაუშვა მაშინდელი მოხერხებული დრო, რომლის დაბრუნება უკვე შეუძლებელი შეიქმნა. მეფემაც ის სატუსალოში ჩამწყვდიო და მცველები მიუჩინა; ხოლო ბესსა, რომელიც ცოტა ხნის წინათ იტალიიდან დაბრუნებულიყო, არმენიელთა სტრატეგოსად დაადგინა და ლაზიკეში გააგზავნა: მას დაავალა იქ მყოფი რომელი ჯარის სარდლობა. იქვე გაგზავნილ იქმნა ჯართურთ ბუხეს ძმა ვენილე, ოდონაქე, ბაბა თრაკელი და ულიგაგე-ტომით ერული². ნაბედე კი ჯარით შეიქრა ლაზიკეში და სხვა ისეთი

¹) მედიზმი (μηδισμος)—მიდსა ე. ი. მიდიელთა მოძნელობა.

²) „ბუხეს ძმა ვენილე, ოდონაქე, ბაბა თრაკელი და ულიგაგე, ტომით ერული“: აქ მოხსენებული პირები არიან ცნობილი ბიზანტიელი სამხედრო მოღვაწეები: ბუხე (Βουζης) თრაკიელი 528 წელს ველიზარის-

ἦς ἐσβαλὼν ἐς Λαζικήν στρατῶ
 ἄλλο μὲν τι λόγῳ ἄξιον οὐδὲν
 ἔδρασεν, Ἀβασγοῖς δὲ ἀποστᾶσιν
 ἀπὸ τε Ῥωμαίων καὶ Λαζῶν ἐπι-
 χωριάσας τῇ στρατιᾷ ταύτῃ, παύ-
 δας τῶν ἐν σφίσι λεγόμεν ἔξή-
 χοντα ἐν ἑμήρων λόγῳ πρὸς αὐ-
 τῶν ἔλαβε. τότε δὲ ποιούμενος
 ὁ Ναρβέδης ὄνοσ πάρεργον, καὶ
 ἑοσδάραν Ὀψίτην ξαννοικήσασαν

ლირსშესანიშნავი არაფერი მოუ-
 მოქმედია, ხოლო ამ ჯარითურთ
 ჩადგა რომაელებისა და ლაზები-
 საგან განდგომილ აფხაზთა ქვეყა-
 ნაში¹ და ხელთ იგდო მათგან მძევ-
 ლებად სამოცი ბავშვი, წარჩინე-
 ბულთა გვარებიდან. მაშინ ნაბედ-
 მა სხვათაშორის აფსილეთში ჰპო-
 ვა და ხელთ იგდო თეოდორა, თა-
 ნამეცხედრე ოფსიტესი (რომე-

თან ერთად იბრძოდა სპარსელების წინააღმდეგ მინდუფსში (Μινδουψ), ნიზიბინის მახლობლად (BP I, 13; ბიზანტიელები ამ ბრძოლაში დამარცხდნენ); 529 წელს მონაწილეობა მიიღო ველიხარის სარდლობით წარმატებით წარმოებულ ომში დარასთან (BP I, 13—14). სიტტას გარდაცვალების შემდეგ (539 წ.) ბუხე გაიგზავნა არმენიაში და სპარსელებთან ომის განახლებისას (540 წ.) დანიშნულ იქნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად (magister militum per Orientem). ამ ომის დროს, 542 წელს, ის შეუერთდა ბიზანტიელთა მთავარ სამხედრო ძალას, ველიხარის სარდლობით (BP II, 20).—უკანასკნელად ბუხეს ვხვდებით 554 წელს კოლხიდაში, სადაც ის ბესასთან და მარტინესთან ერთად საომარ ოპერაციებს ხელმძღვანელობს («სარდლობენ ბესა, მარტინე და ბუხე, კაცი წარჩინებულნი და მრავალი ბრძოლის გადამხდელნი»: Agathias II, 18; Dindorf HGM II, 210, 30—32; იხ. აგრეთვე Agathias III, 6; HGM II, 244 შდ).—ბუხეს ძმა ვენილე (Βενιλες), რომელიც ჩვენს ნაწყვეტში იხსენიება, ბიზანტიელების მიერ პეტრას ალების შემდეგ (551 წელს) ხელმძღვანელობს ულიგავტთან ერთადერთ ნაწილს ბიზანტიელთა 12-ათასიანი, მაგრამ ორ ნაწილად გაყოფილი, ჯარისა, რომელიც არქეოპოლისის მახლობლად («მდინარე ფაზისის შესართავთა აქეთ») იბრძვის (იხ. ქვემოთ BG III, 13).—ოდონაქე 551 წელს ბაბა თრაკელთან ერთად მეთაურობს არქეოპოლისის ციხეში დაბანაკებულ სამათას ბიზანტიელს (BG VIII, 13) და დიდს წარმატებით დაიცავს ამ ციხეს.—ბაბა თრაკელი ამის გარდა 555 წელსაც მეთაურობს ბიზანტიელთა ჯარს კოლხიდაში (Agathias III, 19; HGM II, 270).—ულიგავე, ტომით ერთული, იგზავნება ვსდგომილი აბაზგების წინააღმდეგ ოპერაციების სწარმოებლად (ამის შესახებ იხ. წინამდებარე თავში). გარდა ამისა ულიგავე ვენილესთან ერთად, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, არქეოპოლისის მახლობლად არის დაბანაკებული.—იგივე ულიგავე (Ουλιγαγες) 554 წელს კოლხიდაშია (Agathias III, 6; HGM II, 245..

1) ნაბედეს წარსული მოღვაწეობიდან პროკოპისავე საშუალებით ვიცით შემდეგი: 541 წელს ის ხოსროს მიერ დანიშნულ იქნა ნიზიბინის მცველი რაზმის უფროსად და, ბიზანტიელების (თვით ველიხარის) აზრით, სპარსელებს შორის წარჩინებითა და სახელგანთქმულობით ხოსროს შემდეგ პირველი კაცი იყო (BP II, 18). 543 წელს პერსარმენიაში მთავარსარდლის თანამდებობა უკირავს (BP II, 24) და სოფელ ანგლონთან (დუბიოს—ღვინის მახლობლად) დაამარცხებს ბიზანტიელებს (BP, II, 25).

(ὅς ἐγεγόνει Γουβιάζου μὲν φείδω, Λαζῶν δὲ βασιλεύς) εὐρών ἐν Ἀφίλεις εἶλεν, ἔς τε τὰ Περσῶν ἦδη ἀπήνεγκε. Ῥωμαία δὲ γένος ἡ γυνὴ ἐτύγχενεν οὐσα, ἐπεὶ ἐκ παλαιοῦ οἱ Λαζῶν βασιλεῖς ἐς Ἡζάντιον πέμποντες βασιλέως τε γυνῆν ἔκρινοντες ἐς κηδός τισι τῶν ἀπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς γυναικὸς ἐνθῆνδε γαμετάς ἐκορίζοντο. καὶ Γουβιάζης ἀμίλει Ῥωμαίας γυναικὸς ἐγεγόνει γένος. ὅτο δὲ ἔνεκα οἱ Ἀβασγοὶ οὗτοι ἐς ἀπόστασιν εἶδον, ἐγὼ δηλώσω.

Ἐπειδὴ βασιλεῖς τοὺς σφετέρους καθείλιν, ἡπέρ μοι ἔναγχος δεδιήγηται, στρατιωτὰς Ῥωμαίων πρὸς βασιλέως στελλόμενοι ἐπεχωριάζον τε αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον καὶ προσπεισῆσθαι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ τὴν χώραν ἡξῆσαν, κινά τε αὐτοῖς ἄττα ἐπέταττον. εἶσπερ Ἀβασγοὶ βιασιτέρους οὖσιν ἀτεχνῶς ἡχθοντο. δεῖσαντες οὖν μὴ Ῥωμαίων δόλοι τὸ λοιπὸν ἔσονται, τοὺς ἀρχηγὰς ἀνθὺς κατεστήσαντες σφῖσιν Ὀψίτην μὲν θνοια ἐς τῆς χώρας τὰ πρὸς ἀνίσχυνται ἦλιν, Σκεπαρναῖν δὲ ἐς τὰ πρὸς ἔσπεραν. ἐς ἀγαθῶν γὰρ ἐκπεπτωκότες ἀπίγνωσιν τὰ πρότερον δόξαντα σφῖσι μοχθηρὰ εἶναι τῶν ἐπιγενομένων ἄτε πνηγυτέρων ὄντων, ὧς τὸ εἰκόσ,

ლიც გუბაზის ბიძა იყო, ლაზთა მეფე¹), და სპარსთა ქვეყანაში წაიყვანა. ეს ქალი ტომით რომელი იყო, რადგან ძველითგანვე ლაზთა მეფეები ბიზანტიონში გზავნიდენ ელჩებს და მეფის თანხმობით უნათესავდებოდენ დარბაზისაგანთ, და მოჰყავდათ იქედან ქალები ცოლებად. ასე რომ, ცხადია, გუბაზი შთამომავლობით რომელი ქალისაგან იყო. თუ რის გამო განდგენ ეს აბაზგები, ახლავ ნათელყოფ.

როდესაც მათ თავიანთი მეფეები მოსპეს, როგორც ეს ჩემ მიერ ახლახან იყო მოთხრობილი², რომელთა ჯარსკაცები, კვისრის მიერ წარგზავნილები, მათ ქვეყანაში იდგენ ხოლმე ძალიან ხშირად და მათ უნდოდათ ეს ქვეყანა დაემორჩილებოდათ რომელთა ძალაუფლებისათვის, და მათ ახალ-ახალ რაღაც ჩქიღბს უძყარებდენ. ამ ძალადობის გამო აბაზგები პირდაპირ აუტანელ მდგომარეობაში ჩავარდნენ. იმის შიშით, რომ ამიერიდან რომელთა მონებად არ გამხდარიყვნენ, მათ კვლავ დაიყენეს თავისთვის მთავრები, აღმოსავლეთის ნაწილისათვის ოფსიტე სახელად, ხოლო დასავლეთისათვის სკეპარნა. ისინი რომ სასოწმარვეთილებაში ჩავარდნენ, ის, რაც წინათ ეგონათ რომ საზარელი იყო, გასცვალებს მომავალზე

¹) ოფსიტე (Ὀψიტης)—ლაზთა მეფე, წათე I-ის ძმა და გუბაზის ბიძა (შდ. თვ. ჯანვანი შვილი, ქართული სამართლის ისტორია I, 182). სხვა პირია ქვემოთ, ამავე თავში, მოხსენებული აფხაზთა მთავარი ოფსიტე.

²) BG VIII, 3 (იხ. ზემოთ გვ. 105).

Ἄβασγῶν χώραν, ἥπερ ἀνδράσι
 σύνδου ἐρχομένοις ἀπόρευτος τυ-
 χάνει οὖσα. μηχανὴ γὰρ οὐδεμία
 ἐστὶν ἐτι μὴ κατ' ἀνδρα καὶ μό-
 λης πεζεύοντα ἐνθένδε ἰέναι. τῆς
 τε ἀτραποῦ ταύτης ὑπέρκειται.
 φάραγξ ἐσάγαν σκληρὰ ἐκ τοῦ
 φρυσίου διήκουσα μέχρι ἐς τὴν
 θάλασσαν. φέρεται δὲ καὶ προ-
 σηγορίαν τῆς φάραγγος ἀξίαν ὁ
 χώρος, ἐπεὶ αὐτὸν ἑλληνίζοντες οἱ
 τῆδε ἀνθρώποι τὰ Τραχέα κληού-
 σιν. ὁ μὲν οὖν Ῥωμαίων στρατός
 μεταξὺ ὀρίων τῶν τε Ἄβασγῶν
 καὶ τε Ἀφιδίων κατέπλευσεν,
 Ἰωάννης δὲ καὶ Οὐλιγαγος ἐς
 τὴν γῆν τοῦς στρατιώτας ἀποβι-
 βάσαντες πεζῶν ἐχώρουν, ὅς τε ναῦ-
 ταις ἀκάτοις ἀπάσαις παρὰ
 τὴν ἥϊνα τῶν στρατῶν εἶποντο.
 ἐπειδὴ δὲ τῶν Τραχέων ὡς ἀγχο-
 τάτω ἐγένοντο, ἐξωπλισμένους τε
 ὀρώσιν Ἄβασγούς ἀπαντας καὶ
 τῆς ἀτραποῦ ὑπερθεῖν, ἧς ἄρι
 ἐμνήσθη, κατὰ τὴν φάραγγα ὄλην
 ἐν τάξει ἐστῶτας, ἀμηχανία τε
 πᾶσιν εἶχοντο θέσθαι τὰ σφίσι
 παρόντα σὺδ' αὐτῶν ἔχοντες ἕως ἐν
 αὐτῶν πολλὰ λεγισάμενος Ἰωάννης
 ἀκεσίν τινα τῶν κακοῦ εὗρε. τὸν
 γὰρ Οὐλιγαγον ξὺν τῶν ἡμίσει τῶν
 στρατῶν ἐντάμνα βάσαν, αὐτὸς
 τοῦς ἄλλους ἐπαγόμενος τὰς ἀκά-
 τοις ἐπλήρωσεν. ἐρέσσοντές τε χῶ-
 ρον τὸν τῶν Τραχέων περιγλήθον τε
 καὶ διέβησαν ὄλην καὶ κατὰ νῶ-
 ταν τῶν πολεμίων ταύτη ἐγένοντο.
 ἄραυτες οὖν τὰ σημεῖα ἐς αὐτοῦς

ლი იყო. არავითარი შესაძლებ-
 ლობა არ არის იქ გასვლისა, თუ
 არა კაცად-კაცადად და ისიც ფე-
 ხით. ამ გზას ზედ ადგას ნაპრალო-
 მეტად საზარი, რომელიც ციხი-
 დან ზღვამდეა გადაჭიმული. თვით
 ადგილიც ამ ნაპრალის შესაფერ-
 სახელწოდებასაც ატარებს: იქაუ-
 რი მცხოვრებლები ელინურად
 მას „ტრაქეას“ უწოდებენ. რო-
 მელთა სტოლი აბაზგებისა და
 აფსილელთ საზღვრებს შუა ჩავიდა,
 ხოლო იოანემ და ულიგაგემ გა-
 დმოსხეს ჯარები ხმელეთზე და-
 ფეხით გასწიეს, მეზღვაურები-კი
 მთელი თავისი ხომალდებით ნაპირ-
 ნაპირ მისდევდნ ჯარს. როდესაც
 ისინი ტრაქეას მიუახლოვდნ,
 დაინახეს აბაზგები, ყველანი შე-
 იარაღენულნი, რომელნიც იმ გზის
 ზემოთ, რომელიც ახლახან მოვი-
 ხსენიე, მთელი ნაპრალის გასწვრივ
 იდგნ დარაზმულნი, და დიდ¹ გა-
 კირებაში ჩავარდნ, რადგან ვერ-
 გარკვეულიყვნენ შექმნილ მდგომა-
 რობაში, ვიდრე იოანემ დიდი ჩაფი-
 ქრების შემდეგ არ გამოძებნა ერთ-
 საშუალება ამ უბედურების ჩინა-
 აღმდგ. ულიგაგე ნახევარი ჯარი-
 თურთ იქ დასტოვა და თვითონ
 წაიყვანა დანარჩენები ხომალდებ-
 ზე. მათ გასტურეს, მოუარეს, და
 გაიარეს მთელი ადგილი ტრაქეისა-
 და მოექცნენ მტერს ზურგით. მაშინ
 ამართეს მათ დროშები და გას-
 წიეს მტრის წინააღმდეგ. აბაზგებ-
 მა რომ დაინახეს, რომ მტერი
 მათ ორივე მხრით მოაწვა, ველან

ήσαν. Ἄβασγὸν δὲ τοὺς παλε-
μίους σφίσιν ἑκατέρωθεν ἐγχειμέ-
τους ἰδόντες ἐς ἀλκὴν μὲν οὐ-
κέτι ἔβλεπον, οὐδὲ τὴν τάξιν ἐφύ-
λασσόν, ἐς ὑπάγωγὴν δὲ ξὺν πολ-
λῇ ἀκομίᾳ τραπόμενοι πρόσω
ἐχώρουν, οὕτω τῷ δέει καὶ τῇ
ἀπ' αὐτῶν ἀμηχανίᾳ συμπεδιζό-
μενοι ὥστε οὔτε τὴν πατρίαν
σφίσι δυσχωρῶν ἔτι διαγινώσκειν
ἔδυναντο οὔτε πη εὐπετώς ἐνθὲν
θεῖναι. Ῥωμαῖοι δὲ αὐτοῖς ἑκα-
τέρωθεν ἐπιστόμενοί τε καὶ κα-
ταλαβόντες πολλοὺς ἔκτειναν. δρό-
μῳ τε ξὺν τοῖς φεύγουσιν ἐς τὸ
φρουρίον ἀφικόμενοι ἀνακεκλιμένης
ἔτι ἐπιτυχάνουσι τῆς ταύτης πυ-
λίδος, οἱ γὰρ φύλακες ἐπιθεῖναι
τὰς πύρας οὐδαμῇ εἶχον, ἀλλὰ
τοὺς φεύγοντας ἔτι ἐδέχοντο. τῶν
τε φυγόντων τοῖς διώκουσιν ἀνα-
μυχθέντων ἐπὶ τὰς πύλας ἴενται
ἅπαντες, οἱ μὲν ἐπιθυμία τοῦ σώ-
ζεσθαι οἱ δὲ τοῦ τὸ φρου-
ρίον ἐξελεῖν. ἀνακεκλιμένας οὖν
τὰς πύλας εὐρόντες συνεισέβαλον
ἐς ταύτας ἀλλήλους, οἱ γὰρ πυ-
λωροὶ οὔτε διακρίνειν ἀπὸ τῶν πυ-
λεμίων τοὺς Ἄβασγούς εἶχον οὔτε
τὰς πύλας ὑπερβιαζόμενου τοῦ ὀμί-
λου ἐπιτιθέναι. καὶ οἱ μὲν Ἄβασ-
γὸν ἄσμενοι ἐντὸς τοῦ περιβόλου
γενόμενοι ξὺν τῷ φρουρίῳ ἤλισκον-
το, Ῥωμαῖοι δὲ τῶν ἐναντίων κε-
κρατηχέναι οἰόμενοι πόνῳ δασκο-
λωτέρῳ ἐνταῦθα ὀμίλων, τῶν γὰρ
οἰκίῳ σαχῶν τε εὐσῶν καὶ οὐ
λίαν διεχούσῶν ἀλλήλων, ἀλλὰ

შესძლეს წინააღმდეგობის გაწევა,
ვერც სიმწყობრე შეინარჩუნეს და
დიდის უთავბოლოდით უკან დაი-
ხიეს დიდ მანძილზე; ისე დაუბნია
თავგზა შიშმა და ამით გამოწვე-
ულმა უმწყობრამ, რომ ვერც თა-
ვიანთი მშობლიური ადგილის
გარჩევა შესძლეს და ვერც იქიდან
როგორმე ადვილად გამოსვლა.
ხოლო რომაელები მათ ორივე
მხრივ დაედევნენ, შეიპყრეს და
ბევრიც მოკლეს. ოტებულებთან
ერთად სიბძლით რომ მივიდნენ
ციხეში, იქაური კარიბჭე ღია და-
ხვდათ. მცველებს თურმე ვერ
მოგებრებიათ კარების დახშვა,
არამედ გამოქცეულებს ხვდებოდნენ.
ოტებულნი და მათგებელნი ერთ-
მანეთში იყვნენ არეული და ყვე-
ლანი კარებისაკენ მიისწრაფოდნენ:
ერთნი გადარჩენის სურვილით,
ხოლო მეორენი ციხის ასაღებად.
კარები გაღებული რომ იპოვეს,
შიგ შეცვივდნენ ერთიერთმანეთზე.
მეკარენი ხომ ვერ ახერხებდნენ
ვერც აბაზგების გარჩევას მტრი-
საგან, ვერც კარების დახშვას
ბრძოლს მოწოლის გამო. და გახა-
რებული აბაზგები ვალავნის შიგ-
ნით რომ აღმოჩნდნენ, ციხესთან ერ-
თად იქმნენ ხელში ჩაგდებული,
ხოლო რომაელებს ეგონათ, რომ
უკვე სძლიეს მრწინააღმდეგე, მაგ-
რამ იქ უფრო მძიმე გასაჭირში
აღმოჩნდნენ. ეს იმიტომ, რომ რა-
დგან სახლები ხშირ-ხშირი იყო
და ერთიმეორეს დიდი მანძილით
კი არ იყო დაშორებული, არამედ

καὶ τρόπον τείχους πανταχόθεν
 συμπεφραγμένων, Ἀβασγῶν δὲ αὐτὰς
 ἀναβάντες καὶ σθένει παντὶ ἀμυ-
 νόμενοι, τοὺς περλεμίους κατὰ κορυ-
 φὴν ἔβαλλον, πόνω καὶ φέβῳ καὶ
 τῷ ἐς παιδᾶς τε καὶ γυναῖκας ἔλεφ
 καὶ τῇ ἐνθένδε ἀπορίᾳ ἔχόμενοι,
 ἕως Ῥωμαῖους ἐμπρηῆσαι τὰς οἰκίας
 ἐς ἔννοιαν ἤλθε. πῦρ τοίνυν αὐταῖς
 πανταχόθεν ἀνάψαντες τοῦ ἀγῶ-
 νος παντάπασι τούτου ἐκράτησαν.
 Ὁπίτης μὲν εὖν, ὁ τῶν Ἀβασγῶν
 ἄρχων, ξὺν ὀλίγοις τισὶ φυγεῖν
 ἴσχυσεν, ἕς τε Οὐννοὺς τὴν πλη-
 σιοχώρους καὶ ὄρος τὸ Καυκά-
 σιον ἀνεχώρησε. τινὲς δὲ δὴ ἄλ-
 λους ἢ ξὺν ταῖς οἰκίαις ἐξηγηρα-
 κωμένοις τετεφρωσθῆαι ξυνέβη, ἢ
 ὑπὸ ταῖς τῶν περλεμίων γεγανῆαι
 χερσίν. ἐξώργισαν τὲ Ῥωμαῖοι
 καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων γυναῖκας
 ξὺν γόνω παντὶ, τὴν τε φρουρίαν
 τὸν περίβολον ἐς ἔδαφος καθεῖλον
 καὶ τὴν χώραν ἔρημον κατεστή-
 σαντες ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον. Ἀβα-
 σγοῖς μὲν εὖν τὰ τῆς ἀπεστασείας
 ἐς τοῦτο ἐτελεύτη, ἐν δὲ Ἀψι-
 λίοις ἐγένετο τάδε. (Hauray II,
 525—530).

კელის მსგავსად ყოველმხრივ შე-
 მოზღუდული, აბაზგები ზედ ავი-
 დენ და მთელი ძალონით იკავ-
 დენ თავს და დაუშინეს მტერს.
 ზევიდან, როგორც გაჭირებისა
 და შიშის გამო, ისე ბავშვებისა და
 ცოლების შებრალებისა და აუტა-
 ნელ მდგომარეობაში ჩავარდნის
 გამო; ბოლოს რომაელებს აზ-
 რად მოუვიდათ ამ სახლებისა-
 თვის ცეცხლი წაეკიდათ. მართ-
 ლაც ყოველმხრივ ცეცხლი მოსდეს
 სახლებს და სრული გამარჯვებულ-
 ნიც გამოვიდენ ამ ბრძოლაში.
 ოფისტემ, აბაზგთა მთავარმა, რამ-
 დენიმე კაცით მოახერხა გაქცევა
 და გაემართა მეზობელ ჰუნებში და
 კავკასიის მთებში. ხოლო დანარ-
 ჩენები ან ფერფლად იქცნენ ვადაშ-
 წვარ სახლებთან ერთად, ან
 მტრის ხელში ჩავარდნენ. რომაე-
 ლებმა დაატყვევეს მთავართა ცო-
 ლები მთელი მათი შთამომავლო-
 ბითურთ, ციხის გალავანი კი მი-
 წასთან გაასწორეს და მთელი მი-
 წაწყალი უდაბნოდ აქციეს. ასე
 დაბოლოვდა აბაზგების განდგომა.¹
 ხოლო აფსილების ქვეყანაში შემ-
 დეგი მოხდა.

1) შევსებულ „ქართლის ცხოვრებაში“ შეტანილია შიო მღვიმელის „ცხოვრებიდან“ ამოღებული (საბინინი, საქ. სამთხე, გვ. 236) ერთი ცნობა, რომელიც ეხება ბიზანტიელთა ლაშქრობას აფხაზეთის საზღვარზე განდგომილ ერთერთი ტომის წინააღმდეგ. ამ ცნობაში ვკითხულობთ: «ყამსა მას ოდეს თვთმპყრობელი იუსტინიანოს, მეფე ბერძენთა, ჰბრძოდა კერძოთა ოჯახეთისათა, საზღვარსა ავაზგასსა, ნათესავსა ტასკუნთასა (ქ. ცხ. აქაც და ქვევითაც „ხასკუნთა“). რამეთუ ექმნა მათ განდგომილება, მაშინ მოძღუნა (საბ.: მოუძღუნა) ნიჭიდიდი იუსტინიანოს ფარსმანს, ქართუელთა მეფესა, და ევედრა რათა შეეწიოს მვედრობასა მისსა, ყოვლითა ძალითა ოჯახითა, და ბრძოლა უყოს ტასკუნთა. ისინი უკუე ფარსმან ვეღობა. ბერძენთა მეფისა და დაუტყვა ევაგრე. მცველ სამე-

ათვილების განდგომა.

Ἀφίλοι μὲν ἐκ παλαιῶν κλη-
 τήσοι Λαζῶν τυγχάνουσιν ὄντες.
 ἔστι δὲ τι φρούριον ἐν ταύτῃ τῇ
 χώρῃ ἐχυρὸν μάλιτσα, Τζιβιλῆν
 αὐτὸ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι. τῶν
 δὲ τις ἐν Λαζαῖς λεγίμων, Τερ-
 θέτης ὄνομα, ὥσπερ εἶχε τῆν τοῦ
 καλσυμένου μαγίστρου ἀρχὴν ἐν
 τούτῳ τῷ ἔθνει, Γουβάζῃ τῷ τῶν
 Λαζῶν βασιλεῖ περισκευρασιακῶς τε
 καὶ χαλεπῶς ἔχων, Πέρσαις ἀμο-
 λόγησε λάθρα τοῦτο δὴ ἐνδῶσειν

VIII 10. აფსილები ძველითგანვე
 ლაზთა ქვეშევრდომები არიან. ამ
 ქვეყანაში არის ერთი ციხე, მე-
 ტად მტკიცე, ადგილობრივი მცხო-
 ვრებლები მას წიბილეს უწოდებ-
 ნენ. ლაზთა შორის ერთმა წარჩი-
 ნებულთაგანმა, სახელად ტერდეტ-
 მა, რომელსაც ეგრეთწოდებული
 მაგისტროსის ძალაუფლება ეპყრა
 ამ ხალხში და რომელიც ლაზთა მე-
 ფე გუბაზთახ წაჩხუბებული იყო
 და მასთან უკმაყოფილება ჰქონდა

ფოსა (ქ. ცხ.: „სამეფოსა“) თვსა. ხოლო თვთ უკუე წარვიდა, და შეწვენითა
 ლუთისთა დამორჩილა ნათესავი იგი ტასკუნთა. და მთავარნი მათნი ყოველნი
 შეპყრობილნი წარავლინნა წინაშე იუსტინიანესსა. მერმე (ქ. ცხ.: მერე), მოიქცა
 თვსსავე (ქ. ცხ.: თვსადვე) სამეფოდ» (ქ. ცხ. ჭიჭინაძის გამ. I, 227; საბი-
 ნინი 236). შიოს ბიოგრაფიაში შეტანილი ეს ცნობა საკიროებს ზოგიერთ გან-
 მარტებას. იქ მოხსენებული «კერძოთა ოვსეთისაჲა, საზღვარსა ავაზგასსა, ნა-
 თესავსა ტასკუნთასა» მეტად ბუნდოვან გამოთქმას წარმოადგენს: ტასკუნთა ტომი
 უცნობია (ბროსეს შესაძლებლად მიანიხა მისი დაკავშირება კონსტანტინე პორ-
 ფროგენეტის მიერ De adm. imp. 42 თავში მოხსენებულ Καζαχასთან: H. de
 la G. I 212); «კერძონი ოვსეთისანი» (თუ აქ „ალანეთი“ არაა) არ შეიძლებოდა
 ყოფილიყო «საზღვარსა ავაზგასსა» და ამიტომ საფიქრებელია, რომ აქ ტუქსტი
 იყოს დამახინჯებული. მეორე მხრით, ამ ცნობის ისტორიული ხასი. თის უარყო-
 ვა და მისი ლეგენდარულად ჩათვლა თუნდაც იმ მოსაზრებით, რომ ამ დროს
 ივერიას მეფეები აღარ ჰყავს (532 წლიდან იქ სპარსელები ბატონობენ) და, მაშა-
 სადამე, იუსტინიანე «ფარსმანს, ქართულთა მეფეს», დახმარებისათვის ვერ მი-
 მართავდა, ჩვენ შეუძლებლად მიგვაჩნია. ვინაიდან იუსტინიანეს (527-565 წწ.)
 ერთერთ ლაშქრობაზე შემცველი ცნობა ასურელ მამათა—და კერძოდ შიოს—სა-
 ქართველოში მოლაწვობის დროს (VI საუკუნის შუა წლებს) კარგად ეფარდება
 (შდ. ივ. ჯაფახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I³, 342) და გარდა ამისა
 აფხაზთა საზღვრებში 550 წელს, პროკოპის ზემოთ მოყვანილი ცნობით, მეტად
 მძლავრ შეტაკებას ჰქონია ადგილი ლაზ-ბიზანტიელებსა და მათგან განდგომილ
 აფხაზებს შორის, საფიქრებელია, რომ, როდესაც სიტყვამ მოიტანა, შიოს „ცხო-
 რების“ აღმწერელმა იუსტინიანეს (ე. ი. შიოს თანამედროვის) დროინდელი ეს
 ამბავიც მოიხსენია. ძნელი საფიქრებელია, რომ ქართულ ცნობაში მოხსენებული
 ლაშქრობა, რომლის დროს იუსტინიანეს იბერიისათვის მიუმართავს დახმარების
 გამოსათხოვად, ისეთ ეპიზოდს ეხებოდეს, რომელიც იუსტინიანეს დროინდელ
 ლაშქრობათა აღწერს, პროკოპი კესარიელს, გამორჩა. მაშასადამე, ჩვენი
 ცნობა აფხაზეთში მომხდარ ამბებს ეხება და, რამდენადაც «ავაზგია» (Αβασγία)

τὸ φροσύριον. στρατεύμα τῶν
 Περσῶν ἐπαγόμενος ἐπὶ ταύτῃ τῇ
 πράξει ἐξ Ἀψιδιαν¹ ἦει. καὶ ἐπει
 ἀρχιστῆ τῶν φροσυρίων ἐγένοντο,
 πρῶτον τῶν ἀπὸ τῶν ἑπομέ-
 νων οἱ Λαζαῖς ἐν τῷ περικύβητον
 ἐγένετο, ἐπεὶ οἱ τὸ φυλακτήριον
 ταύτης ἔχοντες ἀπιστεῖν τῷ Λαζῶν
 ἀρχόντι οὐδὲν εἶχον, οὐδὲν μὲν
 ἐξ αὐτῶν ὑποψία ἔχόμενοι. ἔπειτα
 τῶν φροσυρίων ἐπὶ τῶν Λαζῶν
 καὶ ἀπὸ αὐτῶν Μῆδων οὐδὲν Λαζ-
 κῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀψιδιαν¹

ფარულად აღუთქვა სპარსელებს,
 რომ ამ ციხეს გადასცემდა; ის კი-
 დეც წამოუძღვა სპარსთა ჯარს და
 აფსილიაში გაემართა ამ საქმის
 შესასრულებლად. როდესაც ისინი
 ციხეს მიუახლოვდნენ, თვითონ მისი
 მხლებელი ლაზებითურთ დაწი-
 ნაურდა და გალავნის შიგნით შე-
 ვიდა, რადგან ამ ციხის მკველ
 რაზმს არ შეეძლო არ ნდობოდა
 ლაზთა მთავარს. და როდესაც სპარ-
 სთა ჯარი ციხესთან მივიდა, ტერ-
 დეტმა ის შეუშვა. ამიტომ მიღებს
 ეგონათ, რომ მათ არა მხოლოდ

ბერძნული ფორმა, ის ბერძნული წყაროდან მომდინარეობს. და, როგორც პროკოპი კესარიელის მოთხრობაში აფხაზთა წინააღმდეგ ლაშქრობის აღწერა მოცემულია მათი მოსაზღვრე აფსილების ტერიტორიის მდებარეობის აღწერასთან დაკავშირებით, ისე იმ ბერძნულ წყაროში, საიდანაც ქართული ცნობა მომდინარეობს, მოსალოდნელია ყოფილიყო ისეთი გამოთქმა, საიდანაც ქართველს გაეკეთებია «კერძოთა აფსილეთისათა, საზღვარსა აფხაზიასა», რაც შემდეგ დაზნინჯდა გამოთქმად «კერძოთა ოფსეთისათა».

გამოთქმა «ოფსეთისათა» აქ გამართლებული იქნებოდა იმ შემთხვევაში, რომ აქ «ოფსეთად» აღანთა ქვეყანა ივლისხმებოდეს. მაგრამ, ვინაიდან, ჩვენის აზრით, ქართველი ბიოგრაფოსის ცნობა ბერძნულიდან მომდინარეობს, ძნელი საფიქრებელია, რომ იმ მწერალს, რომელმაც ბერძნული ფორმა Αψιδιαν დასტოვა, „აღანთა ქვეყანა“ «ოფსეთად» შეეცვალა: აქაც ის «აღანეთს» დასტოვებდა.

რაც შეეხება იმის შესაძლებლობას, რომ «ქართულეთა მეფეს» (ან „მთავარს“) დახმარება აღმოეჩინა ბიზანტიელებისათვის, იმ დროს როდესაც ქართლში სპარსელები ბატონობდნენ და ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის სამხარეო ომები იყო გაშლილი (პეტრა სპარსელებს უჭირავთ და რომელ სტრატეგოსს ბესსას ალყა აქვს მისთვის შემორტყმული), ამის შესახებ შემდეგს მივუთითებთ. ქართველი ისტორიკოსის ცნობით სპარსელთა ბატონობა ქართლში (ფართო გაგებით) VI საუკუნის შუა წლებში არ ვრცელდება მთელს აღმოსავლეთ საქართველოზე: «ფარსმან დაუწერა მას (ე. ი. სპარსთა მეფეს) მორჩილება და მსახურება, და წარვიდა სპარსთა მეფე. მიერთგან განიყუნეს ნათესავნი ვახტანგ მეფისანი, რამეთუ შვილნი დაჩისანი ჰქსახურებდეს სპარსთა, შვილნი მირდატისნი დაადგრეს მორჩილებასა ბერძენთასა» (მ² დღფ. ქ. ცხ. გვ. 187), ხოლო რამდენიმე წლის შემდეგ «შვილნი ბაკურისნი დარჩეს მთიულეთს კახეთისასა და ნათესავნი მირდატისნი, ვახტანგის ძისანი, რომელნი მთავრობდეს კლარჯეთს და ჯავახეთს, იკინი დარჩეს კლდეთა შინა კლარჯეთისათა. სწუა ყოველი ქართლი, სომხითი და ასფურავანი დაიპყრეს სპარსთა და ჰბრძოდეს ბერძენთა» (იქვე, გვ. 190).

¹) Αψιδιαν L.—²) Τερδατης K.

ἔχεσθαι τότε πρὸς αὐτῶν ἦόντι. οὕτε δὲ Ῥωμαῖοι οὕτε Λαῖοι ἀσ-
 χολίῃ τῇ ἀμφὶ Πέτραν τε καὶ τῷ
 Μήδων στρατῷ πιεζόμενοι Ἀψι-
 λίδις ἐπαμύνειν ἔσχον. ἦν δὲ τις
 γυνὴ τῷ ἄρχοντι τοῦ ἐνταῦθα φυ-
 λακτηρίου, Ἀψιλίᾶ γένος, τῆν
 ἑφιν εὐπρεπῆς μάλιστᾳ. ταύτης
 δε τῆς γυναικὸς ἐκτόπως ἐρασ-
 θείς ἐξᾶπναιῶς ὁ τοῦ Περσῶν
 στρατεύματος ἄρχων τὰ μὲν πρῶ-
 τᾳ πειρᾶν ἤρξατο, ἔπειτα δὲ, ἐπεὶ
 οὐ πρὸς τῆς γυναικὸς οὐδὲν παρὸ-
 χῶρει, βιάζεσθαι μελλήσει αὐ-
 τὴν σὺν δαίμονι ἐνεχείρησεν. αἷς δὲ,
 ὅξῃ θυμοθεῖς ὁ τῆς γυναικὸς
 ἀνήρ, αὐτὸν τε νύκτωρ καὶ τὸς
 εὖν αὐτῷ ἐς τὸ φρουρίον, εἰσελη-
 λυθόταξ ἀπαντας ἐκτείνει παρανά-
 λωμα τῆς τῶν ἄρχοντος ἐπιθυμίας
 πρᾶγενημένους, καὶ τὸ φρούριον, ἔσ-
 χεν αὐτός. Ἀψιλίοι τε Κόλχων
 θεῖα τοῦτο ἀπέστησαν, ἐπικαλῶν-
 τες ὅτι δὴ σφᾶς πρὸς Περσῶν
 κακουμένους προσπεισέσθαι οὐ-
 θαμῆ ἤθελον. ἀλλὰ Γουβίλξης Ῥω-
 μαίων χιλιῶς καὶ Ἰωάννην τὸν
 Θωμᾶ υἱόν, οὐπερ ἑναγχος ἐπεμ-
 νήσθη, ἐπ' αὐτούς ἐπεμψεν· σπ-
 πέρ αὐτούς πολλὰ τιμᾶσσεῶν
 παραγαγέσθαι ἀμαχητὶ ἔσχε καὶ
 Λαζῶν κατηχόους κατεστήσατο
 ἐν αὐτοῖς. τὰ μὲν οὖν ἀμφὶ τε Ἀψι-
 λίδις καὶ Τιβιδίῃ¹ τῷ φρουρίῳ τῆδε
 ἐχώρησεν (H a u r y II, 530 — 532).
 ასე წარმართა აფსილებისა და წიბილის შესახები საქმეები.

ლაზიკე, არამედ აფსილიაც თავის
 ხელში იგდეს. არც რომაელებს და
 არც ლაზებს არ შეეძლოთ დახმარება
 გაეწიათ აფსილებისათვის,
 ვინაიდან ისინი პეტრასთან ძარიან
 შევიწროებული იყვნენ მიდთა ჯარის
 მიერ. იმ მცველი რაზმის
 უფროსს ცოლი ჰყავდა, ტომით
 აფსილი, გარეგნობით მეტად
 მშვენიერი. სპარსთა ჯარის მთავარი
 მისივე სიყვარულით აღიგზნა
 ამ ქალისადმი და ჯერ იწყო ცდა
 ნიბით რაფთანნიბი იგი, ხოლო
 შემდეგ, როდესაც ამ ქალთან ვერ
 რაფერს გახდა, გადაწყვიტა დაუ-
 ყოვნებლივ ძალა ეხმარა მისზე.
 ამით მეტად აღშფოთებულმა ქა-
 ლის ქმარმა ის და მასთან ერთად
 ციხეში შემოსულები ყველანი მო-
 კლა ღამით, რომელნიც, ამიღიარ,
 მთავრის ვნებიანობის მსხვერპლი
 შეიქმნენ, და ციხე თვითონ იგდო
 ხელთ. აფსილები ამიტომ კოლხებს
 გადაუდგენ და ამბობდენ, რომ
 კოლხებმა არ ისურვეს დახმარება
 აღმოეჩინათ მათთვის, როდესაც
 ისინი სპარსელების მხრით განსა-
 ცდელში იყვნენ ჩაყენებული. მაგ-
 რავ გუბაზმა გაგზავნა მათ წინა-
 აღმდეგ ათასი რომაელი და იოანე,
 თომას ძე, რომელიც ახლახან მო-
 ვიხსენიე: იმან თავი მოუქონა მათ
 და უბრძოლველად შესძლო და-
 მორჩილება და ისინი კვლავ ლაზ-
 თა ქვეშევრდომები გახდნენ. აი,
 ასე წარმართა აფსილებისა და წიბილის შესახები საქმეები.

¹) Τιβιδία L.—ხემათაც 131,5; Τιβιδιον L, Τιβιδιον K. აგათიან (IV, 13).
 ამ ციხეს უწოდებს თე ფრურიონ თე Τιβιδίος (HGM II 315, 32).

ბრძოლა პეტრასთან 550 წელს.

[თავში მოთხრობილია, 550 წელს რომ იუსტინიანემ პეტრე პატრიკიოსი გააგზავნა ხოსროსთან საზავო მოლაპარაკებისათვის და კონსტანტინეპოლში რომ ხოსროს ელჩად იზდიგუსნა ჩამოვიდა თავისი ამალითურთ და იუსტინიანესთან. მოლაპარაკება გამართა].

Ἐν μὲν οὖν Βυζαντίῳ ταῦτα ἐπράσσετο. Βέσσαις δὲ παντὶ τῷ Ῥωμαίων στρατῷ Πέτρας ἐς πλείο-
 χίαν καθίστατο. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν ἀμφὶ τὸ τεῖχος δῶρυσσον, ἵνα δὴ καὶ Δαγισθαῖος τὰ πρότερα τὴν δῶρυχα πεπονημένος τὸν περιβόλον ταύτην καθέλειν. ὅτῳ δὲ δὴ ἔνεκα ἐς τὸν αὐτὸν χῶρον ἄρυσσον, ἐγὼ δηλώσω. οἱ τὴν πόλιν τὸ ἐξ ἀρχῆς ταύτην δευμάμενοι, ἐπὶ πέτρας μὲν ἔθεντο ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον τὰ τοῦ περιβόλου θεμέλια, ἐνιαχῆ δὲ καὶ ὑπὲρ χῶματος αὐτὰ ξυμβαινε καίσθαι. ἦν δὲ τις τοῦ τείχους μοῖρα ἐς τῆς πόλεως τὰ πρὸς ἑσπέραν οὖν λίαν εὐρεία, ἧς δὴ ἑκατέρωθεν ἐπὶ πέτρας τινὸς σκληρᾶς τε καὶ ἀμυγχάνου τοῦ περιβόλου τὰ θεμέλια ἐτεκτῆναντο. ταύτην τοίχον τὴν μοῖραν Δαγισθαῖος τε τὰ πρότερα καὶ ταυῶν Βέσσαις δῶρυσσον ἐμῶς οὐκ ἐφείσθη τῆς τοῦ χωρίου φύσεως σφίσι περαιτέρω ἰέναι, ἀλλὰ τὸ τῆς δῶρυχος μῆκος συμμετρούσης τε αὐτοῖς καὶ πρυτανευσούσης εἰκότως. ἦνίκα οὖν Πέρσαι μετὰ τὴν Δαγισθαῖου ἠπαγαγῆν τὸ καταπεπτακὸς τοῦτο τοῦ τείχους ανοικοδομήσασθαι ἤθελον, οὐ κατὰ τὰ πρότερα τὴν οἰκοδομίαν πεποι-

VIII 11. ასე მიმდინარეობდა საქმეები ბიზანტიონში. ბესსას კი რომაელთა მთელი ჯარით პეტრასთვის ჰქონდა ალყა შემორტყმული. რომაელებმა გამოთხარეს კედელთან, იქ. სადაც დაგისთემაც წინათ თხრილი გაკეთა და გალავნის ინაწილი აიღო. თუ რატომ გამოთხარეს იმავე ადგილას, ახიარე განვმარტავ. ეს ქალაქი რომ თავდაპირველად აუშენებიათ, გალავნის საძირკველი მეტწილად კლდეზე დაუფუძნებიათ, ხოლო ზოგან საძირკველი ტაგრუცზე დებულა. იყო ერთი ნაწილი კედლისა, ქალაქის დასავლეთით, არც თუ ძალიან ფართო, რომლის ორივე მხრით ერთ ოღრო-ხოღრო და მოუხერხებელ კლდეზე გალავნის საძირკველი იყო აგებული. სწორედ ეს ნაწილი გამოთხარა წინათ დაგისთემ და აგრეთვე ბესსამაც ახლა, ვინაიდან ადგილის ბუნება ფართო გასაქანს კი არ აძლევდა ამაჲ, არამედ თხრილის სიგრძეს უზოჩავდა მათ და ბუნებრივად განსაზღვრავდა. როდესაც დაგისთეს გაბრუნების შემდეგ სპარსელებმა გადაწყვიტეს კედლის ამ დანგრეული ნაწილის კვლავ აგება, იმათ, წინანდებურად კი არ ააგეს, არამედ შემდეგნაირად: და-

ηται, ἀλλὰ τρόπῳ τοιῶδε. *κάχλη-
κος τὸν κενωθέντα ἐμπλησάμενοι
χῶρον δοκοὺς παχείας αὐτοῦ ὑπερ-
φεν ἐθεντο, ὥσπερ ἐνδελεχέστατα
ξύσαντες ἑμαλάς τε παντάπασι κα-
ταστησάμενοι ἐξέυξαν μὲν ἐς ἀλ-
λήλας ἐς μέγα τι εὖρος, κρηπίδα
δὲ αὐτὰς ἀντὶ θεμελίων ποιησά-
μενοι τοῦ περιβόλου καθυπερφεν
αὐτῶν ἐτεκτῆναντο τὴν οἰκοδομίαν
ἐμπείρως. σπερ οὐ ξυνέντες Ῥω-
μαῖοι ἐνερθεὶν τῶν θεμελίων
πειεῖσθαι τὴν διώρυχα ῥόντο.
καὶ τὸν χῶρον κενώσαντες ἄλον
ἐκ τῶν δοκῶν, ὧν περ ἐπεμνήσθη
ἀρτίως, ἐπὶ πλείστον τῆς γῆς
τὸν μὲν περίβολον κατασεισαι
κατὰ πολὺ ἰσχυσαν, μοῖρά τε
αὐτοῦ βεβαπινάϊως κατεπεπτώ-
κει, οὐ μέντοι οὔτε πη, ἐπὶ θά-
τερα τὸ πεπτωκὸς τοῦτο ἐκλίθη
οὔτε τις αὐτῶ τῶν λίθων ἐπι-
βολῆ ξυνεταράχθη, ἀλλ' ἀκραί-
φνές ἄλον ἐνθεία τι κατὰ βᾶσει
ὥσπερ ἐκ μηχανῆς, ἐς τὸν κενω-
θέντα χῶρον καταβάν ἔσθη, καὶ
τὴν οἰκείαν ἐφύλασσε χώραν, οὐκ
ἐς ὑψος ὅσον τὰ πρότερα, ἀλλ' ἐς
τ. ἦσσον. κενωθέντος οὖν παντὸς
τοῦ τῶν δοκῶν ἐνερθεὶν χώρου
ὑφιζάνειν αὐτὰς ἐνταῦθα ἔν τῇ
ὑπὲρ αὐτὰς οἰκοδομίᾳ πάσῃ ξυ-
νέβη. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις εὐδ' ὡς
ἐσβατὸν ἐγεγόνει τὸ τεῖχος. ὁ
γὰρ τῶν Περσῶν ἑμίλος, ἡνίκα
πολὺς ἦν ἔφ' Ἡμεροῦ ἐνταῦθα
ἦλθε, μέγα τι χρῆμα τῇ πρόσθεν
οἰκοδομίᾳ ἐνθήμενοι ὑψηλὸν ἐσά-*

ცალიერებულად აღილი საიეს
ქვიშით, მის ზემოთ დაალა-
გეს მსხვილი ბოძები, რომლებიც
ზედმიწვევებით გააშალიშინეს და
სრულიად სწორად დადგენილი
ექსტრად სრად დადგენილი
და, ამრიგად რომ გამოიყენეს ეს ბო-
ძები ბალაევრად ნაცვლად გალაგ-
ნის საძირკვლისა, მათ ზემოთ
ააშენეს ნაგები. რომაელებმა ეს არ
იციოდნ და ეგონათ, რომ საძირ-
კვლის ქვემოთ გაჰყავდათ თხრილი,
და, მთელი აღილი რომ დააცა-
ლიერეს იმ ბოძების ქვევით, რომ-
ლებიც ახლახან მოვიხსენიე, შეს-
ტლეს ძალიან შეერყიათ თითქმის
მთელი ზღუდე, მისი ნაწილი კი
ერთბაშად ძირს დაეცა, მაგრამ
ისე, რომ დაცემული ნაწილი არც
მეორე მხარეს მიაწვა, არც ქვათა
წყობა შეიწყა მის გამო, არამედ
ის დაცალიერებულად აღილში დაე-
ცა მთლიანად და შეურყევნულად
ერთგვარი პირდაპირი დაშვებით,
თითქმის მანქანის საშუალებით,
და დაიჭირა თავისივე საკუთარი
აღილი, მართალია არა ისეთ სი-
მაღლეზე, როგორც წინათ, არამედ
უფრო ნაკლებზე. მოხდა ისე, რომ
როდესაც მთელი აღილი ბოძე-
ბის ქვეშ დაცარიელდა, ეს ბოძები
მთელი მათზე აგებული შენობი-
თურთ იქვე დაეშვა. ხოლო რომ-
აელებსთვის კედელი შეუვალი
შეიქმნა, ვინაიდან სპარსელთა დიდ-
მა ბრძომა, — მერმეროესთან ერთად
იქ ხომ დიდძალი სპარსელობა
მისულებო, — წინანდელ ნაგებობას

γαν τὸν περίβολον ἐτεκτίναντο. Ῥωμαῖοι μὲν οὖν, ἐπειδὴ τοῦ περιβόλου τὸ κατασεισθὲν αὐτοῖς ἐστηκὸς εἶδον, διηποροῦντό τε καὶ ἀμηχανία πολλῇ εἶχοντο. οὐτε γὰρ διορυσσεῖν ἔτι ἠδύναντο, ἕς τοῦτο ἀποκεκριμένης τῆς κατώρυχος σφίσι, κριῶ τε χρῆσθαι ὑδαμῆ εἶχον, ἐπεὶ ἐν μὲν τῷ ἀνάγναι ἐπιχομάχουν, ἡ δὲ μηχανὴ αὐτῆ ἐφέλκεσθαι οὐχ οἷα τὲ ἔστιν ὅτι μὴ ἐν χωρίῳ ὀμαλῶ τε καὶ λίαν ὑπίῳ.

Τύχη δὲ τινι ξυνεκώρησεν ἐν τούτῳ τῷ Ῥωμαίων στρατῷ εἶναι βαρβάρων τῶν Σαβείρων¹ ὀλίγους τινὰς ἐξ αἰτίας τοιαύτης. οἱ Σάβειροι ἔθνος μὲν ἐστὶν Οὐννικόν, ὠκηγται δὲ ἀμφὶ τὰ Καυκάσια ὄρη, πᾶμπολυ πληθὸς μὲν ἐσθγαν ὄντες, ἕς ἀρχὰς δὲ πολλὰς ἐπεικῶς διηρημένοι. τούτων δὲ τῶν ἀρχόντων οἱ μὲν τινὲς εἰσι τῷ Ῥωμαίων ἀυτοκράτορι, οἱ δὲ τῷ Περσῶν βασιλεῖ· ἐκ παλαιῶν γνῶριμοι. τοῖν τε βασιλέοιν ἑκάτερος χρυσίον εἰσθῆι τακτὸν τοῖς αὐτοῦ ἐνσπόνδοις προῖεσθαι, οὐκ ἐπέτειον μέντοι, ἀλλ' ἠνίκα ἂν ἐς τοῦτο αὐτὸν ἡ χρεῖα ἐνάγοι. τότε οὖν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῶν Σαβείρων τοὺς οἱ ἐπιτηδείους ἐς τὴν ὀμαχημῶν παρακαλῶν ἐστειλέ τινὰ τὸν τὰ χρήματα πρὸ αὐτοῦς κωμῶντα. ὁ δὲ (πολεμίων γὰρ μεταξὺ ὄντων

ბევრი მიაშენა და ძალიან მაღალი ზღუდე აავო. რომელებმა რომ დაინახეს, რომ ზღუდის შენდრეული ნაწილი კვლავ გაიმართა, ველარაფერი გააწყვეს და სასოწარკვეთილებას მიეცნენ, რადგან მათ არც გამოთხრა შეეძლოთ უკვე, ვინაიდან გვირაბი ეგრე ჩამოეგრათ, და არც კედლის მანქანის გამოყენება, ვინაიდან ისინი დაქანებულ ფერლობზე უკედლავედენ, მანქანაკი შეიძლება მითრეულ იქნეს დავაკებულსა და სრულიად სწორადღილას.

რალაც შემთხვევით რომეელთა ამ ჯარში მოხვედრილა რამდენიმე ბარბაროზი საბირი შემდეგი მიზეზის გამო. საბირები ჰუნთო ტომია, ისინი ცხოვრობენ კავკასიის მთების მახლობლად და მეტად მრავალრიცხოვანნი არიან და გაყოფილი არიან საკმაოდ ბევრ სამთავროდ. ზოგიერთი ამ მთავართაგან რომეელთა თვითმპყრობელს დაახლოვებია ძველთაგანვე, ზოგი კიდევ სპარსთა მეფესა. თითოეულ ამ მეფეთაგანს ჩვეულებად ჰქონდა თავისი მოკავშირეებისათვის განსაზღვრულ ოქროს ბოძება, მაგრამ არა ყოველწლიურად, არამედ როდესაც ამას საჭიროება მოითხოვდა. მაშინ იუსტინიანე კეისარმა თხოვნით მიმართა საბირებს, რომლებიც მას მოკავშირეებად ესაჭიროებოდა, და გაუგზავნა მათ ერთი კაცის ხელით ფული. ამ კაცმა კი ვერ შეესძლო თავისუფლად მისულიყო კავკასიის მთებში.

¹) სპიროვან კ აჯაც და ქვევრისაც.

ἔς ὄρη τὰ Καυκάσια λέγει ξὺν
 τῷ ἀσφαλεῖ ἄλλως τε καὶ χρή-
 ματα ἐπαγόμενος οὐδαμῆ εἶχεν)
 ἀφικνεῖται μὲν παρά τε τὸν Βέσ-
 σαν καὶ τὸ Ῥωμαίων στρατόπε-
 δον, ὅπερ ἔς τὴν Πέτρως πολιο-
 ρκίαν καθίστατο, πὰρὰ δὲ τοῦς
 Σαβείρους πέμψας ἐκέλευσεν αὐ-
 τῶν τινὰς ὅτι τάχιστα τοῦς τὰ
 χρήματα ληψομένους παρ' αὐτὸν
 ἦκειν, οἱ τε βάρβαροι τρεῖς ἀπο-
 λεξάμενοι: τῶν ἐν σφίσιν ἀρχόν-
 των, ξὺν ὀλίγοις τισὶν ἐς Λαζι-
 κὴν εὐθὺς ἔπεμψαν· οἱ δὲ ἐν-
 ταῦθα γενόμενοι ξὺν τῷ Ῥωμαί-
 ων στρατῷ ἔς τὴνδε τὴν τειχο-
 μιχίαν κατέστησαν οὕτοι ἐπεδὴ
 Ῥωμαῖους εἶδον ἀπογόντας τε
 καὶ ἀπορουμένους τὸ παρὲν θέσ-
 θαι, μηχανὴν τινα ἐπετεχνήσαν-
 τρ, οἷα οὔτε Ῥωμαίων οὔτε Περ-
 σῶν τι, ἐξ οὗ γέγονασιν ἀνθι-
 ρωποι, ἔς ἐννοίαν ἦλθε, καίτοι τεχ-
 νῶν μὲν πολὺς ὄμιλος ἐν ἑκατέρῃ
 πολιτείᾳ γέγονέ τε αἰεὶ καὶ τα-
 νῦν ἔστιν. ἔς χρεῖαν δὲ πολλὰκις ἔς
 τὸν πάντα αἰῶνα κατέστησαν τῆς
 μηχανῆς ἑκάτεροι ταύτης, ἔς ἐρύ-
 ματά [τε] τειχομαχοῦντες ἐν χω-
 ρίοις σκληροῖς καὶ δυσβάτοις τισὶ
 κείμενα· ἀλλ' αὐτῶν οὐδενὶ τὸ
 ἐνθύμημα τοῦτο γεγένηται, ὅπερ
 τούτοις δὴ τοῖς βαρβάροις τανῦν
 γέγονεν· οὕτως αἰεὶ προϊόντι τῷ
 χρόνῳ συννεωτερίζειν τῶν πραγ-
 μάτων τὰς ἐπινοίας φιλεῖ τῶν
 ἀνθρώπων ἢ φύσις. κρὶν γὰρ αἰ-
 τοσχεδιάζουσιν οἱ Σάβειροι οὕτοι,

და ფულიც მიეტანა, ვინაიდან
 შუაში მტრები იყვნენ გაბავონე-
 ბერნი, და მოვიდა ბესსასთან და
 რომელთა ჯართან, რომელიც პეტ-
 რას გარემოცვას აწარმოებდა,
 მიუგზავნა საბირებს და სხვოვა-
 ზოგიერთ მათგანს, რომ მალე მი-
 სულიყვნენ მასთან და მიელოთ
 ფული; ბარბაროზებმაც გამოარ-
 ჩიეს თავიანთ მთავრებს შორის
 სამი და რამდენიმე მხლებელი-
 თურთ პირდაპირ ლაზიკეში გამო-
 გზავნეს. ესენი რომ მივიდნენ იქ,
 რომელთა ჯართან ერთად ზღუდის
 მბრძოლობაში ჩაებდნენ. როდესაც
 ამათ დაინახეს, რომ რომაელები
 გაჭირებაში არიან და არ იციან,
 როგორ უშველონ შექმნილ მდგო-
 მარეობას, გამოიგონეს რაღაც მან-
 ქანა, რის მსგავსიც არც რომაელ-
 თაგან და არც სპარსელთაგანს
 ვისმე—მას აქეთ, რაც ადამიანები
 არსებობდენ,—აზრად არ მოსვლია,
 თუმცა ორივე სახელმწიფოში ყო-
 ველთვის დიდი ყოფილა რიცხვი
 ოსტატებისა და ახლაც არის-
 თითოეულ ამ ქვეყანას ხშირად გა-
 მოუყენებია ყოველ უამს მანქანა,
 მკაცრ და ძნელმისავალ ადგილებ-
 ში მდებარე სიმაგრეთა ზღუდეებს.
 შებრძოლებიან; მაგრამ არც ერთს
 მათგანს აზრად არ მოსვლია ის,
 რაც მაშინ ამ ბარბაროზებმა ქმნეს:
 უამთა მსვლელობაში მუდამ ასე
 სჩვევია ადამიანთა ბუნებას ახალ
 გამოგონებათა მოპოვება. ეს საბი-
 რები იყენებდენ ზღუდის მანქანას.
 არა ისე, როგორც ამას ჩვეულებ-

οὐχ ἤπερ εἰώθει, ἀλλὰ καινουρ-
 γήσαντες ἐτέρω τῷ τρόπῳ. οὐ γάρ
 δοκοῦς ἐς τὴν μηχανὴν ταυτην, οὐκ
 ὀρθῶς, οὐκ ἐγκαρσίας ἐμβέβλη-
 νται, ἀλλὰ βίβδους παχείας τινάς
 ἐς ἀλλήλας ξυνδέοντες, καὶ αὐτὰς
 ἀντι τῶν δοκῶν πανταχόθι ἐναρ-
 μοσάμενοι, βρυσαις τε τὴν μηχαν-
 νὴν καλύψαντες κλην τὸ τοῦ κριοῦ
 διεσώσαντο σχήμα, μίαν δοκὸν
 μόνην, ἤπερ εἴθισται, κατὰ μέσην
 τὴν μηχανὴν ἀναρτήσαντες χαλα-
 ραῖς τισιν, ἥσπερ τὸ ἄκρον δξὺ
 γεγεννημένον καὶ σιδήρω περικα-
 λυφθὲν ὥσπερ βέλους ἀκίς ἐμελλε
 συχὰ κατὰ τοῦ περιβόλου ἐμ-
 βάλλεσθαι. οὕτω δὲ κοίφην τὴν
 μηχανὴν ἀπειργάσαντο, ὥστε οὐ-
 κέτι αὐτὴν πρὸς ἀνδρῶν τῶν ἔνδον
 ὄντων ἐφέλκεσθαι ἢ διωθεῖσθαι
 ἀναγκαιον ἐγένετο, ἀλλ' ἄνδρες
 τεσσαράκοντα, εἰ καὶ τὴν δοκὸν
 ἀναστρεῖν τε καὶ κατὰ τοῦ περι-
 βόλου ἐμβάλλεσθαι ἐμελλον, ἔνδον
 τῆς μηχανῆς ὄντες καὶ ὑπὸ τῶν
 βρυσῶν καλυπτόμενοι ἔφερον
 τὸν κριὸν ἐπὶ τῶν ὤμων
 οὐδενὶ π.λ.φ. τρεῖς μὲν οὐ-
 τοι οἱ βίβραροι μηχανὰς τοιαύ-
 τας ἐργάσαντο, τὰς δοκοὺς ξὺν
 τῷ σιδήρῳ ἐκ τῶν κριῶν ἀφελί-
 μενοι, οὓς δὴ Ῥωμαῖοι ἐν πύρα-
 σκευῇ ἔχοντες οὐκ οἶοι τε ἦσαν
 ἐς τὸ τεῖχος ἐφέλκειν. ὑποδόντες
 δὲ αὐτῶν ἐκάστην οὐκ ἦσσαν ἢ
 κατὰ τεσσαράκοντα στρατιῶται
 Ῥωμαῖοι ἀριστὴν ἀπολεχθέντες
 ἕως ἀγχοτάτω τοῦ τεύχους εἶεντο.

როც აქვს აღვილი, არამედ სრულ-
 ლიად ახალი წესით. ამ მანქანაში
 ისინი ბოძებს კი არ სდებდენ,
 სწორად ან მრულედ, არამედ ერთ-
 მანეთთან გადაბმულ მსხვილ ჯოხებს
 და ბოძებს ნაცვლად ყველგან
 ამათ მოაწყობდენ, მთელ მანქანა-
 საც ტყავით დაფარავდენ და ამ-
 ნაირად მალავდენ ზღუდის მანქანას;
 მხოლოდ ერთ ბოძს ჩამოჰკიდებდენ
 მანქანის შუაში, როგორც ეს ჩვეუ-
 ლებრივი იყო, ფომფლე ჯაჭვებით
 და ბოძის ბოლო, გაწვეტიანებული
 და რკინით მოფენილი, ხშირ-ხში-
 რად უშენდა ზღუდეს, ვითარცა ის-
 რის წვერი. იმდენად მსუბუქი გა-
 მოჰყავდათ მათ მანქანა, რომ უკვე
 კი აღარ იყო საჭირო იქაურ კაცებს
 ეთრიათ და ეხიდათ ის, არამედ
 ორმოცი კაცი, რომელსაც უნდა
 აეწია ბოძი და ესროლა ზღუდის
 წინააღმდეგ, მანქანის შიგნით რომ
 იმყოფებოდენ და ტყავით იყვნენ
 დაფარული, სრულიად შეუწყუხებ-
 ლად წაიღებდენ ზღუდის მანქანას
 მხრებზე. ამ სამმა ბარბაროზმა
 გააკეთა ასეთი მანქანები, ბოძები
 რკინითურთ იმ ზღუდის მანქანებს
 გამოაცალეს, რომლებიც რომაე-
 ლებს ჰქონდათ უკვე დამზადებული
 და კედელთან მოთრევა კი არ შე-
 ეძლოთ: თითოეული ასეთი მანქანა
 ჩაიბარა სულ ცოტა ორმოცმა რომ-
 მაელმა ჯარისკაცმა, სავანებოდ
 დარჩეულმა, რომლებსაც ის ზღუ-
 დესთან ახლოს მიიტანეს. თითოეუ-
 ლი მანქანის ორივე მხარეს იდ-
 ვენ სხვა მეომრები, რომელთაც

ἑκατέρωθεν δὲ μηχανῆς ἐκάστης ἕτεροι ἴσταντο, τεθωρακισμένοι τε καὶ κράνεσι τὰς κεφαλὰς ἐς τὸ ἀκριβὲς κεκαλυμμένοι καὶ κοντοὺς ἔχοντες, ὥν περ τὰ ἄκρα σιδηροῖς ἀγκιστροειδέσιν ἐρήρειστο, τοῦτου δὴ παρεσκευασμένων αὐτοῖς ἕνεκα, ὅπως, ἐπειδὴν ἡ τοῦ κριοῦ ἐς τὸν περβόλον ἐμβολῆ ξυγγέη τὰς τῶν λίθων ἐπιβολὰς, τουτοῖς δὴ τοῖς κοντοῖς περιαιρεῖν τε τοὺς ξυγχομένους τῶν λίθων καὶ ἀπορρίπτειν δυνατοὶ εἶεν. Ῥώμαῖοι μὲν οὖν ἔργου εἶχοντο καὶ τὸ τεῖχος ἤδη συχνῆς ταῖς ἐμβολαῖς κατεσεετο, οἱ δὲ τῶν μηχανῶν ἐφ' ἑκάτερα ὄντες τοῖς ἀγκιστροειδέσι κοντοῖς τῶν λίθων τοὺς ξυνταρξομένους ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκοδομίαν ξυνηγῆς ἐρρίπτουν, ἀλώτεσθαι τε ἡ πόλις ἀντίκα δὴ μάλα ἐπίδοξος ἦν. οἱ δὲ Πέρσαι ἐπεγόνον τάδε. Ἕλινον πύργον, ὡσπερ αὐτοῖς ἐκ παλαιοῦ παρεσκευάσθη, καθ' ἑρῆθεν τοῦ περιβόλου ἐτίθειτο, ἀνδρῶν ἔμπλεων τῶν ἐν σφίσι μαχιμωτάτων, ἧλοις τε σιδηροῖς καὶ θώραξι τὰς τε κεφαλὰς καὶ τὸ ἄλλο σῶμα περιβαλόντων. ἀγγεῖα δὲ θεοῦ τε καὶ ἀσφάλτου ἐμπλησθέντες καὶ φαρμάκου, ὡσπερ Μῦδοι μὲν γὰρ φθιν καλοῦσιν, Ἕλληνας δὲ Μηδείας ἔλαιον, πυρὶ τὲ τὰς ὑφάψαντες ἐπὶ τὰς μηχανὰς τῶν κριῶν ἐβαλλον, ὡσπερ ὀλίγου ἐμπιπρῆσαι πᾶσα ἐδέησεν, ἀλλ'

აბჯარი ჰქონდათ ასხმული და თავი ჩაფხუტით დაფარული ზედმიწევნით და ეჭირათ შუბები, რომელთა ბოლოები ანკესისებურ რკინებს ეყრდნობა; ეს კი მათ იმის გულისთვის ჰქონდათ დამზადებული რომ, როდესაც მანქანის სროლა კედელზე ქვათა წყობას შეარყევდა, ამ შუბების საშუალებით შესძლებოდათ მათ შერყეული ქვების განთავისუფლება და ამოძრობა. ასე მოჰკიდეს ხელი საქმეს რომაელებმა და კედელიც ხშირი რტყმისაგან ინძრეოდა, მანქანათა ორსავე მხარეს მდგომნი კი ანკესისებური შუბებით აძრობდნენ შენობებულ ქვებს შენობის წყობიდან და სრულიად მოსალოდნელი იყო, რომ ქალაქი მაშინვე აღებულ იქნებოდა. ხოლო სპარსელებმა ასე მოისაზრეს: ზღუდის ზემოთ მათ დადგეს ხის კოშკი, რომელიც ძველადვე დაემზადებიათ, აავსეს ის საუკეთესო მებრძოლებით, რომელნიც შეჭურვილი იყვნენ რკინის ლურსმნებით და აბჯრით თავზედაც და დანარჩენ სხეულზედაც. მათ აავსეს ქოთნები გოგირდით, ასფალტით და ერთი საწამლავით, რომელსაც მიდიელები ნავთას ერახიან, ელლინნი კი მედეას ზეთს, მოუკიდეს მათ ცეცხლი და ესროდნენ ზღუდის მანქანებს, რომლებიც—ცოტა დააკლდა—თითქმის ყველა გადაიწვა. მაგრამ მანქანებთან მდგომნი, როგორც ნათქვამი იყო, განუწყვეტლად იგერიებდნენ ნასროლს იმ შუბების საშუალებით,

ὅτι παρὰ ταύτας, ὥσπερ μοι ἐρρή-
θη, ἐστῶτες, τοῖς κοντοῖς, ἄν-
περ ἐπεμνήσθη ἄρτίως, ἐνδελ-
χέστατα περιαιροῦντες τὰ βαλλέ-
μενα καὶ περικαθάρνοντες, ἅπαντα
ἐς τὸ ἔδαφος ἐκ τῶν μηχανῶν
εὐθύς ἐρρίπτουν. οὐκ ἐπὶ πολὺ
δὲ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἀντιέζειν
ὑπώπτευσον. τὸ γὰρ πῦρ οὐ προσ-
φάσσειεν ἐνεπίμπρα ἀντίκα, εἰ μὴ
εὐθύσαρὸν ἀποβληθεῖη. ταῦτα μὲν
ρὺν ἐπράσσετο τῆδε.

Βέσπας δὲ αὐτὸς τεύραρισμέ-
νος, καὶ ἅπαν ἐξοπλίσας τὸ στρα-
τευμα πολλὰς ἐς τὸ πεπτωκὸς τοῦ
τείχους προῆγε. καὶ λόγῳ τσοῦ-
τον παρακλιθαρῶνας, ὅσον μὴ ἀμ-
βλῦναι τοῦ καιροῦ τὴν ἀκμήν, ἔρ-
γοις τῆς παρακλεῦσεως τὰ
λοιπὰ ἐνεμίεν. ἀνὴρ γὰρ πλέον
ἢ ἐβδόμηκοντα γειρονὺς ἔτων καὶ
παντάπασιν ἕξωρος ὢν ἦδη πρῶ-
τός ἐπέβη τῆς κλιμακῶς. ἐνταῦθα
μάχη καὶ ἀρετῆς ἐπίδειξις γίνε-
ται Ῥωμαῖοις τε καὶ Πέρσις
ὅταν ἔγωγε κατὰ τοῦτον τὸν χρό-
νον οὐδαμῆ οἶμαι ζυνεχίσθηται.
τὸ μὲν γὰρ βαρβάρων πλῆθος εἰς
δισχιλίους καὶ τριακασίους ἕσθη, ἔ-
στι Ῥωμαῖοι δὲ ἐς ἕξχισχιλίους
ἐπύχταν ὄντες. καὶ αὐτῶν ἕκα-
τέρωθεν ὅσοι οὐ διεφθάρησαν
τραυματῆται σχεδὸν τι γέγονασι
πάντες, ὀλίγοις τε λίαν ἐπ'
ἀμφόροις τοῖς σώμασι περιεῖναι
ἕσθη.

რომლებიც ახლახან მოვიხსენიე-
ასუფთავებდენ და უმაღვე მიწაზე
გადმოჰყრიდენ ხოლმე ყველაფერს.
მანქანებში ჩაცვივნულს. მაგრამ
მათ დიდ ხანს ვერ გაუძლეს ამ
საქმეს; ვინაიდან ცეცხლი, სადაც
კი წაედებოდა, მაშინვე წაეკი-
დებოდა ხოლმე, თუ ის მაშინვე
არ იქნებოდა უკუგდებული. აი ასე
იყო საქმე.

ხოლო ბესსამ, თვითონაც რომ
შეიკურვა და მთელი ჯარი რომ
შეაიარალა, მრავალი კიბე მიუყე-
ნა ზღუდის დაცემულ ნაწილს და
სიტყვით რომ აღაფრთოვანებდა
იმდენად, რომ შემთხვევის ძალა
არ შეესუსტებინა, დანარჩენი წა-
ქეზების საქმეებს მიანდო. ის ხომ
სამოცდაათ წელზე მეტის იყო და
სრულიად დაძაბუნებული, მაგრამ
პირველი შეუდგა კიბეს. აქ რომაე-
ლებსა და სპარსელებს შორის გაი-
მართა ისეთი ბრძოლა და ვაე-
კაცობის გამომჟღავნება, რომლის
მსგავსსაც ამ ჩვენს დროში, ვფიქ-
რობ, არ ჰქონია ადგილი: ბარ-
ბაროსთა სიმრავლე ორიათას სამას
უდრიდა, ხოლო რომაელები ექვს-
ათასამდე იყვნენ. და ამითგან,
ორივე მხრით, ვინც არ დაიღუპა,
თითქმის ყველანი დაჭრილნი აღ-
მოჩნდენ, ხოლო ძალიან მცირეთ-
დენი უვნებელი სხეულით გადაარ-
ჩა.

Ῥωμαῖοι μὲν οὖν τὴν ἀνάβασιν ἐβιάζοντο¹ δυνάμει τῆ πάσης, Πέρσαι δὲ αὐτοὺς πόνῳ πολλῷ ἐπεκρούοντο. ἀμφοτέρωθεν δὲ κτεινομένων πολλῶν οὐ μακρὰν πού ἐγένοντο τοῦ ἀπεῶσθαι τὸν κίνδυνον Πέρσαι. ὠμισμού γὰρ πολλοῦ ἐν τῇ τῶν κλιμάκων ὑπερβολῇ γεγενημένου ἄλλοι τε Ῥωμαίων συχοῖ ἀτε πολεμίοις καθύπερθε οὕσι μαχόμενοι ἔθνησκον καὶ Βέσσας ὁ στρατηγὸς ἐξ τῶ ἔδαφος πεσὼν² ἔκειτο, καὶ τότε δὴ κραυγῆς ἐξαισίας πρὸς ἀμφοτέρων γεγενημένης οἱ μὲν βάρβαροι πανταχόθεν ξυρρέοντες ἐπ' αὐτὸν ἔβαλον, οἱ δὲ δορυφόροι ξυνέστησάν τε σπυδιῇ ἀμφ' αὐτὸν καὶ κράνη μὲν ἐν³ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες, φώρυκας δὲ ἀμπεχόμενοι πάντες, ἔτι μέντοι καθύπερθε ταῖς ἀσπίσι φραξάμενοι καὶ ἐν χρωῶ ξυνιόντες⁴ ἀλλήλους, ὄροφῆς αὐτῶ σχῆμα ἐποίησαν καὶ τὸν τε στρατηγὸν ὡς ἀσφαλέστατα ἔκρυψαν καὶ τὰ βαλλόμενα παντὶ σπένει ἀπεκρούοντο. καὶ πάταγος⁵ μὲν τῶν ἀεὶ πεμπομένων κὼν ταῖς ἀσπίσιν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ὕπλοις ἀποκαλυζομένων⁶

რომაელები ყოველი ღონით ძალითდენ ასელას, სპარსელები დიდ ჯაფას სდებდენ, რომ ისინი მოეგერებინათ. მის შემდეგ რაც ორივე მხრით მრავალი დაიხოცა, სპარსელებმა ის იყო კინ-ლა აი-ცდინეს საფრთხე. დიდი შეხლა-შემოხლა რომ გაიმართა კიბების ზემო ნაწილში; მრავლად დაიხოცნენ რომაელები, რომლებიც ზემოთ-მყოფ მტერს იკგმოიან ებრძოდენ, და სტრატეგოსი ბესსაც მიწაზე დაეცა. მაშინ, ორივე მხრიდან რომ არაჩვეულებრივი ხმაურობა ატყდა, ბარბაროსები ყოველგნით მოზღვაოდენ და ეცნენ მას (ბესსას); ხოლო შუბოსანნი ბეჯითად იდგენ მის ირველივ; თავზე მუზარადით, ყველანი შეაბჯრულნი, და მათ, ერთმანეთთან შემქიდროებულეებმა, ისე მოახურეს ზემოდან ფარები, რომ სახურავის მსგავსი გაუკეთეს და ამნიგარ სტრატეგოსი სრულიად უვნებელად დამალეს; ნასროლებსაც მთელი ძალით იგერიებდენ. დიდ ხმაურს აყენებდა განუწყვეტლივ მოსისინე ისრები, ფარებს და სხვა იარაღს რომ ზედ ატყედბოდა; ყველას

1) ἐβιάζοντο K, ἐβιάζον L.

2) πεσων L, ἐπέσων K.

3) ἐν გამოტραვიბლია L ხელნაწერში

4) ξυνιόντες L, ξυνιόντες K,

5) πάταγος L.

6) ἀποκαλυζομένων βελων L.

πολὺς ἐγεγόνει, κραυγῇ δὲ καὶ ἄσθματι καὶ ταλαιπωρίᾳ ἕκαστος εἶχετο, Ῥωμαῖοί τε ἅπαντες τῆς στρατηγῆς ἀμύνειν ἐν σπουδῇ ἔχοντες ἔβαλον ἐς τὸ τεῖχος, οὐδένα ἀνιέντας καιρὸν, καὶ ταύτῃ τοὺς πολεμίους ἀνέστειλον. τότε δὲ ἡ Βέσσας (οὐδὲ γὰρ ἐξάνιστασθαι εἶχε, τῆς ὀπίσσεως ἀντιστατοσύνης, ἄλλως τε καὶ τοῦ σώματός οἱ οὐκ εὐσταλοῦς ὄντος, ἦν γὰρ οὗτος ἀνὴρ εὐσχυρὸς τε καὶ, ὅπερ ἐρρήθη, ἐσχατογέρων) οὐκ ἐξ ἀμηχανίαν ἐξέπεσε, καίπερ ἐς τοσοῦτον κινδύνου ἦκειν, ἀλλὰ βουλεύεται τι ἐκ τοῦ ἀφγιδίου, ὅπερ αὐτὸν τε καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα διασώσασθαι ἔσχε. τοῖς γὰρ δορυφόροις ἐπέστελλε σῦρειν τε αὐτὸν ἐκ ποδὸς καὶ ὡς ἀπωτήτω τοῦ τεῖχους ἐφέλκειν. οἱ δὲ κατὰ ταῦτα ἐποίουν. καὶ αὐτὸν οἱ μὲν ἔσυρον, οἱ δὲ ξὺν αὐτῷ ὑπεχώρουν, τὰς μὲν ἀσπίδας ὑπερθεῖν ἐπ' ἀλλήλους ἔχοντες, τσαύτην δὲ ποιοῦμενοι βᾶδισιν, ὅσόν ἐκείνος ἐσύρετο, ὡς μὴ ἀπαρὰ κίλυπτος γεγὼνὼς πρὸς τῶν πολεμίων βληθῆιη. ἐπειδὴ δὲ ὁ Βέσσας ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγεγόνει, ἐξάνιστατό τε καὶ παρακλευσάμενος ἐπὶ τὸ τεῖχος ἦει, τῆς τε κλίμακος ἐπιβατεύσας ἀμύει ἐπὶ τὴν ἀνάβασιν ἕρμητο. ἐπισπόμενοι δὲ Ῥωμαῖοι πάντες ἔργα ἐς τοὺς πολεμίους ἐπαδεικνυντο ἀρετῆς ἄξια. περίφοβοί τε γενόμενοι Πέρσαι καὶ ξὸν σφίσι τινα τοὺς ἐναντίους δι-

აწუხებდა ხმაურობა, ოხვრა და ბელშავობა. რომაელები ყველანი სტრატეგოსის გადარჩენით ასულდგმულებულნი, ესროდენ ზღუდეს, ისე რომ დროს არ აცდენდენ, და ამრიგად აბრკოლებდენ მოწინააღმდეგეს. მაშინ ბესსა (მას ხომ წამოდგომა არ შეეძლო, რადგან საქურველი ამის ნებას არ აძლევდა, სხვათა შორის ტყანი არც თუ მსუბუქად ჰქონდა შეიარაღებული, თვითონაც ხორციანი კაცი იყო და, როგორც ნათქვამია, უამბიწურული) სასოწარკვეთილებას კი არ მიეცა, თუმცა ამისთანა საფრთხეში იყო ჩავარდნილი, არამედ უცბად რაღაც მოისაზრა, რითაც თავისი თავიც და რომაელთა საქმეებიც გადაარჩინა. შუბოსნებს უბრძანა გაეთრიათ იგი ფეხით კედლის იქით, რაც შეიძლებოდა შორს. ისინიც ასე მოიქცნენ. ზოგნი იმას მიათრევდენ, ზოგნიც მასთან ერთად უკან იხევდენ და ფარებიც ზემოდან ეჭირათ ერთიმეორეზე; ესენი მიდიოდენ იმისდა კვალად, როგორც ბესსას მიათრევდენ, რათა ეს დაუფარებელი არ დაჩინილიყო და მტრის მიერ არ ყოფილიყო განგმირული. როდესაც ბესსა უვნებელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, წამოდგა, წააქეზა თაღისიანი და გასწია ზღუდისაკენ, ფეხი შესდგა კიბეზე და კვლავ შეუდგა ასვლას. რომაელები ყველანი გაჰყვნენ მას და გამოაჩინეს მტრის წინააღმდეგ ვაჟაკობის ღირსი საქმეები. თავზარდაცემულ-

ὄνομα ἦτον, ἕπως συσκευασμένοι
 ἀπαλλάσσωνται τὴν πόλιν ἐνδόντες.
 Βέσσας δὲ δολῶσεις αὐτοὺς ἐπιτε-
 χνάσασθαι ὑποτοπάζων, ἕπως με-
 ταξὺ κρατύνωνται τὸ τοῦ περιβόλου
 ὀχύρωμα, τὴν μὲν ξυμβολὴν κα-
 ταπαύειν ἔφη οὐχ οἶδός τε εἶναι,
 τοὺς δὲ ἀμφὶ τῆ ἑμολογίᾳ βου-
 λομένους αὐτῶν ξυγγενέσθαι, τῶν
 στρατοπέδων μαχομένων, οὐδὲν τι
 ἦσσαν εἰς ἑτέραν τινὰ ξὺν αὐτῶ
 εἶναι τοῦ τείχους μοῖραν, δεῖξας
 τι χωρίον αὐτοῖς. τῶν δὲ οὐκ
 ἐνδεχομένων τὸν λόγον γίνεται μὲν
 αὐμὴς καρτερὰ τις μάχη καὶ ἄμυ-
 σμὸς πολὺς, ἔτι δὲ ἀγχαμάλου
 τῆς ξυμβολῆς οὕσης ξυνηγέχθη
 τὸ τείχος ἑτέρωθι, οὐπερ διορύ-
 ξαντες Ῥωμαῖοι πρότερον ἔτυχον,
 ἔξαπιναίως καταπαεσεῖν. ἐνταῦθα
 οὐν πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων ξυνέρ-
 ρεον. καὶ Ῥωμαῖοι μὲν. πληθίει
 τοὺς πολεμίους παρὰ πολὺ ὑπε-
 ραίροντες, καίπερ δίχα διγρημένοι,
 πολλῶ ἔτι μάλλον βᾶλλοντές τε
 καὶ ἄμυοντες καρτερώτατα τοῖς
 ἐναντίοις ἐνέχειντο. Πέρσαι δὲ
 οὐκέτι ἑμοίως ἀντείχον, ἑκατέρω-
 θι βιάζόμενοι, ἀλλὰ διαιρεθεῖσα ἡ
 ὀλιγανθρωπία ἐς ἀμφο τὰ μέρη
 διαφανῆς ἦν. οὕτω δὲ πονουμένων
 ἔτι τῶν στρατευμάτων καὶ οὕτε
 Περσῶν ἀποκρούεσθαι δυναμένων
 ἐγκειμένους σφίσι τοὺς πολεμίους
 οὔτε Ῥωμαίων βιάζεσθαι παντῶπα-
 σι τὴν εἴσοδον οἶων, νεανίας ἀνὴρ,
 Ἄρμένιος γένος Ἰωάννης ὄνομα,
 Θωμαῦ υἱός, οὐπερ ἐπίκλησιν ἐκχ-

მა სპარსელებმა სთხოვეს მოწინა-
 აღმდეგეებს ცოტა დრო მიეცათ
 მათთვის, რომ აბარებულყვნენ,
 ქალაქი მგნისთვის ჩაებარებინათ
 და წასულიყვნენ. ბესსას ეკვი დაე-
 ბადა, რომ ისინი რალაც ვერაგო-
 ბას აწყობდენ, რათა ამასობაში
 ზღუდის სიმაგრე განემტკიცები-
 ნათ, და უთხრა: შეუძლებლად
 ვთვლი შეტაკების შეჩერებას, ხო-
 ლო შეთანხმების მსურველებს შეუ-
 ძლიათ ჩემთან მოვიდენ—ჯარების
 ბრძოლის დროსვე,—ჩემთან ერთად
 წამოვიდენ ზღუდის რომელსამე
 სხვა ადგილასო, და კირიცი უჩვენა
 მათ ერთი ადგილი. რადგან სპარ-
 სელებმა ეს პირობა არ მიიღეს,
 კვლავ გაიმართა უფრო მძაფრი
 ბრძოლა და დიდი შეხლა-შემოხლა;
 შეტაკება რომ ჯერ კიდევ ორივე
 მხრისათვის თანაბარის წარმატე-
 ბისა იყო, მოხდა ისე, რომ მოუ-
 ლოდნელად ჩაინგრა კედელი სხვა
 ადგილას სწორირ. იქ, სადაც რომ-
 მაელებმა წინათ გამოთხარეს. ამ
 ადგილს მრავალი ხალხი მოაწყდა
 ორივე მხრიდან. და რომაელებიც,
 რომელნიც მტერს ბევრად სპარ-
 ბობდენ რიცხვით—თუშცა ორად
 იყვნენ გაყოფილი,—ბევრად უკე-
 თესადაც ისროდენ და ძლიერადაც
 უტევდენ, ეძგერნენ მოწინააღმ-
 დეგეებს. სპარსელები კი უკვე ვე-
 ლარ უძლებდენ წინანდებურად
 ვინაიდან ორივე მხრით აწვებო-
 დენ, და მათი მცირერიცხოვნებაც,
 ორ ნაწილად გაყოფილი, ნათელი
 იყო. ასე ორივე ბანაკის ჯარი

λουν Γούζην, τὰ μὲν καταπεπ-
 τωκότα τοῦ περιβόλου καὶ τοὺς
 ἐνταῦθα ἄμισμοις εἶασεν, Ἀρμε-
 νίων δὲ τῶν οἱ ἐπομένων ἐπαγα-
 γόμενος ὀλίγους τινὰς διὰ τοῦ
 κρημνῶδους, ἥπερ ἅπαντες τῆν
 πόλιν ἀνάλωτον εἶναι ὑπᾶπτευσον,
 βιασόμενος ἀνέβη τοὺς ταύτην
 φρουρούς. κατὰ τὴν τὰς ἐπάλξεις
 γεγόμενος ἓνα Περσῶν τῶν τῆδε
 ἄμυνομένων, ὅσπερ μαχιμώτατος
 ἐδόκει εἶναι, δόρατι ἔκτεινεν. ἐσ-
 βατόν τε Ῥωμαίους ξυγηγέχθη
 τρόπῳ τοῦδε.

Πέρσαι, οἱ ἐν πύργῳ τῷ ξυ-
 λίνῳ ἐστήκεσαν, μέγα τι χρεῖμα
 τῶν πυρφόρων ἀγγείων ὑφῆψαν,
 ὅπως τῶν βαλλομένων τῷ περιόντι
 καταφλέξαι αὐτοῖς ἀνδράσι τὰς
 μηχανὰς οἷοί τε ἦσιν, οὐ δυνα-
 μένων τῶν ἀμυνομένων ἅπαντα
 τοῖς κοῦτσῃς διαψέσειν. πνεῦμα
 δὲ νότου σκληρόν τε καὶ ὑπερ-
 φύς ἄγαν ἐξαιπιναιῶς ἐξ ἐναντί-
 ας αὐτοῖς ξὺν πολλῇ πύργῳ ἐπιπε-
 σόν, τῶν τοῦ πύργου σκιδῶν ἀμη-
 γέπη μίαν ἦψατο. οὐ δυναμένων δὲ
 αὐτῶν τῶν ἐνταῦθα Περσῶν (πῶ-
 νη γὰρ καὶ θορόσῳ καὶ ὄξει καὶ
 ταραχῇ ἀμέτρῳ εἶχοντο ἅπαντες,

რომ გაჭირვებაში იყო და ვერც
 სპარსელებს მოეხერხებინათ მათზე
 მოწოლილი მტრის უყუდლება,
 ვერც რომაელებისთვის ხდებოდა
 შესაძლებელი მთლიანად აეღოთ
 შესავალი, ერთმა ახალგაზრდამ,
 ტომით არმენიელმა, სახელად იოან-
 ნემ, თომას-ძემ, რომელსაც მეტსა-
 ხელად გუზე ერქვა, დაანება თავი
 ზღუდის ჩამონგრეულ ნაწილს და
 იქაურ შეხლა-შემოხლას, რამდენი-
 მე მისი მხლებელი არმენიელი-
 თურთ გაემართა იმ ციცაბო აღ-
 გილისაკენ, სადაც ყველას აზრით
 ქალაქი დაუძლეველი უნდა ყოფი-
 ლიყო და აქ მყოფი მოდარაჯენი
 დაამარცხა. ციხის ნიკბინაზე რომ
 ავიდა, შუბით მოკლა ერთი იქ
 მცველი სპარსელთაგანი, რომელიც
 ყველაზე უფრო მამაცი მეომარი ჩან-
 და. აი, ამგვარად გახდა შესაძლე-
 ბელი რომაელების შესვლა ციხეში.

იმ სპარსელებმა, რომლებიც ხის
 კოშკში იდგნენ, აუარებელი ცეც-
 ხლისმტე ქოთანნი ანთეს, რათა
 ნოქარბეზული სროლით მათ შეძ-
 ლებოდათ მანქანებისა და მათი
 მმართველების გადაწვა, მცველე-
 ბი კი მოკლებული ყოფილიყვნენ
 საშუალებას ყველა ნასროლი მოე-
 გერებინათ შუბაკების საშუალე-
 ბით. მავრამ უცებ მოწინააღმდეგე
 მხარიდან სამხრეთის საშინელი
 ქარი დიდი ხმაურით ეკვეთა მათ
 და კოშკის ერთი ფიცარი გა-
 დაწვა რალაცნაირად. სპარსელები
 იქ მყოფნი, მაშინვე ვერ გაერ-
 კვნენ ამაში (საქმეში იყვნენ გარ-

ἢ τε ἀνάγκη αὐτοῖς παρηγεῖτο τὴν αἰσθησιν) ἢ φλδξ κατὰ βραχὺ ἀιρομένη τῆρ τε τῆς Μηδείας ἐπωνύμω ἐλαίῳ καὶ οἷσπερ ἄλλοις ἐξήρτυτο τὸν πύργον ἔλον καὶ Πέρσας τοὺς ἐνταῦθα ἐνέπρησεν. ἐξηγηθρακωμένοι τε ἅπαντες ἔπεσον, οἳ μὲν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, οἳ δὲ τούτου ἐκτὸς, ἴσα δὲ, αἳ τε μηχαναὶ καὶ οἳ ἀμφ' αὐτάς 'Ρωμαῖοι ἐστήκεσαν' οὕτω δὲ καὶ οἳ ἄλλοι 'Ρωμαῖοι, ἔσοι δὲ ἐς τοῦ περιβόλου τὰ καταπεπτωκότα ἐμάχοντο, ἐγδιδόντων σφίσι τῶν πολεμίων ἕς τε ὀλιγωρίαν ἐμπεπτωκότων, ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐγένοντο, καὶ κατ' ἄκρας ἢ Πέτρα ἐξίλω. τῶν μὲν οὖν Περσῶν ἐς πεντακοσίους ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἀναδραμόντες καὶ τὸ ἐκείνη καταλαβόντες ὀχυρωμα ἡσυχῆ ἔμενον, τοὺς δὲ ἄλλους 'Ρωμαῖοι, ἔσους οὐκ ἔκτειναν ἐν τῇ ξυμβολῇ, ἐζώγρησαν ἅπαντας ἐς τριάκοντα καὶ ἐπτακοσίους μάλιστα ὄντας. καὶ αὐτῶν ἐκτὸς μὲν καὶ δέκα ἀκραιφνεῖς εὗρον, οἳ δὲ λοιποὶ ἅπαντες τραυματῆαι ὄντες ἐτύγγανον. ἔπεσον δὲ καὶ 'Ρωμαίων πολλοὶ τε καὶ ἄριστοι, καὶ Ἰωάννης ὁ Θωμᾶ υἱὸς, λίθῳ τὴν κεφαλὴν ἐν τῇ ἐς τὴν πόλιν εἰσόδῳ πρὸς τοῦ τῶν βαρβάρων βληθεὶς ἔργα τε θυμαστὰ ἐς τοὺς πολεμίους ἐπιδειξάμενος.

თული და შიშსა და შფოთს მოეცვა ისინი, თანაც გაჭირებულ მდგომარეობას შეცნობის უნარი წაერთმია მათთვის), ალი თანდათან მოედო და მედეას სახელით ცნობილი ზეთისა და სხვა მომარაგებულ ნივთიერებათა წყალბით მთელი კოშკი და იქ მყოფი სპარსელები გადაწვა. ასე დაიწვენ ისინი ყველანი და დაილუბნენ, ზოგნი ზღუდის შიგნით, ზოგნი მის გარეთ, სადაც მანქანები და მათი მმართველი რომაელები იდგენ; დანარჩენი რომაელებიც, რომლებიც ზღუდის ჩამონგრეულ ნაწილთან იბრძოდნენ და რომლებსაც ილაჯწართმეული მოწინააღმდეგენი დანებდნენ, ზღუდის შიგნით შევიდნენ და პეტრაც საბოლოოდ იქმნა აღებული. სპარსელთაგან დაახლოვებით ხუთასი კაცი აკროპოლისზე ასულიყო, მოკალათებულებიყვნენ იქ გამაგრებულ ზღვილას და მშვიდად აყოვნებდნენ, დანარჩენები კი—ვინც კი შეტაკების დროს არ მოუკლავთ—რომაელებმა ყველანი დაატყვევეს, დაახლოვებით შვიდას ოცდაათი კაცი. ამათგან მხოლოდ თვრამეტი იპოვეს სალი, დანარჩენები კი ყველანი დაჭრილნი აღმოჩნდნენ. რომაელთაგანაც დაილუბნენ ბევრნიც და საუკეთესონიც, მათ შორის იოანეც, თომას ძე, რომელსაც ქალაქის შესავალში ერთმა ბარბაროსმა ქვა მათხვედრა თავში; საკვირველი საქმეები გამოაჩინა იოანემ მტრის წინააღმდეგ.

Τῇ δὲ ἐπιγενομένῃ ἡμέρᾳ Ῥωμαῖοι τῶν βαρβάρων τοὺς τὴν ἀκρόπολιν καταλαβόντας πολιορκούντες λόγους προὔφερον, τὴν τε σωτηρίαν αὐτοῖς προτεινόμενοι καὶ τὰ πιστὰ δῶσειν ὑπὲρ τούτων ὁμολογοῦντες, ταύτῃ Πέρσας κάραιδοκούντες σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρεῖν σφίσιν. οἱ δὲ αὐτῶν οὐκ ἐνδεχόμενοι τοὺς λόγους ἐς ἀντίστασιν εἶδον, καίπερ οὐκ ἐπὶ πολὺ ἀνψέξιν τῇ ταλαιπωρίᾳ οἰόμενοι, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν θανάτωντας. Βέσσας δὲ αὐτοὺς ἀποστησῆαι τῆς γνώμης ἐθέλων ἀντικαταστησάι τε ἐς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιθυμίαν, τῶν τινὰ Ῥωμαίων στρατιωτῶν ὡς πλησιαίτατα αὐτοῖς ἰέναι κελεύει παραίνεσιν τέ τινα ἐς τοὺς ἀνθρώπους ποιῆσασθαι, θηλώσας ἕσα δὴ ἐς αὐτοὺς εἰπεῖν βούλοιο (Hauriy II, 536—547, 12).

Πέρσαι δὲ τοὺς λόγους οὐδὲ ἕσον ἀκοῆν δέχεσθαι ἠθέλον, ἀλλ' ἐθέλωκα φούντες ὅτι δὴ οὐκ ἐπαίτοιεν προσεπειοῦντο. καὶ τότε, τοῦ στρατηγοῦ ἐγχελευσαμένου, Ῥωμαῖοι πῦρ τῇ ἀκρόπόλει ἐμβέβληνται, τῷ τρόπῳ τούτῳ ἐνδῶσειν τὰ σώματα σφίσι τοὺς πολεμίους οἰόμενοι. τῆς δὲ φλογὸς ἐπὶ μέγα χωρούσης οἱ βάρβαροι, τοῦ πάθους αὐτοῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντος, ἐξεπιστάμενοι ὅτι δὴ σφί-

VIII 12. მეორე დღეს რომელებმა ალყა შემოარტყეს აკროპოლისზე მოკალათებულ ბარბაროსებს და წინადადება მისცეს დანებდნობიდან: ალუთქვეს მათ უზენაბლობა და ამის შესახებ სრული პირობა მისცეს, და ამ გზით ფიქრობდნ ისინი, რომ სპარსელები მათ დანებდებოდნ. სპარსელებმა კი არ მიიღეს იმათი წინადადება და გადაწყვიტეს წინააღმდეგობა გაეწიათ: თუმცა არ ფიქრობდნ, რომ დიდ ხანს გაუძლებდნ გაჭირებას, მაგრამ გადაწყვეტილი ჰქონდათ ვერცხურად მომკვდარიყვნენ. ხოლო ბესსას უნდოდა გადაეთქმევინებინა მათთვის ეს გადაწყვეტილება და ამ გარეყვირილისათვის დაეპირისპირებინა სიცოცხლის შენარჩუნების სურვილი, ამიტომ მან უბრძანა ერთ რომელ ჯარისკაცს მიახლოვებოდა რამდენადაც შეეძლო სპარსელებს, მათთვის ქება შეესხა და გადაეცა მათთვის, რისი თქმაც ბესსას სურდა...

სპარსელებს არც კი სურდათ მოესმინათ ეს სიტყვები, ყურები დაიცეს და ამით მიუთითეს, რომ არ უნდოდათ მოსმენა. მაშინ, სტრატეგოსის ბრძანებით, რომელებმა ცეცხლში გახვიეს აკროპოლისი: ისინი ფიქრობდნ, რომ ამ გზით მოწინააღმდეგეებს აიძულებდნ მათ დანებდებოდნ. ცეცხლი რომ გაძლიერდა და უბედურება თვალწინ დაინახეს, ბარბაროსები კარგად მიხვდნ. რომ ისინი სულ-

σιν αὐτίκα δὴ μάλα τετεφρώσθαι
 ξυμβήσεται: ἐλπίδα σὺδ' ἐμίαν ἔχον-
 τες, οὐδὲ εἰδότες καθ' ἕ τι σω-
 θήσονται. ἀμυνόμενοι, σὺδ' ὡς
 ὑποχείριοι τοῖς πολεμίοις γενέσθαι
 ἤθελον, ἀλλὰ ξὺν τῇ ἀκροπόλει εὐ-
 θύς ἀπαντες, θάυμαζόντος τὰ
 ποιούμενα τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ,
 καταπλεγόμενοι διεφθάρησαν. δι'
 ὄσης τε σπουδῆς ὁ Χοσρόης Λα-
 ζικὴν ἤγε, τῆνικαδὲ φανερόν γε-
 γονεν ὅς γε στρατιώτας μὲν τῶν
 πάντων λογισμάτων ἀπολεξάμε-
 νος ἐν τῷ τῆς Πέτρας κατεστή-
 σατο φυλακτηρίῳ, ὅπλα δὲ κα-
 τέθειτο τῶσ' αὐτὰ τὸ πλῆθος, ὥστε
 ληΐσασμένων αὐτὰ Ῥωμαίων στρα-
 τιστῶν ἐκάστω πέντε ἑνὸς ἐπι-
 βαλεῖν σκευήν, καί τοι κἂν τῇ
 ἀκροπόλει πολλὰ καθίηται ξυνέβη.
 εὐρήναι δὲ καὶ σίτου καὶ τεταρι-
 χευμένων κρεῶν μέγα τι χρῆμα
 καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ὅσα
 δὴ ἔμελλε πενταετὲς τοῖς πωλοῦ-
 κομένοις πᾶσιν ἐπαρξέσθαι. εἶνον
 δὲ οὐκ ἔτυχον ἐνταῦθα καταθέ-
 μενοι Πέρσαι, πλὴν γε ὅτι τὸν τε
 θξίνην καὶ διαρκῆ κύαμον. ἐπεὶ
 δὲ καὶ ὑδωρ ἐκ τοῦ ὄχετος ἐπιρ-
 ρέειν ἐνταῦθα Ῥωμαῖοι εὗρον, ἐν
 θάσῳ μὲν μεγάλῳ γενόμενοι διηπο-
 ρῶντο, ἕως τὸν πάντεχ λόγον ἀμφι-
 τοῖς κρυφίοις ὄχετοῖς ἔμαθον. ὅ-
 τι δὲ τοῦτ' ἔστιν αὐτίκα δηλώσω.

მალე ფერვლად იქცეოდნენ, და
 დაკარგეს ყოველგვარი იმედი და,
 რადგან ხსნას არსაიდან ხელავდენ
 და არც მტრის ხელში ჩავარ-
 დნა სურდათ, ყველანი, აკრო-
 პოლისთან ერთად ცეცხლმოდე-
 ბულნი, მაშინვე დაიღუპნენ: რო-
 მელთა ჯარი გაკვირვებას მიეცა
 მომხდარი ამბის გამო. მაშინ ნა-
 თელი ვახდა, თუ რაოდენ მნიშ-
 ვნელობას აძლევდა ხოსრო ლაზი-
 კეს: მას ყველაზე უფრო სახელო-
 ვანი ჯარისკაცები გამოერჩია და
 პეტრას მცველ რაზმში დაენიშნა;
 იარაღიც იმდენი გამოეგზავნა,
 რომ, როდესაც ის რომაელებმა
 ხელთ იგდეს. როგორც ნადავლი,
 თითოეულ ჯარისკაცს ხუთი კაცის
 საქურველი შეხვდა, თუმცა აკრო-
 პოლისზეაც ბევრი იარაღი აღმო-
 ჩნდა დამწვარი. უამრავი აღმოჩნდა
 იქ პური, დამარილებული ხორცი
 და სხვა. სურსათიც: ალყაშემორ-
 ტყმულთ ის ხუთი წლის განმავ-
 ლობაში ეყოფოდათ. ხოლო ღვინო
 სპარსელებს იქ არ მოუმარაგებიათ:
 მკვავე ღვინო და ლობიოც, საკმაო
 რაოდენობით, მომარაგებერი ჰქონ-
 რათ. როდესაც რომაელებმა აქ
 წყალსადენიდან გადმომდინარე
 წყალიც იპოვეს, დიდ გაკვირვებას
 მიეცნენ და ვერ ვარკვეულყვნენ,
 სანამ არ შეიტყეს საიდუმლო არ-
 ხების ამბავი. თუ რაში მდგომარ-
 ეობს ეს ამბავი, ახლავე განვმარ-
 ტავ.

Ἡνίκα Πέτρων ὁ Χουρὸς ἐλὼν
 τῆδε τὸ φυλακτήριον κατεστήσατο,
 εὖ εἰδὼς ὡς Ῥωμαῖοι προσεδρεύ-
 σουσι μὲν αὐτῇ μηχανῇ πάση,
 εὐθύς δὲ διελεῖν τὴν ὀχετχωγίαν
 μελλήσει εὐθεμῆ. εγχειρήσουσιν,
 ἐπενόει τοιζδε. τοῦτο δὲ τὸ ὕδωρ,
 ὅπερ ἐς τὴν πόλιν εἰσῆγεται, ἐς
 τρεῖς διελὼν μοίρας κατῶρυχά τε
 βαθεῖαν κομιδῇ ποιησάμενας, οχε-
 τ. ὑς ἐτεκτῆνατο τρεῖς, τὸν ἕνα
 μὲν κάτω ἐς τῆς κατῶρυχος ταύ-
 τῆς τὰ ἔσχατα, κόπρω καὶ λίθοις
 καλύψας ἄχρι ἐς τὰ τῆς κατῶ-
 ρυχος μέσση ἐνταῦθα, τε κρύψας
 πὸν δεύτερον, ὑπερθεῖν τὸν τρίτον
 ἐδεῖματὸ, ὑπὲρ γῆς τε ὄντα καὶ ὄρα-
 τὸν πᾶσιν ὥστε τριώροφον κεκρυμ-
 μένως τὸν ὀχετὸν εἶναι. ὡνπερ οὐ
 ξυνέντες κατ' ἀρχὰς τῆς πολιορκί-
 ας Ῥωμαῖοι τοῦτον δὲ τὸν διαφανῆ
 ὀχετὸν διελόντες, ἐπίπροσθεῖν τε
 οὐκ ἐπεξαγαγόντες τὸν ἐπὶ δῶρυχι
 πόνον, ἀλλὰ τοῦ ἔργου πρὸ τῆς ἐν-
 θένδε ἀπωλείας ἀποπαυσάμενοι, ὤ-
 ντο ἐνδεῖν τοῖς πολιορκουμένοις τὸ
 ὕδωρ, σφαλλοσῆς αὐτοῖς τὴν διό-
 νοιαν τῆς παρὰ τὸ πνεῖσθαι ὀλι-
 γωρίας. τῆς δὲ πρὸσεδρείας μη-
 χουμένης, τῶν τινὰς πολεμίων
 λαβόντες Ῥωμαῖοι ἔμαθον ἐκ τοῦ
 ὀχετῶν τοῦς πολιορκουμένους ὑδ-
 ρέσεσθαι. κατερύξαντες τοῖνον τὸν
 χῶρον εὐρίσκασι τὸν δεύτερον
 ὀχετὸν ἐνταῦθα πη ὄντα, καὶ τοῦ-
 τον διελόντες αὐτῶν φογνι ταύτη
 πᾶσαν κατεργάσθαι. τῶν πολε-
 μίων τὴν δύναμιν, οὐδὲ τοῖς δευ-

როდესაც ხოსრომ პეტროს აიღო
 და იქ მცველი რახში ჩააყენა, მან
 კარგად იცოდა, რომ რომაელები
 ყოველი ღონით ეცდებოდნენ მის
 გარემოცვას და მაშინვე დაუყო-
 ნებლივ შეეცდებოდნენ წყალსადე-
 ნის გადაჭრას, და ამიგომ მოისახ-
 რა შემდეგი. ის წყალი, რომელიც
 ქალაქში შემოდის, სამ ნაწი-
 ლად გაჰყო, საკმაოდ ღრმა თხრი-
 ლი ამოიღო და ჩააშენა სამი მი-
 ლი: ერთი ქვემოთ, თხრილის ძირ-
 ში, რომელიც მან ნეხეთა და
 ქვევით დაფარა შუა თხრილამდე;
 აქვე მეორე მიღი ჩარგა და დამალა,
 ხოლო ზედ მესამე დააშენა, მიწის
 ზემოთ და ყველასათვის დასახა-
 ვად. ამრიგად, არხი, ფარულად,
 სამსართულიანი გამოვიდა. თავდა-
 პირველად, ალყა რომ შემოარტყეს,
 რომაელებმა ეს არ იცოდნენ და
 ის მილი რომ გადაჭრეს, რომელიც
 ჩანდა, მეტი კი აღარ გაუგრძელე-
 ბიათ მუშაობა თხრილში, არამედ
 შეწყვიტეს მუშაობა, სანამ შემდეგ
 მილს მიაღწევდნენ, და ფიქრობდნენ,
 რომ ალყაშემორტყმულნი უწყლოდ
 დარჩენ: შეცდომაში ჩავარდნენ იმის
 წყალობით, რომ მუშაობა უთავ-
 ბლოდ ჩაატარეს. გარემოცვა რომ
 გაგრძელდა, რომაელებმა ტყვედ
 ჩავარდნილი სპარსელებისაგან შეი-
 ტყეს, რომ ალყაშემორტყმულე-
 ბი წყალსადენიდან ლებულობდნენ
 წყალს. და, აი, მათ გათხარეს მი-
 წა და აღმოაჩინეს იქ მეორე მი-
 ლი, მაშინვე გადაჭრეს ის და ფი-
 ქრობდნენ, რომ ამით მათ საბო-

τέρους ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν διδασκαλίᾳ παιδευθέντες τὰ πρότερα. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆν πόλιν ἐλόνητες ἐπιρρέον, ὥσπερ μοι ἐρρήθη, ἐκ τοῦ ὄχρου τὸ σῶμα εἶδον, ἐθαύμαζόν τε καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ εἴχοντο. τὸ δὲ γεγενῆς παρὰ τῶν αἰχμαλῶτων ἀκούσαντες, τῆς τε τῶν πολέμιων ἐς τὰ ἔργα ἐπιμελείας καὶ τῆς σφετέρως παρὰ τὴν δόνησιν ὀλιγορίας ὁπίσω τῶν πραγμάτων ἤσθάνοντο. τὴν μὲν οὖν αἰχμαλῶτους ἔπαντας ὁ Βέσσης ἐκθῆς βασιλεὶ ἐπεμψε, τὸν δὲ Πέτρως περιβόλον ἐς ἔδραρον κατήειλεν, ὡς μὴ πράγματα σὺν πολέμοις σφίσιν ἀσθῆς παρέχωνται. καὶ αὐτὸν βασιλεὺς ἀποδεδειγμένης τῆς ἀρετῆς ἐπήγεσεν ἐς τὰ μάλιστα καὶ τῆς εὐβουλίας, ὅτι ὁ γὰρ ἔλεον κατήειλε τὸ τείχος. (Haurig II, 549—551).

ლოოდ გასტეხეს მტრის ძალა, ისე რომ მეორეჯერაც წარსულის გაკვეთილმა მათ ვერაფერი ასწავლა. ხოლო როდესაც ქალაქი აიღეს და დაინახეს, როგორც ვთქვი, წყალსადენიდან მომდინარე წყალი, გაუკვირდათ და დიდ საგონებელში ჩავარდნენ. ტყვეებისაგან რომ საქმის ვითარება მოისმინეს, მიხედნენ ნაკვიანვეად, თუ როდენი სიბეჯითე გამოუჩენია მტერს საქმეში და როგორი დაუდევრობით მოჰკიდებიან თვითონ მუშაობას.

ტყვეები ბესსამ ყველანი მეფეს გაუგზავნა მაშინვე, პეტრას ზღუდე კი მიწასთან გაასწორა, რომ მტერს კვლავ არ გაეჭირებინა საქმე რომაელებისათვის. მეფემაც განსაკუთრებული ქება შეასხა მას ვაჟაკობისათვის, რომელიც გამოიჩინა, და გონიერი ნაბიჯისათვის, რომ კედელი, მთლად დაანგრია ¹.

¹) თრაკიელი გუთი ბესსა მონაწილეობას ლეზულობს სპარსელთა წინააღმდეგ წარმოებულ საომარ ოპერაციებში იმთავითვე. ჯერ კიდევ ანასტასის დროს (503 წელს) მას ვხედავთ—ფარსმან კოლხთან ერთად—ქალაქ ამიდასთან წარმოებულ ბრძოლაში (BP I, 8; იხ. ზემოთ გვ. 17). იუსტინიანეს დროს ის 531 წელს ბუხესთან ერთად მარტიროპოლისის მცველ რაზმებს ხელმძღვანელობს. (BP I, 21).—531 წლიდან 550 წლამდე ის უკვე სპარსეთის ფრონტზე კი აღარ არის, არამედ დასავლეთის ფრონტზე, იტალიაში, და გუთების წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში იღებს მონაწილეობას; 546—7 წელს მტრის მოწოდების გამო ის რომიდან გამოიქცა.—550 წელს, დაგისთვის გადაყენების შემდეგ, როგორც წინა XI თავშია მოთხრობილი, მას ნიშნავენ magister militum per Armeniam და მისი სარდლობით ბიზანტიელთა ჯარი პეტრას აიღებს. შემდეგ ის შეანელეს თავის ყურადღებას სპარსელთა მიმართ და იმის ნაცვლად, რომ ბბერიიდან ლაზიკეში გადასასვლელი გზები შეეკრა და სპარსელები არ შეეშვა, ის გამგზავრა პონტოს და არმენიის ქალაქებში ხარკის შესაკრებად, რითაც ხელი შეუწყო სპარსელთა შეჭრას ლაზიკეში (ამის შესახებ შემდეგს, XIII თავშია მოთხრობილი). ბესსას ასეთივე ვერცხლისმოყვარეობა აღნიშნულია. აგრეთვე მისი ყოფნის დროს რომში, 546 წელს, როდესაც ის დამშუულ ქალაქში, იმის მაგიერ რომ ჯარისკაცებსა და ხალხს დაურიგოს გარედან მოშველებული სურსათი, დიდ

სპარსელების ლაშქრობა არქეოპოლისის წინააღმდეგ.

სკანდე, შორაპანი და ვარდციხე.

Μερμερόης δέ, δείσας μὴ
 τὴ Πέτρα τε καὶ Πέρσαις τοῖς
 τῆς ἀπολελειμμένοις φλαῦρον ὄντα
 χρόνον μῆκος ξυμπίλη, ἄρας παντὶ
 τῷ στρατῷ ἐνταῦθα ἦει, ἐπεὶ αὐ-
 τὸν ἔκαιρὸς μετὰ τὴν τοῦ χει-
 μῶνις ὥραν ἐς τῆς ἐνῆγε. με-
 ταξὺ δὲ τὰ ξυμπεσόντα μαθὼν
 ἅπαντα τῆς μὲν ἐδού τῆς τῆς
 παράπαν ἀπέσχετο, εὖ εἰδὼς ὅτι
 οὐκ ἔχτος ποταμοῦ Φάσιδος ἄλλο
 τι χωρίον Ἀζῶσις ἔτι μὴ τὸ ἐν
 Πέτρα ἔστω. ἀναστρέψας δὲ
 καὶ καταλαβὼν τὰς ἐξ Ἰβηρίας

VIII 13. ხოლო მერმეროე, რომელსაც ეშინოდა პეტრასა და იქ დარჩენილ სპარსელებს დროთა ვითარებაში ცუდი არაფერი შეემთხვასო, მთელი თავისი ჯარით იქით გაემართა, როგორც კი დრომ, ზამთრის გასკლის შემდეგ, ამაში ხელი შეუწყო. მაგრამ გზაში მან გაიგო ყველაფერი, რაც მოხდა, და სრულიად შეცვალა ეს გზა, რადგან კარგად იცოდა, რომ მდინარე ფაზისის იქითა მხარეს ლაზებს პეტრას გარდა სხვა არც ერთი დასახლებული ადგილი არ

ფასებში ჰყიდის მას სენატორებს BG III [VII], 19, 14).—551—554 წლებში, როგორც პროკოპის ქვემოთ მოყვანილი თავებში და აგათიას ისტორიაშია მოთხრობილი, სპარსელები წარმატებით აახლებენ საომარ ოპერაციებს და, როგორც აგათია აგვიწერს, ბიზანტიელთა დამარცხებებს ლაზიკეში ლაზთა მეფე გუბაზი ბიზანტიელი სარდლების ვერცხლისმოყვარეობასა და უგუნურებას მიაწერდა. ამის შესახებ გუბაზმა კიდევაც მოახსენა იუსტინიანეს, რასაც შედეგად მოჰყვა ის რომ ბესსა 554 წელს გადაყენებულ იქმნა თანამდებობიდან, მას ქონება ჩამოართვეს და გადაასახლეს აფხაზეთში. ისტორიკოსი აგათია ამის შესახებ სწერს, «როდესაც რომაელები სამარცხვინოდ გაიქცენ და თავიანთი ბარგის ერთი ნაწილიც მტერს მიუტოვეს, ლაზთა მეფემ გუბაზმა, რომელსაც ასეთი სასირცხო საქმე შეუფერებლად მიაჩნდა და რომელსაც ეშინოდა, ვაი თუ ამის მეტი კიდევ რამე შეუფერებელი მოხდესო, მანძინვე აცნობა იუსტინიანეს ყველაფერი, ბრაალს სდებდა სტრატეგოსებს და ყველაფერს, რაც მოხდა, მაჟ უგუნურებას მიაწერდა; განსაკუთრებით ამტყუნებდა ბესსას... ბესსას მიმართ უკვე წინათაც წყრებოდა იუსტინიანე: ბესსამ რომ პეტრას ციხე აიღო, სანამ იქ ზერმეროე ჩავიდოდა, საჭირო იყო, რომ იბერიიდან ჩადმოსავალი ადგილები მაგრად ჩაეკეტა—მისთვის ხომ ნაცნობი იყო ამ ადგილების მდებარეობა—და ბარბაროსებისათვის შეუძლებელი გაეხადა აქ ლაზიკის საზღვრებში გადმოსვლა,—მაგრამ მან არ შესარულა ეს თავისი უგუნურების წყალობით, და ამის ნაცვლად მოიარა თავისი ხელქვეითი ქალაქები და ხარკი მოკრიფა და, აი, მეფემ მოიგონა ყველაფერი ეს, როდესაც გუბაზის შემოთვლილი გაიგო, და მაშინვე ირწმუნა; ამიტომ მან ბესსა გადაყენა თანამდებობიდან, გარდა ამისა ჩამოართვა მას მთელი ქონება და ავაზგიაში გაგზავნა, რომ იქ დარჩენილიყო, სანამ მისთვის სხვა რამეს მოიფიქრებდა (A g a t h i a s III, 2: Dindorf, HGM II 237—238).

ἐπὶ γῆν τὴν Κολχίδα εἰσέβησας,
 ἵνα δὴ ὁ Φᾶσις διαβατὸς ἔσται,
 αὐτὸν τε πεζῇ διαμειψας καὶ σὺχ
 ἦμιστα παταμόν, ῥέοντα ὄνομα,
 σὺδὲ αὐτὸν ἐκείνῃ ναυσίπυρον θύ-
 τα, τὸν τε Φάσιδος ἐν δεξιᾷ ταύ-
 τη γενόμενος ἐπὶ πόλιν, Ἀρχαί-
 πειν ὄνομα, ἣ πρώτη τε καὶ με-
 γίστη ἐν Λαζίας ἔσται, ἐπήγε τὸ

მოგზოვებოდათ. ის გაბრუნდა და
 დაიჭირა იბერიიდან კოლხიდის
 ქვეყანაში გადასასვლელი ადგილე-
 ბი, სადაც ფაზისის გადასვლა შეი-
 ძლება ფონში, გადალახა ეს მდი-
 ნარე ფეხით, გარდასა აგრეთვე
 მცირე მდინარეც, სახელად რე-
 ონი¹—არც ეს არის იქ სანაოსნო—
 და ფაზისის მარჯვენა მხარეს რომ

1) პროკოპის აღწერილობით სპარსელები, მერმეროეს წინამძღოლობით, იბერიიდან (ლიხის მთით) ლახიკეში გადადიან. ისინი არქეოპოლისისაკენ აპირებენ წასვლას და ამისთვის მათ უხდებათ ფ ა ზ ი ს ზ ე (ყვირილზე) გადასვლა, შემდეგ მეორე მდინარის, რ ე ო ნ ი ს (როინის) გადალახვა—(ეს უკანასკნელი მდინარე ჩამოუღის ერთ ციხეს, რომელსაც ელინურად Κεραύου ჰქვია, ხოლო ლახები Κοταის ეძახიან: იხ. ქვემოთ თავი XIV, Haury II, 564--565)—და ისე მიემართებიან არქეოპოლისის წინააღმდეგ. სურათი საკმაოდ ნათელია: იბერია—გადასავლები (ლიხის მთა)—ფაზისი (ყვირილა)—რეონი (როინი)—არქეოპოლისისაკენ. მაგრამ პროკოპის გამომცემელი ჰაუარი ფიქრობს, თითქოს პროკოპის აქ შეცდომით ჰქონდეს აღნიშნული, რომ სპარსელებმა ორი მდინარე გადალახეს: ფაზისი და რეონი; ეს ხომ ერთი და იგივე მდინარეაო. პროკოპის გამომცემის წინასიტყვაობაში (ტომი I, გვ. XXI) ჰაუარი სწერს: „ნამდვილად რეონი იგივე მდინარე იყო, რომელსაც დღეს როინი ეწოდება, ძველები კი ფაზისს ეძახდნენ. რომ ეს ასეა, ეტყობილობთ პროკოპის სიტყვებიდან (II 564, 23, ესე იგი მომდევნო XIV თავიდან), სადაც სწერია, მდინარე რეონი ქალაქ კოტაისს ჩამოუღისო. ვინაიდან ახლანდელი ქუთაისი იმ მდინარეზე მდებარეობს, რომელსაც დღეს როინი ჰქვია, ის მდინარე, რომელსაც პროკოპი რეონს უწოდებს, არ შეიძლება არ იყოს იგივე, რომელსაც დღეს როინი ჰქვია, ხოლო ძველები ფაზისს უწოდებდნენ. ჩანს, პროკოპის აქ ორი წყარო ჰქონია ხელთ, რომელთაგან ერთში იმ მდინარეს, რომელიც მერმეროემ გადალახა, რეონი ერქვა, ხოლო მეორეში ფაზისი. ეს ორი წყარო პროკოპიმ ისე აურია ერთმანეთში, რომ მერმეროემ ორ მდინარეზე გადაატარა“.—როგორც ზემოთ დავრწმუნდით, პროკოპის ამ ადგილას არეული არაფერი არა აქვს: სრულიად ბუნებრივია ის მარშრუტი, რომლითაც მერმეროემ იბერიიდან არქეოპოლისისაკენ მიემართება. ჰაუარის შეცდომა ის არის, რომ ის ფაზისად თვლის მთელს ახლანდელ როინს, ყველა მისი შესართავითურთ. ძველებისათვის ფაზისი ლიხის მთიდან იწყებოდა და, ვიდრე დაბლობს მიადწევდა, ის სანაოსნო არ იყო; შემდეგ ის უკვე სანაოსნო იყო და ზავზღვას ერთვოდა. ხოლო ამ მდინარის იმ ნაწილს, რომელიც კავკასიის მდეობში (ფასის მთაში) იწყება და ქუთაისს ჩამოუღის, ისინი თითქმის არც კი იცნობდნენ. და მდინარის სწორედ ეს ნაწილია, რომელსაც ბიზანტიურ პერიოდში გაიცნობენ ბერძნები თავიანთ საომარ ექსპედიციებთან დაკავშირებით და რომელსაც ისინი—ბუნებრივია—ახალი სახელით, ადგილობრივი სახელით, მონათლავენ და უწოდებენ Πεσν (იხ. Kiesling: RE s. v. Πε).

στράτευμα¹. ἦσαν δὲ ὀλίγων χω-
 ρις ἰππεὺς ἅπαντες, καὶ αὐτοὶς
 ἐλέφαντας ὀκτὼ εἶποντο. ἐφ' ὧν
 δὴ ἐμελλον ἰστάμενοι Πέρσαι τοὺς
 πελεμείους ὥσπερ ἐκ πύργων κατὰ
 κορυφῆς ἐνθῆνδε βιάλλειν. ὥστε
 εἰκότως ἄν τις Περσῶν τὴν ἐς
 τοὺς πολέμους ταλαιπωρίαν τε
 καὶ ἐπιτέγνωσιν ἀγαθῆν εἴη, οἱ γὰρ
 τὴν ἐξ Ἰβηρίας² ἐς τὴν Κολχίδα
 ὁδὸν φέρουσαν, κρημνῶδεσί τε
 νάπαις καὶ δυσχωρῆαις λοχμῶ-
 δεσὶ πανταχόθεν ξυνεχομένην, ὕλαις
 τε οὕτως ἀμφιλαφῆσι καλυπτωμέ-
 νην, ὡς καὶ ἀνδρὶ εὐζῶνι δοκεῖν
 ἀπίρευτον τὰ πρότερα εἶναι, οὕ-
 τως ὀμάλῃ κατεστήσαντο ὥστε οὐχ
 ὄσον τὴν ἰππεὺν αὐτῶν ὄλην πόνω
 οὐδενὶ ἐνθῆνδε ἰέναι, ἀλλὰ καὶ
 τῶν ἐλεφάντων ὅσους βιάσονται
 ἐπαγγεμένους τῆσθε στρατεύειν.
 ἦλθον δὲ αὐτοῖς καὶ σύμμικτοι
 Οὐγγὶ ἐκ τῶν Σαβείρων³ καλυπ-
 μένων δισχίλιαι τε καὶ μύρια.
 ἀλλὰ δεῖσας ὁ Μερμερέης μὴ ἐς
 πλῆθος τοσοῦτον ὄντας οἱ βάρβα-
 ροὶ οἷται μῆτε τι αὐτῶν ὑπακούειν
 ἐπαγγέλλοντι. εἰπὲλῆσασιν, ἀλλὰ
 καὶ τι ἀνῆκεστον ἐς τὸ Περσῶν
 στράτευμα ὀράσασθαι, τετρακισχι-
 λίους μὲν ξυστρατεύεσθαι σφίσι
 εἶατε, τοὺς δὲ λοιποὺς χρήμασι
 πολλοῖς δωρησάμενος ἐς τὰ πάτ-
 ρια ἦδη ἀφῆκεν ἰέναι. ὁ δὲ Ῥω-
 μαίων στρατὸς ἐισχίλιοι μὲν καὶ
 μύρια ἦσαν, οὐ μὴν ἀγγηγεμέναι
 ἐς ταῦτ' ἅπαντες, ἀλλ' ἐν μὲν

აღმოჩნდა, წიყვანა ჯარი ერთი
 ქალაქის, არქეოპოლისის, წინააღმ-
 დგე, რომელიც არის მთავარი და
 უდიდესი ქალაქი ლახების ქვეყა-
 ნაში. ზოგიერთების გამოკლებით
 ყველანი ცხენოსნები იყვნენ და
 მათ რვა სპილო მიჰყვებოდა თან:
 მათ მიღგვი იდგენ ხოლმე სპარსე-
 ლები და იქიდან, როგორც კოშ-
 კიდან, უშენდენ მტერს თავში.
 ასე რომ მართლაც გაუკვირდებო-
 და კაცს ომების დროს გამოაშკა-
 რავებული ამტანობა და მოხერხე-
 ბულობა სპარსელებისა, რომლებ-
 საც იბერიიდან კოლხიდაში მიმა-
 ვალი გზა, რომელიც ყველგან და-
 ქანებული ნაპრალებითა და ჩაბუ-
 ჩქებული ძნელსავალი ადგილებით
 იყო დასერილი და ისე დაფარუ-
 ლი უღრანი ტყეებით, რომ მსუ-
 ბუქად დატვირთულ კაცსაც კი
 გაუჭირდებოდა წინათ აქ გავლა,
 ისე გაესწორებინათ, რომ არა თუ
 მთელმა მათმა ცხენოსანმა ჯარმა
 გაიარა იქ დაუბრკოლებლად, არა-
 მედ სპილოებიც გაატარეს, რამდენ-
 ნიც სურდათ, და ისე ილაშქრეს
 იქ. მათთან მოვიდნენ მოკავშირე
 ჰუნნებიც, ევროთწოდებულ საბი-
 რების ტომისა, თორმეტი ათასი.
 მაგრამ მერმეროეს შეეშინდა, ვაი
 თუ ამ ბარბაროსებმა, ასე მრავალ-
 რიცხოვანნი რომ არიან, რომე-
 ლიმე ჩემი ბრძანების ურჩობა
 მოინდომონ და საზარელი რამ
 ჩაიდინონ სპარსელთა ჯარშით,
 და მხოლოდ ოთხ ათას დართო ნე-

1) το στρατευμα ზუმპი, მაღისა K. — 2) ἰβηρίας K. — 3) Σαβείρων K.

τῶ ἐν Ἀρχαιοπόλει¹ φυλακτηρίῳ
 τρισχίλιοι ἦσαν, ὧν Ὀδοναχός² τε
 καὶ Βάβας ἦρχον, ἀμφω ἀγαθοὶ
 τὰ πολέμια· οἱ δὲ δὴ ἄλλοι ἐν τῶς
 τῶν ἐκβολῶν πρυτανῶν Φάσιδος
 ἐνοστρατοπεδευσάμενοι ἔμενον,
 ἐκεῖνο διαγνοσόμενοι, ὥστε ἦν πῆ
 ἐπισκήψῃ ὁ τῶν πελεμίων στρα-
 τός, αὐτοὶ ἐνθὲνδὲ ἐξαισιτάμενοι
 βροχίσιεν δυνάμει τῇ πάσῃ. ἦρχον
 δὲ αὐτῶν Βενίλος τε καὶ Ὀβλί-
 γαγός³. ξυνηγὼν δὲ αὐτοῖς καὶ Οὐα-
 ράξης ὁ Περσαμένιος, ἄρτι ἐξ
 Ἰταλίας ἦκων. ᾧ δὴ Τζάνου⁴ ὁκ-
 τακίσιαι εἶποντο. Βέσσας γάρ,
 ἐπειδὴ τάχιστα τὴν Πέτραν εἶλε,
 πνεῖν μὲν ἔτι σὺδαμῆ ἠθέλεν,
 ἐς δὲ Ποντικὸς καὶ Ἀρμενίους⁵
 ἀποχωρήσας ἐπεμελείτο ὡς ἐν
 μάλιστα τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐ-
 τοῦ πύρων, τάντῃ τε τῇ σμικρο-
 λεγία τὰ Ῥωμαίων ἀμύξια πράγ-
 ματα ἔσφηλεν. εἰ γὰρ εὐθύς τῶς
 γενικηκώς, ἦπερ μετ' εἴρηται, καὶ

ბა მასთან ელაშქრათ, დანარჩენე-
 ბი კი დიდძალი ფულით დაასა-
 ჩუქრა და თაჲინთ სამშობლოში
 გაისტუმრა. რომეღთა ჯარი
 თორმეტი ათასი კაცისაგან შედ-
 გებოდა და ყველანი ერთ ადგი-
 ლას კი არ იყვნენ თავმოყრილნი,
 არამედ არქეოპოლისის მცველ-
 რაზმში სამი ათასი კაცი იყო,
 რომელთაც ოდონაქე და ბაბა მე-
 თაურობდენ⁶,—საომარ საქმეებში
 ორივე დახელოვნებული იყო; ხო-
 ლო დანარჩენები მდინარე ფაზი-
 სის შესართავთა აქით დაბანაკე-
 ბულიყვნენ იმ ანგაოიშით, რომე-
 თუ სადმე მტრის ჯარი იერიშს
 მოიტანდა, ისინი იქიდან წარმო-
 მართულიყვნენ საშველად მთელი
 თავისი ჯარით. ამას მეთაურობ-
 დენ ვენილე და ულივაგე⁶; მათთან
 იყო შეერთებული ვარაზიც, პერ-
 სარმენიელი,—ახლახან მოსულიყო
 იტალიიდან;—და მას რვაასი ჭანი
 ჰყავდა თან⁷: რაც შეეხება ბესსას,

¹) αρχαία πόλις K.—²) Ὀδοναχός L.—³) Οὐαγαγός L.—⁴) Τζάνου K.—
⁵) ἡαρμενίους K.

⁶) ამ სარდლების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 124 შდ.

⁷) ეს ვარაზ არმენიელი 547—8 წელს რვაასი ჭანიურთ იტალიაში იმ-
 ყოფება და გუთების წინააღმდეგ ბრძოლაში მონაწილეობს. «იუსტინიანე მეფემ
 გადაწყვიტა სხვა (ახალი) ჯარი გაეგზავნა გუთებისა და ტუტილას წინააღმდეგ...
 პირველ ყოვლისა გაგზავნა მან ბაკური, ფირანის ძე (Παυσαριον τετα Περαιου),
 და სერგი, სალომონის ძმისშვილი, მცირეოდენი ჯარით. იტალიაში რომ ჩავიდენ,
 მაშინვე შეუერთდენ დანარჩენ ჯარს. შემდეგ კი გზავნის ვერეს სამასი ერული-
 თურთ და ვარაზს, ტომით არმენიელს, რვაასი <ჭანიურთ>». ბრინდი-
 სის მახლობლად ტოტილამ ბრძოლა გაუმართა ვერეს, რომლის დროსაც 200
 ერული დაიღუპა; დანარჩენებიცა და ვერეც დაიღუპებოდენ, რომ ვარაზი არ მიშვე-
 ლებოდა: «ხომალდები, რომლებითაც ვარაზი და მასთან მყოფი არმენიე-
 ლეები მოსტურავდენ, მიადგენ მოულოდნელად იმავე ნაპირს. ტოტილამ რომ ეს
 დაინახა, იფიქრა, მტრის ჯარი დიდძალია, და მაშინვე გაბრუნდა» (BG III,
 [VII], 27: Haury II, 416—418). პროკოპი კესარიელის აქ მოყვანილ მეშვიდე

τὴν Πέτραν ἑλὼν ἐς τὰ Λαζῶν
 τε καὶ Ἰβήρων ἕρια ἦλθε καὶ τὰς
 ἐκείνην δυσχωρίας ἐφράξατο, οὐκ
 ἄν, μοι δοκεῖ, ἔτι Περσῶν στρα-
 τευμα ἐς Λαζικὴν ἦει. νῦν δὲ ἔ
 στρατιγὸς οὗτος τοῦ πόνου τοῦτου
 ὀλιγαρχήσας μόνον οὐχὶ τῆς πολε-
 μίαις Λαζικὴν ἀυτοχειρὶ παραδέ-
 δωκε, τῆς ἐκ βασιλέως ὀργῆς
 ὀλίγα φραγίσσας. εἰσῆει γάρ Ἰου-
 στινιανὸς βασιλεὺς ἐπιχωρεῖν τὰ
 πολλὰ τοῖς ἄρχουσιν ἁμαρτίνουσι,
 καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἕς τε τὴν διαίταν
 καὶ τὴν πολιτείαν ἐκ τῆς ἐπὶ πλει-
 στον παρανομοῦντες ἠλίσκεντα.

Ἦν δὲ Λαζῶν φρούρια δύο
 πρὸς αὐτοῖς μάλιστα τοῖς Ἰβη-
 ρίας ἕριαις, Σκάνδα τε καὶ Σαρα-
 πανίς. ἅπερ ἐν δυσχωρίαις κει-
 μενα χαλεπαῖς ἦσι. καὶ ἔλας

როგორც კი მან პეტრა აიღო, მე-
 ტი აღარ ისურვა ბრძოლა და
 პონტოელებსა და არმენიელებში
 გაემართა. და ცდილობდა რაც
 შეიძლება მეტი შემოსავალი აეღო
 აქაური მიწაწყლიდან: ამ გაუმად-
 ღრობით რომაელთა საქმეები
 კვლავ გააფუჭა. ის რომ მაშინვე,
 როდესაც გაიმარჯვა, როგორც
 ვთქვი, და პეტრა აიღო, ლაზები-
 სა და იბერების საზღვრებზე მო-
 სულყო და დაეცვა იქაური ძნელ-
 სავალი ადგილები, სპარსელთა
 ჯარი, ჩემის აზრით, ლაზიკეში ვე-
 ღარ შემოვიდოდა. ამის ნაცვლად
 კი, სტრატეგოსმა დაუდევრობა
 გამოიჩინა ამ საქმისადმი და თი-
 თქმის საკუთარი ხელით ჩააბარა
 მტერს ლაზიკე და ნაკლებად იფი-
 ქრა მეფის რისხვაზე. იუსტინიანე

წიგნის ნაწყვეტში ვარაზს თან ახლავს რვაასი მეომარი (იგივე რაოდენობა გან-
 მეთობულია მერვე წიგნში, რაც უცილობელს ხდის, რომ ეს ერთი და იგივე. ვა-
 რაზია, ტომით არმენიელი), ხალხი ერთგან ესენი არიან არმენიელები, მეორე ად-
 გილას კი მათი ტომობრივობა აღნიშნული არ არის: Ουαραζην Αρμενιον γενος
 ἔσιν οὐταχοσιος < > στελλει. Haury „რვაასის“ შემდეგ ტექსტში უმატებს
 Αρμενιαις, ხოლო კრიტიკულ აპარატში აღნიშნავს: < Αρμενιαις > aut < Τζαυიς >,
 ხოლო, როგორც ვიცი, მერვე წიგნის ჩვენს ადგილას ყველა ხელნაწერი ერთხნად
 აღნიშნავს, რომ ვარაზს, რომელიც ახლახან დაბრუნდა იტალიიდან, რვაასი
 კანი ახლდა თან. რამდენადაც შეუძლებელია გადაამწერთა შეცდომით ავსნათ.
 მერვე წიგნში «ქანების» დაწერა «არმენიელების» ნაცვლად, ამდენად ადვილი
 წარმოსადგენია, რომ გადაამწერი მეშვიდე წიგნის იმ ადგილას, სადაც მოხსენებუ-
 ლი იყო «ვარაზი, ტომით არმენიელი», იგულისხმებდა, რომ რვაასი კაცი, რომ-
 ელიც არმენიელ ვარაზს თან ახლდა, «არმენიელი» იქნებოდა. ამრიგად პროტო-
 პის ტექსტში BG III (VII), 27 Αρμενιαις-ს მაგიერ უნდა აღვადგინოთ Τζαυიς.

იგივე ვარაზი უნდა იყოს, ნუნ წელს რომ ლაშქრობს მისიმიელთა წინააღმ-
 დევ. ჯარის უფროსობა ჩააბარეს «ვარაზ არმენიელსა და ფარსანტ კოლხს
 რომელნიც დანარჩენ თანამოლაშქრეთ არც სავაჟაკითა და არც სხვა ღირსებით
 აღმატებოდენ; პირიქით, ზოგიერთზე დაბლაც კი იდგენ. ერთი, ვარაზი, ლო-
 ხავისად ითვლებოდა, მეორე კი ლაზთა მეფის კარის რაზებებს უფროსობდა: მაგი-
 სტროსი იყო თანამდებობით (Agathias, IV, 13; Dindorf, HGM II, 312).

δυσκόλως δὺσπρόσδοα ὑπερφυῶς
 ἄντα ἐπύγγαγε. ταῦτα Λαῖοὶ μὲν
 τὸ παλαιὸν πόνῳ πολλῶ φερού-
 ρουν, ἐπεὶ ἐγκαῖθια τῶν ἔδωδίκων
 τὸ παράπαν οὐδὲν φέεται, ἀλλὰ
 φέροντες ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν ὧμων
 τὰ ἐπιτήδεια ἔσεχομίζοντο. βασι-
 λεὺς δὲ Ίουστινιανὸς¹ κατ' ἀρχᾶς
 τοῦδε τοῦ πολέμου Λαῖοὺς ἀνασ-
 τήσας ἐνθὲνδε Ῥωμαίων φρουρὰν
 στρατιωτῶν κατεστήσατο. οἱ δὲ
 οὐ πολλῶ ὑστερον, πιεζόμενοι τῶν
 ἀναγκαίων τῆ ἀπορίᾳ, τὰ φρούρια
 ταῦτα ἐξέλιπον, ἐπεὶ αὐτοὶ μὲν ἐλύ-
 μοις ἀποζῆγ ὡσπερ οἱ Κόλχισι ἐς
 πλείω χρόνον, οὐκ εἰσὸδες σφίσιν,
 ὧς ἦμισα εἶχον, Λαῖσι δὲ αὐτοῖς
 μακρὰν ἔδὸν πορευόμενοι φέρον-
 τές τε τὰ ἐπιτήδεια πάντα οὐ-
 κέτι ἀγτείχον. Πέρσαι δὲ αὐτὰ
 καταλαβόντες ἔσχον. ἐν τε ταῖς
 σπονδαῖς αὐτὰ Ῥωμαῖσι ἀπέλα-
 βον τὰς ἀντιδόσεις Βάλισ τε τοῦ
 φρουρίου καὶ τοῦ Φαραγγίου² πε-
 πλεγμέναι, ὡσπερ μοι ταῦτα ἐν τοῖς
 ἔμπροσθεν λόγοις πάντα ἐρρήθη.
 Λαῖοὶ μὲν οὖν ταῦτα τὰ φρούρια
 ἐς ἔδαφος καθεῖλον, ὧς μὴ αὐτὰ
 Πέρσαι ἐπιτείχισματα κατὰ σφῶν
 ἔχουσιν. Πέρσαι δὲ αὐτοῖν θάτε-
 ρον, ὑπερ Σκάνδα κλιθεῖσιν, αὐ-
 τῶς οἰκοδομησάμενοι ἔσχον, ὃ τε
 Μερμερόης ἐπίπροσθεν ἦγε τὸν
 Μήδων στρατὸν.

ბოლონის ციხე და ფარანგიონი
 მოთხრობილია წინა წიგნებში.

მეფე, ჩვეულებრივ, თავის სარდ-
 ლებს ბევრ შეკოდებას აპატივებს
 ხოლმე, და ამიტომაც არის, რომ
 ისინი ხშირად, როგორც კერძო
 ისე სახელმწიფო საქმეში, უკანონობას სჩადიან.

ლაზთა ორი ციხეა ზედ იბერიის
 საზღვრებთან, სკანდა და სარაპა-
 ნისი: ისინი მდებარეობენ მკაცრ-
 სა და მეტად ძნელსავალ ადგი-
 ლებში და ძნელად თუ მიუდგე-
 ბა იმათ კაცი. ეს ციხეები ლაზებს
 ძველად აუგიათ დიდი გაჭირვე-
 ბით, რადგან იქ საზრდო სრუ-
 ლიად არაფერი მოდის და მშენე-
 ბელთ ზურგიით უხდებოდათ იქ
 სურსათის შიტანა. იუსტინინე მე-
 ფემ ამ ომის დასაწყისში გააძევა
 ლაზები აქიდან და რომაელ ჯა-
 რისკაცთა რაზმი ჩააყენა, მაგრამ
 ესენი ცოტა ხნის შემდეგ იძულე-
 ბული იყვნენ, სურსათის ნაკლე-
 ბობის გამო, ეს ციხეები დაეტო-
 ვებინათ, რადგან ვერ აიტანეს
 ქვრივით საზრდოობა დიდი ხნის
 განმავლობაში: კოლხები ხომ ამით
 იკვებებოდნენ, რომაელებისთვის კი
 ეს უჩვეულო იყო³; ლაზებმა კი
 შორი გზიდან ყველა ამ სურსა-
 თის მოტანას უკვე ვეღარ გაუ-
 ძლეს. ამიტომ ეს ციხეები სპარსე-
 ლებმა აიღეს და ჰქონდათ, ხოლო
 ზავის დადებისას რომაელებმა
 ისინი დაიბრუნეს და სამაგიეროდ

მისცეს: ყველაფერი ეს ჩემ მიერ
 მითხრობილია წინა წიგნებში. ლაზებმა⁴, თავის მხრით, ეს ციხე-

1) Ιουστινιανος *Haury*.—2) Βολων τε το φουριον και το Φραγγιον *K*
 3) მდ. ზემოთ გვ. 24—25, 4) იხ. ზემოთ გვ. 33

ები მიწასთან გაასწორეს, რათა სპრსელებს ისინი მათ წინააღმდეგ არ გამოეყენებინათ საყრდენ სიმაგრეებად. ერთი მათგანი, რომელსაც სკნდას უწოდებენ, სპარსელებმა მიძრივ კვლავ აღადგინეს, და იქ ჩადგენ, და მერმეროემაც წინ წამოიყვანა მიღთა ჯარი.

Ἦν δὲ πόλις ἐν τῷ πεδίῳ, Ῥοδῆσπολις ὄνομα, ἥπερ ἰπηντίαζε πρώτη τοῖς ἐς τὴν Κολλίδα ἐξ Ἰβηρίας¹ ἐσβάλλουσιν, εὐεφοδῆς τε καὶ ἐπιμαχιατῆτη ἐς τὰ μάλιστ᾽. οὗ δὲ ἀπὸ τὴν οὐ πολλῶν² πρότερον δείσαντες Λαζοὶ τὴν Περσῶν ἐφοδῶν ἐς ἔδαφος καθεῖλον. ὅπερ ἐπεὶ οἱ Πέρσαι ἐμαθόν, εὐθὺς Ἀρχαιοπόλεως ἤεσαν. γούς δὲ ὁ Μερμερόης τὸς πολεμίους ἀμφὶ τὰς ἐκβολὰς ἐνστρατοπεδεύεσθαι ποταμοῦ Φάσιδος ἐπ' αὐτοὺς ἤλθυνεν. ἔμεινον γὰρ οὐ ἔδοξεν εἶναι τοὺς πρῶτον ἐξελόντι οὕτω δὴ ἐς τῆς Ἀρχαιοπόλεως τὴν πολιορκίαν καθίστασθαι, ὡς μὴ ὀπισθὲν αὐτοὶ ἰόντες κακουργήσωσι τὸ Περσῶν στρατεύμα. ὡς ἀγγοχάτω δὲ τοῦ Ἀρχαιοπόλεως περιβόλου γενόμενος ἰσπάζατο ἐρεσχελῶν τε τοὺς τῆσιν Ῥωμαίους, καὶ τι νεανιεύσάμενος ὡς ἀπὸ τῆσιν μάλᾳ ἐπανήξει σφίσι. βουλομένῳ γὰρ οἱ αὐτῷ ἐφασκεν Ῥωμαίους τοὺς ἄλλους προσειπεῖν πρότερον, οὐ δὲ ἐνστρατοπεδεύονται ἀμφὶ ποταμὸν Φάσιν. οἱ δὲ ἀπεκρινάμενοι εἶναι μὲν αὐτὸν ἐκέλευον ὅπη βούλοιο, ἰσχυρίσαντε μέντοι ὡς, ἦν τοῖς ἐκεῖν Ῥωμαίους ἐντῆχη,

დაბლობში ერთი ქალაქი იყო, სახელად როდოპოლისი, რომელიც ყველაზე უწინარეს ხედებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ; ადვილმისადგომი იყო და იერიშის მიტანაც სრულიად არ იყო ძნელი. ამიტომ ლაზებმა ის ამას წინათ მიწასთან გაასწორეს, რადგან ეშინოდათ სპარსელთა შემოსევისა. სპარსელებმა რომ ეს გაიგეს, მაშინვე არქეოპოლისისაკენ გაემართნენ. მერმეროემ რომ შეიტყო, რომ მოწინააღმდეგენი მდინარე ფაზისის შესართავთან დაბანაკებულიყვნენ, გაემართა მათ წინააღმდეგ. ის უმჯობესად თვლიდა ჯერ ესენი გაენადგურებინა და ისე შემოერტყა ალყა არქეოპოლისისათვის, რათა ისინი ზურგში არ მოქცეულიყვნენ და სპარსელთა ჯარისათვის ზიანი არ მიეყენებინათ. არქეოპოლისის ზღუდეს რომ მიუახლოვდა, გამაღიზიანებელი დაცინვით მიესალმა იქ მყოფ რომაელებს და რალაც ყმაწვილური თავხედობით გადაჰკრა მალე მოგიბრუნდებით თქვენო; მინდა ჯერ დანარჩენ რომაელებს მივესალმო, რომელნიც მდინარე ფაზისის მახლობლად დაბანაკებულანო, უთხრა მათ. მათაც უპასუხეს, წადი სადაც გინდაო, მაგრამ დაბეჯი-

¹) იბერიას კ.

²) ხელნაწერები: πολλῶν (სა ჩამატებულია გამოძეგმულთა მიერ).

οὐ μὴ ποτε αὐτῆς ἐπανάξει. ταυ-
 τὰ ἐπεὶ οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατοῦ
 ἄρχοντες ἔμαθον, κατωρρώθησάν
 τε καὶ ἦσσαν οἰόμενοι εἶναι ἢ φέ-
 ρειν τῶν ἐπιόντων τὴν Ὀναμιν ἐς τὰς
 σφίσι παρεσκευασμένας ἀκάτους
 ἐμβάντες ποταμὸν Φᾶσιν διεπ-
 ρίψευσαντ' ἅπαντες, τῶν σφ.σι
 παρόντων ἐπιτηδεῶν, οὐ μὲν
 διακομίζειν οἱοί τε ἦσαν, ἐν ταῖς
 ἀκάτοις ἐνθήμενοι, τὰ δὲ ἄλλα ἐς
 τὸν ποταμὸν ἐμβεβλημένοι, ὥσως
 μὴ αὐτοῖς οἱ πολέμοι τρυφᾶν
 ὀνομαζέσθαι, γενόμενος οὖν ἐνταῦθα
 παντὶ τῷ στρατῷ ὁ Μερμερόης
 οὐ πολλῷ ὕστερ' ἔρημὸν τε παν-
 τάσιν ἰδὼν τὸ τῶν πολεμίων
 στρατόπεδον ἠσχαλλέ τε καὶ ἀπο-
 ροῦμενος ἐδυσφραεῖτο. ἄσως τε
 τῶν Ῥωμαίων χαράκωμα καὶ τῷ
 θυμῷ ζέων ἀνίστρεφεν αὐτίκα καὶ
 τὸ στρατεύμα ἐπὶ τὴν Ἀρχαίοπολιν
 ἦγε (Haugy II, 552—57).

სადგომები და ბრახისაგან გულგასივებული მაშინვე გაბრუნდა და
 არქეოპოლისის წინააღმდეგ წაიყვანა ჯარი.

ბრძოლა არქეოპოლისთან:

Κεῖται δὲ Ἀρχαίοπολις ἐπὶ
 λόφῳ τινος σκληροῦ ἐσάγαν, καὶ
 ποταμὸς αὐτὴν παραρρεῖ ἐξ ὄρων
 κατιῶν, ἅπερ τῆς πόλεως καμψ-
 περιθὲν ἐστὶ. πύλαι δὲ αὐτῇ αἰ-
 μὲν κάτω εἰσὶ, φέρουσιν παρὰ τοῦ
 λόφου τὴν ὑπάρειαν, οὐκ ἀπρό-
 σοδοὶ μέντοι, ἀλλ' ἕσον ἀνοδὸν
 ἐκ τοῦ πεδίου τινὰ ἐς αὐτὰς οὐχ
 ἔμαλῃ εἶναι· αἰ δὲ ἄνω ἐς τὸ

III 14. არქეოპოლისის მდებარეობს
 ერთ მეტად ქუშ სერზე და მას ჩამოთ-
 დის მდინარე, რომელიც ქალაქის
 ზემოთ აღმართული მთებიდან ჩა-
 მოდის. ერთი კარი აქვს ქვემოთ,
 სერის ძირისაკენ რომ გადის; ის,
 მართალია, მიუწვდომელი არაა,
 მაგრამ, მისკენ რომ აღიხარ დაბ-
 ლობის მხრივ, ის ადვილი სწორი
 არ არის. მეორე კარი კი ციცაბო:

κρημνῶδες ἐξάγουσαι [αὐτὰς] δυσπρόσβατοι ἐσάχων εἰσί. χῶροι γὰρ λοχμῶδεις πρὸ τούτων πλῶν εἰσίν, ἐπὶ πλείστον διήκοντες. ἐπεὶ τε ὑδατος ἄλλου τοῖς τῆδε φηγμένοις οὐδαμῆ μέτεστι, τείχη δὲ ἐνθίνδε οἱ τὴν πόλιν δειμάμενοι ἄχρι ἐς τὸν ποταμὸν ἐτεκτίναντο, ὥπως ἂν σφίσι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τὸ τοῦ παταμοῦ ὕψος ἀρῆσθαι δυνατὸν εἴη. Μερμερόης δὲ παντὶ σθένει τειχομαχεῖν ἐνταῦθα σπουδαίων τε καὶ διατεινόμενος ἐποίησε τάδε. πρῶτα μὲν τοῖς Σαβείροις¹ ἐπήγγειλε κριοὺς παμπληθεῖς ἐργάζεσθαι, οἷους ἂν φέρειν ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν ὤμων δυνατοὶ εἴεν, ἐπεὶ μηχανὰς μὲν τὰς συνεινισμένας τρόπῳ οὐδενὶ ἐς Ἀρχαιοπόλεως τὸν περίβολον ἐπάγεσθαι εἶχε, κατὰ τὸν τοῦ ὄρους πρόπεδον κείμενον, ἡκηκόει δὲ ὅσα τοῖς Ῥωμαίων ἐνσπόνδοις Σαβείροις¹ ἀμφὶ τὸ Πέτρας τεῖχος ἐργασθεῖη οὐ πολλῶ ἔμπροσθεν, καὶ τοῖς ἐπινοημένοις ἐπόμενος τὴν ἐκ τῆς πείρας ὠφέλειαν μετήει. οἱ δὲ τὰ ἐπαγγελθέντα ἐποίουν, κριοὺς τε αὐτὰ καὶ συχνοὺς ἐτεκτίναντο, ἥπερ μοι ἐναγχος Ῥωμαίοις ἐργάσθαι Σαβείρους² ἐρρήθη. ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν Δολομίτας³ ἀκλουμένους κατὰ τῆς πόλεως τὰ κρημνῶδη στέλλει ἐνοχλεῖν ἐπιστεῖλας τοὺς τὰ τῆς πολέμουσιν δυνάμει τῆς πάσης. οἱ δὲ Δολομίται⁴ οὕτως βάρβαροι μὲν εἰσιν, φηγμένοι ἐν

ადგილას გადის და ის ძალიან ძნელი მისასვლელია: ამ კარის წინ ადგილი ბუჩქნარიანია კარგა დიდ მანძილზე. რადგან იქაურ მცხოვრებლებს სხვა წყალი არსაიდან არა აქვთ, ქალაქის ამშენებლებს ორი კედელი აუგიათ იქ, სერიდან მდინარემდე, რათა მათ თავისუფლად შესძლებოდათ მდინარის წყლის ამოტანა.

რადგან მერმეროე მოწადინებულ იყო და ცდილობდა მთელი თავისი ძალით ჰკვეთოდა აქ ზღუდეს, შემდეგნაირად მოიქცა. პირველ ყოვლისა საბირებს უბრძანა გაეკეთებინათ კრიოს მანქანები, კარგა ბლომად და ისეთები, რომელთა ტარებასაც შესძლებდნენ ჯარისკაცები მხრებზე, რადგან ჩვეულებრივი მანქანების მოტანას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შესძლებდა ის არქეოპოლისის ზღუდესთან, რომელიც მთის ძირში მდებარეობდა; მას კი სმენოდა, რაც რომაელთა მოკავშირე საბირებს მოემოქმედათ პეტრას ზღუდესთან ცოტა ხნის წინათ, მისდია გამოძგონებელთა კვალს და სურდა ეს გამოცდილება გამოეყენებინა. მათაც ბრძანება შეასრულეს. უმაღლე ააგეს უამრავი კრიო იმნარადვე, როგორც — ხემოთქმულისა არ იყოს — ამის წინ აუგეს საბირებმა რომაელებს. შემდეგ ის გზავნის ეგრეთწოდებულ დოლომიტებს ქალაქის დაქანებული ადგილები-საკენ და ავალებს მათ მთელი თავ-

1) σαβηροις K. — 2) σαβηρους K. — 3) δολομητας L. — 4) δολομηται L.

Πέρσαις μέσοις, οὐ μὴν κατήκοι
 γεγόνασι βρασιλέως τοῦ Πέρσων
 πώποτε. ἰδρυμένοι γὰρ ἐν ὄρεσιν
 ἀποτόμοις τε καὶ ἴσως ἀβάτοις
 ἀβτόνομοι ὄντες ἐκ παλαιοῦ δια-
 γεγόνασιν ἐς τόδε τοῦ χρόνου·
 μισοκρουντες δὲ αἰετὸν στρατεύου-
 σι Πέρσαις ἐπὶ πολεμίους τοὺς
 σφετέρους ἰούσι. καὶ πεζοὶ μὲν
 εἰσὶν ἅπαντες, ξίφος τε καὶ ἀσπί-
 δα φέρων ἐκιστος καὶ ἀκόντια
 ἐν ταῖς χερσὶ τρίᾳ. θείν δὲ λίαν
 ἐν τε τοῖς κρημνοῖς καὶ τῶν ὄρων
 ταῖς ὑπερβολαῖς ἐξεπίστανται,
 ὥσπερ ἐν πεδ. φ. ὑπέρ. φ. καὶ διὰ
 τοῦτο Μερμερόης αὐτοὺς τῆδε
 τειχομαχεῖν ἐτάξεν, αὐτὸς δὲ
 παντὶ τῷ ἄλλῳ στρατῷ ἐπὶ πύ-
 λας τὰς κάτω τοὺς τε κρῖους
 καὶ τοὺς ἐλέφαντας ἐπαγόμενος
 ἦει. οἱ μὲν οὖν Πέρσαις ξὺν τοῖς
 Σαβείροις ἐς τὸ τεῖχος συχνα
 βᾶλλοντες, τοῖς τε τοξέμασι κα-
 λυψάντες τὸν ταύτη ἀέρα, οὐ μὴ
 κρᾶν που ἐγένοντο ἀναγκάσαι
 τοὺς ἐνταῦθα Ῥωμαίους ἐκλι-
 πεῖν τὰς ἐπάλξεις. οἱ δὲ Δολομί-
 ται τὰ δορυχία ἐκ τῶν κρημνῶν
 ἐκτεῖς τοῦ περιβόλου ἐσακινύζον-
 τες πελλῶν εἶσι μᾶλλον τ. ὅς κατ'
 αὐτοὺς πολεμίους ἐλύπου. παντα-
 χῆμι τε Ῥωμαίοις τὰ πράγματα

ვიანთი ძალით შეავიწროვონ იქ
 მყოფი მოწინააღმდეგეები. ეს დო-
 ლომიტები ბარბაროსები არიან და
 სპარსეთის შიდა ადგილებში მო-
 სახლეობენ, მაგრამ არასდროს არ
 ყოფილან სპარსთა მეფის ქვეშევრ-
 დომები. ისინი ციცაბოსა და სრუ-
 ლიად მიუვალ მთებში დაფუძნე-
 ბულან და ძველითგანვე ვიღრე
 დღეინდელაღ დღემდე თვითთავა-
 დობა შეუხნარჩუნებიათ: ხოლო,
 როგორც დაქირავებული ჯარის-
 კაცები, ისინი მუდამ ლაშქრობ-
 დენ სპარსელებთან ერთად მათი
 მტრების წინააღმდეგ. ისინი ყვე-
 ლანი ქვევითად იბრძვიან, თითო-
 ეული მათგანი ატარებს მახვილსა
 და ფარს და ხელში სამი ხელშუ-
 ბა უჭირავს. ისინი მარდად ხტიან
 როგორც კლდეებსა და მთის მწვერ-
 ვალებზე, ისე ტრიალ მინდორზე¹.
 ამიტომაც მერმეროემ აქ უბრძანა
 მათ იერიშის მიტანა, თვითონ კი
 მთელი დანარჩენი ჯარით წაუძღვა.
 კრიოს მანქანებსა და სპილოებს და
 ქვემო კარისაკენ გაემართა. სპარ-
 სელებმა საბირებთან ერთად ხშირ-
 ხშირად დაუშინეს კედელს და ის-
 რებით მტვერი აადინეს იქაურობას,
 ისე რომ ცოტა ღა აკლდათ კინალამ
 აიძულეს იქ მყოფი რომაელები
 დაეტოვებინათ კოშკები, ხოლო

1) დ დ ლ მ ი ტ ე ბ ი, მთიანი ადგილების მცხოვრებლები, ბინადრობდენ სპარსეთსა და მესობოტამიას შუა. ა ვ ა თ ი ა ს მოწმობით (III, 17) «დილიმნიტე-ბი (Διλιμνίται) წარმოადგენენ იმათ შორის, ვინც მდინარე ტიგროსის რკით მონა-ხლეობენ სპარსეთის საზოვრებთან, უდიდეს ვრს და ძალიან მამაცი მებრძოლნი არიან...». ისინი დაქირავებული ჯარისკაცების სახით მსახურებდენ სასანიდთა ჯარში, შემდეგ აგრეთვე არაბთა ჯარშიაც (იხ. Weisbach: RE IV 2432-33).

πανηρά τε και κινδύνων ἔμπλεα
ἐγεγόνει, ἔσχατα ἐσχάτων κακά
πάσχουσι.

ლს მიაყენეს პირდაპირ მყოფ მტერს. რომაელთა საქმეები ყველ-
გან გაფუჭდა და საფრთხეში ჩავარდა: ისინი უკიდურეს გაჭირვ-
დაში აღმოჩნდნენ.

Τότε δὴ Ὀδωναχός¹ τε και
Βάβας, εἶτε ἀρετὴν ἐνδεικνύμενοι
εἶτε τῶν στρατιωτῶν ἀποπειρασ-
θαι βουλόμενοι, ἦ και τι αὐτοὺς
φθεῖον ἐκίνησεν, εἶασαν μὲν τῶν
στρατιωτῶν ὀλίγους τινάς, οἷς δὴ
ἐπέστελλον ἀπὸ τῶν ἐπάλλεων
τοὺς τειχομαχοῦντας ἀμύνασθαι,
τοὺς πλείστους δὲ ξυγκαλέσαντες
βραχεῖάν τινα παρακέλευσιν ἐποιή-
σαντο (Haury II, 557—559, 19)

Тогда же Ὀδωναχός τε και
Βάβας παρακελευσάμενοι τὰς τε
πύλας ἀνέφωγον και τὸ στράτευμα
ἐρόμφῳ ἐξήγγον, ὀλίγων ἀπὸ λειψι-
μένων ἐνταυθα τινων ἐξ αἰτίας
τοιᾶσθε. τῶν τις Λαζῶν τῆ προ-
τερᾶ, λέγεις μὲν ὡν ἐν τοῦ
τῆ ἔθνευ, ἐν Ἀρχαί: πόλει δὲ φη-
μένως, ἔπρασε πρὸς Μερμερίην
ἐπὶ τῆ πατρίδι προδοσίας πέρι. ὁ
δὲ οἱ ἄλλο οὐδὲν ἐπήγγελλε χα-
ρίζεσθαι, πλὴν γε δὴ ἔπαυε, ἡ-
κα ἐς τειχομαχίαν καθιστῶνται,
τὰ οὐκ ἐμπρήσι, λάβρα ἔνθα ὁ τε
σίτες και τὰ λοιπὰ τῶν ἐπιτη-
θεῖων ἀπέχειτο. ἐπέστελλε δὲ
ταῦτα, δυσὶν γενήσεσθαι τὸ ἔτε-
ρον λογισάμενος. ἦ γὰρ Ἰω-
μαίσευς περὶ τὸ πῦρ τοῦτο σπου-
δάζοντάς τε και διατριβὴν ποιου-

ლოლომიტებმა კლდეებიდან შუბა-
კები დაუშინეს ზღულის შიგ-
ნით და კიდევ უფრო მეტი ზარა-

ლს მიაყენეს პირდაპირ მყოფ მტერს. რომაელთა საქმეები ყველ-
გან გაფუჭდა და საფრთხეში ჩავარდა: ისინი უკიდურეს გაჭირვ-
დაში აღმოჩნდნენ.

მაშინ ოდონაქემ და ბაბამ—სი-
ვაჟაკე გამოიჩინეს, თუ ჯარის-
კაცთა გამოცდა უნდოდათ, თუ
რამ საღმრთო ძალამ აამოძრავა
ისინი—რამდენიმე ჯარისკაცი დაი-
ბარეს და დაავალეს მათ კბილა-
ნებიდან მოეგვრებინათ მოერო-
შენი, ხოლო დანარჩენი ჯარის-
კაცები შეკრიბეს და მიმართეს მათ
მოკლე მოწოდებით...

ასე მოუწოდეს ოდონაქემ და ბა-
ბამ, გააღეს კარები და რბენით
გაიყვანეს ჯარი, რამდენიმე ჯარის-
კაცი კი იქ დასტოვეს შემდეგი
მიზეზის გამო. წინა დღით ერთი
ლაზი,—ლაზებს შორის წარჩინე-
ბული,—რომელიც არქეოპოლისში
ცხოვრობდა, მოლოდინიდან შეუ-
თანხმდა მერმეროეს, რომ ის თა-
ვის სამშობლო ქვეყანას გასცემდა.
მერმეროემ დაავალა მას მხოლოდ
შემდეგი სამსახური გაეწია სპარ-
სელებისათვის: როდესაც ისინი
იერიშს მიიტანდენ კედელზე, ჩუ-
მად მიეცა ცეცხლი სადგომების-
თვის, სადაც პური და სხვა სურ-
სათი იყო მოთავსებული. ეს და-
ვალება მისცა მას, რადგან ფიქ-
რობდა, რომ ორში ერთი მოხდე-
ბოდა: რომაელები ნ. ამ ცეცხლს

¹) Ὀδωναχός აქაც და ქვეყნისაც.

μένους ἐνθάσιν σφίσι κατ' ἐξου-
σίαν ἐπιβατεύειν π.δ. περιβόλου,
ἢ τειχ. μαχοῦντας ἀποκρούεσθαι
βουλομένους Πέρσας ταῦτα δὴ τὰ
ὀλίγα ἐν ὀλιγοῖσι ποιήσεσθαι.
καιομένων δὲ τῶ τρόπῳ τούτῳ τῆς τε
σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πό-
νῳ σφας οὐδενὶ πόλιორχίᾳ ἐν χρόνῳ
ὀλιγῷ Ἀρχαίῳπολιν ἐξαιρήσειν.
τ. αὐτῆ μὲν γνώμη ὁ Μερμερότης
τρωπ. δὴ τῶ Λαζῶ ταῦτα ἐπέ-
στελλεν· ὁ δὲ οἱ τὴν ἐπίταξιν
ὠμολόγηε ἐπιτελεῖν δράσειν, ἦν. κα.
τὴν τειχομαχίαν ἀμάζουσας ἰδ.,
πῦρ ὡς λαθραῖα τὰ τοῖς θωμα-
τίοις τούτοις ἐνάψας. αἰρομένην
δὲ τὴν φλίγα ἐξαπιναιῶς Ἑ-
μαῖσι ἰδόντες ὀλίγοι μὲν τινες ἐβοή-
θουν ἐνταῦθα, καὶ πόνῳ πολλῷ τὸ
πῦρ ἔσβησαν ἀμηγέτη λυμηγά-
μενον, οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες, ὡσπερ
ἐρρήθη, ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐχώ-
ρησαν. ἐμπεσόντες δὲ αὐτοῖς ἐκ
τοῦ ἀφηνείου καὶ τῶ ἀπροσδο-
κῆτῳ ἐκπλήξαντες πολλοὺς ἐκτει-
νον, οὔτε ἀμυνομένους οὔτε χεῖ-
ρας αὐτοῖς ἀνταίρειν τ. κ. μ. ὠντας.
Πέρσαι γὰρ ὀλίγους κομιδῆ τοὺς
πολεμίους ὄντας ἐπεξέλαι σφί-
σιν ἐν ἐλπίδι οὐδεμιᾷ ἔχοντες
ἀ. λήλων διεστηκότας ὡς ἐς τει-
χομαχίαν ἐτετάχατ, ζῶν ἀκοσμία.
καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺς
κρῖτους φέροντες ἀνεπλί. τε καὶ
τὰ ἐς μάχην ἀπαράσχευσι, ὡς τὸ
εἰκόσ, ἦσαν, οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τὰ
τόξα ἐντεταμένα ἐν χερσίν ἔχον-
τες συσταδὲν ἐγκειμένους τοὺς

მოუვლიდენ და ამაში გართულნი
შესაძლებლობას მისცემდენ სპარ-
სელებს ასულიყვნენ ზღუდებზე, ან
ძონისურვებდენ მოიერიშე სპარსე-
ლების მოგერიებას და ამ სადგო-
მებს უყურადღებოდ დასტოვებდენ:
ასეთნაირად რომ პური და დანარ-
ჩენი სურსათიც დაიწვეებოდა, სპარ-
სელები მოკლე ხანში ადვილად
შესძლებდენ ალყის შემორტყმით
არქეოპოლისის აღებას. ამ მოსახ-
რებით მისცა მერმეროემ ის და-
ვალემა ლახს. ისიც შეპირდა, რომ
ამ დავალებას სისრულეში მოი-
ყვანდა: როდესაც დაინახა, რომ
შეტევა გაჩაღდა, ჩუმად წაუქიდა
ცეცხლი იმ შენობებს. რომაელებმა
რომ დაინახეს უცებ ავარდნილი
ალი, ციხეში დატოვებულმა რამ-
დენიმე კაცმა იქ მიაშურა და დი-
დის წვალებით ჩააქრო ცეცხლი,
რომელსაც ნაწილობრივ ეკვი მიე-
ყენებინა ზარალი, ყველა დანარჩე-
ნი კი, როგორც ვთქვი, მტრის
წინააღმდეგ გაემართა. ესენი სპარ-
სელებს უცებ დაესხნ თავს, ამ
მოულოდნელი თავდასხმით დაარე-
ტანეს ისინი და ბევრნი მოკლეს
ისე, რომ ვერც შეებრძოლენ და
ხელის განძრევაც ვერ გაბედეს
მათ წინააღმდეგ. სპარსელები ხომ
არასგზით არ მოელოდენ. რომ
მტერი, რომელიც საკმაოდ მცირე-
რიცხოვანი იყო, გამოვიდოდა ცი-
ხიდან და მღეფიგდა მათ, ამიტომ ისი-
ნი ერთმანეთის შორიშორს იდგენ,
როგორც საიერიშოდ, და უმწყობ-
როდ იყვნენ. ზოგიერთებს კრიოს

πολεμίους ἀμύνεσθαι μηχανῆ
οὐδεμίᾳ εἶχον. οὕτω δὲ κόπτον-
τες Ῥωμαῖοι ἐπίστ. οφάδην αὐτοὺς
διεχρῶντο. ξυβέβη δὲ τότε και
τῶν ἐλεφάντων ἕνα πληγέντα, ὡς
ἐνιοὶ φασιν, ἣ ἀπὸ τυττομάτου
ξυσταραχθίντα, περιστρέφεσθαι
τε οὐδενὶ κόσμῳ και ἀναχαίττειν
και τοὺς μὲν ἐπιβήτας ῥίπτειν,
τῶν δὲ δὴ ἄλλων τὴν τάξιν ἐκλύειν.
και ἀπ' αὐτοῦ οἱ μὲν βάρβαροι
ἀνεπρόβιζον, Ῥωμαῖοι δὲ ἀδεέστε-
ρον τοὺς ἐν ποσσὶν αἰεὶ διεχρῶντο
(Haurgy II, 560, 23 — 562, 16).

და, ყალბზე შედგა, მასზე მჯღომნი გადმოაგდო, სხვები კი დაქსაქ-
სა. ამის გამომ ბარბაროსებმა დაიწყეს უკან დახევა, რომაელები კი
უშიშრად რაღრღინდნ მათ რა ვინც კი შეხვდებოდათ, კლავდენ.

Τῆς δὲ ταραχῆς οὕτως ἐπιπε-
ρσούσης τῶ Μήδων στρατῶ, ὅσοι
δὲ αὐτῶν ὀπισθεν ἐτετάχατο, τὴν
μὲν ταραχὴν τῶν ἔμπροσθεν ἔν-
των φεώμενοι, τὸ δὲ ξυμβεβηκὺς
οὐδ' αὐτῆ πεπυσμένοι, κατωρρώδη-
σαν, ἕς τε ὑπαγωγὴν ξὺν πολλῇ
ἀκοσμίᾳ ἐτράπντο. ταῦτὸ δὲ
τοῦτο και οἱ Δολοίμται¹ παθόντες
(ἔξ ὑπερβῆξων γὰρ μαχόμενοι τὰ
ποιούμενα πάντα ἑώρων) ἀισχράν-
τινα φυγὴν ἐφευγον, ἣ τε τροπὴ
λαμπρὰ ἐγεγόνει. και τετρακισχι-
λιοι μὲν τῶν βαρβάρων αὐτοῦ ἐπε-
σον, ἐν τοῖς και τῶν ἀρχόντων τρεῖς
τετύχηκεν εἶναι, τέσσαρα δὲ τῶν
Περσικῶν σημείων Ῥωμαῖοι εἶλον,
ἀπερ εὐθὺς ἐς Βυζάντιον βασιλεῖ
ἔπεμψαν. ἵππευς δὲ φασιν αὐτῶν
οὐχ ἦσσαν ἣ ἐς διαμυρίους ἀπρ-

მანქანები ეჭირათ მხრებზე და
უიარაღონივ იყვნენ და, ცხადია,
ბრძოლისათვისაც მოუშადადებელ-
ნი; დანარჩენებს კიდევ დაჭიმული
მშვილდები ეჭირათ ხელში და
ზედ წამომდგარ მტერს ვერავითა-
რი ხერხით ვერ მოიგერიებდენ.
ასე ცელავდენ რომაელები და
ულეტდენ სპარსელებს მარჯვნივ
და მარცხნივ, ამ დროს მოხდა
შემდეგი ამბავი: ერთი სპილო — და-
ჭრილი, როგორც ზოგიერთები ამ-
ბობენ, თუ თავისთავად აღბორგე-
ბული — უთავბოლოდ შემოტრიალ-

და, ყალბზე შედგა, მასზე მჯღომნი გადმოაგდო, სხვები კი დაქსაქ-
სა. ამის გამომ ბარბაროსებმა დაიწყეს უკან დახევა, რომაელები კი
უშიშრად რაღრღინდნ მათ რა ვინც კი შეხვდებოდათ, კლავდენ.

ასე შეემთხვა არევ-დარევა მიდ-
თა ჯარს; ისინი, რომელნიც უკა-
ნა წყებაში იყვნენ დარაზმულნი,
წინა წყებების არევ-დარევა რომ
დაინახეს, ვერ მიხვდენ, თუ რა
მოხდა, შეშინდენ და სრულიად
უწყსრიგოდ იწყეს უკან დახევა.
დოლომიტებსაც იგივე დაემართათ
(ისინი ხომ მალლობი ადგილები-
დან იბრძოდენ და ყველაფერს
ხელავდენ, რაც ხდებოდა) და სა-
სიროცხოდ გამოიქცენ, ოტებაც ჩი-
ნებული გამოვიდა. ბარბაროსთა-
გან ოთხი ათასი კაცი დაიღუპა-
აქ, მათ შორის სამი სარდალი
იყო; რომაელებმა ხელთ იგდეს
სპარსელთა ოთხი დროშა, რომ-
ლებიც მაშინვე მეფეს გაუგზავნეს.
ბიზანტიონში. გარდა ამისა — რო-
გორც ამბობენ — დაიღუპა სპარ-

¹) დოლომეტი L.

λωλέναι, οὐ βληθέντας εὐδὲ πλη-
γέντας πρὸς τῶν πελεμίων, ἀλλὰ
μακρὰν μὲν ὁδὸν περιεμίνετας,
κόπω δὲ ἠμιληκότας ἐν ταύτῃ
πολλῶ, τροφῶν δὲ, ἐπεὶ ἐν Λαζიკῇ
ἔγένεοντα, ὡς ἦξιττα ἐς κόραν ἐλ-
θίνετας, οὕτω τε λιμῶ καὶ ἀσθενείᾳ
πιεζομένους πολλῇ διεφθάρθαι.

სელთა ცხენები არა ნაკლებ ოცი
ათასისა არა იმ მიზეზით, რომ
მოწინააღმდეგეთა მიერ იქმნენ
მოკლული ან დაჭრილი, არამედ
მათ შორი გზა გამოიარეს, რომ-
ლის განმავლობაშიაც ძალიან
დაიღალდნენ, თანაც, როდესაც ლა-
ზიკეში იყვნენ, საკვები არც თუ
ისე საყოფად ჰქონდათ და, ამრი-
გად, სიმშლითა და დაავადებით
შევიწროვებულნი, მთლად და-
ვარდნენ.

ქ უ თ ა ი ს ი.

Ταύτης δὲ τῆς πείρας ὁ Μερ-
μερόης ἀποτυχῶν παντὶ τῷ στρα-
τῷ ἐς Μοχίρησιν¹ ἀπεχώρησεν,
ἐπεὶ καὶ Ἀρχαιοπόλεως ἀποτυ-
χόντες Λαζიკῆς τῆς ἄλλης τὴν
ἐπικράτησιν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον οἱ
Ἡέρσαι εἶχον. Ἀρχαιοπόλεως δὲ
ἡ Μοχίρησις² ἡμέρας μίας ὁδῶ
ἀπέχει, πολλὰς καὶ πολυανθρώ-
πους κώμας ἔχουσα. καὶ γῆς τῆς
Κολχίδος αὕτη μάλιστα ἡ ἀρίστη
ἐστίν· ἐπεὶ καὶ οἶνος ἐνταῦθα
καὶ οἱ ἄλλοι καρποὶ ἀγαθὰί φύον-
ται, καίτοι τὰ γε ἄλλα τῆς Λα-
ζიკῆς οὐ ταύτῃ ἔχει. ταύτην πα-
ραρρεῖ τὴν χώραν πατριῶς, Ῥέων
ὄνομα, οὗ δὴ καὶ φρούριον ὠκο-
δομήσαντο ἐκ παλαιοῦ Κέλχοι,
ὅνπερ ὕστερον αὐτοὶ τὸ πλείστον
ἐς ἔδαφος καθείλον, ἐπεὶ ἐν πε-
δίῳ κείμενον ἐσχάγαν ὑπὲρ εὐέ-
φοδον σφίσις ἔδοξεν εἶναι. Κο-

ამ ცდამ რომ ფუქად ჩაუარა,
მერმეროემ მთელი თავისი ჯარით
მოხირისისკენ დაიხია: სპარსელები,
მართალია, არქეოპოლისთან
დამარცხდნენ, მაგრამ თითქმის
მთელი დანარჩენი ლაზიკე მათ
ეპყრათ. მოხირისი ერთი დღის სა-
ვალ გზაზეა არქეოპოლისის დაშო-
რებული და შეიცავს მრავალს
მჭიდროდ დასახლებულ სოფელს.
კოლხიდის მიწაწყალზეც მის საუ-
კეთესო მხარეს წარმოადგენს: ღვი-
ნოც კარგი მოღის და სხვა ნა-
ყოფნიც იქ კარგად ხარობენ,
თუმცა ლაზიკის სხვა ადგილებზე
არ შეიძლება იგივე ითქვას. ამ
მხარეს ჩამოუღის ერთი მდინარე,
სახელად რეონი; მის სანაპიროებ-
თან ძველადვე კოლხებს აუგიათ
ციხე, რომელიც შემდეგ ხანებში
მათ მეტწილად მიწასთან გაუსწო-
რებიათ, რადგან ის მეტად დაბალ

¹) მოხერსინ K, მოხერსინ L. — ²) მოხერსის L.

παίειν¹ δὲ τότε τὸ φρούριον ἄνω-
μάζετο τῇ Ἑλλήνων φωνῇ, ἄνω-
μέντοι Κουταεῦσιν² αὐτὸ καλεῖσιν
Λαζοὶ τῇ τῆς φωνῆς ἀγνοίᾳ τὴν
τ.ῦ ὀνόματος διαφθείροντες ἀρ-
μονίαν. ταῦτα μὲν Ἀριανὸς οὕτως
ιστόρησεν. ἕτεροι δὲ φασὶ πόλιν
τε γεγονέναι ἐν τ.ῆς ἄνω χρο-
νοῖς τὸ χωρίον καὶ Κοίταιον³
καλεῖσθαι. ἔνθεν τε τὸν Αἰήτην
ἄρμησθαι, καὶ ἀπ' αὐτ.ῦ τ.ῆς
ποιητῆς αὐτὸν τε Κοιταῖε⁴ καὶ
γῆν τὴν Κολχίδα Κοιταῖτιδα⁵ κα-
λεῖν. τ.ῦτο Μερμερόης τανῦν (ἀν)-
οικοδομήσασθαι ἐν σπυδοῦ ἔχων,
ἐπεὶ οὐδεμίαν παρασκευὴν τοῦ
ἔργου εἶχεν, ἅμα δὲ καὶ ὁ χει-
μῶν ἤδη ἐνέκειτο, ξύλινα τοῦ
φρουρίου ἕσα καταπεπτῶκει ἄς
τάχιστα ποιησάμενος αὐτοῦ ἔμενε.
τοῦ δὲ Κουταεῖου⁶ ἀγχιιστα φρού-
ριον ἐχυρώτατόν ἐστιν, Οὐχειμέ-
ριον⁷ ὄνομα. ἐν τ.ῆ δὴ φυλακτήριον
ἐς τὸ ἀκριβὲς οἱ Λαζοὶ εἶχ.ν.
μετεῖχον δὲ σφίσι τῆς τοῦ φρου-
ρίου φυλακῆς καὶ Ρωμαῖοι στρα-
τιῶται ὀλίγοι τινές. ὁ μὲν εἰς

ვაკეზე მდებარეობდა და, მათი აზ-
რით, ადვილი მისასვლელი იყო. მა-
შინ ამ ციხეს კოტაიონს უწოდებ-
დენ ელინური ენით, ამჟამად კი მას
ლაზები ქუთათისს ეძახიან: ბიჩინური
ენის უცოდინარობით მოსდით, რომ
ამ სახელწოდების ნამდვილი სახე
შერკვენეს. ასე აქვს ეს მოთხრობი-
ლი არიანეს⁸. სხვები კი ამბობენ,
ძველს დროში ამ ადგილას ქალაქი
იყო და კვიტაიონი ეწოდებოდათ;
აქაური იყო აიეტი, რის გამოც
პოეტები მას კვიტაიელს ეძახდნენ.
კოლხიდის ქვეყანას კი—კვიტატი-
დსო⁹. მერმეროემ განიზრახა ეს
ციხე ალედგინა, მაგრამ, ვინაიდან
ამისათვის არაფერი ჰქონდა მომზა-
დებული და ამასთანავე ზამთა-
რიც ჩამოწვა, სასწრაფოდ შეაკეთა
ხის მასალით ციხის ის ნაწილები,
რომლებიც დანგრეული იყო, და
იქ დაისადგურა. ქუთათისის მახ-
ლობლად კი არის ერთი ძეგლად მა-
გარი ციხე, სახელად უქიმერიონი;
აქ ჰყავდათ ლაზებს კარგი მცველი
რაზმი. ამ ციხის დაცვაში მონა-
წილეობას ლებულობდა რამდენი-

1) კოταῖον K, კოთაεῖον L.— 2) კოταῖς K, კουταεῦσιν L.— 3) კოταῖον L,
კოთაῖον K.— 4) კოითα A, კოითη L.— 5) კოიტაῖδα K, კოიტაῖτιδα L.— 6) კოაῖς K, კა-
ტაῖσιου L.— 7) ὀχειμερίον L, σπιμερῖον K.

8) არიანესს ჩვენამდე მოღწეულ თხზულებებში ამის შესახებ არაფერი
მოიპოვება.

9) ძირითად ტექსტში განთქმველთაგან მიღებული Κοτταῖ-ის მაგერ ჩვენ
ყველან ვიზარეთ Κουταεῖου||Κουταῖου. ამ ვარიანტს იძლევა L ხელნაწერი. სარ-
თალია, სხვა ხელნაწერები (იმავე XIV საუკუნისა, რომელსაც L ეკუთვნის,—და
ამაზე ადრინდელი ხელნაწერები პროკოპის ნაწარმოებთა არც კი მოგვეპოვება)
იძლევიან ფორმას Κοταῖς, მაგრამ L ხელნაწერს ვაკუთვნებთ უპირატესობას შემ-
დეგი მონაზრების გამო: როგორც ცნობილია, ქართულ მწერლობაში ამ ქალაქის
უფრო ძველ სახელწოდებად მიჩნეული იყო ყოველთვის „ქუთათისი“ (ხოლო მის

Μετρηθείς τῆ παντὶ στρατῶ
 ἐναυθία κατῆσσι, γῆς τε
 τῆς Κελχίδος τὰ κάλλιστα ἔχων,
 ἐμπόδιός τε τοῖς ἐναντίοις γινώ-
 μενος ἐς τὸ Οὐχειμέρεος¹ φρο-
 ριὸν τῶν ἐπιτηδείων τι ἔσομαι.
 ἤ ἐς χώραν τήν τε Σαυα-
 νίαν καὶ τήν Σαυμνίαν κλυσμέ-
 νην ἵναί, καίπερ σφίσι αὐτῆς
 ἀατηχόου σῆσης. πειλεμένων γὰρ

მე რომაელთა ჯარისკაციც—აი, აქ
 დაბანაკდა მერმეროე მთელი თა-
 ვისი ჯარით. კოლხიდის საუკეთე-
 სო ნაწილი მას ეპყრა და მოწი-
 ნალმდევეებს დაბრკოლებას უქმ-
 ნიდა, რომ უქიმერიონის ციხეში
 სურსათი მიეწოდებინათ, ან სვა-
 ნიასა და ეგრეთწოდებულ სკვიმ-
 ნიაში ევლოთ, თუმცა ეს ქვეყანა
 მათი ქვეშევრდომი იყო. ვინაიდან,

შემინდელ, ახალ ფორმად „ქუთაისი“) და რახან ერთ-ერთი ბერძნული ხელნა-
 წერი სწორედ ამ ძველ ფორმას იძლევა, უდავოა, რომ ასეთ ფორმას, რომელიც
 ზედმიწევნით შეეფერება ძველ ქართულს, ჩვენ ვერ ავხსნით გადამწერის უნებლიე
 შეცდომა-დამახინჯებით: ასეთი ფორმით იქნებოდა ეს სახელწოდება გადამწერის
 დედანში. გარდა ამისა, *L* ხელნაწერი სხვა შემთხვევაშიაც გეოგრაფიული სახე-
 ლების იმ ფორმას ამჯობინებს, რომელიც ქართულში გავრცელებულს უფრო
 უახლოვდება: ასეთია, მაგალითად, *Μοχλαίρις* და *Οὐχειμέριον* („მუხირისის“ და
 „უქიმერიონ“) ნაცვლად *K* ხელნაწერის ფორმებისა *Μοχλαίρις* და *Ουμιαίρις*.—ნა-
 ცვლად ადგილობრივ ენაზე ხმარებული „ქუთათისი“-სა ბერძნებს ამ ქალაქის სა-
 ხელწოდებად უხმარიათ *Κοταίσιον* და ეს უნდა აიხსნებოდეს იმით, რომ ბერძნებმა
 „ქუთათისის“ სახელწოდება მიამსგავსეს იმ ქალაქის სახელწოდებას, რომელსაც
 ისინი ძალიან კარგად იცნობდენ, სახელდობრ ფრიგიის ქალაქ *Κοταίσιον*-ს.—
 „ქუთათისის“ პარალელურად არსებულა ამ ქალაქის მეორე სახელწოდება *Κοταίς*
 („კოტაის“ „ქოთაის“), რასაც ამტკიცებს ერთი მხრით ის გარემოება, რომ პრო-
 კოპის სხვა ხელნაწერები ხმარობენ მას, მეორე მხრით კი პროკოპის მომდევნო
 ისტორიკოსის აგათიას მიერ ორ ადგილას ნახმარი *Κοταίσιον*, აკუხატ. ბრუნ-
 ვაში (II 19 და III, 6; ამის სახელობით ბრუნვა იქნება *Κοταίσιος*), და ერთ ადგი-
 ლას *gen. Κοταίσιου* (III, 7). თუ ჩავუყვირებთ ჩვენამდე მოღწეულ სხვა ბერძნულ
 ავტლებს, ჩვენთვის ცხადი გახდება, რომ ფორმა „კოტაისი“ („ქოთაისი“) ბერძნუ-
 ლი რაიდიციისათვის საქმაოდ ცნობილი და პროკოპი კესარიელამდე ერთად-ერ-
 თიც ყოფილა. მართლაც, ჯერ კიდევ აპოლონი როდოსელი (III ს. ძვ. წ.)
 თავის „არგონავტიკაში“ ხმარობს *gen. Κοταίσιος* (II 369 და მისი სქოლიო), *acc.*
Κοταίσιον (II 1267), რომელთა სახელ. ბრუნვა იქნება *Κοταίσις* (აპოლონი როდო-
 სელი ხმარობს მას კოლხიდის მნიშვნელობით). ასეთ შემთხვევებს ჰგულისხმობს,
 ალბათ, პროკოპი, როდესაც ზემოთყვანილ ადგილას ამბობს: პოეტები კოლხიდას
 უწოდებენ *Κοταίσιον*-სო (ამდროინდელი ბერძნული გამოთქმისათვის *oi* და *υ* ერთნა-
 ნეთს უახლოვდებიან). აქიდან ნაწარმოები სადაურობის აღმნიშვნელი სახელი იმავე
 აპოლონი როდოსელის ნაწარმოებში (II 403; III 228) არის *Κοταίσιος* (პროკოპი
 კესარიელით *Κοταίσιος*), ე. ი. კვტაიელი, კვტაეელი, ქუთაიელი (ნახმარია აიეტის
 სადაურობის აღსანიშნავად; იმავე სიტყვას, ხოლო სხვა გაფორმებით ხმარობს
 სტრაბონიც I 2, 39: *Αιγυτο Κοταίσιον*).

¹) *οὐχειμέριος L, ουμιαίριος K.*

ἐν Μιχαηρήσινδ' ἔνταν, Λαζαίς τε
καὶ Ῥωμαίοις ἔδωκ' ἀποκεκλεισ-
θαι τῆς εἰς τὰ τανύτη χάρια
ἔσυβαίνει. τὰ μὲν οὖν στρατόπεδα
ἐπὶ Λαζικῆς ἐφέρετο τῆδ'ε (Hau-
ry II 563,21—566,4).

მოწინააღმდეგე რომ მოხირისში
იჯდა, ლაზებსა და რომაელებს ამ
ქვეყნისაკენ გზა მოჭრილი აღმოაჩნ-
დათ, ასეთი იყო ლაზიკეში დაბა-
ნაკებული ჯარების მდგომარეობა.

მეორე ხუთწლიანი ზავი.

[VIII 15. 550 წელს საზავო მოლაპარაკებისათვის კონსტანტინეპოლში ჩამოსული სპარსეთის ელჩი იზდიგუსნა (იზედ-გუშნასპი) დიდი ხნის დავის შემდეგ შეუთანხმდება იუსტინიანეს დროებითი—ხუთწლიანი—ზავის დადების შესახებ (ამ დროებითი ზავის პერიოდში ბიზანტიელმა და სპარსელმა ელჩებმა საბოლოოდ უნდა მოაგვარონ რაშთა და სარკინოშთა შესახები სადავო საკითხები). ამ შეთანხმების ძალით ბიზანტიელებმა უნდა გადაუხადონ სპარსელებს 20 კენდინარი ოქრო, ხოლო წინა ხუთწლიანი ზავის ვადის შემდეგ გასული თვრამეტი თვისათვის კიდევ 6 კენდინარი ოქრო. სპარსელები მოითხოვენ ეს თანხა ერთბაშად იქნას გადახდილი და იუსტინიანეც,—მართალია, ჯერ აპირებს ყოველწლიურად ოთხ-ოთხი კენდინარის გადახდას, რომ ამ გზით დაიწინდოს ხუთწლიანი ზავის სიმტკიცე, მაგრამ შემდეგ იმ მოსაზრებით, რომ ყოველწლიური გადასახადი ხარკს არ დაემსგავსოს, თანხმდება სპარსელთა მოთხოვნაზე. გარდა ამისა იუსტინიანე, იზდიგუსნას შუამდგომლობით, გაათავისუფლებს ერთ წარჩინებულს, ხოსრო მეფის მეგობარ სპარსელს. ბერსაბუსს, რომელიც არმენიაში ომის დროს დაუტოვებიათ ბიზანტიელებს და კონსტანტინეპოლში გადაუგზავნიათ იუსტინიანე მეფისათვის. სამაგიეროდ]

ἐπιγγέλλετο γὰρ βασιλεὶ ἔπρεσ-
βευτῆς αὐτος ἀναπέσειν Χοσ-
ρόην, ἐξ τῆς Λαζικῆς ἀναστῆ-
σαι τὸ Περσῶν στρατεύμα. ἐγένε-
ται δὲ ἡ ἐκχειρία ἦδ'ε Ῥω-
μαίοις τε καὶ Πέρσαις, πέμπτου
τε καὶ εἰκοστοῦ ἐνιαυτοῦ Ἰουս-
τινιανοῦ βασιλέως τῆν αὐτο-
κράτεια ἀρχὴν ἔχ.γτ.ς. τανύταις

ეს ელჩი (იზდიგუსნა) შეჰპირდა
მეფეს, რომ დაიყოლიებდა ხოს-
როს და გააყვანიებდა სპარსელთა
ჯარს ლაზიკიდან. ეს დროებითი
ზავი დაიდვა რომაელებსა და სპარ-
სელებს შორის ოცდამეხუთე წელს
იუსტინიანე მეფის თვითმპყრობე-
ლური მმართველობისა¹. მეტი წი-
ლი რომაელებისა ამ ზავით ძალიან

1) ესე იგი 552 წელს.

δὲ ταῖς σπονδαῖς Ῥωμαίων οἱ πλείστοι ἐπεικῶς ἔχοντο. καὶ εἰ μὲν δικαίαν τινὰ ἢ ἀλόγιστον ἐποιοῦντο τὴν μέμψιν, οὐκ ἔγωγε τὰ τῶν ἀρχομένων, οὐκ ἔγωγε εἶπειν.

Ἐλεγεν δὲ ἔτι δὴ Λαζიკის βεβαίωτατα πρὸς Περσῶν ἀρχομένης αἱ ξυνηθῆκαι αὐται γεγόνασιν, ὡς μὴ τις πενταετὲς αὐτὸς ἐνοχλῆσῃ, ἀλλ' ἀδεέστερόν τε καὶ ἀπονώτερόν γῆς τῆς Κολχίδος τὰ κάλλιστα πάντα τούτων τὸν χρόνον ἐνικεῖν δύνανται. ὅθεν αὐτοὺς τὸ λοιπὸν ἐξελάσαι οὐδεμιὰ Ῥωμαῖοι ἐς ἅπαντα τὸν αἰῶνα μηχανῆ ἔξουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ Βυζάντιον ἐνθ' ἔνδε Πέρσαις εὐεφροδὸν τὸ λοιπὸν ἔσται. ταῦτα οὖν ἀποσκοπεύοντες οἱ πολλοὶ ἡσχαλλοὶ καὶ δυσφοροῦμενοι διηπ.ροῦντο, καὶ ὅτι Πέρσαι τὸ ἐκ παλαιοῦ μὲν σφίσι ἐν σπουδῇ γεγυγας, δόξαν δὲ οὔτε πολέμῳ κρατήσῃν οὔτε τῷ ἄλλῳ τρόπῳ θανατὸν ἔσσειν, λέγω δὲ, ὅπως ἐς θάσμου ἀπαγωγῆν ὑπόφοροι αὐτῶν Ῥωμαῖοι ἔσονται, ἰσχυρότατα ἐν τῷ παρόντι τῷ τῆς ἐκχειρίας ἐνόματι ἐκρατύναντο. τάξας γὰρ ὁ Χροσρόης Ῥωμαῖοις κεντηναρίων ἐπέτειον τεσσαράων θισμόν, οὐπερ γλιχόμενος το ἕξ ἀρχῆς διαφανῆς ἦν, ἐς ἐνδεκα ἔτη τανῦν καὶ μῆνας ἕξ εὐπρεπεῖ λέγω, ἕξ καὶ τεσσαράκοντα κεντηνάρια τῆς τῆς ἐκχειρίας κεκόμισται. ἀνήψει, ἔνομα τῷ θάσμῳ τὰς σπονδὰς

უკმაყოფილო დარჩა. ჰქონდა რამე გამართლება ამ უკმაყოფილებას, თუ ის უსაფუძვლო იყო— ისე როგორც ქვეშევრდომთა საყვედურია ხოლმე,—მე ვერათერს ვიტყვი.

ამბობდენ, ეს ხელშეკრულება სწორედ მაშინ იქნა დადებული, როდესაც ლაზიკე სპარსელებს ეჭირათ მტკიცედ, და სპარსელებმა დაერგის ის იმ მიზნით, რომ ხუთი წლის განმავლობაში ისინი არავინ შეაწუხოს და ამასობაში უშიშრად, და იოლად ჩაიგდონ ხელში კოლხიდის საუკეთესო ადგილებით. აქიდან მათ გაძევებას ვერასდროს და ვერავითარი ხერხით ველარ შესძლებენ რომაელები და ბიზანტიონიც სპარსელებისათვის იქიდან (იამიკირან) ადვილმისადგომი გახდება ამიერიდანო. აი, ამ მოსაზრებით ბევრნი უკმაყოფილებას გამოთქვამდენ და მდგომარეობას უნუგეშოდ თვლიდენ. იმასაც ამბობდენ, რომ აწინდელი დროებითი ზავის სახელწოდებით სპარსელებმა მტკიცედ მიაღწიეს იმას, რასაც იმთავითვე ესწრაფებოდენ და რის მიღწევაც ვერ შესძლეს ვერც ომის საშუალებით და ვერც სხვა გზით,—სახელდობრ, რომ რომაელები მათი ხარკის გადახდელნი გამხდარიყვნენ. ხოსრომ რომ დაადგა რომაელებს ყოველწლური ხარკი ოთხი კენდინარი,—რასაც ცხადი იყო იმთავითვე ესწრაფებოდა,—ამჟამად თერთმეტი წლისა და ექვსი თვისათვის აშკარად

ὄντινος, καίπερ ἐπὶ Λαζικῆς μεταξὺ βιαζόμενός τε καὶ πολεμῶν, ἤπερ ἐρρήθη. ὥνπερ Ῥωμαῖοι σφᾶς αὐτοὺς ῥύσσασθαι ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον (ἐν) ἐλπιδί τὸ λοιπὸν οὐδεμιᾶ εἶχον, ἀλλὰ φόρου ὑποτελεῖς Πέρσαις ἤσθοντο οὐ κεκρυμμένως γεγενημένοι. ταῦτα μὲν οὖν ταύτῃ ἐπέπρακτο. (Hauriy II 567,15—569,4).

მიიღო დროებითი ზავის საბაბით ორმოცდაექვსი კენდინარი და ამ ხარკს ხელშეკრულების სახელს არქმევდა, თუმცა ამასობაში ლაზიკეს მძლავრობდა და ჰბრძოდა, როგორც უკვე ვთქვი. რომაელებს არავითარი იმედი არ ჰქონდათ, რომ ისინი მომავალში თავს გაითავისუფლებდნენ ამისგან; პირიქით, ისინი გრძნობდნენ, რომ აშკარად გახდნენ სპარსელების მოხარკენი. აი, ასე იყო საქმეები.

ლაზ თეთფობის განდგომა და უქიშერიონის დაპყრობა სპარსელთა მიერ.

Ἐν δὲ τᾷ δὲ τᾷδε ἀμφὶ ταῖς σπονδαῖς Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις ἐν Βυζαντίῳ ἐπράσσετο, ἐν ταῦτα ἐπὶ Λαζικῆς¹ τᾷδε ξυνηγέχθη γενέσθαι. Γουβαζῆς² ὁ Λαζῶν βασιλεὺς Ῥωμαίοις εὐνοϊκῶς ἔσχεν, ἐπεὶ οἱ Χοσρόην, ὥσπερ μοι ἔν τοις ἔμπροσθεν λόγοις ἐρρήθη, ἐπιβουλεύειν θάνατον ἤσθετο. τῶν δὲ ἄλλων Λαζῶν οἱ πλείστοι ἀνήκεστα πρὸς τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν δεινὰ πύσχοντες καὶ διαφερόντως τοῖς ἄρχουσι τοῦ στρατοῦ ἀχθόμενοι ἐμῆδιζον³ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον, οὐ τὰ Περσῶν ἀσπαζόμενοι, ἀλλ' ἀπαλλαξείοντες τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ τῶν δυσ-

VIII 16. ბიზანტიონში რომ ასეთი მოლაპარაკება სწარმოებდა რომაელებსა და სპარსელებს შორის ზავის შესახებ, ლაზიკეში შემდეგი ამბავი მოხდა. გუბაზმა, ლაზთა მეფემ, რომაელების მიმართ კეთილი განწყობილება დაიჭირა, მის შემდეგ რაც გაიგო, რომ ხოსრომ—როგორც ეს ჩემ მიერ ზემოთ არის მოთხრობილი⁴—მისი მოკვლევინება განიზრახა. დანარჩენი ლაზები კი, რომლებიც რომაელ ჯარისკაცთაგან საშინლად იყვნენ შეწყუხებულნი,—განსაკუთრებით კი ჯარის სარდლებისაგან იყვნენ შევიწროვებულნი,—შეტწილად სპარსელების მომხრეობას იჩენდნენ, არა

¹ ლაზიკე K, ლაზიკის L, ლაზიკე Hoesch.,—² გუბაზის მენ L.—³ ემუდიონ L. —⁴ ეფორუსი („ბუხლუხეზდდენ“) K.

⁴ როგორც BP II, 29-ში არის მოთხრობილი, ხოსრომ სარდალ ფაბრიუს დაავალა გუბაზის მოკვლა, მაგრამ ფაბრიუსი ვერაფერს გახდა. (იხ. ზემოთ, გვ. 69 შდ.).

χερῶν τὰ τέως μὴ παρόντα ἀφ-
 ροιμηναι. ἦν δὲ τις ἐν Λαζοῖς οὐκ
 ἀφανῆς ἀνὴρ Θεοφόβιος ὄν.μα,
 ὡς περ τῆ Μερμερόῃ λαθραϊότηατ
 ἐς λόγους ξυμμίξας φρούριον ἐν-
 δῶσειν τὸ Οὐχειμέρεος¹ ὠμολόγη-
 σεν. ὁ δὲ αὐτὸν ἐλπίσει μεγάλας
 ἐπάρας ἐς τὴν πράξιν ὤρμησε
 ταύτην, φίλιν μὲν αὐτὸν ἐν τοῖς
 μάλιστα Χοσρόῃ βασιλεῖ ἐκ τοῦ
 ἔργου τούτου ἰσχυρισάμενος ἔσεσ-
 θαι, Πέρσαις δὲ ἀνέγραπτον ἐπ'
 εὐεργεσίᾳ ἐς τὸν πάντα αἰῶνα, καὶ
 ἀπ' αὐτοῦ δόξῃ τε καὶ πλοῦτι
 καὶ δυνάμει αὐτὸν γενήσεσθαι μέ-
 γαν. οἷς δὲ Θεοφόβιος ἐπαρθεὶς
 πολλῶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ ἔργον
 ἠπέλειετο. καὶ ἦν γὰρ οὐδεμία
 ἐπιμίξια Ῥωμαίοις τε καὶ Λα-
 ζοῖς τότε, ἀλλ' οἱ μὲν Πέρσαι
 πολλῇ ἐξουσίᾳ πανταχόσε περιήρ-
 χοντο τῶν ταύτῃ χωρίων, Ῥω-
 μαίων δὲ καὶ Λαζῶν οἱ μὲν
 παρὰ ποταμὸν Φάσιν ἐλάνθανον,
 οἱ δὲ Ἀρχαίοπολιν ἢ ἄλλο τι
 τῶν ἐκείνῃ ὄχυρωμάτων κατα-
 λαβόντες ἐκρίπτοντο· καὶ Γουβί-
 ζης αὐτός, ὁ Λαζῶν βασιλεὺς,
 ἐς τῶν ὄρων τὰς ὑπερβολὰς
 ἠσυχῆ ἔμενε. πόνῃ γοῦν ὁ Θεο-
 φόβιος οὐδενὶ ἰσχυσε τὴν ὑπόσ-
 χεσιν τῷ Μερμερόῃ ἐπιτελεσαι.
 ἦν γὰρ τῷ φρούριῳ γενόμενος
 ἔφρασκε Λαζοῖς τε καὶ Ῥωμαίοις,
 οἱ τὸ ἐνταῦθα φυλακτήριον εἶ-
 χον, ὡς ἅπας μὲν ὁ Ῥωμαίων
 στρατός ἀπολώλει, Γουβίζῃ δὲ

იმიტომ, რომ სპარსელობა მოს-
 წონდათ, არამედ, რადგან რომა-
 ელთა ბატონობისაგან თავის დალ-
 წვევა სურდათ, არჩიეს ის უბედუ-
 რება, რომელიც მანამდე არ ენა-
 ხათ. იყო ლაზთა შორის ერთი
 კაცი, არა უგვართაგან, სახელად
 თეოფობი, რომელსაც მერმეროეს-
 თან საიდუმლოდ მოლაპარაკება
 გაემართა და შეჰპირებოდა უქი-
 მერიონის ციხეს ხელში ჩაგაგდებ-
 ბინებო. მერმეროემ ის მოხიბლა
 დიდი დაპირებებით და ისე წააქე-
 ზა ამ საქმისათვის; დაარწმუნა,
 რომ ამ საქმის წყალობით ხოსრო
 მეფის საუკეთესო მეგობარი გახ-
 დებოდა, ხოლო სპარსელები სამუ-
 დამოდ ჩიწვრდენ მას, როგორც
 თავიანთ მწყალობელს, და თვითონ
 კი ძალიან დაწინაურდებოდა სა-
 ხელითაც, სიმდიდრითაც და ძალა-
 უფლებითაც. ამით გათამამებული
 თეოფობი კიდევ უფრო მეტი სი-
 ცხოველით შეუდგა საქმის შესრუ-
 ლებას. მაშინ ხომ რომაელებსა და
 ლაზებს შორის არავითარი მისვლა-
 მოსვლა არ იყო: სპარსელები
 ყველგან სრულიად თავისუფლად
 მიდი-მოდიოდენ ამ ადგილებში,
 და ამივით რომაელთა და ლაზთა-
 გან ერთნი მდინარე ფაზისის სა-
 ნაპიროებზე დამალულიყვნენ, ხო-
 ლო სხვებს არქეოპოლისი ან სხვა
 რომელიმე იქაური სიჭაბრე დაე-
 კირათ და იქ შეეფარებინათ თავი;
 თვით გუბანიც, ლაზთა მეფე,
 მშვიდად ჩამკლაროყო მთის წვე-

1) οὐχειμερεος L, ουχειμερος K.

βασιλεῖ καὶ Λαζοῖς τῆς ἀμφ' αὐτὸν ἀπασὶ διαφθοαίῃ τὰ πράγματα. Κολχίς δὲ ξύμπασα πρὸς Περσῶν ἔχοιτο, καὶ οὐδέ τις ἐλπὶς Ῥωμαίοις ποτὲ ἢ τῷ Γευβάζῃ¹ ἀνασωθῆσθαι τῆς χώρας τὰ κράτος. τὰ μὲν γὰρ πρότερον κατὰ μόνας ταῦτα τὸν Μερμερόην διαπεπράχθαι, μυριάδας τε πλέον ἔπτα ἐπαγαγόμενον Περσῶν μυχίμων ἀνδρῶν καὶ βαρβάρους Σαβείρους πεμπληθεῖς· νῦν δὲ καὶ βασιλέα Χοσρόην στρατῷ ἀμυθῆτω ἐνθάδε ἵκοντα ἐξαιπυαίας αὐτοῖς ἀναμείχθαι καὶ οὐκ ἂν τὸ λοιπὸν οὐδὲ αὐτὴν Κολχῶν² τῆ στρατιᾶ ταύτῃ τὴν γῆν ἐπαρκέσειν. ταῦτα τερατευσόμενος Θεοφύλιος, ἐς δέες μέγα καὶ ἀμηχανίαν κατεστήσατο τοὺς ἐνταῦθα φρουροὺς. καὶ αὐτὸν ἐλιπάρουν πρὸς θεοῦ τοῦ πατρῷου ἱκετεύοντες τὰ παρόντα ἴση δύναμις εἶναι θέσθαι σφίσι. καὶ ὃς αὐτοῖς ἰμολόγηε· πρὸς τοῦ Χοσρόου ἀμφὶ τῆ σωτηρίας τὰ πιστὰ οἴσειν, ἐφ' ᾧ τὸ φρούριον ἐνδύσουςι Πέρσαις. ἐπεὶ τε τοὺς ἀνθρῶπους ταῦτα ἤρεσκεν, αὐτίκα ἐνθῆνδε ἀπαλλαγείς αὐτῆς τε τῷ Μερμερόῃ ἐς ὅσιν ἦκων ἀπαντα ἔφραζεν. ὁ δὲ Περσῶν ἀνδρᾶς τοὺς δοκιμωτάτους ἀπολεξάμενος ξὺν αὐτῷ ἐς τὸ Οὐχειμέρεος ἔπεμψε, τὰ τε πιστὰ παρεξομένους ἀμφὶ τε τοῖς χρήμασι καὶ τῆ σωτηρίας τοῖς τῆδε φρουροῖς καὶ

რებზე. ამით აიხსნება, რომ თეოფობიმ სრულიად ადვილად შესძლო მერმეროესათვის მიცემილი დაპირება შეესრულებინა. ციხეში რომ იყო, უთხრა ლაზებსა და რომაელებს, რომლებიც იქაურ მცველ რაზმს შეადგენდენ, რომ რომაელთა მთელი ჯარი დაილუპა, ხოლო გუბაზ მეფესა და მასთან მყოფ ყველა ლაზებს საქმეები ცუდად წაუვიდათ, მთელი კოლხიდაკი სპარსელების ხელშია და არც რამე იმეღია, რომ რომაელები ან გუბაზი ამ ქვეყანაში ძალაუფლებას დაიბრუნებენ ოდესმე. ეს წინათ მოახერხა მერმერომ მარტო: თან მოიყვანა სამოცდაათ ათასზე მეტი მებრძოლი სპარსელი და უამრავი ბარბაროსი საბირები; ახლა კი ხოსრო მეფე მოსულა აქ მოულოდნელად ურიცხვი ჯარით და მათთან შეერთებულა და ამიერიდან ამ ჯარს თვით კოლხების მთელი ქვეყანაც აღარ ეყოფათ. ასეთი ტყუილები უთხრა თეოფობიმ და დიდს შიშსა და გასაჭირში ჩაავლო იქაური მცველები. ისინიც მას ემუდარებოდენ და ავედრებდენ საკუთარ ღმერთს, რომ, რამდენადაც ძალა შესწევდა, მოეგვარებინა მათი აწინდელი მდგომარეობა. ისიც შეჰპირდა, რომ ხოსროსაგან მოიტანდა მათი ხელუხლებლობის პირობას, თუ კი ისინი სპარსელებს დაანებებდენ ამ ციხეს. იმ კაცებმა რომ ეს მოიწონეს, მაშინვე გამობრუნდა იქიდან,

1) τον γουβαζην L.— 2) კოლხთ.

τὸ φρούριον τοῦτο καθέξοντας. οὐδὲ μὲν Πέρσαι τὸ Οὐχειμέρεος φρούριον ἔσχον καὶ Λαξιαῖς τὴν ἐπικράτησιν ἰσχυρότατα ἐκρατῆσαν. οὐ μόνον δὲ Λαξιαῖς τῆσιν οἱ Πέρσαι ὑποχειρίαν πεποιήθηται, ἀλλὰ καὶ Σκυμνίαν τε καὶ Σουανίαν, ἐκ (δὲ) Μοχηρήσιδ¹ ἄχρι ἐς Ἰβηρίαν ἄβατα Ῥωμαίοις τε καὶ τῶν Λαξίων βασιλεῖ ξύμπαντα τὰ ἐκείνη χωρία τῶν τρόπων τοῦτων ἐγένετο. ἀμύνεσθαι δὲ τὴν πολεμίους οὔτε Ῥωμαῖοι οὔτε Λαξιοὶ εἶχον, ἐπεὶ οὐδὲ καταβαίνειν ἐκ τῶν ὄρων ἢ τῶν ὄχυραμάτων ἐτόλμων οὐδέ πη τοῖς πολεμίοις ἐπεξίεναι.

Μερμερόης δὲ τῆς τοῦ χειμῶνος ἐγκειμένης ὥρας ξίλινον μὲν τεῖχος ἐν Κόταις ἐτεκτήνατο, φρουράν τε Περσῶν τῶν μαχίμων οὐχ ἦσσαν ἢ τρισχιλίαν ἐνταῦθα καταστήσάμενος, ἐν τε τῶν Οὐχειμέρεος² ἀνδράς ἀντάρχεις ἀπολιτών. εἰκοδομησάμενος δὲ καὶ τὸ ἄλλο Λαξίων φρούριον, ὃ δὴ καλοῦσι Σαραπανί³, πρὸς αὐτοῖς μάλιστα

ეახლა მერმეროეს და ყველაფერი უამბო. მერმეროემ გამოარჩია სპარსელთაგან უწარჩინებულესი კაცები და გააყოლა მას უქიმერიონში, რომ იქაური მცველებისათვის გადაეცათ რწმუნება მათი ქონებისა და სიცოცხლის ხელუხლებლობის შესახებ და ამ ციხეს კი დაპატრონებოდნენ. ასე ჩაიგდეს ხელში სპარსელებმა უქიმერიონის ციხე და მტკიცედ დაეპატრონენ ლაზიკეს. მაგრამ მარტო ეს ლაზიკე კი არ ჩაიგდეს ხელთ სპარსელებმა, არამედ სკვიმნიაცა და სვანიაც, და ამრიგად, მონიონიდან ვიდრე იბერიამდე მთელი მიწაწყალი გამოეცალათ ხელიდან რომაელებსა და ლაზთა მეფეს. მტრის მოგერიება არ შეეძლოთ არც რომაელებსა და არც ლაზებს, რადგან ისინი ვერ ბედავდნენ ვერც მთებიდან ან სიმაგრეებიდან ჩამოსვლას და ვერც რამენაირად მტერთან შეებმას.

რადგან უკვე ზამთრის უამი იყო დამდგარი, მერმეროემ ხის კედელი ააგო კოტაისში და ჩააყენა იქ სპარსელ მეომართაგან შეიგდინი მცველი რაზმი, არა ნაკლებ სამი ათასი კაცისა; უქიმერიონშიც დასტოვა საკმაო ხალხი⁴. თვითონ კი ააშენა ლაზთა მეორე ციხე, რომელსაც სარაპანისს ეძახიან და რომელიც ზედ ლაზიკის საზღვრებ-

¹ მოხერსიდოს; K, მოხერსიდოს; L. — ² ὠχειμέρεος; L. — ³ ხელნაწერები სარაპალი.

⁴ უქიმერიონი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ესმით როგორც ქუთაისის ციხე (დ. ბაქრაძე, საქართველოს ისტორია, გვ. 278) ან „არქიელის გორაკი“ (ს. გორგაძე, ბაგრატიის ტახარი, ლ. 1911, გვ. 3), სადაც

τοῖς ἐσχάτοις ἑρίαις Λαζικῆς
 κείμενον, αὐτοῦ ἔμμενον. ἔπειτα
 δὲ Ῥωμαίους τε καὶ Λαζῆς
 ἀγείρεσθαι τε μαθῶν καὶ ἀμφι-
 τῆς ἐκβολᾶς ἐνστρατοπεδεῦσεσθαι
 ποταμοῦ Φάσιδος, παντὶ τῷ στρα-
 τῷ ἐπ' αὐτούς ἦει. ὥπερ ἔπει
 Γουβῆζης τε καὶ οἱ τοῦ Ῥωμαίων
 στρατοῦ ἄρχοντες ἔμαθον, οὐχ
 ἔπαστάντες τῶν πολεμίων τὴν
 ἔφοδον διελευσθήσαν τε καὶ διεσω-
 σθήσαν ἄς πη ἐκάστω θύναται γέ-
 γονεν. ὁ τε Γουβῆζης ἀναδραμῶν

თან მდებარეობს, და იქ დარჩა
 შემდეგ რომ გაიგო, რომე-
 ლებსა და ლაზებს კვიყ თავი მოუ-
 ყრიათ და მდინარე ფაზისის შე-
 სართავთან დაბანაკებულანო, მთე-
 ლი თავისი ჯარით მათ წინააღმდეგ
 გაემართა. ეს რომ გუბაზმა და
 რომელთა ჯარის სარდლებმა გაი-
 გეს, მტრის იერიშის მოგერიება
 კი არ სცადეს, არამედ გაიფან-
 ტნენ და თავს უშველეს, ვისაც
 როგორ შეეძლო. გუბაზი მთის
 წვერზე ავიდა და იქ დაიხამთრა.

დღემდე არის, მართლაც, დაცული ციხის ნანგრევები და იმდროინდელი ციხეები-
 სათვის ეგზომ დამახასიათებელი გვირაბი, ციხიდან მდინარისაკენ (რიონისაკენ)
 მიმავალი. ამავე დროს ქართულ საისტორიო ძეგლებში, როდესაც ქუთაისზეა
 ლაპარაკი (იხ. მაგ. ჯ. უან შერი: მმდფლ. ქ. ცხ. 421; 429, მატ. ქ. გვ. 471,
 სუმბატის ქრ. გვ. 589, პაპუნა ობობლიანი გვ. გვ. 55, 240 ქიქ. გამ
 და სხვაგანაც), უქიმერიონის ხსენებაც კი არაა; არსად ქუთაისის ციხე ცალკე სა-
 ხელწოდებით არ იხსენიება: «ქუთაისით» იგულისხმება ქალაქიცა და ციხეც ერთად,
 ან იხსენიება ხოლმე «ციხე ქუთაისის» (ვახუშტი, ცხოვრება იპერეთისა, გვ.
 296 ქიქ.; ლევან დადიანის მიერ ფხოტ-ელისათვის—სვანეთში—შეწირუ-
 ლი ხატის ზურგზე დაცული და 1644 წლით დათარიღებული მინაწერიც ქუთაის-
 თან მომხდარ ბრძოლას აღწერს და რამდენჯერმე იხსენიებს ქალაქ ქუთაისს და
 ცალკე «ქუთაისის ციხეს»: იხ. საქ. მუზეუმის 1931 წ. სვანეთის ექსპედიციის
 მასალებში პ. ინგოროყვას მიერ დასაბუქდად გამოცემული „სვანეთის წარ-
 წერები“; შარდენიც თავის „მოგზაურთაში“ სწერს: «ქუთაისში არც კედლე-
 ბია, არც სიზარებები, ის გაშლილ ადგილს წარმოადგენს... გაღმა მხარეს კი, სწო-
 რედ პირდაპირ, უფრო მაღალ გორაკზე, არის ციხე ქუთაისისი».
 იხ. რუსული თარგმანის გაერდი 169, ტფალისი 1902 წელი). ძნელი წარმო-
 სადგენია, რომ ქალაქის გაღმა (რიონის მარჯვენა ნაპირას მდებარე) ნაწილს გან-
 საკუთრებული სახელი რქმოდეს და ქართულში ის არავითარი ფორმით არ შე-
 მონახულიყოს. გარდა ამისა, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი (გვ. 165), ისტორი-
 კოსი აგათიაც სამჯერ იხსენიებს ქუთაისს (II, 19; III, 6, 7; Dindorf HGM
 II 211, 9; 245, 1; 246, 29), როგორც სიმაგრეს, მაგრამ მის სასიმაგრე ნაწილის
 (ვითომ „უქიმერიონის“) შესახებ არაფერი აქვს ნათქვამი. აქიდან ცხადი უნდა
 იყოს, რომ უქიმერიონი ქუთაისის ნაწილი კი არაა, არამედ ქუთაისის მახლობ-
 ლად მდებარე სხვა ციხე-სიმაგრე. მართლაც, უქიმერიონი რომ ქუთაისის ციხე
 იყოს, რად დასპირდებოდა პროკოპის ასეთი მსჯელობა: «მერმეროემ ხის კედელი
 ააგო კოტაისში და ჩააყენა იქ სპარსელ მეომართაგან შედგენილი მცველი რაზმი...;
 უქიმერიონშიც დასტოვა საკმაო ხალხი» (ზემოთ გვ. 171). XIV თავშიც ხომ აღ-
 წერილია, რომ ქუთაისში მერმეროემ შეაკეთა ციხის ჩამონგრეული ნაწილები და

ἐς τῶν ὀρῶν τὰς ὑπερβολὰς διεχέ-
μαξε ξὺν τε τοῖς παισὶ καὶ τῇ γυ-
ναϊκῇ καὶ τοῖς ἐς τὰ μέγιστα ἐπιτη-
δεύουσιν, τῇ μὲν ἀμυχανίᾳ τῶν
παρόντων κακῶν διαμαχόμενος
πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς ὥρας ἀνάγκην,
ἐλπιδὶ δὲ τοῦ Βυζαντιοῦ ἐς τὸν
μέλλοντα χρόνον φαρσῶν, ταύτη
τε τὴν ταχὺν παρηγορῶν τὴν τότε
παροῦσαν, οἷά γε τὰ ἀνθρώπειαν,
καὶ καρδαίων τὰ βελτίαν. καὶ οἱ
ἄλλοι δὲ Δαῖοι τῇ πρὸς βασιλεῖ
Γουβιάζην ἀδελφὴν τῶν χεῖμα-

თავისი ბავშვებით, ცოლითა და
მახლობლებით და, შექმნილი მდგო-
მარეობით გაჭირებდაში ჩავარდნი-
ლი, ებრძოდა ზამთრის სუსხს,—
მომავალს კი რწმენით უცქერდა
ბიზანტიონის იმედით; ამით ინუ-
გეშებდა აწინდელ უბედურებას—
როგორც ეს აღამიანს სჩვევია,—
და უკეთესის მოლოდინში იყო.
დანარჩენმა ლაზებმაც, გუბაზ მე-
ფის პატივისცემით, ზამთარი აგ-
რეთვე მწვერვალებზე გაატარეს;
მტრებისაგან კი იქ შეწყუხებმა არა-

იქ დაისადგურა. «ქუთაისის მახლობლად კი—განაგრძობს პროკოპი—არის ერთი
მეტად მაგარი ციხე, სახელად უქიმერიონი; აქ ჰყავდათ ლაზებს კარგი მცველი
რაზმი. ამ ციხის დაცვაში მონაწილეობას ლეზულობდა რამდენიმე რომაელი ჯა-
რისკაციც. აი, აქ დაბანაკდა მერმერთე მთელი თავისი ჯარით»-ო (იხ. ზემოთ
გვ. 164—5). ჩანს, „ქოთაისი“ სხვა ყოფილა და „უქიმერიონი“ კიდევ სხვა.—ეს
უქიმერიონი პროკოპის აღწერილობით რიონის მარჯვენა ნაპირას უნდა მდებარე-
ობდეს, ლეჩხუმისა და სვანეთისაკენ მიმავალ გზაზე. მერმერთეს რომ მოხირისი
ეპყრა ხელთ, ამით ის «მოწინააღმდეგეებს დაბრკოლებას უქმნიდა, რომ უქიმერიონ-
ის ციხეში სურსათი მიეწოდებინათ, ან სვანისა და ეგრეთწოდებულ სკვი ნიაში
ველოთ, თუმცა ეს ქვეყანა შათი ქვეშევრდომი იყო» (იხ. ზემოთ გვ. 165). ხოლო,
როდესაც შემდეგ, ლაზ თეთობის გამცემლობის წყალობით, სპარსელებმა ხელში
ჩაიგდეს უქიმერიონის ციხე, ისინი «მტკიცედ დაეპატრონენ ლაზიკეს. მაგრამ
მართლა ეს ლაზიკე კი არ ჩაიგდეს ხელთ სპარსელებმა, არამედ სკვიმნიაცა და
სვანიაც» (ზემოთ გვ. 171). მაშასადამე, უქიმერიონი მდებარეობდა ქუთაისის მახ-
ლობლად, „სკვიმნიისა და სვანიისაკენ“ მიმავალ გზაზე, სახელდობრ, თუ სად
მდებარეობდა ის, ამის თქმა ჯერჯერობით ძნელია. ბროსეს (Add. 102, 3) ერთ
ხელნაწერში მოთავსებული ძველი რუკის მიხედვით მიუთითებს une localit e d'
Im ereth, nomm e Okh omira (აღბათ, ეს არის ორპირის ს. საბჭოში შემავალი
სოფ. ოხომირა, რიონის აღმოსავლეთით); მას შესაძლებლად მიაჩნია აგრეთვე
(Add. 102, 4), რომ ეს იყოს ვახუშტის მიერ მოხსენებული დეხკირი («ლე-
ჩხუმის საშუალს, ცხენის-წყლის კიდებედ არს ციხე კლდესა ზედა შენი, დეხ-
კირი, თავი თავკერისა. რამეთუ რომელსა უპყრავს იგი მორჩილებასა შინა მის-
სა არიან სულიად»: ვახუშტი, გეოგრაფია, ბროსეს გამ. 348). მაგრამ არავი-
თარი საბუთი არა გვაქვს შევჩერდეთ რომელიმე ამ გეოგრაფიულ პუნქტზე; სა-
ნამ სათანადო არქეოლოგიური ძიება არ იქნება ჩატარებული ქუთაისის მახლობელ
ადგილებში, მანამდე ამ პუნქტების გაიგივება პროკოპის უქიმერიონთან იმდენადვე
იქნება შესაძლებელი, რამდენადც შესაძლებელია მაგ. უქიმერიონად მივიჩნიოთ
ის ადგილი, რომელზედაც ვახუშტი დაპარაკობს: «ქუთაისის ჩდილოთ და
რიონის დასავლით არს ქვიშილეთს ციხე ფრიად მაგარი» (გეოგრაფია, გვ. 372).

νος ὤραν οὐδέν τι ἦσσαν ἐν τοῖς σκοπέλοις κατέτριβεν, δύσκολον μὲν ἐνταῦθα οὐδέν πρὸς τῶν πολεμίων δευμαίνοντες, ἐπεὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἄλλως τε καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα, ταῦτα τὰ ὄρη ἀμήχανά τε καὶ ὅλως ἀπρόσοδα ξυμβαίνει εἶναι, λιμῶ δὲ καὶ ψύχει καὶ τῇ ἄλλῃ κακοπαθεῖχ δυσθανατώντες. ὁ δὲ Μερμερόης οἰκία τε πολλὰ κατ' ἐξουσίαν φκιδωμήσατο ἐν τοῖς κατὰ τὴν Μοχίρησιν κώμας καὶ τὰ ἐπιτήδεια πανταχόθι καταστησάμενος τῶν τῆδε χωρίων, τῶν τε αὐτόμολων περιπέμπων τινὰς ἐς τῶν ὄρων τὰς ἀκρωρείας καὶ τὰ πιστὰ παρεχόμενος ἐπαγαγέσθαι πηλὸν ἰσχυσεν. οἷς δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπορουμένοις ἐχορήγει συχνὰ καὶ ὡς οἰκείων ἐπεμελεῖτο, τὰ τε ἄλλα διωκείτο ξὺν ἀδείᾳ πολλῇ ἅτε τῆς χώρας γεγωνὸς κύριος. καὶ πρὸς Γουβάζην ἔγραψε τάδε.

„Δύο ταῦτα ῥυθμίζει τῆς ἀνθρώποις τὸν βίον, δύναμις τε καὶ φρόνησις. οἱ μὲν γὰρ τῶν δυνατῶν περιόντες τῶν πέλᾳς αὐτοῖς τε βιτεύουσι κατ' ἐξουσίαν. καὶ ὅπη βούλονται τοὺς καταδεεστέρους ἐσαεὶ ἄγχιουσιν, οἱ δὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν δεδωλαμμένοι τῆς κρείττους, τῶν ξυνετῶν τὴν ἀδυναμίαν ἰώμενοι, θωπεῖα τοὺς κρατοῦντας μετῴσιν καὶ οὐδὲν τι ἦσσαν ἐν τοῖς οἰκείοις βίον δύνανται, πάντων ἀπολαύοντες

ფერი განუცდიათ, რადგან თავ-
დამსხმელთათვის ეს მთები—საზო-
გადოდ და კერძოდ ზამთარშიაც—
მოუხერხებელი და სრულიად მიუ-
ვალია, ხოლო სიმშლიმა, სიცივემ
და სხვა უბედურებამ კი სიკვდი-
ლის პირამდე მიიყვანა ისინი. მერ-
მეროემ კი მრავალი სახლი ააგო,
შედლებისდა გვარად, მონიროსის
მიდამოებში მრეხარე სოფლებში
და ყოველგნით ამ ადგილებიდან
სურსათი იშოვა; მდიდ მთების
მწვერვალებზე დააგზავნა ზოგი-
ერთი მტრის ბანაკიდან გამოქცეულ-
თაგანი და ხელუხლებლობის და-
პირებით მრავალის გადაპირება
შესძლო: ისინი ხომ სურსათის
ნაკლებობას განიცდიდენ და მერ-
მეროეც ხშირად აწვდიდა მათ და
ზრუნავდა მათზე, როგორც თავი-
სიანებზე; და ყველაფერს ისე მარ-
თავდა სრულის უზრუნველობით,
თითქოს ამ კუთხის ბატონ-პატ-
რონი ყოფილიყოს. გუბაზს კი
მისწერა შემდეგი:

„ორი რამ აწესრიგებს ადამიან-
ის ცხოვრებას—ძალა და გონიერ-
ება. ერთნი, რომელნიც ძლიერ-
ებით სჯობნიან მეზობლებს, თვი-
თონაც ცხოვრობენ ნებისამებრ და
მათზე უფრო სუსტებსაც ამოქე-
დებენ ისე, როგორც სურთ; ხო-
ლო მეორენი, რომელნიც თავიან-
თი სისუსტის გამო მათზე უფრო
ძლიერთ ემონებიან და უძლურე-
ბას გონიერებით სწამლობენ, მლიქ-
ვნელობით ელოლიავებიან მბრძ-
ნებელთ და მშვენივრად ახერხებენ

„τῆς κολακείας, ὥνπερ αὐτοῖς διὰ
 „τὴν ἀσθιένειαν στερεῖσθαι ξυμ-
 „βαίνει. καὶ ταῦτα οὐ παρὰ μὲν
 „τῶν ἐθνῶν τισι σφίσι φέρεται
 „οὕτως, πρᾶ δὲ τοῖς ἄλλοις οὐ
 „ταύτη πη ἔχει, ἀλλὰ ἀνθρώποις
 „ὡς εἰπεῖν ἅπασι πανταχόθι γῆς
 „τῆς ο.κουμένης ὥσπερ ἄλλο τι
 „ἐπιτέπηγε φύσει. καὶ σὺ ταῖνον,
 „ὄ φίλε Γουβάζη, ἦν μὲν εἶμι
 „περιέσεσθαι Περσῶν τῷ πολέμῳ,
 „μήτε μέλλε μήτε σοι ἐμπόδιον
 „γινέσθω μηδέν. εὐρήσεις γάρ
 „ἡμᾶς τῆς Λαζικῆς ἔνθα ἂν βού-
 „λοιο ὑφιστάμενους τε τὴν σὴν
 „ἔφοδον καὶ ἀντιπαραταττεμένους
 „ὑπὲρ χώρας τῆσδε ἰση δύναμις
 „ὥστε παρέσται σοι διαγωνίζ. μέ-
 „γυ ἀνδραγαθίῳ εἶσθαι πρὸς ἡμᾶς.
 „εἰ μέντοι ἀδύνατος ὢν Περσῶν
 „τῆ δυνάμει ἀντιτάσσεσθαι καὶ
 „αὐτὸς εἶδως, σὺ δὲ, ὦ Ἰγαθὲ,
 „τὸ δεύτερον διαχειρίζε, τὸ γυν-
 „θι σαυτόν, καὶ περισκύνει τὸν
 „σαυτοῦ δεσπότην Χοσρόην ἅτε
 „βασιλέα καὶ νενικηκότα καὶ κύ-
 „ριον. αἶτει τέ σοι τῶν πεπραγ-
 „μένων ἰλεων εἶναι, ὅπως ἂν τὸ
 „λοιπὸν δυνατὸς εἶης τῶν ἐνοχ-
 „λοῦντων ἀπηλλάχθαι κακῶν. ὡς
 „ἔγωγε ἀναδέχομαι βασιλέα Χο-
 „σρόην ἰλεῶν τέ σοι γενήσεσθαι
 „καὶ τὰ πιστὰ δῶσειν, ὁμήρους
 „σοι παρεχόμενον παῖδας τῶν ἐν
 „Πέρσαις λογίμων ἀρχόντων, ὡς
 „τά τε ἄλλα καὶ τὴν σωτηρίαν
 „καὶ τὴν βασιλείαν τὴν σὴν τὸν
 „πάντα ἀΐων ἔν ἀσφαλείᾳ ἔξει.

ცხოვრებას თავიანთ მამულში და
 მლიქვნელობის წყალობით იგემე-
 ბენ ხოლმე ყველაფერ იმას, რა-
 საც უძღურების გამო მოკლებული
 არიან. ზოგიერთ ერებთან ასე და
 სხვებთან რაღაც სხვანაირად კრ
 არ უხდებოთ მათ მოქცევა; არა-
 მედ ყველა ადამიანს, შეიძლება
 ითქვას, ყველგან დედამიწის ზურგ-
 ზე, ეს ბუნებით აქვს თანდაყოლი-
 ლი ისევე, როგორც ზოგი რამ
 სხვაც. და, აი, ძვირფასო გუბაზ,
 თუ ფიქრობ, რომ სპარსელებს
 აჯობებ ომში, ნულარ აყოვნებ
 და ნურც რამე დაგიდგება წინ.
 ლაზიკის რომელსამე ნაწილში
 გიპოვი ჩვენ, თუ გინდა, შენს
 შემოტევასაც დაუხვდებით და
 ამ კუთხისათვის საბრძოლველად
 განვეწყობით რაც ძალა შეგვ-
 წევს. ამგვარად, შემთხვევა მოგე-
 ცემა შეგვებრძოლო და შენი სი-
 ვაჟკაცე დაამტკიცო ჩვენ წინაშე.
 თუ კი თვითონ გრძნობ, რომ უძ-
 ლური ხარ სპარსელთა ძალას წინა-
 აღუდგე, მაშინ, ჩემო კარგო, აირ-
 ჩიე მეორე გზა, შეიცან შენი თა-
 ვი და ეთაყვანე შენს მბრძანებელს
 ხოსროს, ვითარცა მეფეს, გამარ-
 ჯვებულსა და ბატონს. შევედრე
 ვაპატროს შეცოდებანი, რათა ამიერ-
 რიდან მაინც შესძლო აირიღო შე-
 ცოდებანი, რომლებიც მძიმე ტვირ-
 თად გაწევებიან. მეც, ჩემი მხრით,
 გარწმუნებ, რომ ხოსრო მეფე შე-
 გიწყალებს, ხელს არ გახლებს და
 მძევლებად მოგვერის სპარსეთის
 წარჩინებულ მთავართა შვილებს;

„εἰ δὲ σὺ τούτων οὐδέτερον βου-
 „λομένῳ ἐστίν, ἀλλὰ οὐ ἔξ τινα
 „ἑτέραν ἀπιῶν χώραν δὲς τοῖς
 „διὰ τὴν σὴν ἀβυσλίαν ταλαιπώ-
 „ροις γενομένοις Λαζοῖς ἀναπνεῦ-
 „σαι πτε καὶ ἀπὸ δυσκόλων τῶν
 „αὐτοῖς ἐγκειμένων ἀνενεγκεῖν, μηδὲ
 „αὐτοῖς ἀπέραντον ὄλεθρον τίνδε
 „προστρίβεισθαι βούλου ἐπὶ σφα-
 „λερᾶς τῆς ἐλπιδος ὀχρούμενος· λέ-
 „γω δὲ τῆς Ῥωμαίων ἐπικουρίας.
 „οὐ γάρ σὺ τιμωρεῖν πτε θυνα-
 „τοὶ ἔσονται, ὥσπερ οὐδὲ ἄχρι
 „ἔς τὴν ἡμέραν δεδῶνγεται τήνδε“.

Μερμερόης μὲν ταῦτα ἔγραψε,
 Ἰουβάγγελον δὲ σὺδ' ἄς ἔπειθεν,
 ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν ἑρῶν κολανοῖς
 ἔμεινε, καρὰ τοῦ τὴν ἐκ Ῥωμαίων
 ἐπικουρίαν (Haury II, 570—6).

შენც ყოველმხრივ იქნები უზრუნ-
 ველი და შენი სამეფოც გექნება
 სამუდამოდ დაცული. ხოლო, თუ
 შენ არც ერთი ეს გზა არ მოგ-
 წონს, წადი რომელსამე სხვა ქვე-
 ყანაში და ამით საშუალება მიეცი
 შენი უგუნურობის წყალობით გა-
 წამებულ ლაზებს, ერთხელაც არის
 ამოისუნთქონ და განთავისუფლდენ
 მოწოლილ სიძნელეთაგან, მაგრამ
 გულში არ გაივლო მათთვის უსაზ-
 ლგრო უბედურების მინიჭება და
 მაცთუნებელ იმედს არ მიეცე-
 ვგულისხმობ რომაელების მოშვე-
 ლებას. ისინი ხომ ვერასდროს
 ვერ შესძლებენ დაგეხმარონ თქვენ,
 ისევე როგორც დღემდე ვერ შეს-
 ძღეს ეს“.

აი, ეს მისწერა მერმეროემ. მაკ-
 რამ მან გუბაზი ვერ დაარწმუნა
 და ის დარჩა მალღობებზე და
 მოუთმენლად ელოდა დახმარებას
 რომაელთა მხრით.

სპარსელების დამარცხება ლაზიკეში 552 წელს.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ χειμῶνος
 ἔρῳν ἀφικόμενος παρὰ Χοσρόην
 σὺν τοῖς χρήμασιν Ἰσδιγούσνας
 τὰ ξυγκείμενα σφίσιν ἐσήγγελλε.
 καὶ δὲ τὰ μὲν χρήματα κεκομι-
 σμένος τὴν ἐκεχειρίαν μελλήσει
 οὐδεμιᾶ ἐπεσφράγισε, Λαζიკῆς δὲ
 μεθ' ἔσθαι οὐδαμῆ ἦθελεν. ἀλλὰ
 καὶ τοῖς χρήμασι τοῖσιν Οὐν-
 νων τῶν Σαβείρων ἑταιρισάμενος
 μέγα τι χρῆμα ξὺν Πέρσαις τισι

VIII 17. ზამთარი რომ გავიდა,
 იზდიგუსნა მოვიდა ხოსროსთან,
 თან ფული მოიტანა და გააცნო-
 პირობები ამათ შესახებ. ხოსრომ
 ფულები ჩაიბარა და დაუყოვნებ-
 ლივ დაამტკიცა დროებითი ზავი.
 ხოლო ლაზიკის დაცლა არავითარ
 შემთხვევაში არ მოინდომა. ამ ფუ-
 ლით კი დიდძალი საბირის ჰუნნი-
 მიიმხრო და რამდენიმე სპარსელ-
 თან ერთად მაშინვე მერმეროესთან.

τῶν Μερμερόνι ἐν μὲν ἔπειμψεν. ᾧ δὲ
ἐπέστελλον ἔργου ἔχουσιναι δυνάμει
τῆ πάσῃ, καὶ μὴ ἔλεφαντάς οἱ
πολλοὺς ἔστειλε. Μερμερόνης δὲ
παντὶ τῶν Περσῶν τε καὶ Οὐννων
στρατῶν ἐκ Μοχρηήσιδος ἀναστὰς
ἐπὶ τὰ Λαζῶν ὄχυράματα ἦει,
τοὺς ἔλεφαντας ἐπαγόμενος. Ἐ-
μαῖοι δὲ οὐδ' ἀμὴν ἠπηντ' ἄλλον, ἀλλ'
ἀμφὶ τὰς ἐκβολὰς Φάσιδος ποτα-
μοῦ, Μαρτίνου ἡγούμενου σφίσι,
χωρίου ἰσχύς σφῶς αὐτοὺς ἄς
ἀσφαλίστατα κρατυνάμενοι ἡσυχῇ

გააგზავნა; მასვე შეუთვალა მთელი
ძალღონით შეეწყო ხელი საქმისა-
თვის; გარდა ამისა, სპილოებიც
ბევრი გაუგზავნა მას. მერმეროეც
სპარსელთა და ჰუნთა მთელი ჯა-
რით დაიძრა. მოხირისიდან და
ლაზთა სიმაგრეების წინააღმდეგ
გაემართა, თან სპილოებიც მიჰ-
ყავდა. რომაელები მას არსად შე-
ხედრიან. იმათ, მარტინეს მეთა-
ურობით, მდინარე ფაზისის შესარ-
თავის მახლობლად რაც შეიძლე-
ბოდა მტკიცე პირობები შეექმნათ

1) მოხირისის (მოხორისის, მუხირისის, მუხურის) სახელწოდებით იმ მხა-
რეში, რომელშიაც საომარი ოპერაციები სწარმოებდა VI სუჟ. შუა წლებში
ცნობილია დღეს რამდენიმე გეოგრაფიული პუნქტი: 1) სოფ. მუხურა (და მუ-
ხურის ციხე) ჩხარის რაიონში, სკანდის ჩრდილოეთით, 2) სოფ. მუხური სენა-
კის რაიონში, 3) სოფ. მუხური ჩხორთწყუს რაიონში—(შეიძლება დაგვემა-
ტებინა აგრეთვე სოფ. მუხურა მარტვილის რაიონში). მაგრამ არც ერთი ეს
პუნქტი თავისი გეოგრაფიული მდებარეობითა და ბუნებრივი პირობებით პრო-
კოპის მიერ აღწერილი „მოხირისის“ არ უდგება. პროკოპის აღწერილობით „მო-
ხირისის“ არის მთელი მხარის სახელწოდება და არა მხოლოდ ერთი რომლისამე
პუნქტისა (მხოლოდ ერთხელ BP II, 29—იხ. ზემოთ გვ. 72—73—მოხირისი-
ლაზიკის შესანიშნავ ქალაქთა რიცხვშია მოხსენებული). «მოხირისი—აპობის პრო-
კოპი—ერთი დღის სავალ გზაზეა არქეოპოლისის დაშორებული და შერცავს მრავალს
მჭიდროდ დასახლებულ სოფელს. კოლხიდის მიწაწყალზეც ის საუკეთესო
მხარის წარმოდგენს: ღვინოც კარგი მოდის და სხვა ნაყოფნიც იქ კარგად ხარო-
ბენ» (BG VIII, 14; იხ. ზემოთ გვ. 163). ეს მხარე იმდენად მდიდარია, რომ 552
წელს მერმეროემ იქ მდებარე სოფლებში შეაგროვა ჯარისათვის საჭირო მთელი
სურსათი (BG VIII, 16; იხ. ზემოთ გვ. 174). სად მდებარეობდა ეს მხარე? პრო-
კოპის აღწერილობის მიხედვით ამ მხარეს დასავლეთით ცხენისწყალი უნდა საზ-
ღვრავდეს. როდესაც 550 წელს სპარსელთა ჯარი ხორიანეს სარდლობით კოლ-
ხეთში შეიჭრა და «ლაზიკის იმ ადგილში მივიდა, რომელსაც მოხირისი ეწოდებოდა,
დასაბანაკებლად დადგა მოხერხებულ ადგილას. იქ ჩამოდის მდინარე
იპსიის (ცხენისწყალი), არც დიდი და არც ნაფოსავალი, რომლის გადასვლა შეუ-
ძლიათ ცხენოსანთ და ფეხდაფეხ მავალთაც; ამის მარჯვენა ნაპირას გაიკეთეს
თხრილსიმაგრე, მაგრამ სანაპიროზე კი არა, არამედ კარგა. მოშორებით იქიდან»
(BG VIII, 1; იხ. ზემოთ გვ. 90). მოხირისის მხარე, ცხენისწყლიდან და-
წყებული, გადაჭიმულია რიონამდე, ე. ი. რიონის საზღვრავს ამ მხარეს სამხრეთითა
და სამხრეთ-აღმოსავლეთით. როდესაც მერმეროე 551 წელს დამარცხდა
არქეოპოლისთან, მან «მთელი თავისი ჯარით მოხირისისაკენ დაიხია... ამ მხარეს
ჩამოუდის ერთი მდინარე, სახელად რეონი», რომლის «სანაპიროებთან ძველადვე

ἔμενον. ξυνὴν δὲ αὐτοῖς καὶ Γου-
βιάκης ὁ Λαζῶν βασιλεὺς. οὕτως
δὲ ὁ Μήδων στρατὸς, ταχῆς αὐ-
τῷ ξυμβάσης τινός, οὐδὲν ἄχαρι
οὔτε Ῥωμαίων οὔτε Λαζῶν τινα
ἔδρασε. τὰ μὲν γὰρ πρῶτα ὁ
Μερμερόης ἐν φρουρίῳ τῷ μαθῶν
τῆν Γουβιάξου ἀδελφῆν εἶναι, ἐπὶ
αὐτὸ ἐπήγε τὸ στρατεύμα ἄς
ἔξαιρίσων μηχανῆ πάση. καρτε-
ρώτατα δὲ ἀμυνομένων τῶν ταύτη
φρουρῶν καὶ χάρις σφίσι ἔλα-
λαμβανούσης τῆς φύσεως ἔχουσιν.

თავისთვის ადგილობრივი მდებარეობის წყალობით და იქ იღვენ მშვიდად. მათთან იყო ლაზთა მეფე გუბაზიცი. ამ მიდიელთა ჯარს— რალაც შემთხვევით უნდა აიხსნებოდეს ეს— არავითარი ზიანი არ მიუყენებია არავისთვის, არც რომაელისა და არც ლაზისათვის. პირველ ყოვლისა მერმეროემ ჯარი წაასხა ერთი ციხის წინააღმდეგ, სადაც გაიგო მან— გუბაზის და არისო, რომ იგი რამენაირად აელო, მაგრამ, ვინაიდან იქაური

კოლხებს აუგიათ ციხე» ქუთაისისა (BG VIII, 14; იხ. ზემოთ გვ. 163). გარდა ამისა, რაზან სპარსელების ხელში იყო მოხირისი, ამით მათ ხელშივე იყო «მთელი დანარჩენი ლაზიკე» (ცხენისწყლის აღმოსავლეთით), სადაც დასაყრდენ, დასაცავ პუნქტს ქუთაისის ციხე წარმოადგენდა; ხოლო უქიმერიონის ალები შემდეგ მათ ხელშივე იყო ლეჩხუმიცა და სვანეთიც, «ვინაიდან, მოწინააღმდეგე რომ მოხირისში იჯდა, ლაზებსა და რომაელებს ამ ქვეყნისაკენ გზა მოპირილი აღმოჩნდათ» (იხ. ზემოთ გვ. 166). პროკოპის ამ აღწერილობიდან ნათელია, რომ მოხირისის მხარე ცხენისწყალსა და რიონს შუა მდებარეობდა და რომ მოხირისის გაკლის შემდეგ ადამიანი ქუთაისში მოვიდოდა. ისიც ჩანს ნათლად, რომ ქუთაისი აუცილებელ საყრდენ პუნქტს წარმოადგენდა იმისათვის, ვისაც სურდა ამ მხარეს დაპატრონებოდა. ამით უნდა აიხსნებოდეს, რომ მოხირისის აღწერის დროს პროკოპის აუცილებლად აღმნიშნა ქუთაისი. მსგავსად პროკოპისა აგათანგოს მოხირისთან ერთად ყოველთვის იხსენიებს ქუთაისს: «მოვიდა მუხირისსა და ქოთაისის ციხეში», «კვლავ ქოთაისსა და მუხირისში გაბრუნდა», «მუხირისსა და ქოთაისში დარაზმული სპარსელები», «დაიძრნენ ქოთაისიდან და მუხირისიდან» (აგათანი II, 19; II, 22; III, 6; III, 7: HGM II 211, 9; 217,8; 245,1; 245,30); მაშასადამე, ქუთაისი და მოხირისი ერთ სტრატეგიულ ხაზზე მდებარეობენ; უკეთრომ ვთქვათ, რიონზე (ქუთაისში) დაბანაკებული ჯარისათვის მოხირისი მატერიალურ, სასურსათო ბაზას წარმოადგენს.— ამ რაიონში დღეს ეს სახელწოდება «მოხირისი» (მუხირისი) თითქოს აღარ ჩანს (შესაძლებელია ამია გადანაშთს წარმოადგენდეს სოფელ «მუხიანის» სახელწოდება), მაგრამ 1930 წელს დოც. ნ. ბერძენიშვილის მიერ ადგილობრივ ჩატარებულმა წინასწარმა კვლევამ ამ მხრივ საგულისხმო შედეგები მოიტანა, სახელდობრ, სწორედ ზემოაღწერილ მხარის მიდამოებში, ხოლო რიონის მარცხენა ნაპირას, კულაშ-ეწერის პირდაპირ მდებარე ადგილებს, რომლებიც ჯერ ნთის ფერდობებს ებჯინება სოფ. დაბლაგომთან, დღესაც მუხურის ეძახრან და მისი აღმოსავლეთით 4—5 კმ. მანძილზე მუხურის ციხეც მდებარეობს. ნ. ბერძენიშვილმა აქ წარმოებული სასინჯი გათხრის დროს აღმოაჩინა მრავალი ისეთი ნივთიც, რომელიც მისი აზრით რომაულ-ბიზანტიურ ხანას ეკუთვნის.

τητι ἄπρακτοι ἐνθύνδε ἀπικρουσ-
 θέντες οἱ βάρβαροι ἀνεχώρησαν·
 ἔπειτα ἐπὶ Ἀβασγῶς σπουδῆ ἴεν-
 το. Ῥωμαῖοι δὲ οἱ ἐν Τζιβίλῃ
 φρουρὰν ἔχοντες τὴν δίοδον κατα-
 λαμβάνοντες στενοτάτην τε καὶ
 κρημνώδη οὖσαν, ἥπερ μοι ἔμ-
 προσθεν εἶρηται, τὸ παράπαν τὴν
 ἀδιέξοδον, ἐμπόδιοι σφίσιν ἐγέν-
 οντο. διὸ δὴ οὐκ ἔχων ὁ Μερ-
 μερόης καθ' ὅ τι τοὺς ἀνθιστα-
 μένους βιάζεται, ὑπέγινε ὁπίσω
 τὸ στρατεύμα ἐπὶ τὴν Ἀρχαῖοπο-
 λιν ὡς πολιορκήσων αὐτίκα ἦει.
 τοῦ τε περιβόλου ἀποπειρασάμε-
 νος, ἐπεὶ οὐδὲν προὐχώρει, ἀνέσ-
 τρεφεν αὐτὸς. Ῥωμαῖοι δὲ ἀνα-
 χωροῦσιν ἐπιστόμενοι τοῖς πολε-
 μίοις ἐν δυσχωρίᾳ πολλοὺς ἔκτει-
 νον, ἐν τοῖς καὶ τῶν Σαβείρων
 τὸν ἄρχοντα ξυνηέχθη πεσεῖν.
 μάχης τε καρτερὰς ἀμφὶ τῷ νε-
 κρῷ γενομένης ὑστερον Πέρσαι
 περὶ λύχων ἀφὰς βιασάμενοι
 τοὺς ἐναντίους ἐτρέψαντο, ἐπὶ τὴν
 Κούταις² καὶ Μοχήρησιν³ ἀπεχώ-
 ρησαν. ταῦτα μὲν οὖν Ῥωμαίοις
 τε καὶ Πέρσαις ἐπέπρακτο τῆδε.
 მოწინააღმდეგენი და გააქციეს, თვითონ კი ქოთაისისა და მონიო-
 სისაკენ დაიხიეს. აი, ეს დაემართათ რომაელებსა და სპარსელებს¹.

ღარაჯები ძალიან მტკიცედ იცავ-
 დენ მას და ადგილის ბუნებრივი
 მდებარეობაც შევლოდა მათ ამა-
 ში, ბარბაროსებმა მიხანს ვერ მიად-
 წიეს და, იქიდან უკუქცეულებმა,
 დაიხიეს. შემდეგ ისინი სასწრა-
 ფოდ გაემართნენ აბაზგების წი-
 ნააღმდეგ. რომაელები, რომელნიც
 წიბიოს იცავდენ, ჩამჯდარიყვნენ
 ძალიან ვიწრო და—როგორც წი-
 ნათ ვთქვი—ციცაბოკლდეებიან გა-
 სავალში და სპარსელებს გზა წეუ-
 კრეს. ამიტომ მერმეროემ, რად-
 გან საშუალება არ ჰქონდა დაე-
 ძლია მოპირდაპირე, უკან წაიყვა-
 ნა ჯარი და მაშინვე გაემართა
 არქეოპოლისის წინააღმდეგ იმ
 განხზავნით, რომ ალყა შემოერ-
 ტყა მისთვის. ზღუდე რომ მოსინ-
 ჯა და ვერაფერს გახდა, კვლავ
 გამობრუნდა. რომაელები კი გა-
 ბრუნებულ მტერს დაედევნენ და
 ერთ ძნელსავალ ადგილას მრავალი
 ამოჟლიტეს: მათ შორის საბირთა
 მთავარიც აღმოჩნდა მოკლული.
 და გვამის გარშემო რომ ცხარე
 ბრძოლა გაიმართა, ბოლოს სპარ-
 სელებმა, შებინდებისას, სძლიეს

¹) ამით თავდება პროკოპის საისტორიო თხზულებაში მოთხრობა ბიზანტიე-
 ლებსა და სპარსელებს შორის წარმოებული ომის შესახებ. პროკოპის მიერ აქ
 შეწყვეტილ მოთხრობას განაგრძობს ისტორიკოსი აგათონა თავისი „ისტორიე-
 ბის“ II, 19-დან: «ხოლო სპარსელთა სარდალი მერმეროე, მის შემდეგ რაც მან
 ორჯერ მიიტანა იერიში არქეოპოლისზე და უკუქცეულ იქმნა და სხვა რამეც
 მოიმოქმედა, რასაც მე უკვე აღარ შევხები, ვინაიდან პროკოპი რიტორის მიერ
 აქამდე საკმაოდ სრულად არის აღწერილი,—კვლავ მოვიდა მუხირისსა და ქო-
 თაისის ციხეში: მიხანმეწონილად დავიხანებ აქიდან დამეწყია ჩემი მოთხრობა».
 (Dindorf HGM II, 211).—²) კούταις K, კούταις L.—³) მოχίρησιν L.

პაკური, პერანის¹ ძე.

[VIII 26. 552 წლის ზამთარში სამხრეთ იტალიაში ქალ. კოსტონის მცხოვრებლები მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნენ გუთების შემოტევის გამო, რომელთაც ქალაქს ალყა შემოარტყეს. იღ. სტინიანე მეფემ რომ ეს გაიგო, თერმოპილელში მდგარ რაზმებს უბიძანა იტალიისაკენ გაეცურათ. გუთებმა რომ ბერძნეთ მომდგარო ფლოტი დაინახეს, შეეშინდათ, ალყა მოხსნეს და გაიქცენ, და საეროთოდაც სულით დაეცენ.]

1) პერანი (ფირანი). გურგენ მეფის უფროსი ძე, წავიდა იბერიიდან მამასთან და დიდებულებთან ერთად 523 წელს, როდესაც იბერია სპარსელებმა დაიპყრეს, ჯერ ლაზიკეში და შემდეგ ბიზანტიაში (BP I 12, იხ. ზემოთ გვ. 23) და ამის შემდეგ ის იბერიაში არ დაბრუნებულა: ბიზანტიის სამხედრო სამსახურში შევიდა და საპალატო მსახურს თანამდებობებსა და დავალებებს ასრულებდა. პროკოპი კესარიელი მის შესახებ შემდეგ ცნობებს გვაწვდის:

535 წელს გუთების წინააღმდეგ გაგზავნილ სამხედრო ძალებში ყველაზე უფრო «წარჩინებული მეთაურები იყვნენ კონსტანტინე და ბესსა, თრაკიელები, პერანი იბერიიდან—მიდრელთა მახლობლად რომ არის,—იბერიელთა სამეფო გვარის წევრი, რომელიც სპარსელებისადმი მტრობის გამო ამასწინათ (πρῶτον) რომაელების მხარეზე გადავიდა...» (BG V, 5: Haury II 25);

537 წელს «ბესსა და პერანი მეტად შეავიწროვა ვიტიგისმა გივარიონთან და იმით დახმარება სთხოვეს ველიზარის (BG V, 23: Haury II 114);

537 წელსვე «პერანი მრამდენიმე რომაელით იერიში მიიტანა მტერზე სალარიის კარიდან და გუთები გააქცია» (BG VI, 1: Haury II 151);

539 წელს «ველიზარიმ ურბიბენტუსისკენ გაგზავნა პერანი დიდძალი ჯარით, ალყის შემოსარტყმელად. თვითონ კი ურბინუსის წინააღმდეგ წაიყვანა ჯარი» (BG VI, 19: Haury II, 232). მალე თვით ველიზარიც გაჩნდა ურბიბენტუსთან თავისი ჯარით, «ვინაიდან პერანი თხოვდა ამას; პერანის გავგო მტრის ბანაკიდან გამოქცეულთა საშუალებით, ალყა შემორტყმულ გუთებს სურსათი შემოაკლდათო, და იმედი ჰქონდა, რომ თუ სურსათის ნაკლებობას ისიც დავმატებოდა, რომ ველიზარის და მთელ მის ჯარს თვალწინ დაინახავდნენ, უფრო ადვილად დანებდებოდნენ. და მართლაც ასე მოხდა» (BG VI, 20: Haury I 236);

543 წელს პერანი უკვე აღმოსავლეთის ფრონტზეა. მარტიროპოლის რაიონში, ფისონის სიმაგრის მახლობლად მდგომ რომაულ ჯარში იყვნენ «იუსტე, მეფუს ძმისწული, და პერანი და სხვები; «იუსტეს და პერანის რაზმები შეიკრნენ ტარავონთან მდებარე სოფლებში და ზოგიერთი მათგანის დარბევს შემდეგ, მაშინვე უკან გამობრუნდნენ» (BP II, 24 და 25; იხ. ზემოთ გვ. 61);

544 წელს პერანი ბიზანტიელთა ჯარში იმყოფებოდა ქალ. ედესაში, რომლისთვისაც სპარსელებს ალყა ჰქონდათ შემორტყმული, როდესაც ბიზანტიელებმა ხოსროსთან მოსალაპარაკებლად დესპანი გაგზავნეს, «ხოსრო არ დათანხმდა იქიდან წასულიყო მანამდე, სანამ რომაელები მას არ გადასცემდნენ პეტრესა და პერანის, რომლებიც—ამბობდა ის—მისი მამაპაპეული მონები იყვნენ და გაბედეს».

Καὶ ἀπ' αὐτῶν Ῥάγναρις τε,
 Ἰόνιος ἀνήρ δόκιμος μάχιστα,
 ὅς τοῦ ἐν Ταρσπηνοῖς φλακτικ-
 ῶν ἦρχε, καὶ Μόρας, ἕσπερ
 ἐφεισθήκει τοῖς ἐν Ἀχερσνίᾳ
 φαρσείοις, Πακουρίῳ τῷ Περσάνου
 τῶν ἐν Δρουσύντι Ῥωμαίων ἄρχον-
 τῶν, γυνῆμῃ τῶν σφίσις ἐπομένων,

ამის გვმრ რაგნარიმ, ფრიად
 წარჩინებულმა გუთმა, რომელიც
 ტარენტოში მდგომ მეციხოვნეთ
 მეთაურობდა, და მორამ, რომელიც
 აქერონტიის მცველ რაზმს ხელ-
 მძღვენელობდა, თავიანთი ჯარის-
 კაცების სურვილისამებრ, მოლა-
 პარაკება გამართეს პაკურისტან¹,

მის წინააღმდეგ მოქმედება» (BP II, 26; იხ. ზემოთ გვ. 62).

544 წელსვე «პერანი მრავალი ჯარისკაცითურთ და ზოგიერთი ედუ-
 სელითურთ გამოვიდა ბრძოლით. გაიმარჯვა კიდევაც და განდევნა მტერი» (BP
 II, 27). რამდენიმე ხნის შემდეგ, იმავე 544 წელს, «გარდაიცვალა რომაელ-
 თა ორი სტრატეგოსი: იუსტე, მეფის ძმისწული, და პერანი იბერიელი; იუს-
 ტე გარდაიცვალა ავადმყოფობისაგან, ხოლო პერანი ნადირობის დროს ცხენიდან
 გადმოვარდა და სული აღარ აპყლიდა» (BP II, 28; იხ. ზემოთ გვ. 63).

პერანის ნათესავთაგან, გარდა მისი ძის პაკურისა, რომლის შესახებ იხ. ორი
 შემდევნო შენიშვნა, პროკოპი იხსენიებს კიდევ მის ძმისწულს ფაზას (Φαζας). ასე,
 542 წელს იუსტინიანემ იტალიის პრეტორთ-ვაარქონად (praefectus praetorio)
 დანიშნა მაქსიმინე. «თან მისცა მას ფლოტი, რომელიც შეიცავდა თრაკიელებისა
 და არმენიელებისაგან შემდგარ ჯარს: თრაკიელებს მეთაურობდა ჰეროდინე, ხო-
 ლო არმენიელებს ფაზა იბერიელი, პერანის ძმისწული» (BG VII, 6: Haury
 II, 322). ეს ფაზა სხვებთან ერთად გააგზავნა მაქსიმინემ იმავე წელს ნეაპოლის
 დასახმარებლად. აქ მათ ცუდი ამიდი შესვდათ, ზღვაზე ამოვარდნილმა ჭარბხალ-
 მა მთლად დაქსაქსა რომაელთა ხომალდები, ისე რომ გუთებმა (ტოტილას მ-
 თაურობით) ბევრი მათგანი ზელთ იგდო. ჰეროდინემ და ფაზამ ნაპირზე გა-
 მოსვლა მოასწორეს და ტყვეობას გადაარჩენ (BG VII, 7: Haury II 326).—547
 წელს, როდესაც ველიზარი ტარენტოს წინააღმდეგ გაემართა, ფაზა (ველიზარის
 მეშუბე ბარბატონთან ერთად) ცხენოსანთა რაზმს სარდლობდა, ველიზარის ჯარ-
 მა ამ ბრძოლაში გაიმარჯვა გუთებზე. გამარჯვებით გათამამებულმა ბიზანტიე-
 ლებმა აღარ იფიქრეს თავიანთ მოძაგალზე და უწესრიგოდ დაიწყეს ზეტიალი
 ადგილობრივ მიდამოებში სურსათის საძებრად. ამასობაში კი ტოტილამ ახალი
 ძალები მიანველა დამარცხებულ გუთებს, რომლებმაც იეროში მიიტანეს დაქსაქ-
 სულ და მიმოფანტულ ბიზანტიელებზე. «ფაზა ამ დროს კარავში იყო
 მახლობლად და იშვიათი სიმაშაყით დაუხვდა მტრებს, ისე რომ ბევრი მათგანი
 კიდევ აოტა. მაგრამ თვითონ მთელი თავისი რაზმით ამ შეტაკების დროს დაი-
 ლუპა; ძალიან სამწუხარო იყო ეს რომაელებისათვის, რადგან მთელი მათი იმე-
 დები ამათზე, როგორც საუკეთესო მეზრძოლებზე, იყო დამყარებული» (BG VII,
 28: Haury II 422).

1) ეს პაკური, პერანის ძე, იხსენიება ჯერ კიდევ 547 წელს, როდესაც
 «იუსტინიანემ მეფემ მიხანშეწონილად დანიშნა ახალი ჯარი გაგზავნა გუთებისა
 და ტუტილას წინააღმდეგ... სახელდობრ, პირველ რიგში გაგზავნა მან მცირე-
 ოდენი ჯარით პაკური, პერანის ძე, და სერჯი, სოლომონის ძმისწული» (BG
 VII, 27: Haury II, 417).

ἐς λόγους ἡλίθιον, ἐφ' ᾧ δὴ ἀμφὶ
τῆς σωτηρίας τὰ πιστὰ πρὸς Ἰου-
τινιανουῦ βασιλέως λαβόντες Ἑ-
μλίεις σφᾶς αὐτὰς ἐγχειρίσουσι.
ξὺν τοῖς ἐπιτέμοις καὶ τὰ ἔχου-
ρώματα, ὕνπερ ἐπὶ τῆς φυλακῆς
καταστάντες ἐτύγγανον. ἐπὶ τῆς
τῆ μὲν οὖν τῆς ἑμολογίας Παχοῦ-
ρις ἐπὶ Βυζαντίου κριμίζεται
(Haury II 629, 17—630, 3).

პერანის ძესთან, რომელიც დროუ-
ნტში მდგომ რომაელებს მეთაუ-
რობდა, და აღუთქვამდნენ, თუ იუს-
ტინიანე მეფისაგან ხელუხლებლო-
ბის პირობას მივიღებთ, დავნებ-
დებით ჩვენი ჯარისკაცებითურთ
და იმ ციხეებსაც გადავსცემთ, რო-
მელთაც ჩვენ ვიცავთო. და, აი, ამ
პირობის დასადასტურებლად გაემ-
გზავრა პაკური ბიზანტიონში¹.

DE AEDIFICIIS.

ჭანეთი.

Τὰ δὲ δὴ, κατὰ τὰ Τζάνων
ἔθνη ἀναγράφασθαι μὲν ἐνταῦθα
τῆς λόγου οὗ τι ἀπὸ τρόπου
ἔδοξεν εἶναι, ἐπεὶ καὶ πρόσκοιοι
Ἄρμενίοις εἰσὶν. αὐτόνομοι μὲν
Τζάνοι ἐκ παλαιῦ καὶ ἀναρχοὶ
ᾤκουν, φηριῶδη τιὰ βιοτικῆ ἔχον-
τες, θεοὺς μὲν τὰ τε ἄλση καὶ

III 6. მგონია, უადგილო არ იქ-
ნებოდა აღმეწერა აქ ჭანთა ტო-
მები, ვინაიდან ისინიც არმენიელ-
თა მეზობლები არიან. ჭანები ძვე-
ლითგანვე თვითთავადნი იყვნენ
და არავის არ ემორჩილებოდენ
და რალაც ველურ ცხოვრებას ეწე-
ოდენ; ღმერთებად ჭალებს, ფრინ-

¹) რაგნარიმ კიდევაც მიაღწია მიზანს: «მეფის დასტურით მან მიიღო პა-
კურისაგან ხელუხლებლობის რწმუნება და შეჰპირდა რომაელთა მხარეს გადმო-
ვალა და ამ თანხმობის ნიშნად ექვსი გუთი გაუგზავნა მძევლებად. მაგრამ რო-
დესაც გაიგო გუთებს მეფედ ტეია დაუყენებიათ და მას დასახმარებლად ფრანგე-
ბი მოჰყავს და მთელი ჯარით მტრის წინააღმდეგ გამოლაშქრებას აპირებსო,
შეიცვალა გეგმა და დაპირების შესრულება აღარ მოისურვა. ხოლო სწადა
მძევლები უკან მიიღო და შემდეგი ხერხი იხმარა. პაკურის შეუთვალა რამდენიმე
რომაელი ჯარისკაცი გათმობიგზავნე, რომ იმათი დახმარებით შესაძლებელი გახ-
დეს დროუნტში მივიდეთ და იქიდან იონიის ზღვით ბიზანტიონისკენ გავემგზავ-
როთო. პაკურიმ, რომელიც სრულიად ვერ მიმხვდარა იყო ამ კაცის ხრახვებს, გაუ-
გზავნა მას ორმოცდაათი კაცი. რაგნარიმ ისინი მაშინვე დაატყვევა, პაკურის კი
შეუთვალა, თუ გსურს შენი ჯარისკაცები ცოცხლები გაადარჩინო, გუთთა მძე-
ვლები უნდა დამიბრუნო უკანო. ეს რომ მოისმინა პაკურიმ, დროუნტის დასაცავად
მცირეოდენი ჯარი დასტოვა და მთელი დანარჩენი ჯარით მაშინვე გაემართა
მტრის წინააღმდეგ. რაგნარიმ უყოყმანოდ მაშინვე მოკლა ის ორმოცდაათი რო-
მაელი და მტრის დასახვედრად გაიყვანა ტარანტოდან გუთები. როდესაც ისინი
ერთმანეთს შეებნენ, გუთები დამარცხდნენ» (BG VIII, 34: Haury II, 668).

ὄρνις καὶ ἄλλα ἅττα ζῷα ἡγού-
 μενοί τε καὶ σέβοντες, ἐν ὅρεσι
 δὲ οὐρανομήκειοί τε καὶ ἀμφι-
 λαφῆσι τὸν πάντα αἰῶνα δίαιταν
 ἔχοντες, γῆν δὲ οὐδαμῆ γεωργού-
 ντες, ἀλλὰ ληστεύοντές τε καὶ τοῖς
 φωρίοις ἀεὶ ἀποζῶντες. αὐ-
 τοί τε γὰρ ἀμελέητοί εἰσιν ἐρ-
 γάζεσθαι γῆν καὶ ἡ χώρα σφίσιν,
 ἐνθα δὴ μὴ ὄρη τὰ γε ἀποτομώ-
 τατα περιβέβληται, λεφώδης ἐστίν.
 οὐ γήλοφοι δὲ εἰσι τὰ ἐπανεσ-
 τηκότα τῆς γῆς οὐδὲ γεῶδη οὐδὲ
 οἶα καρπούς ἀφείναι, εἴ τις αὐ-
 τῶν ἐπιμελεῖτο, ἀλλὰ τραχέι τε
 ὑπερβαλλόντως καὶ σκληρὰ ὑπε-
 ράγει καὶ καρπῶν ἀπάντων δει-
 νῶς ἄφερα. καὶ οὔτε ἄρόσαι τῆν
 γῆν οὔτε ἀμήσασθαι λήμιον οὔτε
 λευμῶνι ἐντοχεῖν ἐνταυθα πη δυ-
 νατὰ γίνεται, ἀλλὰ καὶ τῆς δέν-
 δροις, οἷσπερ ἡ Τζανική τέθη-
 λεν, ἀκάρπεις τε οὖσιν καὶ ὀλως
 ἀγόνους, ἐπεὶ οὐδὲ ἀλλήλους ἐκ-
 δέχονται καιροὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον,
 οὐδὲ νῦν μὲν ἡ γῆ τῷ τῆς ὥρας
 ἡγρῷ τε καὶ ψυχρῷ βάλλεται, νῦν
 δε δὴ αὐτὴν ἡ τοῦ ἡλίου θέρμη
 ὀνίνησιν, ἀλλὰ χειμῶνι τε ἀπε-
 ράντω ξυψήκισται ἡ χώρα καὶ
 χιόσιν αἰδίαις κατάρρυτός ἐστι.
 διὰ ταῦτα μὲν αὐτόνομοι τὸ πα-
 λαιὸν οἱ Τζάναι ἐβίουν, ἐπὶ τοῦ-
 του δὲ Ἰουστινιανοῦ βασιλεύον-
 τος ἠττήθησάν τε Ῥωμαίων τῆ
 μάχῃ, Τζίττα στρατηγοῦντος Ῥω-
 μαίων, καὶ τῆν ἀγώνισιν ἀπο-
 γνόντες εὐθύς προσεχώρησαν αὐτῷ

ველებსა და სხვა რალაც ცხოვე-
 ლებს ისხნადენ და თაყვანს სცემ-
 დენ, ყოველთვის ცათმჯენსა და
 უზარმაზარ მთებში ცხოვრობდენ,
 მიწას კი არასდროს არ ამუშავებ-
 დენ, არამედ მუდამ ყაჩაღობითა
 და ქურდობით გაჰქონდათ თავი.
 თვითონ ხომ არ ზრუნავენ იმაზე,
 რომ მიწა დაამუშავონ, და მიწაც
 მათ იქ, სადაც დაქანებული მთები
 არაა ჩამოშვებული, ხნარცვიანი
 აქვთ. ბორცვები კი არაა, მიწაზე
 აღმართული, არც მიწისებური,
 არც ნაყოფის მოცემა შეუძლია
 მას, კიდევაც რომ იზრუნონ ამა-
 ზე მცხოვრებლებმა, არამედ უმე-
 ტესწილ ხრიოკი და სრულიად
 მწირი და ყოველგვარ ნაყოფიერე-
 ბას მოკლებული არგირიბია ეს. აქ
 არც მიწის მოხვნაა რამენაირად
 შესაძლებელი, არც ნათესის მოძე-
 და არც თიბვა; ხეებზედაც კი,
 რომლებიც ქანეთში ჭარბადაა,
 ყვავილი არ გამოდის (ისინი სრუ-
 ლიად უნაყოფონი არიან), ვინაი-
 დან იმთავითვე არც ჩერიჩარის დრო-
 ები ენაცვლებიან ერთმანეთს; ამ-
 უამადაც მიწას წელიწადის დროის
 ძისათრინის ტენიანობა და სიცივე
 არ ხვდება, არც მზის სითბო ესალ-
 მუნება: მთელი ქვეყანა დაუბოლო-
 ვებელი ზამთრის ხვედრი განხდა-
 რა და მუდმივი თოვლით მოფე-
 ნილა, ამის გამო ქანები ძველად
 თვითთავადად ცხოვრობდენ. იუ-
 სტინიანეს მეფობის დროს კი ისი-
 ნი დამარცხდენ რომაელებთან.
 ბრძოლაში — რომაელებს ქიტტა

ἅπαντες, πρὸ τῆς ἐπικινδύου
ἐλευθερίας τὴν ἀπονον δουλείαν
ἐλόμενοι σφίσι. καὶ τὴν τε δόξαν
ἐπὶ τὸ εὐσεβὲς αὐτίκα μετέθεντο
ἅπαντες Χριστιανῶν, γεγεννημένοι
τὴν τε δίαίτην ἐπὶ τὸ ἡμε-
ρῶτερον μετῆρησαν, ληστείας
μὲν ἀφέμενοι πάσης, τοῖς δὲ
Ῥωμαίοις σατρατεῶντες, ἐπὶ
πολεμίοις ἀεὶ τοὺς σφετέρους
ἰοῦσι. δεῖσας δὲ Ἰουστινιανὸς βα-
σιλεὺς μὴ ποτε Ἰζάνοι μεταπι-
ρυσάμενοι τὴν δίαίτην ἀμύξια
σφέτερον ἦδη ἐπὶ τὸ ἀγριώτερον
μεταστρέψωνται ἐπεινεῖται τριάδε.

Δύσσοδος ἦν ἡ Ἰζανική λίαν
καὶ ἀφιππὺς ἔλας, κρημνοῖς τε
πανταχόθεν καὶ χάρσις περιεκε-
λεισμένη ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον
ἐλώδεσιν, ἥπερ μ.ι. εἶρηται. καὶ
ἀπ' αὐτοῦ Ἰζάνοις ἐπιμίγνυσθαι
τοῖς πλησιοχώροις ἀμηχα-
νον ἦν, ἀλλὰ κατὰ μόναν
ἐν σφίσι αὐτοῖς ἀπηγριωμένοι
θηρίων τρόπον τὴν δίαίτην εἶχον.
τὰ τοῖσιν δένδρα ἐκτεμῶν ἅπαν-
τα, οἷσπερ τὰ ἔδους ξυμβαινε
ξυμποδίζεσθαι, καὶ τὰς ἐκείνη
δυναχάριας μετὰρμυσάμενας, εὐπε-
τεῖς τε αὐτὰς καὶ ἰππασίμοις κα-
ταστησάμενος, ἐπιμίγνυσθαι αὐ-

სარდლობდა, — დაჰყარეს იარაღი
და ყველანი პირდაპირ მიეკედ-
ლნენ მას: ნაცვლად სახიფათო
თავისუფლებისა იოლი მონობა
აირჩიეს. თავის სარწმუნოებაც
გადასცვალეს მაშინვე სათნო საჩ-
ნმწირობაში და ყველანი ქრისტიან-
ები გახდნენ, თავისი მკაცრი ცხოვ-
რებაც უფრო ფაქიზად აქციეს,
თავი გაანებეს ყოველგვარ ყაჩა-
ლობას და რომაელებთან ერთად
ლაშქრობდნენ ხოლმე მუდამ თავიან-
თი მტრის წინააღმდეგ¹. მაგრამ
რადგან იუსტინიანეს ეშინოდა,
რომ ქანებს არ გადაეხეიათ ოდეს-
მე ამ წილიერი ცხოვრების გზისათ-
ვის და კვლავ არ დაბრუნებოდნენ
თავიანთ ველურ ცხოვრებას, მან
მოისაზრა შემდეგი.

ძნელსავალია ქანეთი ფრიად,
ცხესოსანი სრულიად ვერ გაივ-
ლის იქ, ვინაიდან ყოველგნით
მორკალულია უმეტესწილ კლდიანი
და ტყიანი ადგილებით, როგორც
უკვე ვთქვეი. ამის გამო ქანებს არ
ეხერხებათ ურთიერთობა იქონიონ
მეზობლებთან და კარჩაკეტილად
გაველურებულნი ცხოვრობდნენ მსგავ-
სად მხეცებისა. ამიტომ იქსვინია-
ნიმ გააჩეხინა მთლიანად ხეები,
რომლებიც გზაზე ეღობებოდა
ადამიანს, შეაკეთა იქაური ძნელ-
სავალი ადგილები და ისინი ად-
ვილსავალ და საცხენო გზებად
აქცია, და ამრიგად შესაძლებელი

1) ქანების საბინადრო ადგილების, მათი ყოფა-ცხოვრებისა და ბიზანტიელ-
თა მიერ მათი დამორჩილების შესახებ პროკოპის მოთხრობილი აქვს აგრეთვე
დაწვრილებით BP I, 15 (იხ. ზემოთ გვ. 25 შუღ.).

τοὺς κατὰ τὰς αἰῶνας ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ προσχωρεῖν τῇ ἑμὲν ἑκείνων πλῆθει ἡμῶν πεποιθῆκεν. ἔπειτα δὲ αὐτοῖς ἐκκλήσιν ἐν χωρῷ Σαμαρινῶν¹ καλυμμένῳ δευόμενος, ἱερᾶσθαι τε διεπράξατο καὶ μυστηρίων μεταλαμβάνειν λιταῖς τε τὴν θεὸν ἰλεούσθαι, καὶ τὰ ἄλλα ἐξοσιῶσθαι, συνιέντες ὡς ἄνθρωποι εἶεν. καὶ φρούρια δὲ ἀποδομησάμενος πανταχόθεν τῆς χώρας φρουροὺς τε ἐνταῦθα Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἰδρυσάμενος βεβαίωτατα, Τζάνους ἐς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὰς ἐπιμείνας ἀκυλῆτους πεποιθῆκεν. ὅτι ποτὲ δὲ Τζανικῆς τὰ φρούρια ταῦτα ἐδείματο, ἐρῶν ἔρχομαι.

Χώραν ἐνταῦθά τινα ἐς τριῶν ἀποκεκριμένην ἑμὲν εἶναι. Ῥωμαίων τε γὰρ καὶ Περσῶν τὰ ἔρια καὶ Τζάνων αὐτῶν τῆδε ἀρξάμενα ἐνθὲν δεῖξασκεδάγνυται. ἐνταῦθα φρούριον ἐχρῶνται, οὐ πρότερον ἔν, ὄνομα Ὀρονῶν, ἐξείργασται, κεφάλαιον αὐτὸ τῆς εἰρήνης πεποιημένους. ἐνθὲν γὰρ τὰ πρῶτα Ῥωμαίοις ἢ Τζανικῆς ἐσβατῆ γέγονεν ὅτι δὴ καὶ ἀρχοντα στρατιωτῶν κατεστήσατο, ὃν δεῦθα καλοῦσιν, ἐν χωρῷ δὲ ἐδῶ ἡμέραιν δυοῖν Ὀρονῶν διέχοντι, ὅτι δὴ Τζάνων τῶν Ὀρονῶν καλυμμένων τὰ

გახდა ქანების დაახლოვება დანარჩენებთან და ურთიერთობის დაჭერა მეზობელ მცხოვრებლებთან. შემდეგ კი აუშენა მათ ეგრეთწოდებულ სქამალინიქონში ეკლესია და ბრძანება გასცა ეკურთხათ იგი, მიეყოთ ხელი მღვდელს სახურებისათვის, ედიღებინათ ღმერთი ლოცვებით და სხვა ყოველგვარი საღვთო ვალი გადაეხადათ და, ირთი სიგყიით, ეცხოვრათ როგორც გონიერ ადამიანებს. გარდა ამისა მთელ ამ ქვეყანაში ციხე-სამაგრებები ააგო და მუდმივ მცველებად ჩააყენა იქ რომელიც ჯარისკაცები და, ამრიგად, შესაძლებელი გახდა ქანებისათვის დანარჩენ მცხოვრებლებთან დაუბრკოლებელი კავშირი ჰქონოდათ. თუ სად ააშენა მან ქანეთის ციხე-სამაგრეპი ოდესღაც, ახლავ ვიტყვი.

აქ ქვეყანა სამ ჯვარედინ გზად არის გასერილი. აქიდან იწყებენ ხომ გაყრას რომელიცა, პერსარმენიელთა და თვით ქანთა საზღვრები. აქ იწყებინებენ მალიან მტკიცე ციხე ააგო, რომელიც წინათ არ ყოფილა, სახელად ჰორონონი, და ამით საფუძველი ჩაუყარა ზავის საქმეს. პირველად ხომ აქიდან გახდა შესაძლებელი ქანეთში შესვლა; აქვე ჩააყენა ჯარის მთავარი, რომელსაც დუქს ეძახიან. ერთს სოფელში, რომელიც ჰორონონისაგან ორი დღის სავალი გზით არის დაშორებული და სადაც საზღვრებია ეგრეთწოდებული.

1) სამარინῶν A.

ἄριστά ἐστιν (ἐπεὶ ἐξ ἔθνη πολλὰ
 διακρίνεται Ἰζάνοι), ἐνταῦθα τι
 ὀχύρωμα πεποιημένον ἦν τοῖς
 πάλαι ἀνθρώποις, εἰρείπιον ἴδη
 πολλῶ πρότερον τῶ ἀπημελησθῆναι
 γεγενημένον, Χαρτῶν ὄνομα. ἕπερ
 ἀναγεσάμενος Ἰουστινιανὸς βα-
 σιλεύς ἐγοικεῖν τε ἀνθρώπων ἐν-
 ταῦθα διεπράξατο μέγα τι χρῆμα
 καὶ τὰ ἐς τὴν εὐκοσμίαν τῆ χῶρα
 φρουρεῖν. τῶ δὲ ἐνθῆνδε ἰόντι
 πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον φάραγξ ἐστὶ
 κρημνῶδης, κατατείνουσα μέχρι
 ἐς τὰ πρὸς βορρᾶν ἄνεμον οὐ δὴ
 φρούρειν, Ἰαρχῶν ὄνομα, ἐδεί-
 ματο νέον. ἐπέκεινα δὲ κατὰ τοῦ
 ὄρους τὴν ὑπῶρειαν ἐπαύλις εἰ-
 σὶν, ἵνα δὴ οἱ Ἰζάνων τῶν Ἰακ-
 νιτῶν καλῶν βῆς ἀυλίζονται,
 οὐσπερ ἐκτρέφουσιν οὐ τοῦ ἀροῦν
 τὴν γῆν ἐνεκα, ἐπεὶ ἀργοί τε τὸ
 παράπαν οἱ Ἰζάνοι εἰσὶ καὶ γεωρ-
 γικῶν ἀλλότριον πόνων, ἥπερ μοι
 εἴρηται, καὶ οὔτε ἀρόματά ἐστιν
 αὐτοῖς οὔτε ἄλλα τῆς γεωργίας
 διακονήματα, ἀλλὰ τοῦ γε γάλα
 ἐς αἰὶ βδέλλειν καὶ σιτίζεσθαι
 τῆς αὐτῶν κρέασι. μετὰ δὲ τοῦ
 ὄρους τὸν πρόπεδα, οὐ Κενὰ τὸ
 χωρεῖν ἐν τῶ ἑμαλῶ ξυμβαίνει
 εἶναι, ἐνθῆνδε τῶ ἰόντι ἐπὶ δύναντα

ოკენიტის ჭანებისა (ჭანები ხომ
 მრავალ ტომებად განიყოფებიან),
 რალაც სიმაგრე იყო, ძველად
 მცხოვრებთა მიერ აშენებული, ე
 რომელიც უკვე კარგა ხანია ნან-
 გრევებად ქცეულა მოუვლელობის
 გამო; მისი სახელია ქარტონი.
 იუსტინიანე მეფემ ის განაახლა,
 ჩასახლა იქ ხალხი კარგა ბლო-
 მად და დაავალა ამ ადგილის და-
 ცვა და მოვლა¹. იქიდან რომ მი-
 დიხარ აღმოსავლეთის მიმართუ-
 ლებით, ერთი კლდიანი ნაპრალია,
 გადაჭიმული ჩრდილოეთისაკენ: აქ
 იუსტინიანემ ციხე აავო, სახელად
 ბარხონი². გადამა მთის ძირ-
 ში ბოსლებია, სადაც ეგრეთწო-
 დებული ოკენიტის ჭანების საქონე-
 ღია მოთავსებული, რომელსაც ჭა-
 ნები ინახავენ არა მიწის ხვნის
 დროს გამოსაყენებლად, ვინაიდან
 ჭანები სრულიად უქნარნი არიან
 და მათთვის მიწათმოქმედების სა-
 მუშაოები უცხოა, როგორც უკვე
 ვთქვი, და მათ არც ხვნა იციან
 და არც მიწათმოქმედების სხვა სა-
 ქმიანობა; საქონდის ისინი ინახავენ
 იმისთვის, რომ წველონ ხალხმ და
 მისი ხორციით გამოიკვებონ თავი-
 შემდეგ მთის ძირისა, სადაც დავა-
 კებულ ადგილას სოფელი კენა

¹ ქარტონი (ხარტონი) ბიზანტიისა და ჭანეთის სახლვარს დაშორებუ-
 ღია ორი დღის სავალ გზაზე. ეს კი ზედმიწევნით უდგება ბაიბურთის ჩრდილო-
 დასავლეთით მდებარე ხარტ-ს (ქართულად „ლართი“: შდ. ივ. ჯავახი-
 შვილი, ქართველი ერის ისტორია I² გვ. 46), რომელიც კოროზის სათავეებთან
 დარაჯობს ჭანეთში მიმავალ გზას (Н. Адони, Армения в эпоху Юстиниана,
 62).

² ლართის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მართლაც გადაჭიმულია პარხალის
 მთები, რომლებიც უნდა იგულისხმებოდეს აქ ბარხონ-ის სახელწოდებით.

που τὸν ἦλιον, τὸ Σισιλισσῶν¹ ὄνομα φρουρίον ἐστίν, ἕπερ ἐκ παλαιῶν μὲν πεποιημένον, ἔρημον δὲ διὰ χρόνου μῆκος γεγενημένον ἀνανεωσάμενος Ἰუსτινιανὸς βασιλεὺς διαρχὸς Ῥωμαίων στρατιῶν, ὥσπερ κὰν τοῖς ἄλλοις ἄπασι, φυλακτῆριον κατεστήσατο. ἐνθεν δὲ ἰόντι ἐν ἀριστερᾷ πρὸς βόρρην ἄνεμον χῶρός τις ἐστίν, ὅσπερ καλεῖσιν οἱ ἐπιχώριοι Λογγίνου φοσσᾶτον, ἐπεὶ Λογγίνος ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις Ῥωμαίων στρατηγός, Ἰσαυρος γένος, στρατεύσας ἐπὶ Τζάνους ποτὲ τῆδε πεποίηται τὸ στρατόπεδον. ἐνταῦθα φρουρίον ὁ βασιλεὺς οὗτος ὄνομα Βουργუსσῶνης² δεδημισαργηκεν, ἡμέρας ἑδὴ Σισιλισσῶν³ διέχον. ἕπερ Σισιλισσῶν³ φρουρίον ἐστὶ καὶ αὐτὸ ἢπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὡς μικρὸν ἐρρήμη ἔμπροσθεν, ἐξείργασμένον βεβαίωτατα. ἐνταῦθεν ἔρια τῶν Τζάνων τῶν

არის, დასავლეთის მიმართულებით რომ იარო, არის ერთი ციხე—სახელი მისი სისილისსონი¹—რომელიც ძველადვე აუშენებიათ, ხოლო დროთა ვითარებაში გაუკაცრიელებულა; იუსტინიანე მეფემ ის განაახლა და, როგორც სხვა დანარჩენ ციხიგბშიაც, აქაც რომელიც ჯარისკაცთაგან შემდგარი საკმაორიცხოვანი მცველი რაზმი ჩააყენა. აქიდან რომ მიდიხარ მარცხნივ ჩრდილოეთის მიმართულებით, არის ერთი ადგილი, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ლონგინეს თბრილს ეძახიან, რადგან წინა ხანებში რომელიც სტრატეგოსი ლონგინე, ტომით ისავრიელი, ერთხელ ჭანების წინააღმდეგ რომ ულაშქრია, აქ დაბანაკებულა⁵. ამ ჩვიანა მეფემ აქ ააშენა ციხე, სახელად ბურგუსსონი⁶, რომელიც სისილისსონიდან ერთი დღის სავალზეა. სისილისსონის ეს ციხე, როგორც

¹) სისილსσων V.—²) ბურგუსსონის V, ბურგუსსონის A, ბურგუსსონის Haury.—

³) სისილსσონ V, სისილსσონ A.

⁴) სისილიისონის ციხე, როგორც პროკოპის სიტყვებიდან ჩანს, იუსტინიანეს განუახლებია: იქ ძველადვე ყოფილა ციხე, მაგრამ დროთა ვითარებაში გაუკაცრიელებულა. მართლაც Notitia dignitatum-ის მიხედვით არმენიის დუკის საგამგებლოში მოხსენებულია: Cohors miliaria germanorum, Sisila (შდ. RE III A, 366).

⁵) ლონგინეს თბრილს ეწოდა ისავრიელი ლონგინეს სახელი, რომელიც ველიხარის დროს იბრძოდა ჭანების წინააღმდეგ. ეს იგივე ლონგინე უნდა იყოს რომელიც 530 წელს დარასთან იბრძოდა (შდ. RE XIII, 1424).

⁶) ბურგუსსონის ანუ ჰურის კონიექტურით ბურგუსსონის ლათინური სახელწოდება (burgus novus „ახალი ციხე“ „ახალი სიმაგრე“) უნდა იყოს და მოგვაგონებს Not. dign.-ში არმენიის დუკის გამგებლობაში მოხსენიებულ Caene—parembole-ს; Cohors prima Lepidiana, Caene—Parembole (Seeck S5). ეს სახელწოდება ბერძნულია, კათი პარემბოლე, რაც „ახალ ბანაკს“ ნიშნავს (შდ. RE III A, 366 და Н. Андопц, Армения в эпоху Юстиниана, 100).

Καξιάνων καλουμένων ἐσὶν· οὐ
 δὴ φροσύρια γυν̄ πεποίηται δῆο,
 τό τε Σχισμάλιν' ἰχθον¹ καλούμενον
 καὶ ὡς περ Ἰζανζάκων ἐπονυμά-
 ζουσιν· ἔνθα δὲ καὶ ἄλλον ἄρχον-
 τα στρατιωτῶν κατεστήσατο.
 (Haury III.2, 95—99).

საც. ჯანზაკონს უწოდებენ. აქ იუსტინიანემ ჯარის მეორე მთავარიც ჩააყენა².

კოტა ზემოთ ვთქვი, ამავე მეფის მიერ არის მტკიცედ აშენებული. აქიდან ეგრეთწოდებულ კოქსილინის ჭანთა საზღვრები იწყება. ამაჟამად იქ აგებულია ორი კიხე. ერთი—ეგრეთწოდებული სქამალინიქონი და მეორე—ის, რომელსაც იუსტინიანემ ჯარის მეორე მთავარიც ჩააყენა².

ლაზიკა.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐν Ἰζάνοις
 Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ ἐργασται.
 ἐν δὲ δὴ τῇ μετ' αὐτοῦ χῶρα,
 ἢ παρὰ τὸν Εὐξείνου σιχείται
 Πόντον, πόλις ἐστὶ πού, Τραπε-
 ζοὺς ἕνομα· οὐ δὲ ἀπορίᾳς ἑνδ-
 των οὐσῆς, ὀχετὸν ἐτεκνήγατο
 Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἔνπερ
 Εὐγενίῳ καλοῦσι μάρτυρος, ταυ-

III 7. აი, ეს გააკეთა იუსტინიანემ მეფემ ჭანეთში. მის შემდეგ მრიბარე მიწაწყალზე, რომელიც ევქსინის პონტოს გასწვრივაა, ქალაქია ერთ ადგილას, სახელად ტრაპეზუნტი. რადგან იქ წყლის ნაკლებობა იყო, იუსტინიანემ მეფემ არხი გაიყვანა, რომელსაც ევგენი მოწამის სახელს ეძახიან.

1) σχισμάλιν' ἰχθον V.

2) ამ თავში, რომელიც პროკოპიმ ჭანეთის აღწერას უძღვნა, დასახელებულია ჭანეთის რამდენიმე პუნქტი, სადაც ბიზანტიელებს; ჭანეთის დამორჩილების შემდეგ, ძველი კიხეები განუახლებიათ ან ახლები აუგიათ. ეს პუნქტებია: ჰორონ-ონი, ქარტონი, სისილისონი (ან სისილიზონი), ბურგუსნოსი, სქამალინიქონი (ან სკამალინიზონი), ჯანზაკონი (ან ჭანკაკონი). საეკლესიოა ის გარემოება, რომ ბურგუსნოსის გარდა, რომელიც ლათინურ სახელწოდებას (burgus novus) ატარებს, ყველა პუნქტი -ონ-სუფიქსიან სახელწოდებას წარმოგვიდგენს; -ონიკი ჭანეთში ზედსართავი სახელების ჩვეულებრივი სუფიქსია (იხ. H. Marp, Γρηγοριαν. 73). მაშასადამე, საფიქრებელია, რომ ეს სახელწოდებანი ადგილობრივი წარმოშობისაა. რაც შეეხება ამ პუნქტების ლოკალიზაციას, ქარტონ-ლართისა და ბარხონ-პარხალის იგივეობა თითქოს უდავო უნდა იყოს, ხოლო დანარჩენების მოძებნა იქნებ შესაძლებელი გახდეს უფრო ზედმიწევნით, ვიდრე ეს ნ. ადონცის აქვს, როდესაც თავის ადგილას გავარჩევთ Notitia dignitatum-ში მოყვანილ პონტო-არმენიის დუკის საგამგებლო ტერიტორიას, სადაც ზოგიერთი ჩვენი პუნქტია (Sisila, Caene-Parembole) მოხსენებული. ვამბობ უფრო ზედმიწევნით, ვინაიდან ნ. ადონცის მიერ ზოგიერთი პუნქტისათვის მიცემული განმარტება აშკარა შეცდომას შეიცავს. ასე, მაგ., Not. dign.-ში მოხსენებულ Ziganne-ს ნ. ადონცი ეძებს ჭანეთში, იქ დროს როდესაც კონტაქტის მიუთითებს. გაცილებით უფრო ჩრდილო ტერიტორიას (შდ. H. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана 60—65; ივ. ჯანზაკონის ვილი, ქ. ერის ისტ. I, 47—48).

τη τε τήν ἀπόριαν τοῖς τῆδε
 φηκμένοις διέλυσεν. ἐνταῦθα δὲ καὶ
 τῆ Ἀμασειά τὰ πλείστα τῶν ἱερῶν
 ἀνενεώσατο, χρόνῳ πεπονηκότα πολ-
 λῆ. μετὰ δὲ τοῦ Τραπεζუნτίων
 ἔρου, χωρίον ἐστὶ Ῥιζαῖον¹⁾ ὄνο-
 μα, ὃ δὴ καιναρχήσας αὐτὸς
 ὀχύρωμα περιβέβληκε λόγῳ τε
 καὶ ἀκοῆς κρείσσει.

Καὶ φρούριον δὲ φηκοδομήσατο
 ἐπὶ Λαζικῆς Λοσόριον ὄνομα, καὶ
 τοὺς ἐν τῇ χώρῃ στενωποὺς ἐτει-
 χίσασα, οὐσπερ Κλεισοῦρας καλεῖν
 νενμήχασιν, ὅπως δὴ ἀποκεκλει-
 σμένοι τῆς ἐπὶ Λαζικῇ εἰσοδοῦ
 οὐ πολέμισι εἶεν. ἀλλὰ καὶ τήν
 ἐν Λαζῶς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλη-
 σίαν, ἀρχαίαν τε οὐσάν καὶ σα-
 φήραν τῆ οἰκοδομῆ γεγενημένην,

¹⁾ Ῥιζαῖον V.

²⁾ თ. უსკენსკის აზრით აქ ხელნაწერი უნდა იყოს დამახინჯებული და *Λοσόριον*-ის ნაცვლად უნდა წავიკითხოთ *Αψαριον*, რაც შემდეგდროინდელ გო-
 ნიოს ციხეს უდრისო(Ф. Успенский, *Старинная крепость на устье Чороха*
ИАН 1917, 163—169). მაგრამ ძნელი საფიქრებელია, რომ აქ ხელნაწერის შეც-
 დომა იყოს: იუსტინიანეს XXXI ნოველაში (იხილე ქვემოთ) მოხსენებულია ციხე,
 რომლის სახელწოდება *Λουρις* (*Λουιρας*, *Λουρισεως*) ძალიან მოგვაგონებს პრო-
 კოპის ლოსორიოსს. თუ ეს პუნქტები ერთი და იგივეა, მაშინ შეუძლებელია
 ორსავე შემთხვევაში ხელნაწერის შეცდომა ვიგულისხმოდ. გარდა ამისა იუსტინიანეს
 ნოველაში ლაპარაკია ისეთ პუნქტზე, რომელიც სკანდესა და სარაპანისთან ერთად
 სპარსელებს სჭერიათ და ბიზანტიელებს უკან დაუბრუნებიათ: ასეთი პუნქტი კი
 სავლდისხმებელია ან სკანდე-სარაპანისის სასახლვრო ხაზზე ან შიგნით ლაზიკეში,
 იქ, სადაც სპარსელ-ბიზანტიელთა საომარი ოპერაციები ხდებოდა (ამ რაიონში
 არის, მაგალითად, ნოსირი, აბაშასა და ტეხურს შუა, რომლის მახლობლად
 მდებარეობენ საომარი ოპერაციებით საკმაოდ ცნობილი პუნქტები: სამხრეთით
Νησος-ისულეთი, ხოლო ჩრდილოეთით *Αρχαιοπολις*-ნოქალაქევი; აქვე, სახარიას,
 გვი:ნ საუკუნეებში იყო ციხე და სასახლე დადიანისა: ვანუშტი, გეოგრა-
 ფია 394 ბროს. გამ.).

³⁾ დიუბუას აზრით (*Voyage*, III 57, I 405) აქ უნდა იგულისხმებო-
 დეს არქეოპოლის-ნოქალაქევი დღემდე დაცული ეკლესია („ორმოცი მოწამისა“).

საქართველოს მუზეუმის მოამბე, VIII.

და ამით მან იქაური მცხოვრებ-
 ლების გაჭირებას ბოლო მოუღო.
 აქ და ამასიაშიც განაახლა მან მე-
 ტი წილი საკურთხეველთა, რომ-
 ლებიც კარგა ხანია რაც დაზიანე-
 ბულა. ტრაპეზუნტელთა საზღვრე-
 ბის იქით ერთი სოფელია, სახე-
 ლად რიხე, რომელიც მან განაახ-
 ლა და ზღუდე-სიმაგრე შემოავლო,
 ისეთი ზღუდე, რომ ღირს მისი
 ხსენებაც და გაგონებაც.

ლაზიკეს მიწაწყალზეც ააგო ერ-
 თი ციხე, სახელად ლოსორიო-
 ნი²⁾, და ამ ქვეყანაში ვიწრობე-
 ბიც გაამაგრა, რომელთაც, ჩვეუ-
 ლებრივ, კლისურებს ეძახიან, რა-
 თა მოწინააღმდეგენი ლაზიკეს შე-
 სავალში[კი] ჩაეკეტათ. გარდა
 ამისა ქრისტიანეთა ეკლესიაც გა-
 ნაახლა ლაზიკეში,—ძველიც იყო
 და ნაგებობაც დაზიანებულიყო³⁾.

ἀνεγέσασα. εὖτω καὶ Πέτρων ἐν
 Λαζοῖς πόνιν ἀξιομίχτων κατεστη-
 σατο, ἦνπερ Λαζοὶ μὲν ἀβυσλί-
 τῆ ὀφετέρα. παρέδισαν Πέρσαις,
 Χοσρόην ἐνταῦθα στρατῆ με-
 γάλῳ ἐπαγαγόμενοι, Ῥωμαῖοι δὲ
 Περσῶν καμυπέρτεροι τῷ πολέμῳ
 γενόμενοι καὶ τοὺς μὲν κτείναντες,
 τοὺς δὲ δορυαλῶτους πεποιημένοι,
 ἐς τὸ ἔθναρος τῆν πόνιν καμείλον,
 ἄς μὲ ἀμύξ οἱ βάρβαροι κακισ-
 ργεῖν ἔχοιεν ἐνταῦθα ἴντες,
 ἥπέρ μοι ἅπαντα ἐν τοῖς ὑπὲρ
 τῶν πολέμων δεδήλωται λόγοις.
 Ἰνα δὲ καὶ τοῦτό μοι δεδήγγηται,

აგრეთვე ღირსშესანიშნავი ქალა-
 ქი პეტრა დააფუძნა ლაზიკეში,
 რომელიც ლაზებმა თავიანთი უგუ-
 ნურებით სპარსელებს ჩაუგდეს
 ხელში და ხოსრო მისი დიდძალი
 ჯარითურთ შეიყვანეს იქ; ხოლო
 რომელებმა სძლიეს სპარსელები
 ომში—ზოგნი დახოცეს, ზოგიერ-
 თები კი დაატყვევეს,—და ქალაქი
 მიწასთან გაასწორეს, რათა ბარ-
 ბაროსები იქ არ მისულიყვნენ და
 კვლავ არ მოეობრებინათ იქაურო-
 ბა; ყველაფერი ეს ჩემ მიერ გან-
 მარტებულია ომების შესახებ
 დაწერილ წიგნებში; იქვე ისიცაა

პროფ. გ. ჩუბინაშვილის გამოკვლევით კი („К вопросу о Нокалакеи“:
 ტფ. უნივ. მოამბე, ტ. XI, 118—133) აქ ნოქალაქევი არ შეიძლება იგულის-
 ხმებოდეს, ვინაიდან ნოქალაქევის ეკლესია V საუკუნის შენობაა: არქიტექტურული
 რეალიები ამას ამტკიცებენ. მაგრამ გ. ჩუბინაშვილი არ არის მართალი, როდეს-
 საც სწერს: Впрочем уже по контексту у Прокопия следовало бы ке-
 кать какой-либо расположенный на черноморском побережье пункт, а не
 лежащее в глубине страны Нокалакеи—Археополне (I. с. 134). კონტექ-
 სტიდან ეს სრულიად არ გამომდინარეობს: მართალია, ამ მეშვიდე თავში მოხსენ-
 ნებული გეოგრაფიული პუნქტების უმრავლესობა შავი ზღვის ნაპირას მდებარეობს.
 ტრაპიზონი, რიზე, პეტრა, სებასტოპოლი. ბიკვინტა), მაგრამ აქვეა მოხსენებული
 ამასია და ლოსორიონი, რომლებიც შიდა ხმელეთში მდებარეობდნენ. არც ის შე-
 ნიშენა სამართლიანი, რომელშიაც გ. ჩუბინაშვილი (I. с. 134, შენ. 5) შესაძლებ-
 ლად თვლის, რომ აქ იგივე პუნქტი იგულისხმებოდეს, სადაც პროკოპის მიხედვით
 (BG VIII, 3; იხ. ზემოთ გვ. 105) იუსტინიანემ ლეთისმშობლის ტაძარი ააშენა
 ვინაიდან იქ გარკვევით აბახების ქვეყანა დასახელებული, აქ კი ლაზიკე (პროფ.
 იულ. კულაკოვსკიც ფიქრობდა, რომ აქ მოხსენებული განახლება ენება აფ-
 ხაზეთში არსებულ ტაძარს, მაგრამ იმასაც გამოეპარა ის გარემოება, რომ აქ, de
 aed. III 7, ლაზიკეზეა ლაპარაკია; მხოლოდ ლაზიკეს შენობათა აღწერის შემდეგ
 გადადის პროკოპი აფხაზეთში ჩატარებულ საღმრთენებლო სამუშაოებზე: «ლაზი-
 კიდან მეოტის ტბის მიმართულიებით რომ მიდიხარ, ორი ციხე, სებასტოპოლი
 და პიტუნტი...» Юл. Кулаковски й, Где был обстроен имп. Юстинианом храм для Аваггов? Арх. изв. и заметки V. [1897] 33—37).

გ. ჩუბინაშვილის გამოკვლევით ნოქალაქევის პირველადი ბაზილიკა V საუ-
 კუნეშია აგებული; პროკოპიც აღნიშნავს, რომ აქ ძველი ეკლესია ყოფილა, ხოლო
 მისი ნაგებობა დაზიანებულა და იუსტინინეს იგი განუახლებია. და ვინაიდან
 ჩვენ ვიცით, რომ ნოქალაქევი ისეთ მწვევე ბრძოლებს ჰქონდა ადგილი, რომ სა-
 კვირველიც იქნებოდა ნოქალაქევის ციხის ძირში მდებარე შენობა არ დაზიანებუ-
 ლიყო, ამიტომ ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ V საუკუნეში აგებული ბაზილიკა

ὡς ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπίρειψ' ἐκ
 Λαζικῆς ἐπὶ τὴν Μαιώτιν ἰόντι
 λίμνην φρούρια δύο, Σεβαστοῦπο-
 λίν τε καὶ Πιτυοῦντα, καθείλον
 Ῥωμαῖοι, Χερσὸν ἀκούσαντες
 στρατεύματα στέλλειν ἐνταῦθα διὰ
 σπουδῆς ἔχειν τοὺς <τε> τὰ
 φρούρια ταῦτα καθέξοντας. ἀλλὰ
 νῦν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ταύτην
 δὴ τὴν Σεβαστοῦπολιν ² ἀναγε-
 σάμενος ξύμπασαν, καὶ τῶ μὲν πε-
 ριβέδω τοῖς τε ἄλλοις ὀχυρώμασι
 πεποιημένους ἀνάλωτον, ταῖς δὲ
 ἀγυιαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις οἰκοδομίαις
 διακοσμήσας, τῶ τε κάλλει καὶ τῶ
 μεγέθει πόλιν ταυτὴν ἀξιολογωτάτην
 ἐν ταῖς μάλιστα κατεστήσατο.

Καὶ μὴν καὶ Βοσπόρου καὶ
 Χερσῶνις πόλεων. ἀίπερ κατὰ
 τὴν ἐκείνη ἀκτὴν ἐπιθαλασσιδίαι
 μετὰ λίμνην τε τὴν Μαιώτιδα καὶ
 τοὺς Ταύρους καὶ Ταυροσκύθας
 ἐν ἐσχάτῳ οἰκοῦνται τῆς Ῥω-
 μαίων ἀρχῆς, πεπονηκότα παν-
 τάπασι τὰ τεῖχη εὐρῶν ἐς μέγα
 τι κάλλους τε καὶ ἀσφαλείας
 κατεστήσατο χρεῖμα.

τὰ μὲν οὖν γῆς τῆς ἑφῶς, ἔτι
 μέντοι καὶ Ἀρμενίας καὶ Γε-
 νικῆς χυρωματα καὶ τὰ γε ἀμ-

მოთხრობილი, რომ გადაიღმა ხმე
 ლეთზე, ლაზიკიდან მეოტის-ტბის
 მიმართულგბით რომ მიღიხარ,
 ორი ციხე, სებასტოპოლი და პი-
 ტიუნტი, დაანგრეს რომაელებმა,
 როდესაც გაიგეს, რომ ხოსროს იქ
 ჯარის გაგზავნა განეზრახა ამ
 ციხეების ასაღებად¹. ახლა კი იუ-
 სტინიანე მეფემ მთელი ეს სება-
 სტოპოლი განაახლა, ზღუდისა და
 სხვა სასიმაგრო შენობათა წყალო-
 ბით უძლეველი გახადა ის და
 გაამშენიერა ის გზებითა და სხვა
 ნაგებობებით, რის გამოც ის სი-
 ლამაზითა და სიდიდით ყველაზე
 უფრო ღორსშესანიშნავ ქალაქად
 იქცა.

ზღვის იმ ნაპირას, მეოტის-ტბის,
 ტავრებისა და ტავროსკვითების
 შემდეგ რომაელთა სახელმწიფოს
 უკანასკნელ ზღვრებში მდებარე
 ბოსფორისა და ქერსონის ქალაქე-
 ბის კედლებიც დაზიანებული იპო-
 ვა იქსვინიანემ და ბევრი რამ
 ააშენა იქ სილამაზისა და დაცვი-
 სათვის...

აი, ეს ნაგებობები იმუშაკა იუ-
 სტინიანე მეფემ აღმოსავლეთში,
 ესე იგი არმენიაში, ქანეთში და

VI საუკუნეში, მის მიდამოებში წარმოებული ომების დროს, დაზიანდა და ბრძო-
 ლის შეწყვეტის შემდეგ ის განაახლეს (მოვიგონოთ, რომ პროკოპის ეს თხზულება
 De aedificiis დაწერილია 560 წელს, როდესაც უკვე დამთავრებულია არა თუ
 პროკოპის მიერ BP-ში და BG-ში აღწერილი ბრძოლები არქეოპოლისთან,
 არამედ აგათიანის მიერ აღწერილი შემდგომი 552—556 წლების ბრძოლებიც,
 რომელთა შემდეგაც იუსტინიანეს დროს არქეოპოლისთან მომხდარი რაიმე ბრძო-
 ლის შესახებ ჩვენი წყაროები არაფერს იხსენიებენ).

¹) ამის შესახებ დაწერილებითაა მოთხრობილი BG VIII, 4 (იხ. ზემოთ
 83. 105—107). —²) A უმატებს φρουριον ὡσαν τα προτερων

φι τὸν Εὐξείνιον πόντον, τῆδε ევქსინის პონტოს ირგვლივ. [აქი-
'Ιουστινιανῷ βασιλεὶ εἰργασται. დან გადავალ იმ შენობებზე, რომ-
ლებიც მან დანარჩენ ევროპაში აავო] (Haury III.2 p. 99—102).

იბერთა და ლაზთა მონასტრები.

Μοναστήρια μὲν οὖν ἐν Ἱερο-
σολύμοις ἀνεγέωσατο τάδε. τὸ τοῦ
ἀγίου Θαλαλαίου.

τὸ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου...

τὸ τῶν Ἰβήρων ἐν Ἱεροσολύ-
μοις.

τὸ τῶν Λαζῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἱε-
ροσολύμων... (Haury III.2, p. 169).

V 9. იერუსალემში იუსტინია-
ნემ შემდეგი მონასტრები განაახ-
ლა: წმინდა თალელესი.

წმინდა გრიგოლისა...

იბერთა მონასტერი იერუსა-
ლემში¹.

ლაზთა მონასტერი იერუსა-
ლემის უდაბნოში...

მდინარე ფაზისი

Νεῖλος μὲν ὁ ποταμὸς ἐξ Ἰν-
δῶν ἐπ' Αἰγύπτου φερόμενος δίχα
τέμνει τὴν ἐκείνη γῆν ἄχρι ἐς
θάλασσαν. ἡ δὲ σχιζομένη τῷ
ῥε.θρῶ καὶ ὀνόμασι διακέχριται τὸ
ἐνθὲνδε θυσίαν. τὰ μὲν γὰρ ἐν
δεξιᾷ τοῦ ποταμοῦ Ἀσία ὀνόμα-
σται μέχρι που ἐς Φάσιν τὸν
Κόλχον, ὅσπερ Ἀσίαν τε διορί-
ζει καὶ γῆν τὴν Εὐρώπην, ἡ
μέχρι ἐς πορθμεῖα τὰ Κυμμέρια
καὶ ποταμὸν Τάναϊν. τούτων γὰρ
δι' ἕνεκα διαμάχονται πρὸς ἀλ-
λήλους οἱ ταῦτα σοφοί, ἥπερ ἐν
λόγους μοι τοῖς ὑπὲρ τῶν πολέ-
μων δεδήλωται περιηγουμένῳ τὸν
Εὐξείνιον καλούμενον πόντον
(Haury III.2, p. 172).

VI 1. მდინარე ნილოსი იხდე-
ბის ქვეყნიდან ეგვიპტეზე მომდი-
ნარობს და ორად ჰყოფს იმ ქვე-
ყანას ვიღრე ზღვამდე. მდინარით
გაყოფილი მიწა ორივე ნაწილში
თავთავის სახელს ატარებს. მდი-
ნარის მარჯვნივ აზიად იწოდება
ვიღრე კოლხეთის ფაზისამდე, რო-
მელიც საზღვრავს აზიასა და ეგ-
როპის მიწას, ან ვიღრე კიმერიულ-
სრუტემდე და მდინარე ტანაიდამ-
დე. ამის შესახებ ერთმანეთს ეკა-
მათებიან ამ საკითხის მკოდნენი,
როგორც ეს ჩემ მიერ, ეგრეთწო-
დებული ევქსინის პონტოს მიმო-
ხილვისას, განმარტებულია ომეცის
შესახებ წიგნებში².

¹) პროფ. კ. ქეკელიძის აზრით (ქართ. ლიტ. ისტორია I, 91) შესა-
ძლებელია ეს ის მონასტერი იყოს, რომელიც პეტრე მაიუმელის ცხოვრებაშია
მოხსენებული.

²) შდ. ზემოთ გვ. 108—112.

ANEKDOTA

სპარსელები ლაზიკეში.

[თ. 2. ამ თავში პროკოპი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ სარდალი ველიზარი დიდ შეცდომებს უშვებდა ხოლმე თავისი სამომარი მოქმედების დროს; და ეს იყო გამოწვეული იმიტომ, რომ «სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანეს ინტერესებს უფრო უკან აყენებდა, ვიდრე თავის ოჯახურ საქმეებს»].

ἔπειτα δὲ καὶ Χοσρόη αὐτῶ-
τατος γέγονεν ἀδεέστερον ἐπ' οὐ-
κου ἀποκριμίζεσθαι ἐκ τῆς Κολ-
χίδος¹. οὕτως δὲ τρόπον τετύχηκε
ταῦτο αὐτίκα δηλώσω.

Ἦνίκα Χοσρόης ὁ Καβάδου
εἰς γῆν ἐμβαλὼν τὴν Κολχίδα² τῶ
τε ἄλλα διεπράξατο, ἅπερ μὲν
ἔμπροσθεν δεδιγῆται, καὶ Πέ-
τραν εἶλε, πολλοὺς τοῦ Μῦθων
στρατοῦ διεφθάρθαι ξυνέβη τῶ τε
πολέμῳ καὶ ταῖς δυσχωρίαις. δὴ-
σοδὸς τε γάρ, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἡ
Δαζική ἐστὶ καὶ ὀλως κρημνώδης.
καὶ μὴν καὶ λοιμοὺ³ ἐπιπεσόντας
σφίσι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ
ἀπεκλωλέναι ξυνέπεσε, πολλοὺς
δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων
τῆ ἀπορίᾳ διεφθάρθαι ξυνέβη.
ἐν τούτῳ δὲ καὶ τινες ἐκ γῆς τῆς
Περσίδος ἐνταῦθα ἐπιχωριάζοντες
ἡγγελλον ὡς Ναβίδην μὲν Βελ-
σχίριος ἀμφὶ πῆλιν Νίσιβιν μάχη
νικήσας πρῶτον χωρῆν, πολιορκίᾳ
δὲ τὸ Σισαυράνων ἑλὼν φρου-
ρῶν Βλησχάμην τε καὶ Περσῶν
ἑπτὰς ἄτακτους δορυκώτους
πεποίηται, στρατεύμα δὲ ἄλλο
Ῥωμαίων ξὺν γε Ἀρέθᾳ τῆ Σα-
ρακηνῶν ἄρχοντι πέμψειεν, ὥστε

მას (ი. ი. ვილიზარის) უდიდესი
დანაშაული მიუძღვის იმაში, რომ
ხოსრომ ასე ადვილად შესძლო
კოლხიდიდან შინ დაბრუნება. თუ
როგორ მოხდა ეს, ამას ახლავე
ნათელგეოვ.

როდესაც ხოსრო, კავადის ძე,
კოლხიდის ქვეყანაში შეიჭრა, ბევ-
რი რომ მოიშოქმედა იქ, რაც მე
შემოთ მაქვს მოთხრობილი, და
პეტრაც აიღო: მოხდა ისე, რომ
მიდიელთა ჯარში ბევრი დაიღუპა,
როგორც ომში ისე ძნელსაველი
გზების წყალობით. ლაზიკე ხომ,
როგორც ითქვა, ძნელსაველია და
მთლად კლდიანი. და როდესაც
ჯარში ჭირი გაჩნდა, მეტი წილი
ჯარისა მოისრა; ბევრი მათგანი კი
დაიღუპა სურსათის ნაკლებობის
გამო. ამ დროს იქ მოვიდნენ ზო-
გიერთები სპარსეთიდან და აუწყეს,
ველიზარიმ ქალაქ ნისიბინის მახ-
ლობლად ნაბედზე გაიმარჯვა ბრძო-
ლაში და წინ მიიწვესო; ხოლო სი-
საურანონის სიმაგრეს ალყა შემო-
არტყა და აიღო, ბლესქამინი და
რეასი სპარსელი ცხენოსანი ტყვედ
ჩაიგდო, რომელთა მთელი ჯარი
კი გაგზავნა სარკინოზთა მთავრის,
არეთას, მეთაურობით, რათა მან

¹) კოლხიძის ო აზიიანი, კოლხიძის ო ტექსტში, —²) კოლხიძა ო. —³) ლიმი ო
ლიმოს S.

διαβάν ποταμὸν Τύχριν ἐξήπαντα
 λεηλατήσῃε τὰ ἐκείνην χωρίαν,
 πρότερον ἀδῆγά τε ἄντα ἐτύγγανε
 δὲ καὶ στρατεύμα Οὐνων ἐπι
 Ἄρμενίους τοῦς Ῥωμαίων κατη-
 χόους ὁ Χοσρόης στείλας, ἕπως
 τῆ ἐς αὐτοῦς ἀσχλίχ μηδεμίαν
 τοῖς ταύτῃ Ῥωμαίοις τῶν ἐν Λα-
 ζικήν πρᾶσσομένων ἀσθησις γέ-
 νηται. τούτους τε τοῦς βαρβάρους
 ἀπίγγελλον ἕτεροι Βαλεριανῶ καὶ
 Ῥωμαίοις ὑπαντιάσασιν ἐς χεῖ-
 ρας ἐλθόντας παρὰ πολὺ αὐτῶν
 ἦσσηθέντας τῆ μάχῃ ἐκ τῶ ἐπι
 πλείστον ἀπολωλέναι. ἄπερ εἰ
 Πέρσαι ἀκούσαντες καὶ κακοπα-
 θεία μὲν τῆ ἐν Λαζίᾳ¹ κηκαχωμένῃ,
 δεδιότες δὲ μὴ τὴν ἐν τῆ ἀπο-
 πορεᾷ ἐντυχόντες πολεμίων στρα-
 τῶν ἐν κρημνοῖς καὶ χωρίοις λι-
 χμῶδεσιν ἄπαντες σὺδενὶ κόσμῳ
 διαφθαρεῖεν, περιδεεῖς ἀμφὶ τε
 παισὶ καὶ γυναῖξί καὶ τῆ πατρί-
 δι γεγεννημένοι, εἴ τι καθαρόν ἦν
 ἐν τῷ Μήδων στρατῷ, Χοσρόῃ
 ἐλοιδοδοῦντο ἐπικαλοῦντες ὡς ἕς
 τε τοῦς ὄρκους ἡσεβηκῶς καὶ τὰ
 κοινὰ νόμιμα πάντων ἀνθρώπων
 ἐσβάλοι μὲν ἐν σπονδαῖς ἕς Ῥω-
 μαίων τῆν γῆν σὺδὲν προσήκον,
 ἀδικοίῃ δὲ πολιτείαν ἀρχαίαν τε
 καὶ ἀξιωτάτην πρᾶσῶν μάλιστα, ἡς
 τῷ πολέμῳ περιεῖναι οὐκ ἂν δὲ-
 ναιτο (H a u r y III. † p. 17—19).

ვადალახოს მდინარე ტიგროსი და
 მთათხროს მთელი იქაური ადგი-
 ლები, რომლებიც წინათ განადგუ-
 რებული არ ყოფილაო. ამავე დროს
 იყო, რომ ჰუნნთა ჯარი გაგზავნა
 ხოსრომ არმენიელთა, რომაელების
 ქვეშევრდომთა, წინააღმდეგ იმ მიზ-
 ნით, რომ ჰუნნებს ისინი შეებრკო-
 ლებინათ და იქაურ (ი. ი. ანმინიანი
 მყოფ) რომაელებს არაფერი გაე-
 გოთ, რაც ლაზიკეში ხდებოდა. აი,
 ეს ბარბაროსები — იუწყებოდენ
 სხვები — ხელში ჩაეპარდნიათ ვალე-
 რიანეს და რომაელებს, რომლებიც
 მათ შეხვედრიან, სასტიკად დამარ-
 ცხებულან ბრძოლაში, სადაც მეტი
 წილი ჰქონდინსა დაღუპულსა. ეს
 რომ გაიგეს სპარსელებმა, რომელ-
 ნიც ისეც შეშფოთებული იყვნენ
 ლაზიკეში მათ თაგბე მოვლენილი
 უბედურებით, მათ შეეშინდათ,
 რომ ამ გაჭირებაში მყოფთ არ
 წაწყდომოდათ მტრის რომელიმე
 რაზმი ამ დაქანებულსა და კლდიან
 ადგილებში და ყველანი არ ამომ-
 წყდარიყვნენ ასე უშნოდ, და, რად-
 გან ეფიქრებოდათ შვილებისა, ცო-
 ლებისა და სამშობლოსი, ისინი,
 ვინც კი მიდიელთა ჯარში წარჩი-
 ხებული იყო, ავიწყდნენ ხოსროს
 და უსაყვედრებდენ მას, რომ დაარ-
 ლვია ფიცი და ხალხთა საზოგადო
 კანონები და, იმ დროს როდესაც
 საზავო ხელშეკრულება იყო დად-
 ბული, შეიქრა რომაელთა მიწა-
 წყალში: უსამართლოდ მოეპყრა
 ძველსა და ყველაზე უფრო ღირ-
 სეულ სახელმწიფოს, რომლის დაძ-
 ლევა ომში მას არ შეეძლო.

¹) ლაზის G, ლაჯის S.

Πέρσαι τε καὶ Ἰεροσόης μὲν τετρακίς ¹ μὲν ἐμβάλλοντες ἐς τὴν ἄλλην Ῥωμαίων ἀρχὴν τὰς τε πόλεις καθείλον καὶ τοὺς ἀνθρώπους οὖς ἂν λάβοιεν ἐν τε πόλεσι ταῖς ἀλισκομέναις καὶ χώρα ἐκίστη τοὺς μὲν κτείνοντες, τοὺς δὲ ξὺν αὐτοῖς ἐπαγόμενοι, ἔρημον τὴν γῆν κατέστησαν τοῶν ἐνοικούντων, ἤπερ αὐτοὺς ἐπισκήψαι ξυνέπεσεν. ἐξ οὗ δὲ καὶ εἰς γῆν τὴν Κολχίδα ἐσήλασαν, αὐτοῖς τε καὶ Λαζοῖς καὶ Ῥωμαίοις διαφθείρεσθαι μέχρι δεῦρο ξυμβαίνει (Haury III.1, p. 115).

[თ. 30. ამ თავში პროკოპი ეხება ბიზანტიის სახელმწიფო ინხავდა მთელი რიგ ჯაშუშებს, რომლებიც სპარსეთის სამეფო კართან ახერხებდნენ დაახლოვებას, ან ვაჭრების სახით ან როგორმე სხვანაირად, აგროვებდნენ საიდუმლო ცნობებს და აწვდიდნენ თავიანთ სარდლებს. ასე რომ სარდლები წინასწარ ტყობილობდნენ ყველაფერს და მოულოდნელი არაფერი შეემთხვეოდათ ხოლმე. სპარსელთა შორისაც იმთავითვე იყო გავრცელებული ჯაშუშობა და მათ არაფერი გამოეპარებოდათ ხოლმე ბიზანტიელთა შორის მომხდარი ამბებიდან.]

ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς οὖν ἐπεισὼν ἀναλώσας καὶ αὐτὸ τὸ τῶν κατασκόπων ὄνομα ἐξέτριψεν ἐκ Ῥωμαίων τῆς γῆς, ἐξ οὗ δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἤμαρτήθη καὶ Λαζικῇ πρὸς τῶν πολεμίων ἐλάω, Ῥωμαίων οὐδαμῇ πεπυσμένων εἰ ποτὲ γῆς ἡ Περσῶν βασιλεὺς ξὺν τῷ στρατῷ εἶη (Haury III.1, p. 183, 17—22).

თ. 18. სპარსელები და ხოსრო ოთხჯერ შეიჭრნენ რომაელთა სამელობელოს სხვა ნაწილში და ქალაქებიც გაანადგურეს და მცხოვრებლებიც, რომელნიც დაპყრობილ ქალაქებსა და თითოეულ სოფელში ხელთ იგდეს, ზოგნი ამოჟლიტეს, ხოლო ზოგიერთები თან წაასხეს და ამჩივარ მცხოვრებთაგან დააცალიერეს ის მიწაწყალი, რომელიც იმათ დაიპყრეს. მის შემდეგ, რაც ისინი კოლხიდის ქვეყანას შეესივნენ, როგორც მათ ისე ლაზებსა და რომაელებსაც არ გამოლევიათ ზარალი ვიდრე დღეინდღლად დღემდე.

ეხება ჯაშუშობის საქმეს და აღწერს, როგორ მოხერხდნენ სპარსელები დაახლოვებას რომაელებთან. მათ სარდლებს აწვდიდნენ ცნობებს და მოულოდნელი არაფერი გამოეპარებოდათ ხოლმე. სპარსელებშიც იმთავითვე იყო გავრცელებული ჯაშუშობა და მათ არაფერი გამოეპარებოდათ ხოლმე. სპარსელები და ხოსრო ოთხჯერ შეიჭრნენ რომაელთა სამელობელოს სხვა ნაწილში და ქალაქებიც გაანადგურეს და მცხოვრებლებიც, რომელნიც დაპყრობილ ქალაქებსა და თითოეულ სოფელში ხელთ იგდეს, ზოგნი ამოჟლიტეს, ხოლო ზოგიერთები თან წაასხეს და ამჩივარ მცხოვრებთაგან დააცალიერეს ის მიწაწყალი, რომელიც იმათ დაიპყრეს. მის შემდეგ, რაც ისინი კოლხიდის ქვეყანას შეესივნენ, როგორც მათ ისე ლაზებსა და რომაელებსაც არ გამოლევიათ ზარალი ვიდრე დღეინდღლად დღემდე.

¹) რეს ხელნაწერები, τετρακίς Haury (ემაჯობა BP II, 26-ის ცნობას: Haury I 263, 16)

იუსტინიანეს ნოველები

ამ სახელწოდებით ცნობილია 534—565 წლებში იუსტინიანეს მიერ კოდექსის გამოქვეყნების (529 წ.) შემდეგ გამოცემული ახალი დადგენილებები (*Novellae constitutiones*). იუსტინიანეს მიერ სულ 154 ნოველა იყო გამოცემული, რომელთა პირველი კრებული 555 წლის შემდეგ იქმნა გამოქვეყნებული კონსტანტინეპოლელი იურისტის იულიანეს მიერ.

გამოცემა: *Imp. Iustiniani Novellae, ed C. [E. Zachariae a Lingenthal, I—II, Lipsiae 1881.*

NOVELLA IX (I).

[ნოველა გაცემულია 535 წლის იანვარში აღმოსავლეთის პრეტორ. პრეფექტის (τῆ ἐπαρχικῆ τῆς ξῆ παρατρωῶν) იოანეს მიმართ და ეხება შემკვიდრეთა და ფალკიდიის კანონის საკითხს. ნოველის შესავალში სწერია:]

Ἐνητοχολημένοις ἡμῖν περὶ τῆς ἀπάσης τῆς πολιτείας φρονιῶν καὶ μικρὸν οὐδὲν αἰρουμένοις ἐνοροῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν Πέρσαι μὲν ἡρεμοῖεν, Βαγδιλοὶ δὲ σὺν Μαυρουσίοις σπαχῶσιεν, Καρχηδόνιοι δὲ τῆν παλαιᾶν ἀπολαβόντες ἔχοιεν ἐλευθερίαν, Τζᾶνι τε σὺν πρῶτων σὺν τῆν Ῥωμαίων γενόμενι πολιτείαν ἐν σπηχῶσις τელიεν (τῆδο ἔπερ ἔσπω καὶ σὺν πλῆν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας βυσιλείας δέδωκε Ῥωμαίοις ἔ. φείς), ἐπιρῆέουσι καὶ ἰδιωτικᾶ φρονιῶδες παρὰ τῶν ἡμετέρων σπηχῶν ἕει προσαγγελόμεναι. (Z. a Lingenthal I 17—18).

ჩვენს ქვეშევრდომებისაგან მუდამ მოგვდის მიმართვები კერძობითი ხასიათის საკითხებზე, თუმცა ჩვენ ძალზე ვართ დატვირთულნი მთელი სახელმწიფოს შესახები საზრუნავებით და მოწოდებულნი ვართ ვიფიქროთ არა უმნიშვნელო საქმეებზე, არამედ იმაზე, მაგალითად, რომ სპარსელებმა სიმშვიდე დაიკვან, ვანდილები და მავრუსიები გვემორჩილებოდენ, კარქედონიებს ჰქონდეთ თავისი ძველებური თავისუფლება, რომელიც დაიბრუნეს, ქანები კი, რომელნიც მხოლოდ ახლა მოექცნენ რომაელთა ძალაუფლების ქვეშ, ქვეშევრდომთა რიცხვში გვეყვანდენ (ასეთი რამ დღემდე არასოდეს არ მოუნიჭებია რომაელებისათვის ღმერთს, — მხოლოდ ჩვენს მეფობაში მოგვიჩინა ეს მარტი).

Dat. Kal. Ian. Bilisario
V[iro] C[larissimo] Cons. Ind.
გ. (Z. a Lingenthal I 29).

დაიწერა იანვრის პირველს (კონსტანტინეპოლს), უზრწყინვალესი კაცის (ფლავი) ველიზარის კონსულობაში, ინდიქტიონსა მეცამეტესა [535 წ.].

NOVELLA XXXI (XXVIII).

Περὶ τοῦ μοδεράτωρος Ἐλενοπόντου.

Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννη ἐπαρχῶν πραιτωρίων.

Τὸ καλῶς τε καὶ ἀνῶθεν ἀρμυροσθέν τε καὶ ἠγνωμένον καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἰσχὺν συντεθέν χωρὶς ἐβλόγου τινὸς αἰτίας κινίσειν ἢ διαιρεῖν οὐκ ἂν διοικήσεως ἐβρώμενης· οὐ γὰρ ἐν ἐνομάτων πλήθει φετέον τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πραγμάτων ἀποτελέσματι. ἐποῖον δὴ τι γεγονέναι περὶ τούτους δὴ τοὺς δύο Πόντους κηλουμένους μεμαθήκαμεν, φამὲν δὴ τὸν τε Ἐλενόποντον, τὸν τε Πολεμωνιακὸν Πόντον. ἕφ' ἐνὶ γὰρ πρίην ἀρχοντι τεταγμένης τῆς χώρας γέγονε δὺο, μήτε δημοσίας ἀνάγκης τοῦτο κατεπιχειρήσει, μήτε ἐτέρας τινὲς προφάσεως ἐβλόγου ἦν ἂν τις καὶ ῥαδίως ἕξειραι. καὶ τοσαῦτον μαρτυρεῖται τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχον, ὡς εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν ἐνὶ τρακτυτῆ τῶν δημοσίων φόρων τε καὶ διατυπώσεων χρῆσθαι τὰς χώρας ἀμφιτέρας. πόλεις τε εἰς τις ἀριθμήσει τὰς· καὶ ἑκάτεραν οὖσας, μὲν ἐπαρχίας μίας αὐταρχεῖς γένοιτο μέτρον, εἰ γε δὴκῶ μὲν πόλεις συμπληροῦσι τῶν

ჰელენოპონტოს მოდერატორისთვის.

იგივე მეფე პრეტორიელთა ეპარქოზს ითანენს.

თუ მართველობა ძლიერია, მას არ შეეფერება შესცვალოს ან დააქუცმაცოს, რაიმე საპატიო მიზეზის გარეშე—ის, რაც ძველითგანვე კარგადაა მოწესრიგებული, შეთანხმებული და საკუთარი ძლიერების მიზნით დადგენილი: ძლიერება სახელთა სიმრავლით კი არ დაიდგინება, არამედ საქმის ჭეშმარიტი მიზნულობით. ჩვენ ამაში დავოწმუნდით იმით, რაც ორი, ეგრეთწოდებული პონტის გარშემო მოხდა,—ჩვენ ვგულისხმობთ ერთის მხრით ჰელენოპონტოს, ხოლო მეორე მხრით პოლემონის პონტოს. წინათ რომ ეს ქვეყანა ერთი არქონტის მართველობის ქვეშ იყო, ახლა ის ორად ვაიყო, და ეს არ ყოფილა გამოწვეული არც სახელმწიფო საჭიროებით არც სხვა ისეთი საპატიო მიზეზით, რომელიც ყველასათვის ადვილი გასაგები იყოს. და რომ ეს მართლაც ასეა, მტკიცდება იმით, რომ ორივე ქვეყანას დღესაც ერთი ხელმძღვანელი ჰყავს სახელმწიფო გამოსაღებთა და დადგენილებათა. თითოეული ამ ქვეყნის ქალაქები რომ დაითვალო,

Ἐλενόποντον, τουτέστιν Ἀμασειά τε καὶ Ἰβώρα καὶ Εὐχάϊτα καὶ πρὸς γε Ζήλα καὶ Ἄντρατα, καὶ αἱ γε πρὸς τοὺς κλίμασι κείμεναι Σινώπη τε καὶ Ἀμισσός, πύλεις ἀρχαῖαι, καὶ μὴν καὶ Λεοντόπολιν ἦδη κἀκείνην ἀριθμητέον ἐν πόλεσι, πέντε δὲ ἄλλαι τὸν Πολεμωνιακὸν συνέχουσι Πόντον, Νεοκαισάρειά τε καὶ Κώμιν καὶ Τραπεζοὺς καὶ Κερασσοὺς καὶ Πολεμώνιον (Πιτυοῦντα γὰρ δὴ καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φρουρίοις μᾶλλον ἀριθμητέον ἢ πόλεσιν), ὥστε μέχρι τούτων ἑκάτερον εἶναι τῶν Πόντων. μεθ' οὗς ἢ τε ἡμετέρα καθέστηκε Λαζική, ἐν ἣ καὶ ἡ Πეტραιῶν¹ ἐστὶ πόλις, ὅφ' ἡμῶν τὸ πόλις εἶναι τε καὶ ἐνομάζεσθαι προσλαβούσα, κεχρημένη τε τῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ὀνόματι καὶ Ἰουστινιανῆ καλομένη, Ἀρχαῖο-πολις τε καὶ Ῥοδόπολις, φρουρία τε μέγιστα καὶ ἀρχαῖα· ἐν αἷς δὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἐστὶν ἐκ Περσῶν ἀναληφθέντα φρουρία Σκάνδις² τε καὶ Σχραπανίς³, καὶ τὸ Μουρσιος⁴ τε καὶ Ἀύσιρις⁵, καὶ εἴ τι ἕτερον ἡμῖν ἐν Λαζοῖς ἐκπεπόνηται· εἴτα ἡ Ἰζώνων διαδέχεται χώρα, νῦν πρῶτον ἐφ' ἡμῶν ὑπὸ Ῥωμαίων κατακτηθεῖσα, καὶ πόλεις τε καὶ αὐτὴ τὰς μὲν ἄρτι γινόμενας, δεχόμενη τὰς

ძლივს ერთი ეპარქიისათვის აღმოჩნდება საკმარისი. მართლაც, პელენოპონტოში სულ რვა ქალაქია, სახელდობრ: ამასია, იბორა და ევპაიტა, ვარდა ამისა ზელა და ანტრაპა და სანაპიროზე მდებარე ძველი ქალაქები სინოპე და ამისსენაც შეეხება ლეონტოპოლისს, ისიც ქალაქებშია ჩასათვლელი. ხოლო პილეგმონის პონტოში შედის ხუთი სხვა ქალაქი: ნეოკესარია, კომანა, ტრაპეზუნტი, კერასონტი და პოლეგმონიონი (პიტითუნტი და სებასტოპოლისი რომ უფრო ცხვესიმაგრეებშია ჩასათვლელი, ვიდრე ქალაქებში), ასე რომ თითოეული პონტოს შიგნითობა ასეთია. მათ შემდეგ მდებარეობს ჩვენი ლაზიკე, სადაც არის ქალაქი პეტრა, რომელსაც ჩვენგნით ხვდა წილად ქალაქი გამზარაიყო და დარქმეოდა და რომელსაც მიენიჭა ჩვენი უწმინდესობის სახელიც და ეწოდებოდა იუსტინიანე, შიგნით არქეოპოლისით და როდოპოლისი, უდიდესი უაძველი სიმაგრეები, აქვე შედის აგრეთვე ჩვენ მიერ სპარსელებისაგან უკან ჩამორთმეული სიმაგრეები სკანდისი, სარაპანისი, მურიისი და ლისინი⁶ და სხვა რამეც, რაც კოლაზეთში შევიძინეთ. შემდეგ მოდის ქანთა ქვეყანა, მხოლოდ ახლა ჩვენი მეფობის დროს რომელოთა მიერ დაპყრობილი; მასაც აქვს უკვე ქალაქად ქცეული ადგილები,

¹) პეტრაიონ *Haloander, Basilica. Petraeorum Authenticum.*

²) სკანდიას *Hal.*, სკანდის *Bas.*—³) სარაპანის *Hal.*—⁴) მურსიოს *Hal.*—

⁵) აუსირიოს *Hal.*, აუსირიოს *Bas.*

⁶) ლისინიონის შესახებ იხ. იქნით გვ. 189.

δὲ ὄσον οὕτω γενησομένης δεξομένη· ἄλλα τε μετ' ἐκείνην ἐπιγηκαθεσθᾶσι. Συνανοί τε καὶ Σάμιοι καὶ Ἀψίλοι καὶ Ἀβασγοί, καὶ ἕτερα νῦν φεῖσι δόντος φιλίᾳ τε καὶ ἡμέτερα.

ა'. 'Αλλ' εἰς ταῦτα μὲν ὁ περὶ τοὺς τόπους τούτους ἡμῶς ἦνεγκε λόγος. ἐπᾶνιμεν δὲ αὐτῶς ἐπὶ τῆς Πίντους καὶ τὴν ἔνωσιν τὴν αὐτῶν. τούτους γὰρ νῦν ἄμφω τοὺς Πόντους. τοὺς ταῖς τρισκαίδεκα πόλεσι περιεχόμενους εἰς μίαν ἐπαρχίαν αὐτῶς συνάγειμεν, καὶ ἀπεδίδομεν τῆς μὲν πλαιότητος τὴν ἔνωσιν, τῆς δὲ νεότητος τὴν ἐπαγμίαν. Ἐλενόποντος γὰρ ἄπας καλείσθω... (Z. a Lin-genthal I 191—3).

მომავალშიც ექნება სხვები¹. ამ ქვეყნის შემდეგ დამკვიდრებული არიან სხვა ტომებიც: სუანები, სკვიმნები, აფსილები, აბაზგები და სხვა, ღვთის შეწევნით, ჩვენი მეგობარი ტომები.

მაგრამ ამ ქვეყნებზე ლაპარაკმა შორს წაგვიყვანა. დავუბრუნდეთ ისევ პონტოებს და მათი გაერთიანების საკითხს. ამგვარად, ორივე ამ პონტოს, რომლებიც ხსენებულ ცამეტ ქალაქს შეიცავენ, კვლავ ერთ ეპარქიად ვაერთიანებთ და ვანიჭებთ მათ ძველს ერთიანობას და ახალს სახელწოდებას: ჰელენოპონტო ეწოდოს მას მთლიანად.

1) კანეთის დამორჩილებასა და ამის შესახებ ნოველებს იუსტინიანესა იხსენიებს აგათიანა (V 2: HGM III 350).

იოანე ლიდე

Ioannes Laurentius Lydus დაიბადა 490 წელს ლიდის ქალაქ ფილადელფიაში. 511 წლიდან კონსტანტინეპოლში სწავლობს ფილოსოფიას. ანასტასის დროს (491—518) მსახურებს კეისრის ჯარში. იუსტინიანეს დროსაც (527—565) განაგრძობს სამსახურს, როგორც სამოქალაქოს ისე სამხედროს — და დიდს პატივშია. 40 წლის სამსახურის შემდეგ, VI საუკ. ორმოცდაათიან წლებში, კვიპროსზე დასახლდა და ხელი მიჰყო სალიტერატურო მუშაობას. ჩვენამდე მოღწეულია მისი სამი ნაშრომი: 1) Περὶ μηνῶν („თვეების შესახებ“), 4 წიგნად, ფრაგმენტარულად მოღწეული (გამოცემა: Liber de mensibus, ed. R. W u e n s c h, Lipsiae 1898); 2) Περὶ διοικήσεων („ციურ ნიშთა შესახებ“), (გამოცემა: Liber de ostentis et calendaria graeca omnia, ed. C. W a c h s m u t h, Lipsiae 1897); 3) Περὶ ἀρχαῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας („რომაელთა სახელმწიფოს თანამედებობათა შესახებ“), ყველაზე მნიშვნელოვანი იოანეს ნაშრომთაგან; შედგება სამი წიგნისაგან: I წიგნი შეიცავს ხანას ენეადან იულიოს კეისრამდე; II-III იულიოს კეისრიდან იუსტინიანემდე. ეს ნაშრომი, რომელიც 554 წელს უნდა იყოს დაწერილი, წარმოადგენს ძვირფას საისტორიო მასალას, განსაკუთრებით იმ ნაწილში, რომელიც იოანე ლიდეს თანამედროვე ხანას, VI საუკუნეს, ეხება (გამოცემა: De magistratibus. populū romani libri tres, ed. R. W u e n s c h, Lipsiae 1903).

DE MAGISTRATIBUS.

კოლხეთი — ლაზიკე.

...δηλον γάρ, ὅτι οὐκ ἀρισμένηα ἂν δὲ εὐτρεπή στρατεύματα τρέφουσιν οἱ Πέρσαι, ὅτι ἐπιμοῦσιν εἶναι πρὸς τὰς μάχας, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι. χρόνου δὲ τοῖσιν ἀπὸ τῆς εἰς παρασκευῆν στρατῶν καὶ δαπάνης ἀπεκρίσεως τῆς πολέμου ὥστε ἀρμόδιον φησὶν ὁ Κέλσος ἄδοκίμας ἀπὸ τῆς ἐπιλεθεῖν καὶ μάχιστα δὲ τῆς Κολχίδος τῆς προσίμια τῆς ἑφῆδου λαμβανούσης. Λαζικήν αὐτὴν ἐξ ἡγεμόνος ἐπιφημιζοῦσιν οἱ καὶ ἡμῶς (p. 122).

III 34. ცხადია, სპარსელები არც განსაზღვრულსა და არც გაწყობილ ჯარს ინახავენ, რომ მხად იყენენ ბრძოლებისათვის, როგორც ეს რომაელებშია. ამიტომ მათ დრო ესაჭიროებათ ჯარის და ომისათვის საჭირო ხარჯების მოსამზადებლად; ასე რომ აღვილია, ამბობს კელსე¹⁾, მოულოდნელად თავს დაეცე მათ, განსაკუთრებით თუ შეტევა კოლხიდის გზით დაიწყება: მას ამჟამად ლაზიკეს ეძახიან ჰეგემონისაგან.

¹⁾ ცნობილი ენციკლოპედისტი A. Cornelius Celsus (I საუკ. ახ. წ.), რომლის შრომა *Artes* ეხებოდა სოფლის მეურნეობის, მედიცინის, სამხედრო ხელოვნების, რეტორიკის, ფილოსოფიისა და იურისპრუდენციის საკითხებს (ჩვენამდე მოღწეულია მხოლოდ მედიცინის შესახები რვა წიგნი).

კასპიის კარები და ვირაპარახი.

ἄπας μὲν ὁ πλοῦτες Ἀναστα-
σίου εἰς ἀπείρους μυριάδας χρυ-
σίου λιτρῶν συναγόμενος διεπρήθη.
ἔχλος δὲ πολέμων τὰ Ῥωμαίων
ἐδόνει, Περσῶν τὴν ἀειφρακτικὸν
ἐπὶ ταῖς Κασπίαις πύλαις ἀπαι-
τούντων δαπάνην. ὁ δὲ περὶ
αὐτῆς λόγος τοιοῦτος.

52. Πρὸς ἀνίσχοντα ὑπὸ λέοντι
ἦλθεν ἐν ἀρχῇ στενῇ τοῦ Καυ-
κάσου, πρὸς βορέαν ἀνέμον κατὰ
τὴν Κασπίαν χωριζομένων φύσει
τῶν τοῦ Καυκάσου σφυρῶν, εσο-
δος ἀποτελεσθῆναι βραβάρων τοῖς
ἀγνωστομένοις ἡμῖν τε καὶ Πέρ-
σαις, οἱ περὶ τὴν Ἰρχανίην νέ-
μονται· οἱ ἦς εἰσβάλλοντες τὰ
τε πρὸς εὐρον Πέρσαις τὰ
τε πρὸς βορέαν Ῥωμαίοις
ἀνίσχοντα ἐδόνει. καὶ ἕως μὲν
Ἀρτάξατα καὶ ἔτι ἐπέκεινα εἶχον
ὑφ' ἑαυτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, ἀντέ-
βαινον παρόντες ἐκεῖ· ὡς δὲ
τούτων ἐξέστησαν καὶ ἄλλων
ἐπὶ Ἰσβιανόν, οὐκ ἐξήρχον οἱ
Πέρσαις τὰ τε ἑαυτῶν τὰ τε πάλαι
Ῥωμαίων φρουρεῖν, καὶ θόρυβος
αἰεὶ τὰς ἑκατέρων Ἀρμενίας εἶχεν
ἀφόρητος· γίνονται δὲ οὖν λόγοι
μετὰ τὴν ἐπὶ Ἰουλιανόν Ῥωμαίων
ἀστοχίαν Σαλλουστίῳ τε, ὅς ἦν
ὑπαρχος, ἐξ ἡμῶν, καὶ Περσῶν
τοῖς ἐξοχωτάτοις, καὶ Ἰσδιγέρδῃ
ὑστερον, ὥστε κοινაῖς δαπάναις
ἄμφω τὰ πολιτεύματα φρούρισον
ἐπὶ τῆς εἰρημῆνης εἰσόδου κατα-
σκευάσαι, ἐπιστεῖσαι τε βοήθειαν

III 51... ანასტასის მთელი სიმ-
ლიდრე, რომელიც აუარებელ ათია-
თას ლიტრა ოქროს უდრიდა, გა-
ნიხდა; დიდძალმა ომებმაც რომ-
აელთა ქვეყანა ააფორიაქა, სპარ-
სელებიც ხომ კასპიის კარების და-
საცავად დახარჯულს, სალაპარაკოდ
გამხდარ, თანხებს მოითხოვდნენ. ამ
თანხების შესახებ შემდეგს ამბობენ.

III 52. აღმოსავლეთით, მზე რომ-
ლომის ქვეშაა, კავკასიის მთის
ვიწრო თავში, იმ ადგილის ჩრდი-
ლოეთით, სადაც კასპიის ზღვის
გასწვრივ კავკასიის ქუსლები ბუ-
ნებრივად განიყოფებიან, ვაკეთე-
ბუთია — ისე რომ არც ჩვენ და არც
სპარსელებმა არ ვიცოდით — შემო-
სასვლელი გზა ბარბაროსთათვის,
რომლებიც ჰირკანიის მეზობლად
ცხოვრობდნენ. ამ გზით შემოიჭრე-
ბოდნენ ხოლმე ისინი და აღმოსავ-
ლეთით სპარსელთა ადგილებს ესხ-
მოდნენ, ხოლო ჩრდილოეთით რომ-
აელებისას. სანამ არტაქსატა (და-
იმის იქითაც ადგილები) რომაელებს
ხელს იყო, ესენი იქ იყვნენ
და წინააღმდეგობას უწყევდნენ ბარ-
ბაროსებს; მაგრამ როდესაც ოვია-
ნეს დროს ესა და ბევრი სხვაც
დაჰპარგეს, სპარსელები აღარ კმა-
ყოფილდებოდნენ დაეცვათ თავიან-
თი და ოდესღაც რომაელთა კუთ-
ვნილი ადგილები, და აუტანელ
შფოთში იყო მუდამ ორივე არმე-
ნია. იულიანეს დროს რომაელთა
მიერ განცერილი უბედურების შემდეგ
მოილაპარაკეს ერთი მხრით ჩვენმა

τοῖς τόποις πρὸς ἀναχαιτισμὸν τῶν
κατατρεχόντων δι' αὐτῆς βαρβάρων.
Ῥωμαίων δὲ τοῖς περὶ τὴν
ἐσπέραν καὶ τὴν ἄρκτον πολ-
μοῖς ἐνοχλουμένων οἱ Πέρσαι
ἔσχον ἀνάγκην, οἷα προσε-
χέστεροι ταῖς τῶν βαρβάρων
ἐφίδοις, ἀντοικοδομεῖν φέρριον
ἔχει Βιραπαράχ πατρίως αὐτὸ
καλέσαντες, καὶ δυνάμεις ἐπέστη-
σαν· καὶ πολέμιος οὐκ εἰσῆει.

53. Ἐκ ταύτης τῆς ἀφορμῆς
οἱ Πέρσαι Ῥωμαίους ἐπετέθησαν,
κατὰ σμικρὸν ἐπὶ τὰς Συρίας
καὶ Καππαδοκίας ἐκχεόμενοι, ὡς
δῆθεν ἀδικούμενοι καὶ τὴν ὑπὲρ
τῶν κοινῶν γενομένην δαπάνην
κατὰ τὸ ἐπιβάλλον Ῥωμαίους
ἀποστεροῦμενοι, ὥστε Σποράκιον
τὸν πρῶτον ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ
μέγιστος ἐκπεμφθῆναι διελε-
θησόμενον Πέρσαις· ὁ δὲ
δυνάμει τε χρημάτων καὶ συνέσει
λόγων ἐγγύς ἐπειθε Πέρσαις,
Ῥωμαίων ὥσπερ χαρίζομένων
αὐτοῖς, ὑπο<φόρων> Ῥωμαίων
ἡσυχάζειν καὶ φίλους εἶναι· καὶ
ταῦτα ἕως τοῦ κατ' ἡμᾶς Ἀνα-
στασίου διεσῆρη, λαλοῦμένα τε
καὶ τυπούμενα καὶ ἀπλῶς ἡρτη-
μένα. ἐπὶ δὲ αὐτῶν, Κωάδου τῶ

სალუსტიმ, რომელიც იპარქოზად
იყო¹, და მეორე მხრით სპარსელთა
დიდებულებმა, შემდეგ ისიდერდ-
მაც, რათა ორივე სახელმწიფოს
საერთო ხარჯთა ციხე აეგო ხსენე-
ბულ შემოსასვლელთან და ჩაეყენე-
ბინა ამ ადგილებში დამხმარე ძა-
ლები ამ შემოსასვლელით, შემოჭ-
რილი ბარბაროსების მოსაგერებ-
ლად. ხოლო რადგან რომაელები
დასავლეთითა და ჩრდილოეთით
ომებში იყვნენ ჩათრეული, სპარსე-
ლები, როგორც ბარბაროსთა თავ-
დასხმებთან ყველაზე ახლო მყოფნი,
იძულებული იყვნენ აეგოთ აქ ციხე
მათ წინააღმდეგ, რომელსაც საკუ-
თარ ენაზე ვირაპარახი უწო-
დეს, და ჩააყენეს იქ ძალები; და
მტერიც ველარ შემოდიოდა.

III 53. ამ საბაბით სპარსელებმა
გაილაშქრეს რომაელების წინააღმ-
დეგ და ნელნელა ესეოდენ სირიებსა
და კაპადოკიებს², ვითომც რადგან
უსამართლოდ მოექცენ მათ და არ
აძლევდენ საერთო საქმეზე დახარ-
ჯული თანხის იმ ნაწილს, რომელიც
რომაელებს ჰქონდათ დაკისრებუ-
ლი, ისე რომ თევდოსი დიდის მიერ
ჯერ გაიგზავნა სპორაკი სპარსე-
ლებთან მოსალაპარაკებლად. მან
ფულის შემწეობითა და გონივრუ-

¹) Saturninius Secundus, მეტსახელით *Salustius*. (რომელიც ზოგიერთმა ავტორმა, მათ შორის იოანე ლიდემაც, *Salustius*-ად გადააკეთა) იულიანე განდგომილის მარჯვენა ხელი იყო. 361 წლიდან ის არის აღმოსავლეთის იპარქოზი (*praefectus praetorio per Orientem*). იულიანეს სიკვდილის შემდეგ, გადმეგბასაც უპირებდენ, მაგრამ უარი თქვა. იპარქოზის თანამდებობაზე დარჩა 365 წლის ივლისამდე. იმავე წლის დეკემბრიდან კვლავ ამ თანამდებობაზე ვხვდებით 366 წლის აპრილამდე (შეხ. *RE* AI 2072 შედ.).

²) მრავლ. რიცხვი იმიტომაა ნახმარი, რომ იგულისხმება: *Syria Coele* (ან *Syria magna*) და *Syria Phoenice*; პონტოს კაპადოკია და ტავრის კაპადოკია

γέροντος ἔλην Περσίδα κατὰ Ῥωμαίων ἀγχιτος γίνεται πόλεμος· καὶ χειρὶ μὲν νικᾶν αἱ Ῥωμαῖοι θυνάμενοι, ἀσωτῆξ δὲ καὶ τρυφῆξ Ἄρσοβίνδου τοῦ τελευταίου—ἦν γὰρ φιλοπῶδς καὶ φίλαυλος καὶ φιλορχήμων—καὶ ἀπειρία καὶ δειλίξ Πατριάρχου καὶ Ὑπατίου τῶν στρατηγῶν ἠλαττώθησαν μὲν τὸ πρότερον, ἐξ᾽απίνης τῶν Περσῶν ἐπιχειθέντων· τὸ δὲ λοιπὸν τοῖς τε Πέρσας διωξάντων καὶ Ἀμίδαν ἀλοῦσαν ῥυσαμένων αἰθις, ὁ Πέρσης λόγους ἐκίνησε πρὸς Κέλερα, δεῖ ἦν μάγιστρος τῶν <ὀφρακίων> τῆρ Ἀναστασίω, περὶ Βιραπαράχ¹, ὡς προέφαμεν, καὶ τῆς κατὰ μόνας ὑπὸ Περσῶν γενομένης περὶ αὐτῶν θανάτης, καὶ πέρας ἔσχεν ἡ φιλονεικία, μετρίων τινῶν ὑπὸ Ἀναστασίου χαρισθέντων Κωζδ², τὸ γὰρ μεγάλωφρον Ἀναστασίου καὶ εὐμείθοδον εὐσεβῶς τῆν ὑπὲρ εἰρήνης ζημίαν ὑπέμενε. τοιοῦτος μὲν εὖν περὶ τῶν Κασπίων πυλῶν τοῖς Ῥωμαίων συγγραφεῦσιν ὁ λόγος (W u e n s c h 140—142).

ლი ლაპარაკით თითქმის დაარწმუნა სპარსელები, რომ რომაელები მათდამი კეთილად არიან განწყობილი და რომ ისინიც მშვიდად ყოფილიყვნენ და მეგობრებად დარჩენილიყვნენ². და ვიდრე ჩვენი ანასტასის დრომდე ეს საქმე ჭიანჭურდებოდა: ლაპარაკობდნენ, დადგენილება გამოჰქონდათ და საზოგადოდ აკიანურდებდნენ. ანასტასის დროს კი, მოხუცი კოადი მთელ სპარსეთს რომ მოუძღვება რომაელთა წინააღმდეგ, იწყება ომი. რომაელებს შეეძლოთ თავისი მარჯვენით გაემარჯვათ, მაგრამ უკანასკნელი არეობინდეს თავაშვებულობისა და ქარაფშუტობის წყალობით— ის ხომ სიმღერის; ფლეიტისა და როკვის მოყვარული იყო—და პატრიკოსს და იპატოს სარდლების გამოუცდელიობისა და უქნარობის გამო ჯერ დამარცხდნენ, რადგან სპარსელები მოულოდნელად დაესხნენ თავს. შემდეგ კი სპარსელებიც რომ განდევნეს და წარტყვევნილი ამიდაც რომ კვლავ განათავისუფლეს, სპარსელებმა მოლაპარაკება გამართეს კელერთან, რომელიც

ანასტასის ოფიკიონთ-მაგისტროსი იყო³, ვირაპარახის შესახებ პროგორც წინათ ვთქვით, და მისი ძესანახი ხარჯების შესახებ, რომლებიც მხოლოდ სპარსელებს დააწვათ, და დევასაც ბოლო მოეღო: რადგან ზოგიერთი სამართლიანი წყალობა მიეზლო ანასტასისაგან კოადს: ანასტასის დიდბუნებოვანებამ და ზომიერებამ მოწყალედ აი-

¹) ბირაპარაჟ ო.

²) სპორაკი გაიგზავნა სპარსეთთან მოსალაპარაკებლად 383 წელს.

³) კელერი იყო magister officiorum-ის თანამდებობაზე ანასტასის დროს, რაც მტკიცდება 517 წლის აპრილში ანასტასის მიერ კელერისადმი გაცემული ერთი ბრძანებით (Cod. iust. IV 29, 21).

⁴) ვირაპარახის შესახებ იხ. ხემათ გვ. 43 შდდ.

ტანა ზარალი ზავის გულისთვის. აი, ამას გადმოგვცემენ რომაელ-მწერლები კასპიის კარების შესახებ.

სკვითები კოლხეთში.

ამჟიξ Χισρόης, ὡς μηδενὸς ἄρτι παραχθέντα, ἐπὶ τὰς Συρίας ἀπρόοπταξ ἐξέχυθη, τῶν Ῥωμαίων δυνάμεων Λιβύης τε πρὸς Μαυρουσίων σεισμένης καὶ τῆς ἐσπέρας πρὸς Γετῶν εἰλης ταρᾶτομένης ὑπερμαχουσῶν, Κόλχουξ τε καὶ τὸν Καλιკασον Σκυθῶν καὶ τὴν Θρακίην μυρίων ἑσῶν θηρίων ἐνοχλοῦντων (W u e n - s c h 145).

ბოლა, თითქოს მხოლოე ერთთან ჰქონოდეს ომე.

III 56. ხოსრო, თითქოს ამასწი-ნათ არაფერი ჩაედინოსო, კვლავ: შეესია მოულოდნელად სირიებს; მაშინ რომელთა ძალები იბრძო-დენ ლიბიაში, რომელიც მავრუ-სიებს აელვლებინათ, და დასავლე-თით, რომელიც გეტებს მთლიანად აეფორიაქებინათ; კოლხებს და კავკასიის კი სკვითები აწუხებდენ, ხოლო თრაკიას — უარებელი არამ-ზადა. და მეფე ყველა ამ ომს უძღვე-

DE MENSIBUS

Ὅτι Κόλχοι εἰ καὶ Λαῶι λεγόμενοι εἰσιν οἱ Ἄλινοι! (W u e n - s c h 165).

IV 146. კოლხები, რომელთაც: აგრეთვე ლაზები ეწოდებათ, ალაი-ნები არაან

DE OSTENTIS

თ. 25. «თვესა ივლისსა. წინათ ამ თვეს კინტილი ერქვა, ხოლო იულიოს კეისრის პატივსაცემად მისი სახელი ეწოდა; ამის მხახეზ დაწვრილებით გვაქვს ნათქვამი ნაწარმოებში „თვეთა შესახებ“. თუ, მზე რამ კირჩხიბშია, მეხი გავარდება, ღვინის დიდ-მოსავალი იქნება და გვალვა.

νόσοι τε φρικώδεις καὶ πυρεταί-καὶ καὶ κινδύων ἐγγὺξ ἐπὶ τε Βιθυνίας καὶ Φρυγίας εἰλης, Κόλ-χικῆς, Νουμιδίας, Καρχηδόνος καὶ Ἀφρικῆς ταῖς θηλείαις διαφερόν-ταξ προσεπισσύνται (W a c h s - m u t h 60).

გავრცელდება, განსაკუთრებით-ქალებს შორის, საშინელი ხურვე-ბითი და საბედისწერო ავადმყო-ფობანი ბითვინიაში, მთელ ფრი-გიაში, კოლხიკეში, ნუმიდიაში-კარქედონსა და აფრიკაში.

თ. 56. «მზე კირჩხიბშია. თუ ლელვა მოხდება სადმე დედამიწის ზურგზე, ზემო აზიაში სპარსელთა მეზობელი ადგილები შეირყევა, კირიანი ავადმყოფობანიც მოედება იქაურ დიდებულთა გვამებს, რათა ამ ქვეყნებში მოისპონ მძარტველები. ისინი, რომელნიც მათ შემდეგ ძალაუფლებას მიიღებენ, ხალხისა და თვით წარჩინებულთა დადგენილებით მშობლებს შეილებს წაართმევენ და შორს გადაკარგავენ.

ἐπὶ δὲ τῆς κἀτῶ Ἀσίας Βιθυνία Φρυγία τε πᾶσα, καὶ Ἐβρώπης μὲν ἢ Κολχικῆ, ἢν νῦν προσαγορεύουσι Λαζικήν, Λιβύης δὲ ἢ μέχρι Νομιδίας Ἀφρικῆ τῶν αὐτῶν ἐμῆσει κακῶν (Wachsmuth 112).

71... καρίων Βιθυνία, Φρυγία δῖο, Κολχική, Νομιδία, Καρχηδών, Αφρικῆ (Wachsmuth 159).

ხოლო ქვემო აზიაში ბითვინიასა და მთელ ფრიგიას, ევროპაში კოლხიკეს, რომელსაც ახლა ლაზიკეს ეძახიან, ლიბიაში აფრიკას ვიდრე ნუმიდიამდე იგივე უბედურებანი ეწევა.

თ. 71... კირჩხიბშია ბითვინია, ორივე ფრიგია, კოლხიკე, ნუმიდია, კარქედონი, აფრიკა.

საკუთარ სახელთა საძიებელი.

(ვარსკვლავიანი* ციფრი შენიშენის გვერდს მიუთითებს)

აბაზგები: კავკასიის მთებთან ცხოვრობენ 72. მათი მეზობლები არიან აფსილები 128, ჰუნები 130, ბრუქები 105. ბიზანტიელთა მეგობრები არიან 72, 199. ლაზების ქვეშევრდომები იყვნენ 103. თაყვანს სცემდნენ ჭალებსა და ტყეებს 103. ევნუქებად არიან ბიზანტიაში 104. გაქრისტიანდნენ 72, 104. იუსტინიანემ მათ ტაძარი აუშენა 105, მოძღვარი გაუგზავნა 108. ბიზანტიელები მათზე ძალმომრეობენ 126. ბიზანტიელებსა და ლაზებს გადაუდგენ და სპარსელებს მიეკედლნენ 125—130. ორი თვისტომი მთავარი ჰყავდათ 103. ორივე მეფე მოსპეს 105. კვლავ დააყენეს მთავრები 126. მათი ციხე „ტრაქეა“ 128. მათ წინააღმდეგ გაემართა მერმეროე 179.

აბაზგია: 127.

აბაშა: მდინარე 189*.

აბიასენი: საეპისკოპოსო ცენტრი ლაზიკეში 60*.

ადერგუდუნვადი: კავადის გამზრდელი ქანარანგი 34.

ადოლი, აკაკის ძე: 37.

ადონცი ნ. 36*, 187*, 188*.

ადრიანე (ჰადრიანე): რომაელი იმპერატორი 106*. მის დროს რომაული ჯარი ჩადგა ლაზებისა და საგინების ქვეყანაში 95.

აფი (აიეტე): კოლხთა მეფე 98. მას კვიტაიელს ეძახდნენ 164.

აზია: 97, 98, 101, 102, 110, 192, 205.

ათენელები: 94.

ათენი: (ათინა): სოფელი ბიზანტიელებისა და ლაზების ქვეყნებს შორის 73, 94.

ათინურ (Αθηναῖα): 94.

აკაკი: ამზასპეს მახლობელი 35.

აკამფხისი: მდინარე ბოასის (ჭოროხის) მეორე სახელი 63, 79*.

ალაინები: 204.

ალამუნდარი: სარკინოზთა მეფე 41.

ალანები: ცხოვრობენ კავკასიის მთებთან 72, კავკასიის მთიდან კასპიის (დარიალის) კარამდე 100, სვანების მეზობლად 28, ბრუქების მეზობლად 105. ლაზთა მოკავშირენი არიან 74. სპარსელთა მოკავშირენი არიან 89—90, 100, 122—123. ხორიანეს ჯარში არიან 121.

ალანეთი: 131*, 132*.

ალბანები: 18.

ალბანიის კარები: 43*.

ალექსანდრე (მაკედონელი): გაამაგრა კასპიის კარები 20.

ალექსანდრე (სენატორი): 31.

ალექსანდრია: ვაჭრობის მონოპოლია შემოიღეს იქ 52*.

ამაზასპე: სიმეონის ძმისწული 35.

ამაზონები: მათი ბანაკი მდ. თერმოდონტზე 92. ძველ ავტორთა და პროკოპის აზრი მათ შესახებ 101—103.

ამასია: ქალაქი პონტოში 189, 190*, 198.

ამასტრისი: ქალაქი ევქსინის პონტოსთან 92.

ამბაზუცი: ჰუნი 20.

ამიდა: ქალაქი 17, 18*, 47, 149*, 203.

ამისე: ქალაქი ჰელენოპონტოში 92, 101, 198.

ანასტასი, მეფე: 20, 29, 36*, 43*, 47, 149*, 200, 203.

ანატოლი: ბიზ. ელჩი 30.

ანგლონი: სოფელი დვინის მახლობლად 61, 125*.

ანიამბელი: სპარსელი სარდალი 54, 56.

ანტიოქია: 43, 115.

ანტრაპა: ქალაქი ჰელენოპონტოში 198.

არგო: 98.

არეთა: სარკინოზთა მთავარი 59, 60, 193.

არეობინდე: სტრატეგოსი 17, 18*, 203.

არზანენე: ადგილი არმენიაში 46.

არიოზი: მწვალებელი 107.

არკნი (ფარანგიონი): 36*.

არმენიელები (არმენია): ჭანების მეზობლად ცხოვრობენ 40, 91, 93; ფარანგიონის მახლობლად ცხოვრობენ 71. მათი მიწაწყალი იბერიის საზღვრებამდე ვრცელდება 96. მათ ქვეყანაზე გადის ტავრის მთა 18. მათ ადგილებში მდ. ბოასი გამოდის 71. ბიზანტიელთა ქვეშევრდომები არიან 92, 96. შფოთში იყვნენ იოვიანეს დროს 201. ბიზ. პოლიტიკა არმენიაში 34—42. მათ აწიოკებდნენ ჭანები 26. მათ ქვეყანაში გაემაროა ბესსა 154. მათ წინააღმდეგ ხოსრომ გაგზავნა ჯარი 194. იუსტინიანემ არმენიაში შენობები ააგო 191.

არსაკი, არსაკიდები: 39.

არტაბანი: ტომით პერსარმენიელი 120, 121,

არტაქსატა: ქალაქი სომხეთში 201.

არქაბე: ქალაქი ევქსინის პონტოს ნაპირას 94.

არქეოპოლისი: ლაზიკის ქალაქი 72. მთავარი და უდიდესი ქალაქია 152, 198. მისი მდებარეობა 157. მანძილი მოხირისამდე 163. იქ დგას ბიზანტ. რაზმი 153. სპარსელების ლაშქრობა მის წინააღმდეგ 156—163, 179, 151*. იქაური მცხოვრებია ერთი მოღალატე ლაზი 160. სპარსელები დამარცხდნენ იქ 163. უჭირავთ ბიზანტიელებსა და ლაზებს 169.

ასპეტიათა გვარი: 37, 38.

ასურასტანი: 59, 63.

ასფურაგანი: 132*.

აფრიკა: 204, 205.

აფსარიონი (ლოსორიონი, გონიო): 189.

აფსარუ, აფსარუნტი: ძველი ქალაქი 94. მანძილი რიზემდე 94. მანძილი პეტრამდე 96.

აფსილები (აფსილია): მათი ქვეყანა 98. აბაზგების მეზობლები არიან 103. ლაზების ქვეშევრდომნი და ქრისტიანენი არიან 98. ბიზანტიელთა მეგობრები არიან 199. ისინი გადაუდგენ კოლხებს 131—133. მათ ქვეყანაში ნაბედმა დაატყვევა თეოდორა 125.

აფსურტი: მედევას ძმა 94, 95*.

აფსურტი: ქალაქ აფსარუს ძველი სახელწოდება 94.

აფხაზეთი: იქ ჩატარებული საამღმშენებლო სამუშაოები 190*.

აქერონტია: ციხე ლუკანიაში 181.

აქუნტი: მდინარე, ჰყოფს ზიქებს და სანიგებს 106*.

ბაბა თრაკიელი: ბიზანტ. სარდალი 124, 125*. არქეოპოლისში მეტაურობს რაზმს 153, 160.

ბათოში (=პეტრა) 59*, 77*, 79*, 80*.

ბაკური, ფირანის ძე: 132*, 153. ნ. პაკური.

ბარბათონი: ველიზარის მეშუბე 181*.

ბარხონი: ციხე ჭანეთში 186, 188*.

ბასსაკე: არმენიელთა მეთაური 39.

ბასილ ზარზმელი: 116*.

ბაქრადე დ.: 24*, 58*, 171*.

ბერსაბუხი: სპარსელი დიდებული 166.

ბერძენიშვილი ნ.: 178*.

ბესხა: თრაკიელი გუთი, ბიზანტ. სარდალი 17, 149*. გაიგზავნა გუთების წინააღმდეგ 180*. დაინიშნა არმენიის სტრატეგოსად და ლაზიკეში გაიგზავნა 124. ჯარი გაგზავნა აბაზგების წინააღმდეგ 127. პეტრას ალყა შემოარტყა 132*, 134 (პეტრას კედელს ძირი გამოუთხარა), 140—143. ცდილობს სპარსელებს.

იარაღი დააყრვეინოს 146. მისი გაუმადლოება 153—154. მისი გადაყენება და აფხაზეთში გადასახლება 150*.

ზიზანტია: 25*, 29*, 38.

ზიზანტიონი, ზიზანტი (კონსტანტინეპოლი): 24, 32, 33, 36, 52 60, 91, 108, 111, 115, 124, 126, 134, 162, 167, 168, 173, 182.

ზითვინია (ბითინია): 65*, 67, 204, 205.

ზითვინიელები: 92.

ზიჭვინტა: 104*, 105*. ნ. პიტუენტი.

ზლესქამინი: სპარსელი 193.

ზოასი: რომელ მდინარეს უდრის 78*—80*.

1. (=კოროხს): მისი სათავე 35*. ჩამოდის ჭანეთის მთებიდან, არმენიის ადგილებში 71, 93. ზღვის მახლობლად აკამფსისი ეწოდება 93. ნ. ფაზისი 2.

2. (=რიონს): მდინარე 73. ფაზისად იწოდება 72.

3. (=ყვორილას) 80*.

ზოლნისი: 24*.

ზოლონი: ციხე-სიმაგრე პერსარმენიაში 25, 31, 33, 35*, 155.

ზოორი, დე (de Boor): 25*.

ზორჯოში: 77*.

ზოსპორი (ბოსფორი): ზღვის ნაპირა ქალაქი 22, 191.

ზოსპორიტები: 23, 40.

ზრინდიზი: 153*.

ზროსე, მ.: 58*, 131*, 173*.

ზრუქები: ცხოვრობენ აბაზგებსა და ალანებს შუა 105.

ზრუფე: ზიზანტი. სარდალი 124*—125*, 149*. დაინიშნა სიტტას ადგილზე 38. მისი ლაშქრობა კოლხიდაში 125*.

ზურგუსნოისი: ციხე ჭანეთში 187, 188*. ნ. კეხე-პარემბოლე.

გადღანა: მისი დახმარებით ფარეზმანე ამოყლევს სპარსელებს 18*.

გალატია: 65*, 67.

გეტები: 204.

გიუტერბოკი კ. 43*.

გლონი: სპარსელი სარდალი 18*.

გოლიდისკლე: გუთი 17.

გონიო: 59*, 189*. ნ. აფსარიონი.

გორგაძე ს. 171*.

გუზანი: ლაზთა მეფე, ზიზანტიელი ქალის შვილი 126. მისი ბიძა ოფსიტე 125, 126*. ჰყავს და ერთ ციხეში 178. პალატის სილენტიარია 75. ხოსროს პურმარილით დახვდა ლაზიკეში

54. მისი თავიდან მოცილება უნდა ხოსროს 68, და ვერაგულად მოკვლას უპირებს ფაბრიზის საშუალებით 69. ერთი კოლხი ფარსანსი მასთან მტრულ განწყობილებაშია 70. მისი დავა წარჩინებულ ლაზთან, ტერდეტ მაგისტროსთან 131. იუსტინიანეს ძველი ცოდვების პატიებას სთხოვს 70. ბიზანტიელებთან კარგ ურთიერთობაშია 168. აფსილები კვლავ ლაზებს დაუმორჩილა 133. ბიზანტიელებთან ერთად პეტრასთან იბრძვის 71. მისი ოპერაციული გეგმა პეტრას დაცვის საქმეში 74, 84, 86. საჩუქარი მიიღო იუსტინიანესგან 85. სპარსელები დაამარცხა 87. ლაზებს მიმართავს გამამხნეველები სიტყვით 117. დარაზმა ლაზები 119. სპარსელების გამარჯვების შემდეგ მთებში გაიხიზნა 169, 172, 176. მერმეროე მას წერილს სწერს 174. მარტინესთან ერთად არის დაბანაკებული 178. ბიზანტიელთა დამარცხებას სარდლებს აბრალებს 150*.

გუთები: 41, 153*, 180, 181*, (ტეტრაქსიტები) 107.

გურგენი: იბერიის მეფე 22. მისი შვილია პერანი 23. იუსტინიანე მეფის მხარეს გადავიდა 22—23, 66. ლაზიკეში გაიქცა 23.

დაბლა-გომი, სოფელი: 178*.

დაგისტე, ბიზანტ. სარდალი: იგზავნება ლაზების დასახმარებლად 71-75. პეტრას ალყა შემოარტყა 76-78. პეტრას კედელს ძირი გამოუთხარა 77, 134. სპარსელმა მირრანმა პირფერობით მოატყუა 81. მისი დახვევა პეტრადან 81-82, 134. მას მოუძღვება ლაზი ფუბელი 84. გუბაზის საშველად მიდის 86-87. გუბაზთან ერთად ლაშქრობს 116, 119. მას ლალატი დასწამეს და დაატუსაღეს 124, 149*.

დადიანი, ლევან: 172*.

დარა, ქალაქი: 29, 30, 31, 32, 33, 44, 59, 64, 114, 187*.

დარიალის კარი: 43*, 99*. ნ. კასპიის კარები.

დარუბანდის კარი: 43*, 99*, 100*, 101*. ნ. ჩური.

დაჩი: 132*.

დესტუნისი, გ.: 23*, 28*, 36*.

დენგერი, სოფელი: 173*.

დვინი, (დუვი, დუბიოსი), ქალაქი: იქაური ვაკრობა 60-61. მის მახლობლად შვისვენა მერმეროემ 86.

დილიმნატები: 159*. ნ. დოლომიტები.

დიუბუა: 24*, 56*, 189*.

დოლომიტები (დილიმნატები): სპარსელებთან ერთად იბრძვიან არქეოპოლისის წინააღმდეგ 158—160. მათი გამოქცევა 162.

დომენტიოლე, ბიზანტ. სარდალი: 61.

დრიუნტი, ქალაქი: 182.

დუვი ნ. დვინი.

ევგებტე: 110, 192.

ედესა, ქალაქი: 62, 63.

ევაგრე, ქართლის დიდებული: 130*.

ევგენი მოწამე: 188.

ევროპა: 102, 110, 192, 205. ევროპაშია ლაზთა ყველა საბინადრო
ადგილი 97.

ევფრატა, აბაზგი ევნუქი: 104.

ევქაიტა, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 198.

ევქსინის შონტა: 54, 66, 72, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 105, 108, 109,
111, 115, 127, 188, 192.

ეთიოპიელები: 40.

ელადა: 95.

ერატოხთენე, გეოგრაფოსი: 44*.

ერმოგენე, ოფიკ. მაგისტროსი: 31, 33.

ეთალიტები: 17*.

ეფრემ მცირე: 104*.

ეწერი, სოფელი: 178*.

ეისბახი ფრ. 159*.

ვალერიანე, არმენიელთა სარდალი: 120, 121.

ვანდალები (ვანდილები): 16, 41, 196.

ვარაზვაჩე: 100*.

ვარაზი, პერსარმენიელი, ბიზ. სარდალი: 153, 153*—154*.

ვარამი, ქანარანგ ადერგულდოწყადის შვილი: 34.

ვარსკენ პიტიახში: 101*.

ვაშნარი, სოფელი: 58*.

ვახტანგ მეფე: 132*.

ვახუშტი: 172*, 173*.

ველიზარი: 42, 59, 60, 125*, 180*, 181*, 193, 197.

ვენილე, ბიზანტ. სარდალი: 124, 125*, (არქეოპოლისთან) 153.

ვერე, ბიზ. სარდალი: 153*.

ვივარიონი, ადგილი იტალიაში: 180*.

ვირაპარახი, ციხე კასპიის კართან 44*, 202—203.

ვიტივისი (უიტტივისი), გუთი: 49*, 180*.

ვიტალიანე, პატრიკიოლეს ძე: 17.

გვი, სპარსელი სარდალი: კავადმა გააგზავნა დიდძალი ჯარით გურგენისა და იბერების წინააღმდეგ 23.

ზავნა, ფარსმან კოლხის ძე: 16. ნ. ზუნა.

ზამი, კავადის მამა 33.

ზელა, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 198.

ზიგანე[ონი], საეპისკოპოსო ცენტრი ლაზიკეში: 60*, 188*.

ზიქები: ცხოვრობენ კავკასიის მთებში, ჰუნების მეზობლად 72, ექსინის პონტოს ნაპირას 105. ძველად რომაელებს ემორჩილებოდნენ 105.

ზუნა, ფარეზმანეს შვილი 17*.

თემისკურე, ქალაქი: 97, 100.

თეოდორა, ლაზთა მეფის ოფსიტეს თანამეცხედრე: 125.

თეოდოსი, მეფე (II): 39.

თეოდოსიუპოლი, ქალაქი: 35, 61.

თეოფობი, ლაზი: მისი მოღალატეობა 169—170, 173*.

თერმოდონტი, მდინარე: 92, 101.

თერმოპილე: 180.

თომა, არმენიელი, ბიზ. სარდალი: 119, 123. ლაზიკეში მრავალი სრმაგრე ააგო 79.

თომა, ბიზ. ელჩი ხოსროსთან; 31.

თორთოზი: 77*.

თრაკია: 204.

თრაკიელნი: 99.

თასონი: 54, 94, 95, 98.

იბერები (იბერია): ცხოვრობენ აზიაში 21. მათ ქვეყანაზე გადის ტავრის მთა 18, 26. მათი საზღვრები 18, 19, 72. იბერია აღწევს არმენიამდე 96, პერსარმენიამდე 97, ლაზიკის მეზობლად მდებარეობს 72. იბერიიდან კოლხიდაში გადასასვლელი ადგილები 151. მათი ქვეწევრდომები არიან მესხები 97. ისინი ქრისტიანენი არიან 22. მათი მონასტერი იერუსალემში 192. ღვთისმშობლის ხატს მარგალიტი მიუძღვნეს 17*. მათ ქვეყანაში სარაგურები გადმოდიან კასპიის კარებით 44*. იუსტინე მეფე მათ დახმარებას უწყევს 22. ბიზანტიონში გაიქცენ 24. ნება მიეცათ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ 33. პერსარმენიელები მათთან ვაჭრობენ 60--61. მათი ურთიერთობა სპარსელებთან 65--66. იბერიაზე გავლით ხოსრო ლაზიკეში მივიდა 54.

- იზორა**, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 198.
იერუსალემი: აქ იბერთა და ლაზთა მონასტრები 192.
იზედ გუშნასპი ნ. ისდიგუსნა.
ივრის ხეობა: 45*.
ილირიელნი: 99.
ინგოროყვა პ. 24*, 172*.
ინოქალაკონი (ნოქალაქევი): სოფელი, სადაც არმენიელები იყვნენ დაბანაკებული 38.
იოანე არსაკიდი, არმენიელთა წინამძღოლი: 38.
იოანე თომას ძე, მეტსახელად გუზი, სომეხი, ბიზ. სარდალი: 79, 80, 119, 122, 123. გაიგზავნა აბაზგების წინააღმდეგ 127, 128. გუბაზმა გააგზავნა აფსილების წინააღმდეგ 133. დამარცხა პეტრას მოღარაჯენი 144. მისი გარდაცვალება 145.
იოანე ნიკეტას შვილი, ბიზანტ. სარდალი 61.
იოანე, პრეტორთ-პრეფექტი: 196, 197.
იოანე ფაგა, ბიზ. სარდალი 61.
იოანე ციბე (ჯიბუ): დაინიშნა ლაზიკის სტრატეგოსად 47. ვაჭრობის მონოპოლია დააწესა ლაზიკეში 48, 51*, 73. მისი ქონება 58. იცავს პეტრას 54—55. მისი გარდაცვალება 56.
იოვიანე, კეისარი: 201.
იპატი (იპატიოსი), ბიზ. სტრატეგოსი: 17, 18*, 21, 203*
იპპისი (იპისი, იპოსი), მდინარე: მის ნაპირას დაბანაკდა ხორიანე 90, 116. ბრძოლა მის ნაპირას 550 წელს 116—123.
ირენე, ბიზ. სარდალი: გაიგზავნა ლაზიკეში ჯარით 24.
ისდიგერდი, სპარსელი დიდებული: 202.
ისდიგუსნა (იზედ გუშნასპი), სპარსეთის ელჩი კონსტანტინოპოლში 64, 134, 166, 176.
ისპირი: 36*.
ისულეთი (ნესოსი): 189*.
იტალია: 149*, 153, 180.
იტალიელნი: 41, 42.
იულიანე განდგომილი: 201, 202*.
იულიანე, კონსტანტინეპოლელი იურისტი: 196.
იულიოს კეისარი: 200, 204.
იუსტე, ბიზ. სარდალი 61, 63.
იუსტინე, მეფე: სარდალია ანასტასი მეფის დროს 17. მიაი ურთიერთობა კავადთან 20. მის მხარეს გადადის გურგენი 22. პეტრე სტრატეგოსი გაგზავნა გურგენის დასახმარებლად 23, 47.
იუსტინიანე, მეფე: 27*, 32, 33, 34, 54, 60*, 64, 70, 75, 130*, 134,

136, 150*, 154, 166, 180, 182, 183, 186, 187, 188, 191, 195. მის დროს გაქრისტიანდენ აბაზგები 104, ჭანები 27, 184—185. აბაზგებს ეკლესია აუშენა 105 და მოძვარი გაუგზავნა 108. ჭანებს სქამალინიქონში ეკლესია აუშენა 185. ავიწროვებს არმენიელებს, ჭანებსა და ლაზებს 40—42. სკანდასა და სარაპანისში ბიზ. ჯარი ჩააუყენა 155. ლაზიკეში პეტრა ააშენა 47, 73. ლაზების დასახმარებლად შვილი ათასი კაცი გააგზავნა 71. გუბაზს და ლაზებს ფული გაუგზავნა 85. ბესსა გააგზავნა ლაზიკეში 124. აჯანყებულ აბაზგების წინააღმდეგ ბესსას ჯარი გააგზავნინა 122, იუსტინიანე, ქალაქი (პეტრა): 60*, 198.

კაზახია: 131*.

კავადი 1. სპარსეთის მეფე: 18*, 21, 28, 29, 36*. კასპიის კარები დაიჭირა 20. ცდილობს ძალით მოაქციოს იბერები თავისი სარწმუნოების წესებზე 22. დიდძალ ჯარს გზავნის იბერების წინააღმდეგ 23.

კავადი 2. ზამის ძე, კავად მეფის შვილიშვილი: 33.

კავკასია: იქ მოსახლე ბარბაროსები 66. აწუხებენ სკვითები 204.

კავკასიის კარები: 44*.

კავკასიის მთები: 27, 43*, 72, 97, 99, 100, 101, 103, 105, 127, 139, 136, 201.

კალქედონი (ქალკედონი): ქალაქი 91. მანძილი ფაზისამდე 16, 108.

კაპადოკია: 65*, 67, 202* (კაპადოკია პონტოსი, კაპადოკია ტავრისა).

კაპადოკიელნი 18.

კარი: 101*.

კარქედონელები: 196.

კარქედონი, აფრიკის ქალაქი: 204, 205.

კასპიის ზღვა: 201.

კასპიის კარები: მისი მდებარეობა 19, 99. მის სამხრეთით ცხოვრობენ იბერები 21. იქ სიმაგრე აავო ალექსანდრემ, ფილიპეს ძემ 20. დაიპყრო კავადმა 20, 29, 30. მისი დაცვის საკითხი 31, 43*—45*, 201—204.

კასპიონი: 44*.

კახეთი: 132*.

კეკელიძე კ.: 192*.

კელერი, ოფიკიონთ-მაგისტროსი: 17, 47, 203.

კელსე, კორნელი, რომაელი მწერალი: 200.

კენა, სოფელი ჭანეთში: 186.

კენე-პარემბოლე (ბურგუსნოისი): 187*.

კერასუნტი, ქალაქი პოლემონის პონტოში: 198.

კვიპროსი: 200.

კვიტაიონი (ქუთაისი): 164.

კვიტატიდი (კოლხიდა): 164.

კილიკიელნი: 18.

კიმერიული სრუტე: 110, 192.

კისლინგი: 106*, 151*.

კლარჯეთი: 132*.

„კლისურები“: 74, 189.

კოადი: 203 ნ. კავადი.

კოლხები: მათი სახელი შეიცვალა, ლაზები ეწოდებოდათ 91, 204. ტრაპეზუნტელების მოსაზღვრენი არ არიან 95. ძველითგანვე სპარსელების მოკავშირენი იყვნენ 49. მათი გამოსახლება უნდა ხოსროს ლაზიკიდან 64—65, 68. საკუთარი ძალით არ შეუძლიათ შეებრძოლონ სპარსელებს 71. ქუთაისის ციხე მიწასთან გაასწორეს 163. მათ აწუხებენ სკვითები 204. ნ. ლაზები.

კოლხიდა: მას ლაზიკე ეწოდება 200, 205. იქ მოსახლეობენ ლაზები 45. მისკენ მიმდინარეობს ფაზისი (ჭოროხი) 26. მისი საუკეთესო მხარეა მოხირისი 163. იქ შეიჭრა ხოსრო 34, 45, 89, 193, 195. სპარსელები შეიჭრენ ხორიანეს მეთაურობით 89. სპარსელებმა იქ თავისთვის საჭირო სურსათი მიიტანეს 83. ნ. ლაზიკე.

კოლხიკე (კოლხიდა): 204, 205.

კომანა, ქალაქი პოლემონის პონტოში: 189.

კონდაკოვი ნ.: 105*.

კონსტანტინე, ბიზ. სარდალი: 63, 180*.

კონსტანტინე, ქალაქი მესოპოტამიაში: 31.

კონსტანტინეპოლი: ვაჭრობის მონოპოლია იქ 52*.

კოტაისი ნ. ქუთაისი.

კოტაიონი (ქუთაისი): 164.

კოქსილინის ჭანები: 188.

კროტონი, ქალაქი ბრუტიუმში: 180.

კულაკოვსკი იულ.: 105*, 190*.

კულაში, სოფელი: 178*.

ლაზები: კოლხიდაში მოსახლეობენ 45. მათ ქვეყანას მოადევს ჭანთა-მიწაწყალი 27*. მათი ეპისკოპოზები 95. მათი მონასტერი იერუსალემში 192. მათი სავაჭრო ურთიერთობა ბიზანტიელებთან 46. იკვებებიან ქვრივით 25. მათ ქვეყანაში ტრაიანემ ჯარი ჩააყენა 95. მათ ბიზანტიური ჯარი ჩაუყენეს 40. სურსათს აწვ-

დიან სკანდასა და სარაპანისში ჩაყენებულ ბიზანტ. რაზმებს 25. იუსტინიანესაგან შევიწროებულნი არიან 41, მოიხმეს ხოსრო 45, 49*. სიტყვით მიმართეს ხოსროს 48—53. მათი სიმაგრეების წინააღმდეგ გაემართა მერმეროე 177. ნ. კოლხები.

ლაზიკე: წინათ კოლხიდა ეწოდებოდა 21, 205. მდებარეობს იბერიის დასავლეთით 22, ფაზისის ორივე მხრით 72. იგი ძნელსაფალია 64, 193. მეზობლად ცხოვრობენ ჰუნები 66. მანძილი მისი საზღვრებიდან აფსარუნტამდე 96. მისი აღწერა 188—192. საფარს წარმოადგენს კავკასიის მთებიდან თავდამსხმელთა წინააღმდეგ 53. იქ გაიქცა გურგენი დიდებულებითურთ 23. მის საზღვრებზე იგერიებს გურგენი სპარსელებს 23. იგი ბიზანტიის მეგობარია 198. მისი სიმაგრეები სპარსელებს უჭირავთ 31—32. ბიზანტიელებმა დაიბრუნეს ეს სიმაგრეები 33. ბიზანტიელებმა ჯარი ჩააყენეს იქ 48. 50. იუსტინიანემ გაგზავნა იქ პეტრე სტრატეგოსი ჯარით 23. ბიზანტიის პოლიტიკა ლაზიკეში 45—60. ვაჭრობის მონოპოლიის შემოღება 48, 51. მარილის, ხორბლისა და ღვინის იმპორტი 67. ტყაებისა და მონების ექსპორტი 68. ხოსროს უნდა მისი შემოერთება 67. იქ გაგზავნა ხოსრომ ხეტყე ხომალდების ასაგებად 69. სპარსეთის ინტერესები ლაზიკეში 65*. მის აღებას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ხოსრო 147. მისი სოფლების დაბრუნებას მოითხოვენ 545 წელს ბიზანტიელები სპარსელებისაგან 63. სპარსელები 550 წელს გავიდნენ ლაზიკიდან 88. ბესსამ მტერს ჩააბარა ლაზიკე 154. იგი დაიპყრო სპარსეთმა 195. ხოსრო ავიწროებს ლაზიკეს 168. სპარსელები უარს ამბობენ მის დაცლაზე 176.

ლაკონიელები: 24*.

ლენტი, ფარსმან კოლხის შვილიშვილი: იბრძვის აფრიკაში 16

ლენტოპოლისი, ქალაქი ჰელენოპონტოში 198.

ლიბია: 110, 204.

ლიბიელნი: 41.

ლისირი, ლისირისი, სიმაგრე ლაზიკეში 189*, 198.

ლიხის მთა: 151*.

ლონგინე, სტრატეგოსი 187.

ლონგინეს თხრილი: 187.

ლოსორიონი, ციხე ლაზიკეში: 189, 189*, 190. შდ. ლისირი.

მავრუსიები (მავრები): 41, 196, 204.

მარკელე, ბიზ. სარდალი, იუსტინიანეს დისწული: 63.

მარკვარტი, ი.: 44*.

მარრი, ნ.: 77*.

მარტინე, ბიზანტ. სარდალი: 62, 177.

მარტიროპოლი, ქალაქი: 61, 180*.

მასაგეტები: 30.

მაქსიმინე, პრეტორთ-ეპარქოზი; 181*.

მედია: 54, 94, 95, 98.

მევადი, სპარსელი დიდებული: 21.

მეოტის ტბა: 19, 110 111, 115, 191.

მერმეროე, სპარსელი სარდალი: იგზავნება ლაზიკეში 71. გამოიარა იბერიის საზღვრები და მიეშურება პეტრასკენ 78. 150*. ვიწრობში შეეხება ბიზ. ჯარს 81. მიაღწია პეტრას და აღადგინა დანგრეული კედელი 82—83, 135. გამობრუნდა პეტრადან 84. დაისვენა დვინის მახლობლად 86. კვლავ პეტრასკენ გაემართა 150. არქეოპოლისის მიაღმა 152. საბირი ჯარისკაცები უკან გაისტუმრა 152—153. ალყა შემოარტყა არქეოპოლისის 156 161. დამარცხებული უკან გამობრუნდა მოხირისაკენ 163. უქიმერიონთან დაიბანაკა 165. უქიმერიონი აიღო 171. ხის კედელი ააგო ქუთაისში 171. მოხირისში სახლები ააგო 174. წერილი მისწერა გუბაზს 174. მას ხოსრომ საბირები გაუგზავნა 176. ილაშქრა ლაზიკის ციხეების წინააღმდეგ 177—178. კვლავ არქეოპოლისის წინააღმდეგ გაემართა 179. კვლავ მიემართება მოხირისში 179*.

მესოპოტამია: 31.

მესხები: მთებში ბინადრობენ, იბერიის გასწვრივ, იბერთა ქვეშევრდომები არიან 97.

მესხების მთები: 97.

მეწაპული ზღვა: 41.

მინდუოსი, სიმაგრე: 31, 125*.

მირდატი: 132*.

მირანი, სპარსელი სარდალი: პეტრას მცველ რაზმს წინამძღოლის 81 მისიმიელნი: 154*.

მიურალტი ედ.: 28*.

მორა, გუთი: 181.

მოხირისი; ლაზიკის შესანიშნავი ქალაქია 73. მხარეა ლაზიკეში 90. მისი მდებარეობა და მოსავლიანობა 163, 166, 177—178. სპარსელებს უჭირავთ 163, 174, 179.

მურიისი, სიმაგრე ლაზიკეში: 198.

ნაბედი, სპარსელი სარდალი: შეიჭრა ლაზიკეში 124—125. ეელიზა
რომ დაამარცხა ნისიბინთან 193.

ნატანები: 58*.

ნაქალაქევი: არტანისა 38*. ნ. ნოქალაქევი.

ნეაპოლი: 181*.

ნეოკესარია, ქალაქი პოლემონის პონტოში: 198.

ნესოსი (ისუღეთი): 189*.

ნიზიბინი ნ. ნისიბინი

ნიკოლოზის ფორტი: 58*.

ნილოსი: 110, 192.

ნიმფე, მდინარე: 46.

ნისიბინი, ქალაქი: 32, 59, 125*, 193.

ნოსირი, სოფელი: 189*.

ნოქალაქევი 1. (არქეოპოლისი): 189*, 190*. ნ. არქეოპოლისი.

ნოქალაქევი 2. ნ. ინოქალაკონი.

ნუმიდია: 204.

ოდონაქე: ბიზანტიელი სარდალი 124, 125*. მისი ბრძოლა არქეო-
პოლისში 153, 160.

ოჯეთი: 130*.

ოკენიტის ქანები: 186.

ონორიატები: 92.

ოფსიტე: 1. ლაზთა მეფე 125. 2. აღმოსავლეთ აბაზგიის მთავარი
126, 130.

ოზოპირა, სოფელი: 173*.

პაკური, პერანის ძე: 180, 181, 181*.

პართელები: 39.

პარხალი (ბარხონი): 188*.

პატრიკო (პატრიკიოსი), ბიზ. სარდალი: 17, 18*, 21, 203.

პატრიკიოლე, ვიტალიანეს მამა: 17.

პაფლაგონიელები: 92.

პერანი იბერიელი (ფირანი): გურგენის უფროსი შვილი 23, 24*,
180*—181*, პაკურის მამა 180, ფაზას ბიძა 181*. ძველად
სპარსეთს ემორჩილებოდა 62. შემდეგ ბიზანტიელებს მიემხრო
180*. გუთების წინააღმდეგ იბრძვის ბიზანტიელთა ჯარში 180*.
იბრძვის მარტიროპოლის რაიონში და ანგლონთან 61, ედესაში
62. მისი გარდაცვალება 63.

პერანგის მთა: 36*.

პეროზი 1. სპარსელთა მეფე 17*. 2. მისი შვილები 35.

პერსარმენია: 18, 25, 26, 35*, 36*, 86.

პერსარმენიელები: 27, 28*, 96, 97, 120, 185.

პეტრა: ზღვისპირა ქალაქი კოლხიდაში 54. აფსარუნტიდან ერთი დღის სავალზეა 96. იგი გაამაგრა (თუ დააარსა) იუსტინიანემ 48, 54, 73, 190, 198. მისი მდებარეობა 57, 73, 77*, 98. მისი ზღუდეების აღწერილობა 57. ლაზიკის სავაჭრო და სამხედრო ცენტრია 77*. იგი საეპისკოპოზო ცენტრია 60*. მისი აკროპოლისი 145, 146—147. მისი სამსართულიანი წყალსადენი 148—149. ხოსროს ლაშქრობა მის წინააღმდეგ და ალება 54—58, 107, 148; 190, 193. ხოსრომ ჩააყენა ოქ ჯარი 60, საუკეთესო მეომრებისაგან შემდგარი 147. მის დასაბრუნებლად გაიგზავნა ბიზანტ. სარდალი დაგისტოე 71. მის დასაცავად მიეშურება სპარსელი სარდალი მერმეროე 78. ბრძოლა მის გარშემო 69—88. ბიზანტიელებმა ალყა მოხანეს და ფასისისკენ გაემართნენ 81, 84. პეტრაში მდგომი სპარსული რაზმის მომარაგება 85—86, 147. პეტრას გალავანი გაამაგრეს სპარსელებმა 124. ბიზანტიელებმა კვლავ ალყა შემოართვეს 550 წელს და აიღეს 134—145, 149 და ცეცხლში გახვიეს 146—147, 190. სად მდებარეობდა პეტრა 58*—60*, 65*, 77*.

პეტრე, სტრატეგოსი: გაიგზავნა ლაზიკეში გურგენის დასახმარებლად 23. უკან გაიწვიეს ბიზანტიონში 24. დაინიშნა ლაზიკეში სტრატეგოსად 46—47. მისი გადაყენება 47, 100*. პერანისთან ერთად ედესაში იბრძვის 62.

პეტრე მაიუმელი: 192*.

პეტრე პატრიკიოსი: ბიზანტიის ელჩი სპარსეთში: 134, 25*.

პიტიუნტი: სიმაგრე ლაზიკეში 72, 191. საგინების მიწაწყლის ზღვისპირა ნაწილშია 105. ითვლება პოლემონის პონტოში 196. დაანგრის ბიზანტიელებმა 107, 191.

პოლემონიონი, ქალაქი პოლემონის პონტოში: 198.

პოლემონის პონტო, პროვინცია: 197, 198. ნ. პონტო, ჰელენოპონტო.

პონტო 1. პროვინცია: 46, 188*, 197, 199 (პონტოები).

პონტო 2. ზღვა: 16.

პონტოელები: 73, 92, 154.

პრობე, პატრიკიოსი, ანასტასის ძმისწული: 22, 23.

პროკლე, კვესტორი: 20.

პრომეაე: 91.

რაგნარი, გუთი: 191.

რეკითანგე თრაკიელი, ბიზანტ. სარდალბ, იგზავნება ლაზიკეში 85.
რეონი (რიონი): მდინარე კოლხიდაში 151. მის სანაპიროებთან ქუთაისია 163, 151*.

რიზე: ქალაქი ლაზიკეში 73, 93. ტრაპეზუნტს ორი დღის სავალი გზით არის დამორებული 92. ლაზებმა დაიხიეს რიზესკენ 82 იუსტინიანემ ზღუდე-სიმაგრე შემოავლო 189.

რიონი: 151*. ნ. რეონი. 80*, 84*. ნ. ფაზისი.

რისი (რეონი) 151*.

როდოპოლისი: ლაზიკის ყველაზე შესანიშნავი ქალაქია 73. უდიდესი და ძველი სიმაგრეა 198. საეპისკოპოსო ცენტრია 60*. ლაზებმა ის დაანგრის 156.

რომაელები (ბიზანტიელები): ჭანები დაიმორჩილეს 26—27. დაიბრუნეს ლაზიკის სიმაგრეები 33. მათი ჯარი ჩადგა ლაზიკეში 46. ლაზებს ავიწროებენ 50—51. მათ რაზმებს უჭირავთ მთელი ადგილები ტრაპეზუნტის საზღვრებიდან საგინების ქვეყანამდე 106. ლაზებთან ერთად იბრძვიან სპარსელების წინააღმდეგ 119 და სმირად.

რომი 149*.

რუფინე 1. ფარსმან კოლხის შვილიშვილი: იბრძვის აფრიკაში 16.

რუფინე 2. სილვანეს ძე, პატრიკიოსი: 21, 29, 31, 32, 33.

საბინინი, მ. 130*.

საბირები (სავირები): 28*, 72, 75, 85, 100. ზღუდის ახალი მანქანა გამოიგონეს 136—139. სპარსელთა ჯარში არიან არქეოპოლისთან 152. სპარსელებს უდგამენ ზღუდის მანქანებს 158, 159. სპარსელთა ჯარში არიან 170, 176. მათი მთავარი მოკლეს ლაზიკეში 179.

საგინები, სანიგები: ცხოვრობენ ევქსინის პონტოს ნაპირას ზიქების მეზობლად 105, 106*, ჰუნების მეზობლად 107. მათ ქვეყანაში ტრაიანემ ჯარი ჩააყენა 95.

ხავირები ნ. საბირები.

სალარიის კარი: 180*.

სალუსტი, აღმოსავლეთის პრეფექტი: 202, 202*.

სანები, რომელთაც ახლა ჭანები ეწოდებათ 90.

სანიგები ნ. საგინები.

სარაგურები: 44*.

სარაპანი: ქალაქი და ციხე ლაზეთში 72. მისი მდებარეობა 155. ძველად მას ლაზები იცავდნენ 24. იუსტინიანემ ბიზანტიური ჯარი ჩააყენა 24*, 25, 155. სპარსელებმა ხელთ იგდეს 25, 25*, 155,

189*. ბიზანტიელებმა უკან ჩამოართვეს 198. ლაზეპმა დაან-
გრიეს 156. მერმეროემ ააშენა 171.

სარკინოზები: 44.

სარმატიის კარი: 43*.

სასანიდები: 159*.

სახარია, სოფელი: 189*.

სებასტოპოლი: ქალაქი ლაზიკეში 72. საგინების მაწაწყლას ზღვის-
პირა ნაწილშია 105. ითვლება პოლემონის პონტოში 198. დაან-
გრიეს ბიზანტიელებმა 107. განახლა იუსტინიანემ 191. იქაური
ეკლესია 105*.

სეფსი, სპარსელი: 21.

სერგი 1. ბიზანტ. ელჩი სპარსეთში 63. 2. სოლომონის ძმისწული
153*, 181*.

სვანები: ალანთა მეზობლად ცხოვრობენ 28*. ბიზანტიელების მეგო-
ბარი ტომია 199.

სვანია (სვანეთი): მდებარეობს შიდა ხმელეთში 96. ლაზების ქვე-
შევრდომია 165. ხელთ იგდეს სპარსელებმა 171. მის გარშემო
დევობენ პეტრე პატრიკიოსი და ხოსრო 25*.

სილვანე ნ. რუფინე.

სიმეონი, პერსარმენიელი: ფარანგიონის მმართველია 28, 36*. მოკ-
ლულ იქმნა 34.

სინოპე, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 92, 198.

სირია: 202, 204.

სისავრანონი, ციხე-სიმაგრე: 59, 193.

სისილისონი, ციხე ჭანეთში 187, 187*, 188*. შდ. სისილა.

სისილა, ციხე ჭანეთში 187*.

სესპირი: 36*.

სიტტა, ბიზანტ. სარდალი: 27 (დაიმორჩილა ჭანები), 35*, 36, 37,
38 (დაეცა სიტტა), 42, 125*.

სკანდა: ქალაქი და ციხე ლაზეთში 72. მისი მდებარეობა 155. ძვე-
ლად იქ ლაზების ჯარი იღვა 24. იუსტინიანემ ბიზანტიური
ჯარი ჩააყენა 24*, 25, 155. სპარსელებმა ხელთ იგდეს 25, 25*,
155, 189*. ბიზანტიელებმა უკან ჩამოართვეს 198. ლაზეპმა
დაანგრიეს 156. სპარსელებმა აღადგინეს 156.

სკეპარნა, დასავლეთ აბაზგიის მთავარი: 126, 127.

სკვიმნები: ბიზანტ. მეგობარი ტომია 199.

სკვიმია, სკვიმნია (=ლეჩხუმს): 165, 171, 96*—97*.

სკურდები, სოფელი: 58*.

სოლომონი, ბიზ. სარდალი: 16.

სომხები, სომხეთი ნ. არმენია, პერსარმენია.

სომხითი: 132*.

სპადავა, სანიგთა მეფე: 106*.

სპერი: 36*.

სპორაკი: თევდოსი დიდის მიერ გაიგზავნა სპარსელებთან მოსალაპარაკებლად კასპიის კარების შესახებ 202, 203*.

სუსურმენე, დაბა: 92.

სქამალინიქონი, ციხე ჭანეთში: 185, 188.

ტაგრები: 191.

ტაგრი, შთა: 18, 26.

ტაგროსკვითები: 191.

ტანაიდი (ტანაისი), მდინარე: 108, 110, 192.

ტარავნონი, ადგილი პერსარმენიაში: 61.

ტარენტო, ქალაქი იტალიაში: 181, 181*.

ტასკუნნი (ხასკუნნი): 130*.

ტელლ-ქასრა: 18*.

ტერდეტი, მაგისტროსი, წარჩინებული ლაზი: 131, 132.

ტეტრაქსიტები ნ. გუთები.

ტესური, მდინარე: 189*, [ჩამოუდის არქეოპოლისს] 157.

ტიგროსი, მდინარე: 31, 60, 159*, 194.

ტომაშეკი: 45*, 78*.

ტოტილა (ტუტილა), გუთების წინამძღოლი: 153*, 181*.

ტრაი ნე, რომაელთა კეისარი. ნ. აღრიანე.

ტრაპეზუნტელნი : მათი მოსაზღვრენი არიან სანები (ჭანები) ან კოლხები 90. კოლხების მოსაზღვრენი არ არიან 95. მათი საზღვრები ვრცელდება სუსურმენემდე 92.

ტრაპეზუნტი, ქალაქი პოლემონის პონტოში: 82, 73, 107, 198. იქაური თაფლი მწარეა 92. იუსტინიანემ იქ არხი გაიყვანა 188.

ტრიბუნე, ექიმი: 64.

ტრაქეა, ციხე აბაზგიაში: 128.

უვაროვი: 105*.

უიტტიგისი ნ. ვიტტიგისი.

ულიგაგე, ბიზ. სარდალი: 124, 125*. გაიგზავნა აბაზგების წინააღმდეგ 127, 128. იბრძვის არქეოპოლისთან 153.

ურბიბენტუსი, ქალაქი იტალიაში: 180*.

ურბინუსი, ქალაქი იტალიაში: 180*.

უქიმერიონი, ციხე ლაზიკეში: 164—165, 171*—173*. დაიპყრეს

სპარსელებმა 169—171.

უჯენარი, სოფელი: 58*.

ფაბრიზი, სპარსელი: 64, 69, 70.

ფაზა, პერანის ძმისწული: 181*.

ფაზისი 1. კოლხიდის მდინარე 16, 91. მისი სათავეები 97. მანძილი კალქედონამდე 16, 108. დასაწყისში ბოასი (ყვირილა) ეწოდება 72. ერთვის პონტოს 109. მისი მიმდინარეობის დახასიათება 84—85. ხმელეთს ორად ჰყოფს 97, 108—109, 110, 112*, 192. მის მარჯვენა მხარეზეა ლაზიკე 97—98. რომელ მდინარეს უდრის 78*—80*.

ფაზისი 2. (ქოროხი): მისი სათავეები 26. ნ. ბოასი 1.

ფარანგიონი, ადგილი პერსარმენიაში, ოქროს შემცველი 25, 28, 31, 33, 34, 35*, 36*, 71, 155.

ფარსანსი, კოლხიდის ერთი ღიღებულთავანი 70.

ფარსანტ კოლხი, მაგისტროსი: ლაშქრობს 556 წელს მისიმიელთა წინააღმდეგ 154*.

ფარსმან კოლხი, ბიზ. სარდალი: 16, 17, 18, 149*, 18 (ფარგზმანე).

ფარსმანი, ქართველთა მეფე: 130*.

ფასისი ნ. ფაზისი.

ფილადეფია: 200.

ფილეგავე, ბიზანტ. სარდალი: 119, 122.

ფინიკონი, ადგილი: 41.

ფისონი, ციხე მარტიროპოლის მახლობლად: 61.

ფრიგია: 204.

ფუბელი, წარჩინებული ლაზი: 84.

ქართლი: 132*.

ქარტონი, სიმაგრე ჭანეთში: 186, 188*.

ქერსონი, ქალაქი: 23, 191.

ქვიშილეთი, სოფელი: 173*.

ქობულეთი: 58*.

ქუთათისი (კოტაისი): ციხე ლაზიკეში, რონის ნაპირას 151*, 163—164. მისი სახელწოდება 164*—165*. მერმეროემ აქ ხის კედლები ააგო 171. სპარსელებმა დაიხიეს ქუთათისისკენ 179.

ქუთათისი 178*. ნ. ქუთათისი.

ლადირთა სრუტე: 109.

ლარდოი: 188*.

ყვირილა: 80* (ბოასი), 151* (ფაზისი).
 ყიფშიძე ი. 77*.

შანიძე აკ.: 24*.

შარდენი: 172*.

შიო მღვიმელი: 130*.

შიორაპანი ნ. სარაპანი.

შტაინი ერნ.: 29*.

ჩიმიშვილი (იოანე ციმიხი): 100*.

ჩიქობავა არნ.: 77*.

ჩუბინაშვილი გ.: 190*.

ჩუჩი (დარუბანდის კარი): 45*, 99, 99*—101*.

ცახარიე ფ. ლინგენტალი: 27*, 196.

ციხის ძირი: 59*.

ცხენის წყალი: 177*. ნ. იპისი.

წამიშვილი ნ. ჩიმიშვილი.

წიბილე: ციხეა აფსილების ქვეყანაში 131, 133. იცავენ ბიზანტიელე-
 ბი 179.

წიწამური: 100*.

წრომი: 77*.

წური: ნ. ჩუჩი.

ქანები (ქანეთი): წინათ სანები ეწოდებოდათ 26, 90. მათი მიწა-
 წყლის მდებარეობა 26, 184. მათი საზღვრების მახლობლად გა-
 მოდის ბოასი 71. ტრაპეზუნტელთა მოსაზღვრენი არიან 90.
 არმენიელების გვერდით ცხოვრობენ 91, 182. ბიზანტიელთა
 მეზობლები არიან 26. მათი ყოფა-ცხოვრება და ზნეჩვეულება-
 ნი 26, 182. ჭანთა ტომები 182—188. ჭანები თვითთავადნი
 იყვნენ 26, 182. მათი დამორჩილება ბიზანტიელების მიერ იუს-
 ტინიანეს დროს და მათი გაქრისტიანება 27, 40, 183—184,
 196, 198. აქ ჩააყენა იუსტინიანემ ჯარი 185. ვარაზ პერსარმე-
 ნიელის სარდლობით იბრძვიან გუთების წინააღმდეგ 153*—
 154*. პეტრას კედლებთან იბრძვიან ბიზანტიელებთან ერთად
 71, 77, 82, 153.

ქანეთის მთები: 92. აქიდან გამოდის ბოასი 93.

კიტა: 100*, 184. ნ. სიტა.

იკინაძე ზ.: 104*.
 ქორაზი: 78*—79*.
 ჟური: 100*. ნ. ჟური.
 ჟონია ალ.: 24*.

ხასკუნნი (ტასკუნნი): 130*.

ხორიანე, სპარსელი სარდალი: 20, 31, 32, 33, 34, 43, 44, 45, 48, 53, 59, 67, 63, 67, 68, 107, 127, 134, 166, 167, 170, 175, 176, 190, 194, 195. შეიჭრა კოლხიდაში 89. დაიბანაკა იპისის ნაპირას 116, 119. სასიკვდილოდ დაიჭრა 122.

ხაზრო, სპარსეთის მეფე, კავადის ძე: კოლხიდაში შემოიჭრა 54, 107. პეტრას ალყა შემოარტყა და აიღო 55—58, 193. პეტრაში ჯარი ჩააყენა და თვითონ სპარსეთში წავიდა 60. ცდილობს ლაზიკე ხელში ჩაიგდოს 64. მისი გეგმები ლაზიკის ხელში ჩაგდებისათვის 113—116. ხომალდებს აშენებს ლაზიკეში 69. მერმეროე დანიშნა ლაზიკეში მებრძოლ ჯარების სარდლად 71. საუკეთესო მეომრებს გზავნის პეტრას მცველ რაზმში 147, და სწავლავს.

ჯავახეთი: 132*.

ჯავახიშვილი ივ.: 23*, 24*, 25*, 45*, 131*, 188*.

ჯანაშვილი მ.: 116*.

ჯანზაკონი, ციხე ჭანეთში: 188, 188*.

ჯიბო (იოანე ციხე): 100*.

ჯიქი, სპარსეთის წარმომადგენელი: 29*.

ჯური: 99*. ნ. ჟური.

შადრიანე ნ. ადრიანე.

შარმაზის ციხე: 18*.

შაური იაკ.: 151, 187*.

შერაკლია, ქალაქი პონტოს ნაპირას: 92.

შეროდია, თრაკიელთა მეთაური: 181*.

შელენოპონტო, პროვინცია: 197 შდდ.

შიერონი, ადგილი თრაკიის ბოსფორთან: 111.

შირკანია: 201.

შიუბშმანი: 79.

შიმერიტები: 40.

შირონონი, ციხე ჭანეთში: 185, 188*.

შენები (ჰუნები): 19, 22, 23, 28*, 40, 41, 44, 46, 62, 66, 99, 100, 102, 107, 136, 152, 194.

ბამოყენებული ტექსტების ავტორთა საძიებელი.

აგათია	II, 18	125*	III, 52	201,45*,
	II, 19	165* 172*,		43*
		178*, 179*	III, 53	202,45*
	II, 22	178*	III, 56	204
	III, 2	150*	de mens. IV, 146	204
	III, 6	125*, 165*,	de ost. 25	204
		172*, 178*	5ა	205
	III, 7	165*, 172*,	71	205
		178*	იუსტინიანე	
	III, 17	159*	ნოველა 1 (9)	196, 28*
	IV, 13	154*	" 28 (31)	197-199
	IV, 15	133*	კონსტანტინე პორფიროგენეტი	
	V,	199*		19*, 131*
აპოლონი როდოსელი			ლეონტი მროველი	38*, 101*
	II, 228	165*	მალაღა pp. 455-56	36*
	II, 369	165*	მენანდრე, fr. 11	25*, 29*,
	II, 403	165*		101*
	II, 1267	165*	მოსე ხორენელი	28*, 100*
არიანე Per.	7	79*	მოსე კალანკატუელი	100*
	11	106*	ნიკიფორე კალისტე	
	19	110*	XVII	104*
არისტოფანე			ორბელიანი პაპუნა	172*
"კუნძულები"		24*	პლინი N. H. VI, 30	44*
გიორგი კვიპრელი			პრისკე პანელი	44*
	p. 24	60*	პროკოპი კესარიელი	
ევავრე	IV, 22	104*	(BP) I, 8	17
ესქილე			I, 10	18
პრომეთე	110,	110*	I, 11	21
Etymologicum M.		24*	I, 12	21
ზაქარია რეტორი			I, 15	25
	pp. 112-115	18*	I, 16	29
თეოფანე ბიზანტიელი			I, 22	31
fr. 3		65*	I, 23	34
თეოფანე, ქრ. I	146	17*	II, 3	34
აოანე ლიდე			II, 10	43
de mag. III,	34	200	II, 15	45, 58*,
III, 51		201,45*		60*

(BP) II, 17	54, 58*	(BG) VIII, 7	113
II, 18	59	VIII, 8	116
II, 19	59	VIII, 9	124
II, 24	61, 180*	VIII, 10	131
II, 25	60, 61, 180*	VIII, 11	134
II, 26	62, 181*	VIII, 12	146
II, 27	62	VIII, 13	150, 24*
II, 28	63, 60*, 115*, 181*	VIII, 14	157, 177*
II, 29	69, 59*, 65*	VIII, 15	166
II, 30	78	VIII, 16	168, 177*
(BV) III, 1	16	VIII, 17	176
IV, 19	16	VIII, 26	180
IV, 20	16	aed. III, 6	182
(BG) V, 5	180*	III, 7	188
V, 23	180*	V, 9	192
VI, 1	180*	VI, 1	192
VI, 19	180*	an. c. 2	193
VI, 20	180*	c. 18	195
VII, 6	181*	c. 26	52*
VII, 7	181*	c. 30	195
VII, 27	181*	სვიდა	17*
VII, 28	181*	სტრაბონი I, 2	165*
VIII, 1	89, 177*	XI, 3	100*
VIII, 2	91, 59*	XI, 5	101
VIII, 3	99	XI, 15	44*
VIII, 4	105	XII, 3	101
VIII, 5	108, 16*	სუმბატ დავითის ძე	172*
VIII, 6	108	ტატიტე Ann. VI, 33	44*
		Hist. I, 6	44*
		ჯუანშერი	172*
		ჰეროდოტე IV, 5	110.

შემჩნეული შეცდომები

გვ. და სტრ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს
25,37	პროდესაც	როდესაც
28,10	რომაელებს	რომაელებს
43,10	თქმა	თქვა
44,5	ქვეშევრომ	ქვეშევრომ
45,32	იწა	იწა
86,1	ხოსრომ	მერმეროემ
89,5	ორმოცდაათწლიანი	ხუთწლიანი
94,2	ხალხისა	თვითთავადი ხალხისა
94,13	აფსარუც	აფსარუც, ძველი ქალაქი
100,22	კომპლექსი	კომპლექსი
100,38	<i>ღიღინ</i>	<i>ღიღინ</i>
" "	<i>კაყაყინ</i>	<i>კაყაყინ</i>
123,18	იშვიათად	ძალიან
124,22-23	Βασσαυ	Βεσσαυ
134,12	გაკეთა	გააკეთა
139,16-17	შენძრეულ	შენძრეულ
163,25	მხარეს	მხარის
165,26	ორ ადგილას	სამ ადგილას
165,27	II 19	II 19, II 22
172,34	სამჯერ	ოთხჯერ
" "	II, 19;	II, 19; II, 22;
180,31	Haury I	Haury II
196,11	პრეფექტის	პრეფექტის

